

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย

สาขา

ภาษาไทย

ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบผญากับสำนวนไทย

A Comparative Study of Phaya to Thai Expression

นามผู้วิจัย นางสาวจริยา จันทร์ดวง

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ประเทือง ทินรัตน์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์วินัย อัจจงหาญ, M.A.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 3 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2551

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาเปรียบเทียบพยางค์สำนวนไทย

A Comparative Study of Phaya to Thai Expression

โดย

นางสาวจรรยา จันทร์ดวง

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

พ.ศ. 2551

จรรยา จันทร์ดวง 2551: การศึกษาเปรียบเทียบผลงากับสำนวนไทย
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D. 357 หน้า

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบด้านโครงสร้างนามวลีและ
กริยาวลีระหว่างผลงากับสำนวนไทย 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมาย
ระหว่างผลงากับสำนวนไทย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผลงาจากเอกสาร 5 เล่ม จำนวน 153 บท และสำนวนไทย
จากเอกสาร 3 เล่ม จำนวน 150 สำนวน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเลือก แล้วนำมาวิเคราะห์
โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้าง (Structural Grammar) ของ
วิจินตน์ ภาณุพงศ์ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์

ผลการศึกษารูปได้ว่า วลีที่ปรากฏในผลงाप 4 ชนิด คือ นามวลี กริยาวลี สถานวลี และ
กาลวลี ส่วนสำนวนไทยพบ 3 ชนิด คือ นามวลี กริยาวลี และสถานวลี ด้านโครงสร้างนามวลี
พบจำนวนแบบโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในผลงามากกว่าสำนวนไทย คือ ผลงाप โครงสร้าง
6 แบบ สำนวนไทยพบโครงสร้าง 4 แบบ เหมือนกับโครงสร้างกริยาวลี ซึ่งผลงाप โครงสร้าง
กริยาวลี 6 แบบ สำนวนไทยพบเพียง 4 แบบ ส่วนด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงाप
กับสำนวนไทย พบว่า ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงापกับสำนวนไทยแบ่งออกเป็น
3 แบบ คือ 1) ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน 2) ความสัมพันธ์ทาง
ความหมายแบบคล้ายกัน และ 3) ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบแตกต่างกัน

จรรยา จันทร์ดวง
ลายมือชื่อนิติ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

๒๗ / ๓.๑ / ๕๑

Chariya Chanduang 2008: A Comparative Study of Phaya to Thai Expression.
Master of Arts (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of
Thai Language. Thesis Advisor: Associate Professor Wilaisak Kingkham, Ph.D.
357 pages.

The purpose of thesis was to compare the Phaya (northeastern Thai idioms) with common Thai idioms in two categories;- 1) The structure of noun-phrase and verb-phrase; 2) The relation of their meanings.

The samples for research were 153 price of Phaya collected from 5 books and 150 idioms from 3 Thai idioms books using purposive random sampling. The theory of structural grammar issued by Wichinta Phanupong was used for the process of analysing the structure, as the analysis of the meaning relation was conducted on the basis of semantic theory.

In research result, 4 types of phrase, noun-phrase, verb-phrase, place-phrase and time-phrase were found in the Phaya, while 3 types of phrase, noun-phrase, verb-phrase, and place-phrase were found in the Thai idioms. It was found that the number of the types of noun-phrase structure existing in Phaya is bigger than that is in the Thai idioms i.e. 6 types were found in the Phaya and 4 types in the Thai idioms. In the same way, 6 types of verb-phrase structure were found in the Thai idioms. In this result, it was also found that both the Phaya and the Thai idioms have relation of meaning to each other in 3 ways:- 1) the identical meaning relation; 2) the similar meaning relation; and 3) the different meaning relation.

Chariya Chanduang
Student's signature

Wilaisak K.
Thesis Advisor's signature

27 / ๑๑ / ๕๙

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้เนื่องจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบ
ขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์
ผู้เปิดความรู้และความคิดในด้านภาษาศาสตร์ในภาษาไทยให้กับผู้วิจัย ตั้งแต่เข้าศึกษาใน
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมถึงให้คำแนะนำ ดูแลแก้ไข และทุ่มเทใส่ใจในการทำวิทยานิพนธ์
ครั้งนี้ของผู้วิจัยอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเทือง ทินรัตน์ กรรมการวิทยานิพนธ์
ผู้ชี้แนวทางและเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงการสละเวลา
ในการตรวจและแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้แก่ผู้วิจัยอยู่เสมอ

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สิริวรรณ นันทจันทุล ประธานการสอบ
วิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
ที่สละเวลาช่วยตรวจแก้ไข ให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์ทำวิทยานิพนธ์
เล่มนี้มีความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ผู้ชี้แนวทางแก่ผู้วิจัยในการทำ
วิทยานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง ที่ช่วยอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษ
รวมไปถึงคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้ให้คำปรึกษาและประสิทธิประสาทวิชาให้แก่
ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้สละเวลาให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาอีสาน
รวมไปถึงการให้เอกสารหรือข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเสมือนเป็นลูกหลานคนหนึ่ง
ความเมตตากรุณาดังกล่าวผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งยิ่ง

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่สำเร็จลุล่วงหากขาดความรัก กำลังใจ และการทุ่มเทจากคนใน
ครอบครัวจันทร์ดวง โดยเฉพาะบิดามารดาของผู้วิจัย ผู้สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย
ด้วยความจริงใจเสมอมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จริยา จันทร์ดวง
มีนาคม 2551

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(8)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ของการวิจัย	6
นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพญา	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทย	27
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีด้านโครงสร้างภาษา	36
เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านความหมาย	46
แนวคิดเกี่ยวกับคำและความหมายของคำ	56
แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะ	60
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	63
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบในวิจัย	72
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	76
แหล่งข้อมูล	76
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	79
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	80
การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	81
การเก็บรวบรวมข้อมูล	81
การวิเคราะห์ข้อมูล	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	87
ตอนที่ 1 ผลการสัมภาษณ์ข้อมูลพญาถิ่นอีสาน	87
ตอนที่ 2 ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่าง พญากับสำนวนไทย	135
ตอนที่ 3 ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่าง พญากับสำนวนไทย	197
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	283
สรุปผลการวิจัย	283
อภิปรายผล	285
ข้อเสนอแนะ	287
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	288
ภาคผนวก	296
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพญา	297
ภาคผนวก ข แผนที่จังหวัดที่เก็บข้อมูลนอกสถานที่และ ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์	331
ภาคผนวก ค อธิบายคำศัพท์ที่ปรากฏในพญาอีสาน	348
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	357

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการวิเคราะห์ประโยชน์ตามแนวคิดของ วิจิตรนั ภาณุพงศ์	38
2	รายละเอียดของการเก็บข้อมูลพญาอีสาน	77
3	การวิเคราะห์รูปแบบสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์	88
4	แสดงจำนวนและคำร้อยละประเภทของคำที่ทำให้เกิดรูปแบบ สำนวนพญาจากการสัมภาษณ์	134
5	แสดงจำนวนและคำร้อยละของวลีที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน	136
6	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างนามลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏ ในพญาอีสาน	138
7	แสดงจำนวนและคำร้อยละขององค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในพญาอีสาน	143
8	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างหน่วยหลักแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาอีสาน	144
9	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์แบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน	147
10	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างจำนวนแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน	149

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
11	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างกริยาวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรม	151
12	แสดงจำนวนและคำร้อยละขององค์ประกอบกริยาวลีที่ปรากฏ ในพจนานุกรม	156
13	แสดงจำนวนและคำร้อยละของหน่วยแก่นแบบต่างๆ ที่ปรากฏ ในพจนานุกรม	157
14	แสดงจำนวนและคำร้อยละของหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น แบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรม	161
15	แสดงจำนวนและคำร้อยละของหน่วยขยายแบบต่างๆ ที่ปรากฏ ในพจนานุกรม	163
16	แสดงจำนวนและคำร้อยละของวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย	166
17	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างนามวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	168
18	แสดงจำนวนและคำร้อยละขององค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	171
19	แสดงจำนวนและคำร้อยละของโครงสร้างหน่วยหลักแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	172

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
20	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์แบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	173
21	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	175
22	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างกริยาวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	177
23	แสดงจำนวนและค่าร้อยละขององค์ประกอบกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน	180
24	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยแก่นแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน	181
25	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยขยายแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย	185
26	เปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีระหว่างพญากับสำนวนไทย	187
27	เปรียบเทียบโครงสร้างองค์ประกอบของนามวลีระหว่างพญากับสำนวนไทย	188
28	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยหลักระหว่างพญากับสำนวนไทย	189
29	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ระหว่างพญากับสำนวนไทย	190

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
30	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยจำนวนระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	190
31	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยกำหนดระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	191
32	เปรียบเทียบโครงสร้างกริยาวลีระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	192
33	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างองค์ประกอบของกริยาวลีระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	193
34	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยแก่นระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	194
35	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	194
36	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่นระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	195
37	เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยขยายระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	196
38	แสดงจำนวนและคำร้อยละประเภทความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	198
39	แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกันระหว่างผลคูณกับจำนวนไทย	199

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
40	แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกันระหว่างพญากับ สำนวนไทย	215
41	แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกันระหว่างพญากับ สำนวนไทย	225
42	สรุปการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับ สำนวนไทย	227

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงการนำข้อมูลศรียพร้อมบอกแหล่งที่มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์	82
2	แสดงการจัดเก็บข้อมูลสำนวนไทยพร้อมความหมายและแหล่งที่มา	83
3	แสดงวิธีการสร้างตารางเพื่อใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมาย	84
ภาพผนวกที่		
1	แผนที่แสดงเขตจังหวัดที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนอกสถานที่	332
2	พระครูใบฎีกาพะเนียง อาภัสสโร เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านมี้ด	333
3	หมอลำคุณแม่บุญช่วง เด่นดวง	334
4	คุณพ่อทองเจริญ ดาหลา ครูภูมิปัญญาไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุดรธานี	335
5	คุณยายคำหล้า บุญหนา	336
6	อาจารย์พรชัย ศรีสารคาม จังหวัดมหาสารคาม	338
7	รองศาสตราจารย์อุดม พิริยสิงห์	339
8	คุณพ่อคำสาร บัวคำ ครูสอนศิลปะการแสดง	340

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
9	คุณพ่อกาญจน์ อุคมลภ	341
10	คุณแม่บุญฮู้ พลศรี	342
11	คุณแม่ปุ๋ย ธพมศรี	343
12	คุณแม่ปัด วามะสุน	344
13	อาจารย์สวิง บุญเจิม ปรัชญาเมธีอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี	345
14	นายพิทักษ์ สุจิตตกุล ผู้ให้ข้อมูลศพญาเพิ่มเติม จังหวัดร้อยเอ็ด	346

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

- () = ใช้ล้อมคำศัพท์ภาษาอีสานเพื่ออธิบายความหมายและล้อมอักษรย่อแบบ
โครงสร้างและองค์ประกอบนามวลีและกริยาวลี
- ล = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก
- ล ค = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลักและหน่วยคุณศัพท์
- ล จ = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวน
- ล ก = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลักและหน่วยกำหนด
- ล จ ก = หน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์
- ล จ ก = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด
- ก = โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยแก่น, องค์ประกอบของนามวลีชนิดหน่วย
กำหนด ถ้าเป็นองค์ประกอบของกริยาวลีคือหน่วยแก่น
- ก ช₂ = โครงสร้างกริยาวลีแบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
- ก ข = โครงสร้างกริยาวลีแบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย
- ช₁ ก = โครงสร้างกริยาวลีแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น
- ช₁ ก ช₂ = โครงสร้างกริยาวลีแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และ
หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ (ต่อ)

- ช₁ ก ข = โครงสร้างกริยาวลีแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และ
หน่วยขยาย
- ล = องค์ประกอบนามวลีชนิดหน่วยหลัก
- ค = องค์ประกอบของนามวลีชนิดหน่วยคุณศัพท์
- จ = องค์ประกอบของนามวลีชนิดหน่วยจำนวน
- ช₁ = หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น
- ช₂ = หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
- ข = หน่วยขยาย

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในภาษาหนึ่งๆ สามารถแยกออกเป็นชนิดภาษาตามถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้พูดได้ เช่นเดียวกับภาษาไทย นอกจากจะมีภาษากลางที่ถือเป็นภาษามาตรฐานที่ใช้กันโดยทั่วไป เป็นบรรทัดฐานในการพูดและเขียน และเป็นภาษาราชการแล้ว ยังมีภาษาถิ่นที่คนในถิ่นต่างๆ ยังพูดและใช้ภาษาถิ่นของตนอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะคนไทยไม่ได้อยู่ในที่แห่งเดียวกันทั้งหมด ต่างอยู่ต่างถิ่นกัน ทำให้เสียงของคำที่เคยใช้อย่างเดียวกัน แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ

ภาษาเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ภาษาถิ่นก็เป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น เพราะภาษาถิ่นเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ทราบได้ว่าสำเนียงหรือถ้อยคำที่มีการใช้อยู่นั้นมาจากภาคใด เพราะเสียงของภาษาจะบอกสัญลักษณ์ของภาษาถิ่นนั้นๆ ออกมา (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2517: 20) ดังที่ ประเสริฐ ฉน นคร (2545: 186) ได้เขียนบทความเรื่อง “ภาษาถิ่นกับศิลาจารึก” ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาถิ่นสรุปได้ว่า ภาษาถิ่นช่วยให้อ่านศิลาจารึก และวรรณกรรมโบราณของไทยได้เข้าใจยิ่งขึ้น และยังอาจช่วยให้พิสูจน์ได้ว่าถิ่นไทเดิมอยู่ที่ไหน ไทเผ่าใด แยกออกจากกลุ่มเดิมก่อนหลังกันอย่างไร คำบางคำในศิลาจารึกสุโขทัยที่คนไทยภาคกลางไม่รู้ความหมายแต่ยังใช้กันในภาษาถิ่นต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ นอกจากนี้ ชาวอีสาน ชาวล้านนา และชาวใต้ ยังสามารถพูดกับคนไทยนอกประเทศด้วยภาษาถิ่นของตนได้เข้าใจเกือบร้อยละ 100 ดังนั้น คนไทยที่เกิดในภูมิภาคต่างๆ จึงควรภาคภูมิใจว่าสามารถพูดกับคนไทยนอกประเทศได้รู้เรื่อง อ่านวรรณกรรมโบราณของไทย และอ่านจารึกโบราณของไทยได้ดีกว่าคนภาคกลาง

ผญาเป็นวัฒนธรรมภาษาถิ่นอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกันไปในแต่ละถิ่นเช่นเดียวกับภาษาพูด ผญาเป็นจักรวรรดิมุขปาฐะ ซึ่งใช้วิธีจำต่อๆ กันมา ในอดีตผญามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก ผญาจัดเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานและใช้อบรมสั่งสอนสาธุชนทั่วไป เพราะผญามีเนื้อหากว้างขวางทั้งในเรื่องโลกและเรื่องธรรม

พญาของชาวอีสานแม้จะใช้ภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากภาษาไทยถิ่นอื่น แต่จากหลักฐานทางด้านภาษาพบว่า มีลักษณะหลายประการที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะร่วมและคล้ายคลึงกันของศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบวรรณกรรมท้องถิ่นของชนภาคอีสานกับวรรณกรรมของชนภาคกลางระหว่างพญากับสำนวนไทยพบว่า มีเนื้อหา และความหมายที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

พญา: จั๋งบ่กินหญ่อย่าสิข่มเขาหัก หมูบ่กินฮ้ออย่าสิตีตั้งเวือ หมายความว่า อย่าฝืนใจคนอื่นให้เขาทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ เหมือนข่มเขาโคจีนให้กินหญ่ หรือเอาหมอนตีจุมกหมูเมื่อ ไม่กินรำ

สำนวนไทย: ข่มเขาโคจีนให้กินหญ่ หมายความว่า บังคับจิตใจผู้อื่นให้ทำตามที่ตนต้องการ เช่น จะจัดแจงแต่งตามอารมณ์เราเหมือนข่มเขาโคจีนให้กินหญ่ (สังข์ทอง)

จากการเปรียบเทียบพญาและสำนวนไทยที่กล่าวมานี้ พญามีโครงสร้างเป็นสำนวนที่มีสองเนื้อความ ส่วนโครงสร้างของสำนวนไทยเป็นสำนวนที่มีเนื้อความเดียว ด้านความสัมพันธ์ทางความหมาย จากตัวอย่างพญาและสำนวนไทยมีความสัมพันธ์ทางความหมาย เพราะให้ความหมายเหมือนกัน คือ อย่างบังคับจิตใจผู้อื่นให้ทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ และใช้สัตว์สี่เท้าในการเปรียบเทียบเช่นเดียวกัน แต่ต่างกันที่พญาใช้ภาษาถิ่นอีสานและสัตว์ที่นำมาใช้เปรียบเทียบในสำนวนพญาอีสานนอกจากเป็นวัวแล้วยังมีหมูเพิ่มเข้ามาในสำนวน ส่วนสำนวนไทยใช้ภาษาไทยมาตรฐานและสัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบเป็นวัวชนิดเดียวเท่านั้น นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า พญาบางสำนวนมีการให้ความหมายเป็นสำนวนไทยหรือสุภาษิตไทย เช่น

พญา: คนผู้มีความฮู้ ชูซีเฮ็ดบ่แม่น ความฮู้ท้อแผ่นดิน เป็นบ้ำท้อแผ่นดิน

ความหมาย: ควรทำในสิ่งที่ตนมีความรู้หรือได้รำเรียนมา (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่างข้างแสดงให้เห็นว่า พญากับสำนวนไทยมีความสัมพันธ์ทางความหมาย ซึ่งเป็นลักษณะของความเชิงลีลา (Stylistic meaning) ที่แตกต่างกันไปตามสภาพทางสังคม หรือสภาพภูมิศาสตร์หรือท้องถิ่น

ปัจจุบันแม้จะมีผู้บันทึกและรวบรวมข้อมูลพญา เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของคนรุ่นหลังอย่างแพร่หลาย แต่พญาที่ไม่ได้รับความสนใจจากคนอีสานมากนัก เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ ผู้ใช้ภาษามีทัศนคติที่ว่า ภาษามาตรฐานเป็นเครื่องมือในการสื่อสารในวงราชการ เป็นเครื่องแสดงศักดิ์ศรี (prestige) ทำให้ผู้ใช้มีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น และเห็นว่าภาษาถิ่นเป็นภาษาที่ด้อยกว่าภาษามาตรฐาน (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544: 20) ดังนั้น ผนวภาษาอีสานซึ่งเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ได้รับความสนใจจากคนในปัจจุบันมากนัก ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผนวกับสำนวนไทย เพื่อให้ทราบว่าลักษณะ โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในผนวและสำนวนไทย มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน อย่างไรบ้าง ส่วนด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผนวกับสำนวนไทย ผู้ใช้ผนวเข้าใจ ความหมายของผนวอย่างไร และผนวบทใดบ้างที่มีความหมายคล้ายคลึงกับสำนวนไทย ซึ่งเป็น แนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบด้าน โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างผนวกับสำนวนไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผนวกับสำนวนไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ข้อมูลผนว ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากหนังสือ 5 เล่ม ได้แก่ ไขภายิตโบราณอีสาน ของ ปรีชา พิณทอง, ผนวอีสาน ของ พรชัย ศรีสารคาม, ผนวดำรามรดกอีสาน 3 ของ สวิง บุญเจิม, ของดีอีสาน ของ อศิสร เพียงเกษ และผนวก้อมปรัชญาชีวิตของชาวอีสาน ของ อุดม บัวศรี
2. ข้อมูลสำนวนไทยที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์พิจารณาสำนวนจากคำย่อใน วงเล็บ (สำ) ต่อจากคำศัพท์ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำอธิบายคำย่อในวงเล็บหน้าคำนิยาม แสดงลักษณะคำไว้ว่า “(สำ) คือ คำที่เป็นสำนวน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 13) และหนังสือ

2 เล่มได้แก่ หนังสือ สำนวนไทย ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2541 และหนังสือสำนวนไทย ของกรมวิชาการ พ.ศ. 2543

3. ข้อมูลความหมายของคำ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2546 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และสารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง พ.ศ. 2532

4. ข้อมูลแผนที่ได้จากเอกสารผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยกำหนดขอบเขตด้านการเก็บข้อมูล ดังนี้

4.1 กำหนดพื้นที่ที่จะทำการเก็บข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งพื้นที่เป็นภาคอีสานตอนบน 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดมหาสารคาม และภาคอีสานตอนล่าง 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอำนาจเจริญและจังหวัดอุบลราชธานี

4.2 เก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิจากเขตพื้นที่ที่กำหนดทั้งหมด 4 จังหวัด ได้แก่

4.2.1 จังหวัดอุดรธานี จำนวน 6 คน ได้แก่

- 1) พระครูใบฎีกาพะเนียง อภัสสโร
- 2) นางบุญช่วง เค้นดวง
- 3) นายทองเจริญ คาเหล่า
- 4) นางคำหล้า บุญหนา
- 5) นายวิทยา พรหมกลาง
- 6) ดาบตำรวจสุนันท์ วรพันธ์

4.2.2 จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 คน ได้แก่

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรชัย ศรีสารคาม
- 2) รองศาสตราจารย์อุดม พิริยสิงห์

4.2.3 จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 5 คน ได้แก่

- 1) นายคำสาร บัวคำ
- 2) นายกาญจน์ อุดมลาภ
- 3) นางบุญฮู้ พลศรี
- 4) นางปุย ธพมศรี
- 5) นางปัด วามะลุน

4.2.4 จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1 คน ได้แก่

- 1) อาจารย์สวิง บุญเจิม

ผู้ให้ข้อมูล นอกจากผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวข้างต้นแล้ว มีผู้ทรงคุณวุฒิอีก 3 ท่านที่ให้ข้อมูลเสริม ดังรายชื่อต่อไปนี้

- 1) นายพิทักษ์ สุจิตตกุล
- 2) นายสมัย ขาวศรี
- 3) นายสมาน รัตนสุทธิ

จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ในแต่ละจังหวัดจำนวนแตกต่างกัน ตามคุณสมบัติความน่าเชื่อถือของผู้ให้สัมภาษณ์

5. การคัดเลือกผู้บอกภาษาในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีแบบเจาะจงเลือก

6. การบันทึกข้อมูลผลพญาใช้ภาษาไทยมาตรฐานอ้างอิงตามแหล่งข้อมูลเดิมในเอกสาร แต่เมื่อออกเสียงจะออกเสียงตามสำเนียงภาษาถิ่นอีสาน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างด้าน โครงสร้างระหว่างพญากับสำนวนไทย
2. ทำให้ทราบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย
3. เป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางภาษา ในฐานะที่เป็นมรดกทางของชาวอีสาน
4. ทำให้ชาวอีสานเกิดความภาคภูมิใจในและใช้ภาษาถิ่นดั้งเดิมของตนมากขึ้น
5. เป็นการรวบรวมวัฒนธรรมทางภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป
6. เป็นประโยชน์ในการศึกษาภาษาไทยถิ่น และทำให้เข้าใจถึงความคิด ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของภาคอีสาน อันเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารและการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

นิยามศัพท์

พญาหรือคำพญา หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารในการพูด ต้องตีความจึงจะเข้าใจความหมายได้ เช่น พญาภายิต พญาเกี่ยว พญาปริศนา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน

สำนวนไทย หมายถึง ถ้อยคำ สำนวน หรือข้อความที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร หรือมีความหมายแฝงในเชิงเปรียบเทียบ ในภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยมาตรฐาน

รูปแปรของสำนวนพญา หมายถึง พญาที่ได้จากการสัทภษาณผู้ทรงคุณวุฒิโดยสำนวนดังกล่าวมีคำบางคำแตกต่างไปจากพญาที่ใช้ในการสัทภษาณ แต่สามารถสื่อความหมายได้อย่างเดียวกับสำนวนที่ใช้ในการสัทภษาณ

ความสัมพันธ์ทางความหมาย หมายถึง ความสัมพันธ์ของคำหรือสำนวนในพจนานุกรมหรือสำนวนไทยที่ทำให้ความหมายของพจนานุกรมกับสำนวนไทยเกิดความสัมพันธ์ทางความหมายขึ้น เช่น สำนวนเหมือนหรือต่างกันแต่ความหมายเหมือนกัน สำนวนเหมือนหรือต่างกันแต่ความหมายคล้ายกัน และสำนวนเหมือนหรือต่างกันแต่ความหมายแตกต่างกัน

เขตพื้นที่ 4 จังหวัด หมายถึง จังหวัดที่เป็นตัวแทนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการเก็บข้อมูลคำพจนานุกรมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี มหาสารคาม อำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี

นามวลี หมายถึง คำนามคำเดียว คำสรรพนามคำเดียว คำนามกับส่วนขยาย หรือคำสรรพนามกับส่วนขยาย ในงานวิจัยนี้จะปรากฏอยู่ในพจนานุกรมและสำนวนไทย

กริยาวลี หมายถึง คำกริยาคำเดียว หรือคำกริยากับส่วนขยาย ในงานวิจัยนี้จะปรากฏอยู่ในพจนานุกรมและสำนวนไทย

โครงสร้างนามวลี หมายถึง องค์ประกอบของนามวลี 4 ชนิด คือ หน่วยหลัก (ล) หน่วยคุณศัพท์ (ค) หน่วยจำนวน (จ) หน่วยกำหนด (ก) ที่นำมาประกอบเข้าเป็นแบบโครงสร้างของนามวลี

โครงสร้างกริยาวลี หมายถึง องค์ประกอบของกริยาวลี 4 ชนิด คือ หน่วยแก่น (ล) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ช₁) หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ช₂) หน่วยขยาย (ข) ที่นำมาประกอบเข้าเป็นโครงสร้างของกริยาวลี

องค์ประกอบของนามวลี หมายถึง หน่วยที่ประกอบกันเข้าเป็นนามวลีมี 4 ชนิด คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด

องค์ประกอบของกริยาวลี หมายถึง หน่วยที่ประกอบกันเข้าเป็นกริยาวลีมี 4 ชนิด คือ หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และหน่วยขยาย

หน่วยหลัก หมายถึง องค์ประกอบของนามวลีที่ประกอบไปด้วยคำ 3 ชนิด คือ คำนาม คำสรรพนาม และคำเชื่อมนาม เฉพาะคำนามหรือคำสรรพนามปรากฏตามลำพังได้ แต่คำเชื่อมนามไม่สามารถปรากฏได้ตามลำพัง

หน่วยคุณศัพท์ หมายถึง องค์ประกอบของนามวลีที่ประกอบไปด้วยคำ 2 ชนิด คือ คำคุณศัพท์และคำลักษณนาม เฉพาะคำคุณศัพท์ปรากฏตามลำพังได้

หน่วยจำนวน หมายถึง องค์ประกอบของนามวลีที่ประกอบไปด้วยคำ 5 ชนิด คือ คำลักษณนาม คำจำนวนนับ คำลำดับที่ คำหน้าจำนวน และคำหลังจำนวน แต่คำเหล่านี้ต้องมีคำลักษณนามอยู่ด้วยอย่างน้อย 1 หน่วยคำ

หน่วยกำหนด หมายถึง องค์ประกอบของนามวลีที่ประกอบไปด้วยคำ 3 ชนิด คือ คำบอกกำหนดเสียงตรีและจัตวารวมคำไม่บอกกำหนดด้วย คำบอกกำหนดเสียงโท และคำลักษณนาม เฉพาะคำ 2 ชนิดแรกปรากฏตามลำพังได้

หน่วยแก่น หมายถึง องค์ประกอบของกริยาวลี ซึ่งประกอบด้วยคำ 5 ชนิด คือ คำกริยา อกรรม คำกริยาสกรรม คำกริยาทวิกรรม คำหน้ากริยา และคำหลังกริยา เฉพาะคำกริยา 3 ชนิดปรากฏตามลำพังหรือปรากฏร่วมกันได้ แต่คำหน้ากริยาและคำหลังกริยาจะไม่ปรากฏตามลำพัง

หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หมายถึง องค์ประกอบของกริยาวลีที่ประกอบด้วยคำ 2 ชนิด คือ คำช่วยหน้ากริยาและคำปฏิเสธ “ไม่” ซึ่งคำแต่ละชนิดจะปรากฏตามลำพังหรือปรากฏร่วมกันก็ได้

หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น หมายถึง องค์ประกอบของกริยาวลีที่ประกอบด้วย คำช่วยหลังกริยาเพียงชนิดเดียว ได้แก่ คำว่า อยู่, แล้ว, อยู่แล้ว

หน่วยขยาย หมายถึง องค์ประกอบของกริยาวลี ซึ่งประกอบด้วยคำเพียงชนิดเดียว คือ คำกริยาวิเศษณ์ หรือวลีลดฐานะสองชนิด คือ สถานาวลีลดฐานะและกาลวลีลดฐานะ อาจปรากฏตามลำพังหรือปรากฏร่วมกันก็ได้

ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน หมายถึง ปรากฏกับสำนวนไทยที่มีความหมายเหมือนกันและสามารถใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้

ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน หมายถึง ปรากฏกับสำนวนไทยที่มีความหมายคล้ายกันบางประการ

ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกัน หมายถึง ปรากฏกับสำนวนไทยที่มีความหมายแตกต่างกันไม่สามารถใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสานกับสำนวนไทยมาตรฐาน จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจำแนกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพญา
 - 1.1 ความหมายของพญา
 - 1.2 ลักษณะของพญา
 - 1.3 ป่อเกิดพญา
 - 1.4 ประเภทของพญา
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทย
 - 2.1 ความหมายของสำนวน
 - 2.2 ลักษณะของสำนวน
 - 2.3 ป่อเกิดสำนวน
 - 2.4 ประเภทของสำนวน
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีด้านโครงสร้างภาษา
4. เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านความหมาย
5. แนวคิดเกี่ยวกับคำและความหมายของคำ
6. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผญา

ความหมายของผญา

จากการศึกษาความหมายของผญา มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายผญาไว้ดังต่อไปนี้

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520: 58) ให้ความหมายของผญาไว้ว่า ผญา เป็นคำนาม แปลว่า ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด คำพูดที่เป็นภาษิต ที่มีความหมายอยู่ในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบด้วย ถ้อยคำอันหลักแหลม ลึกซึ้ง คำกลอนผญาอาจจะเป็นกลอนพื้นบ้านที่บ่าวสาวผู้ขึ้นมาว่าแก่กัน หรือ แคะไค้ เสียดสีในการแสดงความรัก แต่ไม่ว่ากันตรงๆ เป็นเพียงคำพูดเปรียบเคียงกระทบกระเทียบ เปรียบเปรยกัน และอาจจะเป็นกลอนสดก็มี

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2526: 1) ได้กล่าวไว้ว่า ผญา เป็นคำภาษาอีสาน ตรงกับภาษาไทยกลาง ว่า ปัญญาหรือปรัชญา เพราะภาษาอีสานออกเสียง ผ แทนเสียง ป หรือ พร ในภาษาไทยกลาง เช่น ผศ ภาษาไทยกลางใช้ เปรด โผด เป็น โปรด ผญามีความหมาย คือ คำพูดที่หลักแหลมได้สาระให้เห็นสติปัญญาของผู้พูด และเป็นคำพูดที่ใช้ภาษาได้ไพเราะงดงาม มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ มีสัมผัส

ประมวล ดิฉินสัน (2521: 40-43) ได้กล่าวว่า ความผญาหรือผญา แปลว่า ปัญญา ปรัชญา หมายถึง คำเจรจาอันลึกซึ้ง แสดงถึงสติปัญญาของผู้พูด แสดงว่าเป็นการพูดแบบปรัชญาเมธี มีการร้อยกรองให้เกิดเสียงไพเราะเช่นเดียวกับ คำเคื่อ ของทางภาคเหนือ

วิสุทธิ์ บุญยกุล (2520: 504) ได้กล่าวถึงความหมายของผญาว่า ผญา หมายถึง คำคม ที่เต็มไปด้วยอุปมาอุปไมยต่างๆ และเต็มไปด้วยภาพพจน์ และประพันธ์เป็นบทร้อยกรองสั้นๆ บทร้อยกรองประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีสัมผัสเสียงหรือสระ แต่อาศัยเสียงเน้นหนักหรือการเล่นอักษร

สวิง บุญเจิม (2537: 114) ได้กล่าวถึงผญาไว้ว่า ผญา คือ เชาว์ปัญญา หมายถึง ปัญญาอันหลักแหลม รวดเร็ว ถูกต้อง ตรงจุด ผู้มีเชาว์ปัญญานี้ในสมัยนั้นนับถือว่าเป็นปราชญ์แท้

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า ฃญา คือ สำนวนพูดของชาวอีสานที่เป็นคำคม ให้แง่คิด เป็นคติหรือสำนวนสุภาษิต มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ต้องตีความจึงจะเข้าใจความหมายได้

ลักษณะของฃญา

จากการศึกษาลักษณะของฃญา มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายลักษณะของฃญาไว้ ดังต่อไปนี้

จาวรรรณ ธรรมวัตร (2526: 1-12) กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของฃญาไว้ 3 ประเภท ได้แก่ ฃญาประเภทที่มีสัมผัส ฃญาประเภทไม่มีสัมผัส แต่อาศัยเสียงสูงต่ำเป็นหลัก และฃญา ประเภทผสม

บุญเกิด พิมพัรเมธากุล (2539: 1-2) กล่าวถึงลักษณะของฃญาว่า คำฃญานั้นมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

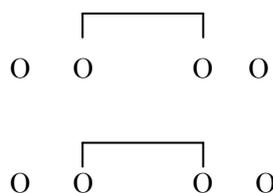
1. มีลักษณะคล้องจองกันในเชิงสัมผัสฟังแล้วรื่นหู ซึ่งจะเป็นร้อยแก้ว เป็นกาพย์หรือ กลอนก็ได้
2. มีความหมายล้าลึก ผู้ฟังหรือผู้อ่านต้องใช้ปัญญาหยั่งรู้จึงจะเข้าใจในความหมาย ทั้งความหมายตามตัวอักษร และความหมายแฝงเร้นในข้อความหรือถ้อยคำนั้นๆ
3. เป็นหมู่คำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและปรัชญาในการดำเนินชีวิต
4. เป็นหมู่คำที่แสดงออกในเชิงไหวพริบ ปฏิภาณของผู้พูด

พรชัย ศรีสารคาม (2546: 39-48) ได้กล่าวถึงลักษณะของฃญาไว้สรุปได้ดังนี้

ฃญามีอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ฃญาที่เป็นกลอนชาวบ้าน และฃญาที่เป็นร้อยกรอง มีฉันทลักษณ์

คำพยางค์แบบกลอนชาวบ้าน มีลักษณะเป็นคำพยางค์สั้นๆ อย่างเดียวกับที่ชาวบ้านใช้ใน ชีวิตประจำวัน ต่างกันตรงที่พยางค์แบบนี้มีเสียงคล้องจองกันระหว่างวรรคหรือจังหวะพูด มีความหมายดี สะดุดหูชวนฟัง กลอนประเภทนี้มีลักษณะเป็นบทสั้นๆ บทละ 2 วรรค หรืออาจ มากกว่านี้ แต่ละวรรคมี 2-4 คำ เป็นกลอนที่แต่งง่าย คำพยางค์ทุกบทเขียนตามอักขรวิธีภาษาไทยอีสาน ไม่ได้เขียนตามเสียงพูด คำที่เขียน อูย หมายถึง ย ที่เป็นอักษรกลางซึ่งต่างจาก ย ที่เป็นอักษรต่ำ เช่น อูยขึ้น ออกลีงต่างจาก อายขึ้น คำพยางค์แบบกลอนชาวบ้านมีดังนี้

1. แบบวรรคละ 2 คำ ให้คำท้ายวรรคหน้าสัมผัสกับคำหน้าของวรรคหลัง ดังแผนผังต่อไปนี้

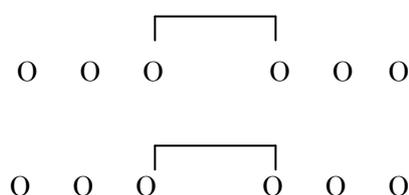

ตัวอย่าง

พญา: หนักเสา เบาสู้

ความหมาย: ให้เป็นคนขยันทำงาน

2. แบบวรรคละ 3 คำ ให้คำท้ายวรรคหน้าสัมผัสกับคำหน้าของวรรคหลัง ดังแผนผังต่อไปนี้

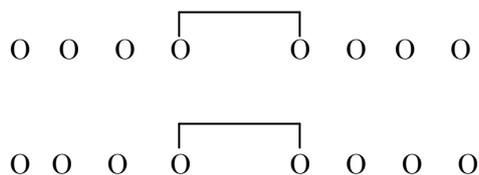

ตัวอย่าง

พญา: มีเป็นคน จนเป็นหมา

ความหมาย: มีเงินทองมีแต่คนนับถือและอยากคบค้าสมาคมด้วย

3. **แบบวรรคละ 4 คำ** บางทีเรียก กลอน 4 การส่งสัมผัสส่วนใหญ่มักให้คำท้ายวรรคหน้า สัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคหลังหรือวรรคต่อไปในกรณีที่บทนั้นมีหลายวรรค ดังแผนผังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: เจ้าเฮือนพาเว้า เจ้าเหล่าพากิน

ความหมาย: ถ้าไม่ไว้วางใจได้ ก็อย่าทำตัวฉลาดกว่าคนที่เจ้าถิ่น ให้ปฏิบัติตามเขา

4. **แบบผสม** เป็นคำพยางค์ที่มีจำนวนคำหรือรูปแบบไม่แน่นอน คล้ายคำพูดธรรมดา แต่ตอนท้ายมีการขมวดคำลงเป็นคำกลอน หรือคำประพันธ์แบบใดแบบหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วรรคละ 2 คำ ผสมกับวรรคละ 3 คำ เช่น

ฟ้าวบวช ความหมาย ให้ทำการที่ควรทำให้เสร็จสิ้นแล้วให้รับแต่งงานสร้าง
ฐานะครอบครัว

วรรคละ 3 คำ ผสมกับวรรคละ 4 คำ เช่น

กินเข้าโต อย่าโศกความเพิน
ความหมาย: อย่าเสียเวลาไปกับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของคนอื่น เพราะไม่ทำให้เกิดประโยชน์

วรรคละ 3 คำ แล้วจบลงแบบกลอนอ่าน เช่น

นางเทอดี นางเทอด้าย นางเทอดมี นางเทอดไฮ้

นางเทอดไต้ ช้าผิดเล่าพลอยเสียด

แม่นว่าเป็นผัวเมีย บ่เชื่อใจกันได้

ความหมาย: ทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไม่มีความแน่นอน ฉะนั้นอย่าไว้ใจคนอื่น เช่น ตำรวจที่ว่า อย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน

วรรคละ 3 คำ ผสมกับวรรคละ 5 คำ เช่น

ทุกข์ครอบปาก อยากรอบท้อง เคยแล้วอยู่บ่เป็น

ความหมาย: เคยทำสิ่งที่ไม่ดีไว้ ภายหลังก็อดไม่ได้ที่จะทำอีก

วรรคละ 4 คำ ผสมกับวรรคละ 5 หรือ 6 คำ เช่น

มีเงินเข้าได้ มีไม้เห็ดเหือนงาม

ความหมาย: มีเงินก็สามารถทำสิ่งอื่นได้ตามใจประสงค์

วรรคละ 4 คำ ผสมกับวรรคละ 5 คำ แล้วลงท้ายแบบกลอนอ่าน เช่น

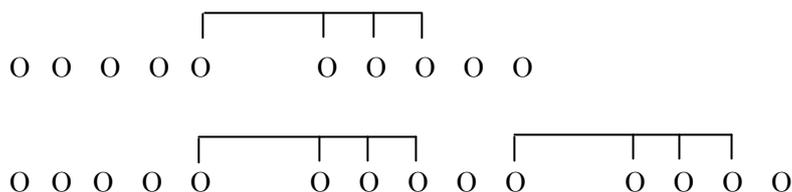
ครันบ่แน่บ่ยัง บ่จริงบ่เว้า

ฮับฟ้าผ่าก็ได้ ใจนั้นเที่ยงชัน

ความหมาย: หากมีความซื่อตรงบริสุทธิ์ใจ ทำอะไรย่อมไม่มีความเกรงกลัว

คำพญาที่เป็นร้อยกรองแบบฉันทลักษณ์ คำพญาแบบนี้มีข้อบังคับทางการประพันธ์ หรือฉันทลักษณ์ที่ชัดเจน ไม่เหมือนกลอนชาวบ้าน มีหลายชนิดดังต่อไปนี้

1. **ร้อยโบราณ** พญาบทหนึ่งจะมีตั้งแต่ 2 วรรคขึ้นไป วรรคหนึ่งมี 5 คำเป็นพื้น บางวรรคอาจมี 6 คำ และกำหนดให้คำท้ายวรรคหน้าสัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ในวรรคต่อไป แต่บางบทก็ไม่สัมผัส เป็นเพราะต้องการเน้นเนื้อความเป็นสำคัญ ดังแผนผังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: พร้าเข้าอย่าฟันแสง ของเพิ่นแพงอย่าเข้าใกล้ ได้โชคแล้วอย่าเมาแก้ว

ความหมาย: อย่าหลุมหลมัวมาในกิเลสค้นหา ให้มีสติพิจารณาสิ่งต่างอย่างไม่ประมาท

2. กลอนหก พญาบทหนึ่งจะมี 2 วรรค วรรคละ 6 คำ โดยให้คำท้ายของวรรคหน้า สัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ในวรรคถัดไป ดังแผนผังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: ปลูกเหือนตามใจผู้อยู่ ผู้กู่ตามใจผู้นอน

ความหมาย: ทำอะไรตามใจผู้ที่จะได้รับผลย่อมเกิดผลดี

3. กาพย์ พญาแบบนี้มักเป็นบทสั้นๆ บทละ 2 วรรค แต่ละวรรคมี 7 คำ หรือ 7 พยางค์ ให้คำท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคต่อไป ดังแผนผังต่อไปนี้

ถ้าจะให้ไพเราะเพิ่มขึ้นนิยมให้คำท้ายของวรรคใดวรรคหนึ่งเป็นคำที่ผันด้วย วรรณยุกต์เอกหรือโท

ตัวอย่าง

พญา: ตกหมุ้งนช้อยขุนเลี้ยงม้า ตกหมุ้ง้าช้อยข้าพายโชน

ความหมาย: เข้าเมืองตาหลิว ให้หลิวตาตาม

4. โคลงสาร เป็นคำประพันธ์ที่นิยมใช้แต่งนิทานเรื่องยาว เหมาะสำหรับอ่านเป็นทำนองเสนาะบางที่เรียกว่ากลอนอ่าน พญาที่แต่งแบบโคลงสารส่วนใหญ่จะนำมาจากวรรณกรรม หรือ แต่งเลียนแบบวรรณกรรมที่เคยได้ยินได้อ่านมา โคลงสารมีลักษณะฉันทลักษณ์ 2 แบบ คือ

ก. แบบบาทเอก มีแผนผังดังนี้

(อ อ) อ อ อ

อ อ อ อ (อ อ)

(อ อ) อ อ อ

อ อ อ อ (อ อ)

โคลงบทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 มีวรรคละ 3 คำ วรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 มีวรรคละ 4 คำ เฉพาะวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 สามารถเพิ่มคำเสริมได้อีก 2 คำ หรือมากกว่าก็ได้ และท้ายวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 สามารถเพิ่มคำสร้อยได้ 2 คำ เพื่อเน้นความหรือทำจังหวะให้น่าฟัง

นอกจากนี้ โคลงบาทเอกมีบังคับวรรณยุกต์ คือ วรรคที่ 1 ให้คำที่ 2 และ 3 เป็นคำที่มีรูปและเสียงวรรณยุกต์เอกและโท ตามลำดับ วรรคที่ 2 ให้คำที่ 2 เป็นคำที่มีรูปและเสียงวรรณยุกต์เอก วรรคที่ 4 ให้คำที่ 1 เป็นคำที่มีรูปและเสียงวรรณยุกต์เอก หรือถ้าตำแหน่งคำดังกล่าวไม่มีคำที่มีรูปและเสียงวรรณยุกต์เอก และต้องการเน้นความหมายเป็นสำคัญก็อาจใช้คำที่ผันด้วยวรรณยุกต์โท และออกเสียงเป็นเสียงเอกแทน

ตัวอย่าง

(1) แก้วก็ ช่างต่างแก้ว ถือคำคำแสน

บ่แม่น แนวทรายผิง แฮ่สะคอมแค้นน้ำ (สมทีคิด)

ความหมาย: เพชรอยู่ที่ไหนก็เป็นเพชร เช่นเดียวกับคนคิดก่น้ำไม่ไหลตกไฟ

ไม่ไหม้

(2) อันว่า แนนมิ่งนั้น คือตั้งวาสนา

บารมีมุง เหลื่อมงำกรวมกั้ง (ภายิตโบราณ)

(แนนม หมายถึง น. คู่ครอง. spouse. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 451))

ความหมาย: เรื่องคู่ครองนั้นเป็นเหมือนบุญพาวาสนาส่ง

ข. แบบบาทโท มีแผนผังดังนี้

(อ อ) อ อ อี อ อ อ อ (อ อ)

(อ อ) อ อ อี อ อ อ อ (อ อ)

ลักษณะบังคับทั่วไป คล้ายกับโคลงสารแบบบาทเอก แตกต่างกันที่ตำแหน่งบังคับ
วรรณยุกต์ คือ วรรณยุกต์เอกอยู่ที่คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คำที่ 2 วรรคที่ 3 และคำที่ 3 วรรคที่ 4
ส่วนวรรณยุกต์โทอยู่คำสุดท้ายของวรรคแรกกับวรรคที่ 3 และคำที่ 2 ของวรรคที่ 4 ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

ตัวอย่าง

(1) ซาติที่ แนวนามบั้ง แปนโตกาชิตอด กินแล้ว
เส็ดให้ คือสิ่งม้อน ไยหุ่มห่อโต นั้นแล้ว (ภายิตโบราณ)
ความหมาย: ให้รู้จักระมัดระวังตัว

(2) คือคั้ง กาค่าปี เทียมหงส์มันชีก่อง คือฤา
เป็นคั้ง แสงหิ่งห้อย ซิเส็งสู้แข่งจันทร์ (ย่าสอนหลาน)
ความหมาย: ให้รู้จักเจียมตน อย่าไปแข่งขันกับคนที่เขาเหนือกว่า

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า ลักษณะพยางค์แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พยางค์ที่มี
สัมผัส และพยางค์ที่ไม่มีสัมผัส จากการอธิบายลักษณะของนักวิชาการข้างต้นจะเห็นได้ว่า
จารุวรรณ ธรรมวัตร และ พรชัย ศรีสารคาม ได้แบ่งลักษณะของพยางค์สอดคล้องกัน คือ
แบ่งลักษณะของพยางค์ตามรูปแบบการประพันธ์ ส่วน บุญเกิด พิมพัรเมธากุล ได้กล่าวถึงลักษณะ
ของพยางค์แตกต่างไปจากท่านอื่น คือ นอกจากจะเป็นถ้อยคำที่มีคำสัมผัสแล้วยังแบ่งลักษณะของ
พยางค์ตามประเภทของเนื้อหาที่ปรากฏและความหมายของคำที่ใช้ในพยางค์ด้วย

บ่อเกิดของผญา

ผญา มีบ่อหรือที่มาเกิดหลายทาง ดังที่นักวิชาการแต่ละท่านได้แสดงความเห็นไว้ ดังนี้

พรทิพย์ ชังธาดา (2545: 77-79) ได้กล่าวถึงบ่อเกิดของผญาไว้ดังต่อไปนี้

1. เกิดจากประเพณี เพื่อให้เกิดความประทับใจ โอกาสที่มีการพูดจาด้วยผญา ได้แก่

1.1 ประเพณีลงช่วง เป็นประเพณีที่สตรีได้ทอผ้าเงินฝ้ายในตอนกลางคืน ส่วนใหญ่เป็นหน้าหนาวหลังการเก็บเกี่ยว หนุ่มสาวจะพูดผญาโต้ตอบกันในโอกาสนี้

1.2 ประเพณีลงครกกระเดื่องตำข้าว สมัยก่อนสตรีชาวอีสานจะตำข้าวกันในเวลาเช้าตรู่หรือตอนกลางคืน เป็นโอกาสที่หนุ่มๆ จะมาช่วยตำข้าวและพูดจាកัน

1.3 ประเพณีลงแขก เป็นประเพณีที่แสดงถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวอีสาน งานที่ต้องมีการลงแขก เช่น การสร้างบ้าน การทำนา การเกี่ยวข้าว การนวดข้าว ในระหว่างทำงานจะมีการพูดผญาโต้ตอบกัน

1.4 ประเพณีการอ่านหนังสือผูก คือ การอ่านวรรณกรรมที่เขียนไว้ในใบลาน เพื่อเป็นมหรสพแก่ผู้ฟังในงานเฮือนดี (งานศพ) งานหม้อกรรม (ฉลองหญิงที่อยู่ไฟหลังการคลอดบุตร) และงานบุญต่างๆ

1.5 ประเพณีการเล่นหมอลำ หมอลำจะลำให้ชาวบ้านฟังในงานต่างๆ ซึ่งเป็นผู้เก็บรวบรวมผญาและเผยแพร่ผญา

2. เกิดจากอบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคม นักปราชญ์ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนา และธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มาผูกเป็นผญาภายิตสั่งสอนคนในสังคมให้มีความสามัคคี ประพฤติตนอยู่ในสังคม เช่น

- 2.1 แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น บุญมีแล้วแนวคิดป้องกัน บุญบ่ได้แนวคิดฮ้าย
แล่นโสม
- 2.2 แนวคิดจากสภาพธรรมชาติ เช่น คั้นได้กินปลาแล้วอย่าลืมนุปล่อย ลงเพื่อ
ปลาขาดข้องยังลีได้ป่นปู
- 2.3 แนวคิดจากข้อปฏิบัติที่เหมาะสม เช่น คั้นว่าได้ชี้ข้างอย่าลืมห่มหุ่หุ่หมา ห่าขโมย
มาสักสิเห่าหอนให้มันย่าน
3. ฃญาภายิตได้อิทธิพลจากวรรณกรรม เป็นการนำเอาตัวละคร หรือเรื่องราวใน
วรรณกรรมมากล่าวเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในภายิตนั้นๆ ได้ชัดเจน เช่น เงาะฮูปฮ้าย
ยังได้กล่อมรจนา ยังได้เป็นราชาซาลือทั้งค้าย
4. เกิดจากการละเล่นรื่นเริงของไทย โดยนำองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งมาเปรียบเทียบ
เช่น อุปกรณ์การเล่น การแสดง เช่น กินพวมฮ้อน ฟ้อนพวมเม
5. ฃญาภายิตเกิดจากสถาปัตยกรรมของถิ่นอีสาน เช่น คั้นได้ฮ้อยอดฟ้าผาศาดประดับมุก
อย่าได้ลืมนคนทุกข้ผู้ขี้ควายคอนกล้า
- อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์ (2527: 4-6) กล่าวว่า ฃญาเกิดจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้
1. ขนบธรรมเนียมประเพณี มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ชีวิตประจำวันและวรรณกรรม
ท้องถิ่น และสะท้อนสภาพสังคม เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การแต่งงาน เช่น ผัวเมียนี้ ภูมิฮ้อยได้ว่า
ให้เจ้าเอ็นฮ้อยเจ้า ผองเฒ่าช้วชิวัง
 2. คำสั่งสอนและศาสนา มีอิทธิพลต่อสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย พระพุทธศาสนาและคำสั่ง
สอนเหล่านี้ สะท้อนออกทางวรรณกรรมโดยเฉพาะ “ฃญา” เช่น ความตายนั้นแขวนคอทุกบาด่าง
ไฟก็แขวนฮ้อยฮ้อย เสมอด้้ามตั้งเดี่ยว

3. การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ผญาจะสะท้อนให้เห็นความรัก ความพลัดพราก เช่น ซิบ โสดาด้วย คอมขึ้นเงื่อนกา อีหลีบ้อ ซิบ โสดาด้วย คอมปาเงื่อนนาก บาดห้า ตัดต่อนซัว บาดห้า คัวต่อนดัม แกงลัมหากชินัว คอกนา

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า บ่อเกิดของผญานักวิชาการแต่ละท่านได้กล่าวสอดคล้องกัน คือ เกิดจากประเพณี เกิดจากการอบรมสั่งสอน เกิดจากศาสนา เกิดจากการเกี่ยวพาราสี เกิดจากวรรณกรรม เกิดจากการละเล่นของคนอีสาน และเกิดจากสถาปัตยกรรม

ประเภทของผญา

จากการศึกษาความหมายของผญา มีนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของผญาไว้ดังต่อไปนี้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 44) ได้แบ่งผญาตามจุดมุ่งหมายในการใช้และแบ่งตามเนื้อหาที่เป็นสำนวนพูดไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ผญาภายิต เรียกว่า ผญาถ่อม หรือ โตง โดย เป็นผญาสั้นๆ กะทัดรัด ได้ใจความไปในทางสั่งสอน เช่น

ควายบ่กินหญ้า แสนลิข่มเขาหัก หมูป่กินอำแสนลิตีให้ดั่งเวือ
ความหมาย: อย่างบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ

2. ผญาเกี้ยว เรียกว่า ผญาเครือ เป็นผญาที่กล่าวโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว มีความยืดหยุ่นกว่าจะตกลงกัน มีลักษณะคล้ายกับเพลงยาว แต่เป็นเพลงยาวที่โต้ตอบกันในทันทีทันใด

3. ผญาอวยพร เรียกว่า ผญาให้พร อาจจะเป็นผญาบทสั้นๆ กะทัดรัด หรืออาจเป็นบทยาวๆ ที่ใช้อวยพรก็ได้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ(2528: 75-78) ได้แบ่งพญาตามโอกาสที่ใช้ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. พญาภายิต คือ คำกล่าวสอนใจแฝงด้วยคติธรรม ใช้ถ้อยคำไพเราะสละสลวยรัดกุม สั้นๆ บางทีเรียกพญาก้อมเป็นความเปรียบอุปมาอุปไมย เช่น

ครั้นได้ขึ้นจีช้าง กิ่งหม่มเป็นพญา อย่าสุลิมคนพลอย ชีควายคอนก้า
 ความหมาย: เมื่อได้คืออย่าลืมนตัวลืมนตน ลืมคนที่เคยให้ความช่วยเหลือ

2. โตงโตยหรือยาบสร้อย เป็นข้อความอุปมาอุปไมยที่คมคายลึกซึ้งเช่นเดียวกับพญาภายิต ต่างกันที่โตงโตยหรือยาบสร้อยไม่ได้เป็นคำสอนเหมือนภายิตทีเดียว เป็นเพียงคำพูดเปรยๆ เตือนสติให้ข้คิดเท่านั้น เช่น

แนวบักต้องบ่ห่อนหล่น ไกลกก แนวผมคบบ่ห่อนมีหัวล้าน
 ความหมาย: พ่อแม่เป็นอย่างไรรูดย่อมเป็นอย่างนั้น

3. พญาอ้อย เป็นบทพญาที่เทียบได้กับสำนวนหรือคำคมทางภาคกลาง คือ เป็นถ้อยคำที่มีความหมายลึกซึ้งกินใจ เกี่ยวกับความในใจ ความรัก พุดล้อเลียนเปรยเปรย เข้าแหย่ หรือพุดตลก ให้เกิดความสนุกสนานและแฝงคติคำคมเป็นคติด้วย เช่น

คันอ้ายคิดฮอดน้องให้เหลียวเบ็งเดือนดาว สายตาเฮาสีพาดกันเทิงฟ้า
 ความหมาย: หากพี่คิดถึงน้องให้มองดูดาวเดือนก็เหมือนเรามองเห็นกัน เป็นพญาที่หนุ่มสาวใช้เกี่ยวพาราสีกัน

4. พญาเครือ พญาเครือหรือพญาเกี่ยวสาวหรือคำหยอกสาว เป็นพญาหรือถ้อยคำร้อยกรองที่หนุ่มสาวใช้เกี่ยวพาราสีกันโต้ตอบกันในโอกาสต่างๆ เช่น ในงานเทศกาล ลงช่วงปั่นฝ้าย เกี่ยวข้าวหรือดำข้าว การพุดโต้ตอบกันนี้เรียกว่า จำพญา เช่น

ชาย: พี่อยากถามข่าวน้อง ถามข่าวดึงปลา ถามข่าวนา ถามข่าวดึงข้าว ถามข่าวดำ
 มีผิวแล้วหรือบ่ หรือว่ามีแต่ผู้ผิวซ้อบมี

ความหมาย: ชายถามหญิงว่ายังโสดอยู่หรือไม่ เป็นผลที่ใช้เกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว

หญิง : น้องนี่ปอดอ้อยซ้อยเสมอดังตองตัด ผัดแต่เป็นหญิงขึ้นบมีชายเกี่ยว ผัดแต่เป็นต้นไม้เครือเถาเกี่ยวบมี ย่านแต่ทางอ้ายพุ่มมีเครือเกี่ยวเป็นเกลียวเกาะเกี่ยว เป็นมะลัดพืดฝิ่งเครือเกี่ยวเกี่ยวพันบสู

ความหมาย: น้องยังไม่มีใครตั้งแต่เกิดมาไม่มีหนุ่มไหนมาจับ มีแต่พี่ชายนั้นแหละที่มีผู้หญิงมาเกี่ยวข้องเต็มไปหมด

ปรีชา พิณทอง (2528: 66-70) ได้แบ่งประเภทของพจนานุกรมตามลักษณะเนื้อหาเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. หมวดกนิ เช่น กนิข้าวโต อย่าโสดความเพิ่น ความหมาย อย่าเสียเวลาไปกับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของคนอื่น เพราะไม่ทำให้เกิดประโยชน์
2. หมวดทุกข์สุข เช่น คาคทุกข์บ่หอนมี คาคมีบ่หอนใช้ คาคได้บ่หอนเสีย ความหมาย เงินทองที่หามาได้หากไม่รู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางที่ชอบ เอื้อเพื่อผู้อื่น ชีวิตบั้นปลายจะไม่มีคนเหลียวแล อยู่คนเดียว
3. หมวดคน เช่น คนต่างคนขนกันต่างกัน ความหมาย ต่างคนต่างจิตใจ ไม่เหมือนกัน
4. หมวดการงาน เช่น เดือนหกให้หว่านกล้า เดือนห้าให้แต่งไถ ความหมาย ให้ทำอะไรตามฤดูกาลของมันย่อมก่อให้เกิดผลดี
5. หมวดบุญบาป เช่น บุญให้หาย บาปให้หิว ความหมาย ให้ทำความดีมากกว่าการทำความชั่ว
6. หมวดการคบหา เช่น เพิ่นหลับโตหลับ เพิ่นหลิวโตหลิว ความหมาย เข้าเมืองตาหลิวให้หลิวตาตาม

7. หมวดปัญญา เช่น คำท้อหวัหมา บ่ท่อนานอกบ้าน ความหมาย สิ่งทีมากที่สุดสำหรับเราบางครั้งอาจมีค่าเพียงน้อยนิดสำหรับคนอื่น
8. หมวดการศึกษา เช่น อายครูบ่ฮู้ อายฮู้บ่ได้นอนนำ ความหมาย อายครูไม่รู้วิชา
9. หมวดเบ็ดเตล็ด เช่น กล้าหลายมันบ้าน ความหมาย กล้าเกินไปมักเป็นอันตรายให้รู้จักเดินทางสายกลาง
10. หมวดคน เช่น อยากให้เพิ่นดับโตดับ อยากให้เพิ่นวายโตวาย อยากให้เพิ่นตายโตตาย ความหมาย อยากให้คนอื่นดับกิเลสได้ ตัวเองต้องทำก่อน
11. หมวดประมาทและไม่ประมาท เช่น ไฟไหม้ป่าจึงเห็นหน้าหนู น้ำท่วมสูงจึงเห็นจิล่อ ความหมาย เหมือนสำนวนไทยว่า แกงจัดจึงรู้คุณเกลือ

พรทิพย์ ชังธาดา (2545: 79-80) ได้แบ่งประเภทพญาไว้ 2 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. แบ่งตามรูปแบบฉันทลักษณ์ มี 2 ได้แก่

1.1 ประเภทที่มีสัมผัส เป็นพญาที่มีสัมผัสระหว่างวรรคติดต่อกันโดยตลอด มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ดังนี้

ตัวอย่างพญาสัมผัสสระ

มีเชือนบมีฝา มีนาบมีฮอง มีปองบมีฝาอัด

ตัวอย่างพญาสัมผัสอักษร

โมโหนีพาโตกต่า ให้ค่อยคิดต่อด้านยังลีได้ต่อนคำ

1.2 ประเภทที่ไม่สัมผัส เป็นผลยาที่ไม่มีสัมผัสต่อเนื้องอก อาศัยเสียงสูงต่ำของเสียงวรรณยุกต์ และจังหวะของถ้อยคำ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้มีเสียงไพเราะ เช่น

บ้านใกล้ครั้งย่อมครั้งบ่แดง นอนตะแคงผิงแดดบ่อุ่น สวดจุ่มมุ่มมือจุ่มบ่ถึง

2. แบ่งตามลักษณะเนื้อหา ได้แก่

2.1 ฃญาภายิต เป็นคำกล่าวสอนใจ แฝงคติธรรม ถ้อยคำไพเราะสละสลวยรัดกุม บางทีเรียก ฃญาถ่อม หรือ โดงโตย ใช้สอนโดยทางอ้อม ผูกคำคล้องจองเป็นคำอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ให้เห็นภาพพจน์ เช่น

เป็นหญิงนี้ธรรมนิยมคือนกเจ้า ขึ้นสู่ฟ้าขาวเจ้าคั่งนกยาง

2.2 ฃญาเกี่ยว (ฃญาเครือ) เป็นผลยาที่หนุ่มสาวใช้เกี่ยวพาราสิโต้ตอบระหว่างกัน ในโอกาสพิเศษ เช่น ประเพณีลงขันเงินฝ้ายหรือลงครกกระต๋องตำข้าว เนื้อหาจะเป็นการถามข่าว เกี่ยวพาราสิ หยอกล้อ กระแนะกระแหน เสียดสีน้อยอกน้อยใจให้คำมั่นสัญญา ตลกโปกฮา เช่น

น้องนั้นเป็นดั่งเดือนอยู่ฟ้าอากาศกลางหาว ชาติที่พี่เป็นดั่งกระต๋ายโชโตพอม
บ่อาจเทียมพระจันทร์ได้

ความหมาย: พี่นี้เป็นคนด๋าด้อยน้องนั้นสูงส่ง พี่มีอาจเอ๋อมถึงได้

2.3 ฃญาอวยพร เป็นผลยาที่เป็นคำพูดของผู้อาวุโส พูดเพื่อให้เป็นสิริมงคล สร้างขวัญ และกำลังใจแก่ผู้ฟังหรือผู้รับพร ส่วนมากใช้ในพิธีต่างๆ เช่น บายศรีสู่ขวัญ แต่งงาน ฉลองยศ เลื่อนตำแหน่ง แจกมาบ้านเรือน ตลอดจนเทศกาลต่างๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ ตัวอย่างเช่น

อวยพรคู่บ่าวสาว

ให้เจ้าเป็นคู่แก้วคู่ขวัญ ให้เจ้าฮักกันบ่มีเปิด ลูกแก้วเกิดหญิงชาย สุขสำบายจนแก่แต่่า
สมบัติหลังเข้าเนืองนอง เงินทองมีมากล้นเทอญ

ความหมาย: ให้คู่สามีภรรยาที่แต่งงานกัน รักกัน ไม่มีวันเบื่อหน่าย ได้ลูกหญิงลูกชาย มีความสุขสบายจนแก่จนเฒ่า มีเงินทองไหลมาเทมา

สวิง บุญเจิม (2537: 114-116) ได้แบ่งผลพยาออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. พญากีฬวพาราสิ ได้แก่ เซวว์ปัญญาที่นำมาใช้ได้ต่อกันระหว่างบ่าวสาว เช่น

หญิง: อ้ายนั่นเกลี้ยงเด่นอก ทางโนเป็นหมากเดื่อ เจ้านั่นเกลี้ยงปากบั้ง ชั่งข้อปากกะทอ นั่นແหล່ວ

ความหมาย: พี่นั่นข้างนอกสุกใสข้างโนเป็นโพรง ดีแต่คำพูดเท่านั้น

ชาย: พี่นี่เกลี้ยงสอดโน โสสอดคะดุก เกลี้ยงสอดดุกอ่อนน้อย หลานสิห้อยกะบมี นั่นແหล່ວ

ความหมาย: พี่นี่ไม่ได้โกหกทั้งกายและใจ ลูกหลานก็ไม่มี

2. พญาภายิต ได้แก่ เซวว์ปัญญาที่นำมาใช้เป็นคำสอน เช่น แม่นสิมีความสู้เต็มพุงเพียงปากกะ ตามถ่อน กันว่าสอนโตเองบ่ได้ ใฝ่สีย่องว่าดี ความหมาย ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

3. พญาปริศนารัก ได้แก่ เซวว์ปัญญาที่นำมาใช้เป็นปริศนาให้แก่ ปัญหาให้แก่ภักใช้กับบ่าวสาวเพื่อทดสอบเซวว์ปัญญาอีกฝ่าย เช่น

หญิง: ออย่ามาตกกล้าไว้ เปีงโพนให้น้ำแซ่ ออย่ามาหว่านกล้าไว้ ในน้ำให้ปลวกกินหลายถ่อน

ความหมาย: ออย่ามาทดสอบพานไว้ไม่มีใครสนใจหรอก

ชาย: ชาตที่ชายแก่งกล้าวาจาต้องมันเที่ยง ความเว้าหลุดจากปากแต่ละครั้ง เป็นความมันเที่ยงจริง น้องเฮย

ความหมาย: ลูกผู้ชายพูดคำไหนคำนั้น

จากความรู้เกี่ยวกับการแบ่งประเภทของพญาโดยนักวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของพญาสามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ แบ่งตามจุดมุ่งหมายการนำไปใช้ และแบ่งตามลักษณะเนื้อหา การแบ่งตามจุดมุ่งหมายการนำไปใช้แบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ พญาภายิต พญาเกี่ยว และพญาอวยพร ส่วน พรทิพย์ ชังธาคา แบ่งประเภทของพญาแตกต่างไปจากนักวิชาการท่านอื่น คือ นอกจากจะแบ่งประเภทของพญาตามลักษณะเนื้อหาแล้ว พบว่า มีการแบ่งประเภทของพญาตามรูปแบบฉันทลักษณ์ ซึ่งรูปแบบฉันทลักษณ์นี้นักวิชาการท่านอื่นจะกล่าวไว้ในเรื่องลักษณะของพญา

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทย

ความหมายของสำนวน

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเรื่อง ความหมายของสำนวนไทย พบว่า มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของสำนวนไทยไว้ ดังละเอียดต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1187) ให้ความหมายของคำว่า “สำนวน” ไว้ดังนี้ สำนวน น. ถ้อยคำที่เรียบเรียง, โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่มๆ ดอนๆ ; คติ เช่น ปิดสำนวน ; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ رأไม่ดีโทษปีโทษกลอง, ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี, ชั้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง(หน) สำนวนยาขอบ สำนวนไม้เมืองเดิม ; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่งๆ เช่น อิเหนามีหลายสำนวน บทความ 2 สำนวน

กาญจนาคพันธุ์ (2513: 1) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สำนวน” ไว้หนึ่งในหนังสือ สำนวนไทย ดังนี้ คำพูดของมนุษย์เราไม่ว่าชาติใดภาษาใด แยกออกได้กว้างๆ เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งพูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมดา พอพูดออกมาก็เข้าใจกันได้ทันที อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมาแต่ให้มีความหมายในคำพูดนั้นๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันที ถ้าคำพูดนั้นใช้กันแพร่หลายทั่วไปจนอยู่ตัวแล้ว แต่ถ้าไม่แพร่หลายคนฟังก็ไม่อาจเข้าใจได้ทันที ต้องคิดจึงเข้าใจ หรือบางทีคิดแล้วเข้าใจไปอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงนี้เรียกกันว่า “สำนวน” คือคำพูดเป็นสำนวนอย่างชาวบ้านเรียกกันว่า “พูดสำบัดสำนวน”

ไซลิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2537: 4) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สำนวน” ว่าหมายถึง ถ้อยคำที่ได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษรหรือแปลตามรากศัพท์ แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น คือ เป็นชั้นเชิงชวนให้คิด ซึ่งอาจจะเป็นในเชิงเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมย ตัวอย่างเช่น “ก้มหัว” ความหมายตรงคือ น้อมหัวลงเพื่อแสดงกิริยาเคารพ แต่ความหมายที่เป็นสำนวน หมายถึง ขอมออ่อนน้อม(มักใช้ในทางปฏิเสธ) เช่น ไม่ยอมก้มหัวให้ใคร

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2535: 1) ได้อธิบายความหมายของสำนวนไว้ว่าหมายถึง ถ้อยคำในภาษาไทยที่พูดพูดจาสื่อสารกัน โดยมีความหมายเป็นนัยเกินความกว้างหรือลึกซึ้ง มิใช่แปลความหมายของคำตรงตัว เป็นความหมายเชิงอุปมาเปรียบเทียบ

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า สำนวนไทย หมายถึง ถ้อยคำที่ไม่ได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษร เป็นการสื่อความหมายโดยนัยไม่ตรงตามรูปคำศัพท์ที่ใช้ มีความหมายอื่นแฝง ชวนให้ขบคิด เป็นไปในเชิงเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย แต่ยอมรับว่าเป็นภาษาที่ถูกต้อง หากต้องการทราบความหมายต้องตีความจึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่แท้จริงได้

ลักษณะของสำนวน

จากการศึกษาลักษณะของสำนวนไทย มีนักวิชาการให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของสำนวนไทยไว้ ดังต่อไปนี้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2535: 12-14) ได้กล่าวถึงลักษณะของสำนวนไทยไว้ ดังนี้

1. มีความหมายโดยนัย คือ ความหมายไม่ตรงตัวตามความหมายโดยอรรถ พูดอย่างหนึ่ง มีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง เช่น

กินปูนร้อนท้อง หมายถึง รู้สึกเดือดร้อนเพราะมีความผิดอยู่

ชนทรายเข้าวัด หมายถึง ร่วมมือร่วมใจกันทำบุญ

ถึยี้เล็ยงลึง หมายถึง เล็ยงเด็กชุกชุน

2. ใช้ถ้อยคำกินความมาก การใช้ถ้อยคำในสำนวนส่วนใหญ่เข้าลักษณะใช้คำน้อยกินความมาก เนื่องจากมีความหมายเด่น เช่น ก่อหวนค จั่นคาน คว่ำบาตร คมในฝัก กิ่งกำไต้ทอง ไกล่เกลือกินต่าง เต็ดบัวไว้ใย ซึ่งล้วนมีความหมายอธิบายได้ยืดยาว ส่วนที่ใช้ถ้อยคำหลายคำ แต่ละคำล้วนมีความหมายและช่วยให้ได้ความกระจ่างชัดเจน

3. ถ้อยคำมีความไพเราะ การใช้ถ้อยคำในสำนวนไทยมักใช้ถ้อยคำสละสลวยมีสัมผัสคล้องจอง เน้นการเล่นเสียงสัมผัสสระ สัมผัสอักษร ให้เสียงกระทบกระทั่งกันเกิดความไพเราะน่าฟัง ทั้งสัมผัสภายในวรรคและระหว่างวรรค มีการจัดจังหวะคำหลายรูปแบบ เช่น

กลุ่มคำซ้อน 4 คำ ตัวอย่างเช่น ก่อกรรมทำเข็ญ ก่อร่างสร้างตัว คู่ฟ้าตัวเมีย คู่เรียงเคียงหมอน

กลุ่มคำซ้อน 6 คำ ตัวอย่างเช่น จิงก็ราชาก็แรง จี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น ยูให้รำดำให้รั้ว ลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง

กลุ่มคำซ้อน 8 คำ ตัวอย่างเช่น ไปงานเพราะชนคนงามเพราะแต่ง กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง กำแพงมีหูประตูมิดตา คบคนให้ดูหน้าซื้อผ้าให้ดูเนื้อ โคนกล้วยอย่าไว้หน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก เอาลูกเขามาเลี้ยงเอาเมียขมาอม

ลักษณะสัมผัสคล้องจอง มีทั้งคล้องจองกันในข้อความตอนเดียว เช่น ตื่นก่อนนอนหลังตื่นรับขับสู้ ผูกสมัครรักใคร่ โอภาปราศรัย และคล้องจองกันในข้อความที่เป็นสองตอนซึ่งมีอยู่จำนวนมาก หรือในข้อความมากกว่าสองตอน เช่น น้ำมาปลากินมด น้ำลมหินปลาเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง หรือมีเมียเด็กความเล็กไถนาดอน สอนคนแก่

4. สำนวนไทยมักเป็นการเปรียบเทียบหรือมีประวัติที่มา ส่วนใหญ่มาจากการเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ประเพณี ศาสนา นิยานิทานต่างๆ กิริยาอาการและส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น กลับหน้ามือเป็นหลังมือ นอนตาไม่หลับ ใจดีสู้เสือ กินไข่ขัวญ ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

บ่อเกิดของสำนวน

จากการศึกษาบ่อเกิดของสำนวนไทย มีนักวิชาการหลายท่านให้ความรู้เกี่ยวกับบ่อเกิดของสำนวนไทยไว้ ดังต่อไปนี้

กาญจนาภรณ์ (2513: 1-4) ได้กล่าวถึงบ่อเกิดการเกิดสำนวนไว้ ดังต่อไปนี้

1. เกิดจากธรรมชาติ เช่น ตื่นแต่ไก่โห่ หมายถึง การตื่นแต่เช้ามืด คือ ธรรมชาติของไก่ ย่อมขันในเวลาเช้ามืด
2. เกิดจากการกระทำ เช่น ไกลปืนเที่ยง หมายถึง คนไม่ได้รับข่าวคราว รวมไปถึงบ้านนอกที่มาจากสำนวน คือ เมื่อปี พ.ศ. 2430 สมัยรัชกาลที่ 5 ยิงปืนใหญ่เวลา 12.00 น. ในพระนครเพื่อให้คนในพระนครได้ยิน และรู้ว่าเป็นเวลาที่เที่ยงวัน แต่คนที่อยู่ไกลออกไปไม่ได้ยิน จึงเกิดสำนวนดังกล่าว
3. เกิดจากเครื่องเวดล้อม เช่น ก้นหม้อไม่ทันคำ หมายถึง เลิกกันอย่างที่มาจากสำนวน คือ การหุงข้าว กว่าก้นหม้อจะติดเขม่าคำก็กินเวลานาน
4. เกิดจากอุบัติเหตุ เช่น ตกกระไดพลอยโจร หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วม
5. เกิดจากระเบียบแบบแผนประเพณี เช่น ฝั่งรักฝั่งรอก มาจากพิธีทำขวัญทารกเกิดได้สามวัน เอรอกกับมะพร้าวแทงหน่อไม้ฝั่งดิน
6. เกิดจากลัทธิศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด มาจากการทำบุญก่อพระทรายที่วัด
7. เกิดจากความประพฤติ เช่น กินข้าวร้อนนอนตื่นสาย หมายถึง มีชีวิตอยู่สบาย
8. เกิดจากการละเล่น เช่น สู้จนยิบตา มาจากการชนไก่
9. เกิดจากเรื่องแปลกๆ เช่น กู หมายถึง พูดไม่เป็นความจริง
10. เกิดจากนิยาย นิทาน เช่น มาก่อนไก่ มาจากเรื่องศรีธนชชัย

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2535: 3-6) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของสำนวนไทยว่า มีบ่อเกิดจากมูลเหตุหลายประการด้วยกัน สรุปได้ดังนี้

1. เกิดจากธรรมชาติ เช่น ข้าวคอบฝน, ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น, ฝนตกไม่ทั่วฟ้า
2. เกิดจากสัตว์ เช่น ไก่แก่แม่ปลาช่อน, จี๋ข้างจับตักแตน
3. เกิดจากการกระทำ เช่น ขึ้นต้นไม้ประังแตน, ชักใบให้เรือเสีย
4. เกิดจากอวัยวะ เช่น ดินเท่าฝ่าหอย, ตาเล็กตาน้อย
5. เกิดจากของกินของใช้ เช่น ข้าวแดงแกงร้อน, บ้านเคยอยู่อยู่เคยนอน
6. เกิดจากแบบแผนประเพณีวัฒนธรรม เช่น ฝั่งรักฝั่งรัก, เข้าตามตรอกออกตามประตู
7. เกิดจากศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด, กรวดน้ำคว่ำขัน
8. เกิดจากนิทาน ตำนานวรรณคดี หรือประวัติศาสตร์ เช่น ฤๅษีแปลงสาร, กระจ่างหมายจันทร์, ปากพระร่วง
9. เกิดจากการละเล่น กีฬาและการแข่งขัน เช่น ไกร่องบ่อน, ว่าวขาดลอยลม

วิเชียร เกษประทุม (2537: 12-123) ได้กล่าวถึงบ่อเกิดของสำนวนไทย สรุปได้ดังนี้

1. เกิดจากธรรมชาติ เช่น ตื่นแต่ไก่โห่ น้ำซึมบ่อทราย
2. เกิดจากการกระทำ เช่น ปลูกเรือนคร่อมตอ
3. เกิดจากศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด ตักบาตรถามพระ

4. เกิดจากนิยาย นิทาน ตำนาน และพงศาวดาร เช่น ลูกทรี ปากพระร่วง
5. เกิดจากแบบแผนประเพณีและความเชื่อ เช่น ฝัซ้าดำพลอย กงกำกวงเกวียน
6. เกิดจากอุบัติเหตุ เช่น ตกกระไดพลอยโจร ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้
7. เกิดจากการละเล่นหรือกีฬา เช่น รุกฆาต ไม่ดูตาม้าตาเรือ
8. เกิดจากการประพุดติ เช่น หาเข้ากินคำ กินข้าวร้อนนอนตื่นสาย
9. เกิดจากอวัยวะ เช่น ตาเหลือง

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า นักวิชาการแต่ละท่านได้แบ่งมูลเหตุการณเกิดสำนวนไว้ สอดคล้องกัน คือ สำนวนที่เกิดจากธรรมชาติ สำนวนที่เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรม สำนวนที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา สำนวนที่เกิดจากการกระทำในชีวิตประจำวัน สำนวนที่เกิดจากนิยาย นิทาน ตำนานหรือพงศาวดาร สำนวนที่เกิดจากอุบัติเหตุ สำนวนที่เกิด จากสัตว์ และสำนวนที่เกิดจากการละเล่นต่างๆ ซึ่งมูลเหตุของการเกิดสำนวนดังกล่าวนี้ล้วน เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์

ประเภทของสำนวน

จากการศึกษาประเภทของสำนวนไทย มีนักวิชาการให้ความรู้เกี่ยวกับประเภทของ สำนวนไทยไว้ ดังต่อไปนี้

เจือ สตะเวทิน (2515: 43) ได้แบ่งสำนวนตามประเภทของเนื้อหาเป็น 15 หมวด สรุปได้ดังนี้

1. ด้านครอบครัว เช่น ขุนนางใช้พ่อแม่ หินแ่งใช้ตายาย
2. ด้านการศึกษาอบรม เช่น ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

3. ด้านความรักและการครองเรือน เช่น ข้าวใหม่ปลามัน เข้าตามตรอกออกตามประตู
4. ด้านการทำมาหากิน เช่น ชุบมือเปิบ ดีดลูกคิด
5. เศรษฐกิจและการครองชีพ เช่น ดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ
6. ด้านตน เช่น ตีตนก่อนไข้ กนคิฝักุ้ม
7. ด้านสังคม สมาคม เช่น กบเลือกนาย คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อ
8. ด้านวาจา เช่น พูดเป็นต่อยหอย ปลาหมอตายเพราะปาก
9. ด้านเกียรติยศ เช่น ข้าวนอกหม้อ ตะเภาเดียวกัน
10. ด้านการปกครอง เช่น อาบน้ำร้อนมาก่อน บ้านเมืองมีเข็มีแป เข้าเป็นการนานเป็นคุณ
11. ด้านศีลธรรม วัฒนธรรม เช่น กงเกวียนกำเกวียน ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้
กินบนเรือนขึ้นหลังคา
12. ด้านบ้านเกิดเมืองนอน เช่น บ้านเคยอยู่เคยนอน รู้เช่นเห็นชาติ ไม้่นอกกอ
13. ด้านกรรม เช่น กลับเนื้อกลับตัว ข้างงูไม่พันคอ สวรรค์ในอกนรกในใจ
14. ด้านความไม่ประมาท เช่น เข้าเถื่อนอย่าลืมพริ้ว ดาบสองคม ชักน้ำเข้าลึกชักศึก
เข้าบ้าน
15. ด้านสุภามิตรส่วนรวม เช่น ราไม้ดีโทษปีโทษกลอง เรือล่มในหนองทองจะไปไหน
เรือใหญ่คับคลอง

เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523: 12-16) ได้แบ่งประเภทของสำนวนตามมูลเหตุเป็น 11 หมวดสรุปได้ดังนี้

1. หมวดที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ตื่นแต่ไก่โห่ คือ ธรรมชาติของไก่ยอมขันในเวลาเช้ามือเสมอ ดังนั้นสำนวนตื่นแต่ไก่โห่ หมายถึง ตื่นแต่เช้ามีด
2. หมวดที่เกิดจากการกระทำ เช่น ชักใบให้เรือเสีย ปากว่ามือถึง ปิดทองหลังพระ ไร่ไม่ดีโทษปีโทษกลอง
3. หมวดที่เกิดจากเครื่องแวดล้อม เช่น ตีวัวกระทบคราด คือ โกรธคนหนึ่งแต่ทำอะไรเขาไม่ได้ พาลไปรังควานอีกคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องตน และตนสามารถทำได้
4. หมวดที่เกิดจากอุบัติเหตุ เช่น ตกกระไดพลอยโจน หมายถึง จำเป็นที่ต้องยอมเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่มีทางเลี่ยง
5. หมวดที่เกิดจากระเบียบแบบแผนประเพณีความเชื่อ เช่น เข้าตามตรอกออกตามประตู หมายถึง ทำตามความประเพณี
6. หมวดที่เกิดจากลัทธิศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด หมายถึง ทำบุญกุศล โดยวิธีนำหรือขนทรายไปก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด หาประโยชน์ให้ส่วนรวม
7. หมวดที่เกิดจากความประพฤติ เช่น ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา หมายถึง ใ้รู้จักฐานะของตนและเจียมตัว
8. หมวดที่เกิดจากการละเล่น เช่น สู้จนยิบตา มาจากการชนไก่
9. หมวดที่เกิดจากนิทาน เช่น เห็นกงจักรเป็นดอกบัว ชักแม่น้ำทั้งห้า ตีปลาหน้าไซ (เวสสันดร) ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง (อิเหนา)

10. หมวดที่มาจากพงสาวดาร หรือประวัติศาสตร์ เช่น คนรักใหญ่เท่ารอยตีนเสือ คนชั่งคนเบื่อกว้างเท่าเสือรำแพน (พงสาวดารโยนก)

11. หมวดเบ็ดเตล็ด เช่น ปล้ำผีลูกปลุกผีนั่ง มาจากไสยศาสตร์ ข้าวเหลือเกลืออ้อม มาจากกฎมณเฑียรบาล พลังปากเสียดินพลังตีนตกต้นไม้ มาจากกฎหมายของพระเจ้าอู่ทอง

นอกจากนี้ เพ็ญแข วิจารณ์สุนทร (2523: 16-18) ได้แบ่งสำนวนตามประเภทที่นำมาเปรียบเทียบหรืออ้างอิงเป็น 4 หมวด ดังนี้

1. หมวดสัตว์ต่างๆ ได้แก่

1.1 วัว ควาย เช่น ความวัวไม่ทันหายความควายเข้ามาแทรก รักวัวให้ผูกรักลูกให้ตี ชมเขาโคจีนให้กินหญ้า วัวพันหลัก

1.2 เสือ เช่น เสือซ่อนเล็บ เสือนอนกิน ปล่อยเสือเข้าป่า

1.3 หมา เช่น ดิสองหน้าหมาสองราง เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด

1.4 ช้าง เช่น เห็นช้างจี้ จี้ตามช้าง จี้ช้างจับตักแดน ช้างตายทั้งตัวเอาใบัวมาปิด

1.5 ปลา เช่น ไก่แก่แม่ปลาช่อน ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่

1.6 งู เช่น จับงูข้างหาง ตีงูให้กากิน

1.7 ไก่ เช่น ไก่แก่แม่ปลาช่อน ลูกไก่ในกำมือ ไก่รองบ่อน

1.8 นก เช่น ไม้ร่มนกจับ(นิตย) ขึ้นกบนปลายไม้

1.9 แมว เช่น ปิดประตูตีแมว ชื่อเหมือนแมวอนอนหวด (นิตย)

1.10 สัตว์อื่นๆ เช่น (หมู) ต้อนหมูเข้าเล้า (กระท่าย) กระท่ายตื่นตูม (กระรอก) ซี้โพรงให้กระรอก (ลิง) ลิงหลอกเจ้า (ปู) ริดเลือดกับปู (จระเข้) สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ

2. หมวดพืชต่างๆ เช่น มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก อ้อยเข้าปากช้าง เต็ดดอกไม้ร่วมต้น

3. หมวดของใช้ในบ้าน เช่น ซ้ำซ้ำได้พริ้วสองเล่มงาม (พริ้ว) เข็นครกขึ้นภูเขา (ครก) คำข้าวสารกรอกหม้อ (หม้อ)

4. หมวดน้ำ เช่น ชักน้ำเข้าลิกชักศึกเข้าบ้าน น้ำขึ้นให้รีบตัก กินน้ำได้ศอก

จากความรู้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเภทของสำนวนสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ แบ่งประเภทตามเนื้อหา และแบ่งตามประเภทของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ การแบ่งประเภทของสำนวนตามเนื้อหา ได้แก่ ด้านการกระทำ ด้านศาสนา ด้านครอบครัว ด้านการศึกษาอบรม ด้านความรักและการครองเรือน ด้านการทำมาหากิน ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ ด้านการปฏิตน ด้านสังคม และด้านการปกครอง สำนวนที่แบ่งตามประเภทของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ ได้แก่ หมวดสัตว์และหมวดพืช

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีด้านโครงสร้างภาษา

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับโครงสร้างสร้างภาษา มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงแนวคิดด้านโครงสร้างภาษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2531: 192-272) ได้กล่าวถึงประโยคและวลีสรุปได้ ดังนี้

ประโยค คือ ถ้อยคำที่มีเนื้อความครบบริบูรณ์ประโยคหนึ่งๆ จะประกอบไปด้วย ภาคประธาน และภาคแสดง จำแนกได้เป็น 3 ชนิดตามเนื้อความในประโยค ได้แก่

1. เอกรรณประโยค คือ ประโยคที่มีเนื้อความอย่างหนึ่ง ซึ่งมีทั้งภาคประธานและภาคแสดง เช่น คนกินข้าว

2. อเนกรรดประโยค คือ ประโยคที่มีเนื้อความหลายอย่าง ประกอบด้วย เอกรรดประโยค ตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปเรียงกัน และมีสันธานเป็นเครื่องเชื่อมเอกรรดประโยคนั้นๆ เช่น น้ำขึ้นแต่ลมลง

3. สังกรประโยค คือ เอกรรดประโยคที่มีเอกรรดประโยคด้วยกันทำหน้าที่เป็นส่วนใด ส่วนหนึ่งของประโยค เช่น นายมีซึ่งเป็นเสมียนตายเมื่อฝนตก

ส่วนวลี คือ กลุ่มคำที่มีคำติดต่อกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป มีความหมายติดต่อกัน เป็นเรื่อง เดียวกัน แต่ทำหน้าที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประโยค ไม่มีเนื้อความครบถ้วน แบ่งเป็น 7 ชนิด ตามชนิดของคำที่อยู่ต้นวลี ได้แก่ นามวลี สรรพนามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี สันธานวลี บุพบทวลี และอุทานวลี

นาวรรณ พันธุเมธา (2526: 196-261) แบ่งประโยคโดยพิจารณาจากหน่วยประโยค แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ดังนี้

1. ประโยคความเดียว คือ ประโยคที่มีหน่วยกริยาหนึ่งหน่วย มีหน่วยนามหนึ่งหน่วย หรือมากกว่านั้น และอาจมีหน่วยเสริมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้

2. ประโยคความซ้อน คือ ประโยคที่มีหน่วยกริยาหนึ่งหน่วย มีหน่วยนามหนึ่งหน่วย หรือมากกว่านั้น อาจมีหน่วยเสริมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ และหน่วยนามหรือกริยาในประโยค ความซ้อน จะต้องมิใช่ประโยคขยายอยู่ด้วย เช่น เสื้อตัวที่อยู่หน้าร้านสวยดี

3. ประโยคความรวม คือ ประโยคที่มีหน่วยกริยา ตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป มีหน่วยนามหนึ่ง หน่วยหรือมากกว่านั้น และอาจมีหน่วยเสริมและหน่วยเชื่อมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ เช่น น้องฉันได้ รางวัลเพราะเรียนดี

นามวลี คือ กลุ่มคำซึ่งประกอบไปด้วยคำนามและคำที่ขยายนาม คำนามถือได้ว่าเป็นหน่วยหลักของนามวลี ส่วนคำที่ใช้ขยายนามถือได้ว่าเป็นหน่วยขยาย หน่วยขยายในนามวลี ประกอบด้วยคำหลายชนิด เช่น คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำบอกจำนวน คำบอกลำดับ คำบอกกำหนด และประโยค

กริยาวลี คือ กลุ่มคำที่ประกอบด้วยคำกริยาและคำ หรือประโยคที่ใช้ขยายกริยา คำกริยาถือว่าเป็นหน่วยแก่นของกริยาวลี ส่วนคำหรือประโยคที่ใช้ขยายถือว่าเป็นหน่วยขยายในกริยาวลี อาจประกอบไปด้วยคำหลายชนิด เช่น คำกริยา คำบอกจำนวน คำบอกลำดับ คำบอกกำหนด คำวิเศษณ์ คำบ่งเวลา คำปฏิเสธ คำบอกความเห็น คำบอกกริยาร่วม และประโยค

วิจินต์ ภาณุพงศ์ (2536: 31-40) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำที่เรียงกันอยู่ในประโยค เมื่อมีคำตั้งแต่ 2 คำมาเรียงกันทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นมา ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการนำคำเหล่านั้นมารวมกัน ไว้ว่า โครงสร้างของประโยคในภาษาไทยเกิดจากการนำส่วนมูลฐาน 7 ชนิด ได้แก่ หน่วยประธาน (ป) หน่วยกรรม (อ) หน่วยสกรรม (ส) และหน่วยทวิกรรม (ท) มาเรียงกันในแบบต่างๆ เช่น ป อ, ป ส ต, ป ท ตร เป็นต้น ในการวิเคราะห์โครงสร้างของประโยคในภาษาไทยนั้น วิจินต์ ภาณุพงศ์ (2536: 19) ใช้วิธีวิเคราะห์ส่วนประชิด (Immediate Constituent Analysis) ซึ่งเป็นการแยกประโยคออกเป็นส่วนประกอบย่อยๆ การแยกประโยคจะเริ่มจากระดับโครงสร้างของประโยค โครงสร้างวลี องค์ประกอบของวลี จนถึงระดับหมวดคำซึ่งไม่สามารถแยกต่อไปได้อีก หรือในทางกลับกันส่วนประกอบย่อยๆ นั้น ได้ถูกขยายให้ยาวขึ้นเรื่อยๆ ดังที่เรียกว่า “วิธีการขยาย” ลักษณะเช่นนี้ช่วยอธิบายสาเหตุที่ทำให้ผู้พูดภาษาสามารถเข้าใจประโยคที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนได้ ดังตัวอย่างการวิเคราะห์ประโยคตามแนวคิดของ วิจินต์ ภาณุพงศ์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ประโยคตามแนวคิดของ วิจินต์ ภาณุพงศ์

1. โครงสร้างประโยค ประกอบไปด้วย	ป			อ		
2. โครงสร้างวลี ประกอบไปด้วย	นามวลี			กริยาวลี		
3. องค์ประกอบของวลี เช่น	กระเป๋ (ล)	สองใบ (จ)	นั้น (ก)	หนัก (ก)	เหลือเกิน (ข)	
4.หมวดคำ	คำนาม	คำบอก จำนวนนับ	คำบอก กำหนด เสียงตรี	คำกริยา	คำวิเศษณ์	

จากความรู้ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า วิจินต์ ภาณุพงศ์ ได้วิเคราะห์โครงสร้างประโยคออกเป็นแบบต่างๆ ไว้เฉพาะประโยคสามัญ และประโยคซับซ้อนเท่านั้น เพราะประโยคผสมและประโยคเชื่อมไม่สามารถวิเคราะห์ออกเป็นแบบต่างๆ ได้

นอกจากนี้ วิจิตรนั ภาณุพงศ์ (2536: 81-93) ได้กล่าว โครงสร้างวลี สรุปได้ดังนี้

วลี หมายถึง คำคำเดียวกับส่วนขยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่ง แบ่งเป็น 5 ชนิด คือ

1. นามวลี หมายถึง คำนามคำเดียว คำสรรพนามคำเดียว คำนามกับส่วนขยาย หรือ คำสรรพนามกับส่วนขยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งใน 4 ชนิด คือ หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรอง และหน่วยนามเดี่ยว

ตัวอย่าง

รถใหญ่	กิน	น้ำมัน
ป	ส	ต

จากตัวอย่าง “รถใหญ่” เป็นนามวลี ทำหน้าที่เป็นหน่วยประธาน

2. กริยาวลี หมายถึง คำกริยาคำเดียว หรือคำกริยากับส่วนขยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งใน 3 ชนิดนี้คือ หน่วยกรรม หน่วยสกรรม และหน่วยทวิกรรม

ตัวอย่าง

ผ้า	แห้งแล้ว
ป	อ

จากตัวอย่าง “แห้งแล้ว” เป็นกริยาวลี ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรม

3. พิเศษวลี หมายถึง คำพิเศษคำเดียว หรือคำพิเศษกับส่วนขยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยค ชนิด หน่วยเสริมพิเศษ

ตัวอย่าง

นำกลัว ข้าว ใหม้แล้ว

พ ป อ

จากตัวอย่าง “นำกลัว” เป็นพิเศษวลี ทำหน้าที่เป็นหน่วยเสริมพิเศษ

4. สถานวลี หมายถึง คำบุพบทคำเดียว สองคำ หรือสามคำกับนามวลี หรือคำบุพบทเรียงกัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของประโยค ชนิดหน่วยเสริมบอกสถานที่

ตัวอย่าง

ที่บ้าน เด็ก เยอะ

ถ ป อ

จากตัวอย่าง “ที่บ้าน” เป็นสถานวลี ทำหน้าที่เป็นหน่วยเสริมบอกสถานที่

5. กาลวลี หมายถึง คำบอกเวลา คำเดียว หรือหลายคำ หรือคำบอกเวลากับส่วนขยาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของประโยคชนิดหน่วยเสริมบอกเวลา

ตัวอย่าง

กลางคืน เขา มองไม่เห็นเลย

ว ป ส

จากตัวอย่าง “กลางคืน” เป็นกาลวลี ทำหน้าที่เป็นหน่วยเสริมบอกเวลา

องค์ประกอบและโครงสร้างวลี

1. องค์ประกอบและโครงสร้างนามวลี

1.1 องค์ประกอบของนามวลี

องค์ประกอบของนามวลี คือ ส่วนที่ประกอบกันเข้าเป็นนามวลีมี 4 ชนิด ดังนี้

ก. หน่วยหลัก (ล) คือ องค์ประกอบของนามวลี อาจประกอบด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- 1) คำนามคำเดียว เช่น เสือ แม่
- 2) คำสรรพนามคำเดียว เช่น ฉัน คุณ
- 3) คำนามเรียงกันโดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย เช่น ร่ม กะ หมวก
- 4) คำนามเรียงกันโดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย เช่น นาฬิกา บ้านนั้น
- 5) คำสรรพนามเรียงกันโดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย เช่น คุณกับฉัน
- 6) คำนามกับคำสรรพนามเรียงกันโดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย เช่น

บ้านของเธอ

- 7) คำนามกับคำสรรพนามเรียงกันโดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย เช่น

บ้านคุณ

ข. หน่วยคุณศัพท์ (ค) คือ องค์ประกอบของนามวลี อาจประกอบไปด้วย

- 1) คำคุณศัพท์คำเดียว เช่น เสือใหม่
- 2) คำลักษณนามกับคำคุณศัพท์ เช่น เสือตัวใหม่

ค. หน่วยจำนวน (จ) คือ องค์ประกอบของนามวลี อาจประกอบไปด้วย

- 1) คำลักษณนามคำเดียว เช่น ขอหมอนใบสี
- 2) คำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม เช่น เสือ 2 ตัว
- 3) คำลักษณนามและคำลำดับที่ เช่น เสือตัวเดียว

- 4) คำหน้าจำนวนและคำลักษณนาม เช่น เสื้ออีกตัว
- 5) คำนามลักษณนามและคำหลังจำนวน เช่น ผ้าหลายเศษ
- 6) คำจำนวนนับ คำลักษณนาม และคำลำดับที่ เช่น ลูก 2 คนแรก
- 7) คำหน้าจำนวน คำจำนวนนับ คำลักษณนาม เช่น มะนาวสัก 2 ลูก
- 8) คำจำนวนนับ คำลักษณนาม คำหลังจำนวน เช่น ผ้า 2 หลาเศษ

ง. หน่วยกำหนด (ก) คือ องค์ประกอบของนามวลี ประกอบไปด้วย

- 1) คำบอกกำหนดเสียงจัตวา หรือคำไม่บอกกำหนด เช่น เสื้อนี้
- 2) คำบอกกำหนดเสียงโท เช่น เสื้อนี้
- 3) คำลักษณนามกับคำบอกกำหนดเสียงตรีและจัตวา หรือคำไม่บอกกำหนด เช่น เสื้อตัวนี้

1.2 โครงสร้างนามวลี

องค์ประกอบของนามวลี 4 ชนิดดังกล่าว เมื่อนำมาประกอบเข้าเป็นแบบโครงสร้างนามวลี จำแนกได้ 12 แบบ คือ

- 1) หน่วยหลัก (ล)
- 2) หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ (ลค)
- 3) หน่วยหลัก หน่วยจำนวน (ลจ)
- 4) หน่วยหลัก หน่วยกำหนด (ลก)
- 5) หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวน (ล ค จ)
- 6) หน่วยหลัก หน่วยจำนวน หน่วยคุณศัพท์ (ล จ ค)
- 7) หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยกำหนด (ล ค ก)
- 8) หน่วยหลัก หน่วยจำนวน หน่วยกำหนด (ล จ ก)
- 9) หน่วยหลัก หน่วยกำหนด หน่วยจำนวน (ล ก จ)
- 10) หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวน หน่วยกำหนด (ล ค จ ก)
- 11) หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยกำหนด หน่วยจำนวน (ล ค ก จ)
- 12) หน่วยหลัก หน่วยจำนวน หน่วยคุณศัพท์ หน่วยกำหนด (ล จ ค ก)

2. องค์ประกอบและโครงสร้างกริยาวลี

2.1 องค์ประกอบของกริยาวลี

องค์ประกอบของกริยาวลี คือ ส่วนที่ประกอบกันเข้าเป็นกริยาวลีมี 4 ชนิด ดังนี้

ก. หน่วยแก่น (ก) คือ องค์ประกอบของกริยาวลี อาจประกอบด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

- 1) คำกริยาคำเดียว เช่น สวย ว่ายน้ำ
- 2) คำกริยา 2 คำ เช่น เดินหา นั่งคิด
- 3) คำกริยา 3 คำ เช่น ชอบเดินดู ต้องการแสวงหา
- 4) คำกริยา 4 คำ เช่น เริ่มศึกษาค้นคว้าหา (ความรู้)
- 5) คำหน้ากริยาและคำกริยา เช่น ไปเที่ยว มาหา
- 6) คำกริยาและคำหลังกริยา เช่น ย้ายไป พุดเสียด
- 7) คำหน้ากริยา คำกริยา และคำหลังกริยา เช่น ไปเที่ยวมา

ข. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ข₁) คือ องค์ประกอบของกริยาวลี อาจประกอบด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

- 1) คำช่วยหน้ากริยาคำเดียว เช่น กำลัง คง
- 2) คำช่วยหน้ากริยา 2 คำ เช่น กำลังจะ คงเพิ่ง
- 3) คำช่วยหน้ากริยา 3 คำ เช่น ร่ม คงจะกำลัง อาจเคย
- 4) คำช่วยหน้ากริยา 4 คำ เช่น คงจะเพิ่งเคย
- 5) คำช่วยหน้ากริยาและคำว่า “ไม่” เช่น คงไม่ ไม่เคย
- 6) คำว่า “ไม่” คำเดียว เช่น ไม่เห็น ไม่สวย

ค. หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ข₂) คือ องค์ประกอบของกริยาวลี อาจประกอบด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

- 1) คำว่า “อยู่” คำเดียว เช่น นั่งอยู่ พุดอยู่
- 2) คำว่า “แล้ว” คำเดียว เช่น นั่งแล้ว มาแล้ว
- 3) คำว่า “อยู่แล้ว” เช่น คืออยู่แล้ว ตื่นอยู่แล้ว

ง. หน่วยขยาย (ข) คือ องค์ประกอบของกริยาลี อาจประกอบด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

- 1) คำกริยวิเศษณ์คำเดียว เช่น ชอบจัง มาบ่อย
- 2) คำกริยวิเศษณ์ 2 คำ เช่น มาบ่อยทีเดียว คุยกันอีก
- 3) คำกริยวิเศษณ์ 3 คำ เช่น กินจุจึ่งเลย พุดน้อยมากทีเดียว
- 4) สถานวลีลดฐานะ เช่น นั่งอยู่ในบ้าน ทำงานนอกห้อง
- 5) กาลวลีลดฐานะ เช่น เพิ่งมาถึงเมื่อวานนี้ มักจะตื่นแต่เช้า
- 6) สถานวลีลดฐานะและกาลวลีลดฐานะ เช่น
ต้องหยุดตรงนี้สักครู่นี้
ลุกจากที่นอนแต่เช้า
- 7) คำกริยวิเศษณ์และสถานวลีลดฐานะ เช่น
มาคุยกันที่นี่
เพิ่งรู้จักกันที่กรุงเทพฯ
- 8) คำกริยวิเศษณ์และกาลวลีลดฐานะ เช่น
คงเจอกันทุกวัน
ปรึกษากันตั้งแต่เมื่อวานแล้ว
- 9) สถานวลีลดฐานะ และคำกริยวิเศษณ์ เช่น
เข้าไปในครัว อีกแล้ว
อยากนั่งตรงนี้จัง
- 10) กาลวลีลดฐานะ และคำกริยวิเศษณ์ เช่น
กำลังจะออกไปเดี๋ยวนี้ทีเดียว
ออกไปเมื่อก็กระมัง
- 11) สถานวลีลดฐานะ กาลวลีลดฐานะ และคำกริยวิเศษณ์ เช่น
เจอกันที่ทำงานทุกวัน
เล่นที่บ้านเพื่อนทุกวันทีเดียว

12) คำกริยาวิเศษณ์ สถานวลีลดฐานะ และกาลวลีลดฐานะ เช่น
 คุยเรื่องนั้นอีกที่บ้านวันนี้

2.2 โครงสร้างของกริยาลี

องค์ประกอบของกริยาลี 4 ชนิดดังกล่าวข้างต้นนี้ นำมาประกอบเป็นแบบ
 โครงสร้างกริยาลีได้เป็น 10 แบบ คือ

- 1) หน่วยแก่น (ก)
- 2) หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ช₂)
- 3) หน่วยแก่น หน่วยขยาย (ก ข)
- 4) หน่วยหลัก หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น หน่วยขยาย (ก ช₂ ข)
- 5) หน่วยหลัก หน่วยขยาย หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ข ช₂)
- 6) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น (ช₁ ก)
- 7) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
(ช₁ ก ช₂)
- 8) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น หน่วยขยาย (ช₁ ก ข)
- 9) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
หน่วยขยาย (ช₁ ก ช₂ ข)
- 10) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น หน่วยขยาย หน่วยช่วยกริยาหลัง
หน่วยแก่น (ช₁ ก ข ช₂)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะนามวลีและกริยาลีเท่านั้น ไม่รวมส่วนเสริมที่เป็น
 พิเศษวลี สถานวลี และกาลวลี

จากความรู้ข้างต้นเห็นได้ว่า นักวิชาการทั้งสามท่านได้แบ่งประโยคและวลีตามโครงสร้าง
 ของประโยคและวลี ตามเกณฑ์ไวยากรณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ของแต่ละท่าน ซึ่งการแบ่งประโยค
 หรือวลีเป็นไปในทางเดียวกัน ต่างกันที่การกำหนดชื่อ นอกจากนี้พระยาอุปทิศศิลปสารยังให้นิยาม
 ของวลีแตกต่างไปจากกลุ่มไวยากรณ์โครงสร้างของ นววรรณ พันธุมธธา และ วิจินต์ ภาณุพงศ์
 ซึ่งตามแนวความคิดของพระยาอุปทิศศิลปสาร กล่าวว่า วลี หมายถึง คำตั้งแต่สองคำขึ้นไป ซึ่งเป็น

แนวความคิดตามแบบไวยากรณ์ดั้งเดิม แต่ตามแนวความคิดของ นววรรณ พันธุเมธา และ วิจินตน์ ภาณุพงศ์ กล่าวไว้ว่า คำคำเดียว ก็สามารถเป็นวลีได้ ในงานการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิด ทฤษฎีของวิจินตน์ ภาณุพงศ์ มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และวลีในงานวิจัยครั้งนี้ใช้ ความหมายของวลีตามแนวคิดทฤษฎีของ วิจินตน์ ภาณุพงศ์ ด้วย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านความหมาย

แนวคิดเรื่องความหมายในภาษา

นักปรัชญาและนักภาษาศาสตร์ได้แสดงแนวคิดไว้เกี่ยวกับเรื่องความหมาย ซึ่งจำแนก ออกเป็นทฤษฎีใหญ่ๆ 3 ทฤษฎีคือ

1. **ทฤษฎีอ้างอิง** อธิบายว่า ความหมายเกิดจากการอ้างอิง ทฤษฎีนี้เป็นความคิด ที่เกี่ยวกับคนธรรมดาสามัญทั่วไป คือ คำย่อมอ้างถึงสิ่งที่มีอยู่ในโลก เช่น หนู อ้างอิงถึงสัตว์ ชนิดหนึ่ง คำในภาษามีความหมายได้เพราะเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งอื่น

ทฤษฎีนี้มีปัญหาหลายอย่าง เช่น ทำไมคำเดียวกันจึงสามารถอ้างอิงถึงหลายสิ่งได้ นอกจากนี้สิ่งเดียวกัน อาจมีคำเรียกได้หลายอย่างตามความสัมพันธ์ และเมื่อเราพูดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น นก หรือ แมว เราอ้างถึงสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งเฉพาะหรือไม่ เพราะบางครั้งเป็นการกล่าวลอยๆ โดยไม่อ้างถึงสัตว์ตัวใด

2. **ทฤษฎีความคิด** อธิบายว่า คำมีความหมายได้เพราะเราใช้คำแทนความรู้สึกนึกคิด ของเรา คือ คำเป็นสิ่งที่แทนความคิด แปลว่า เราสามารถคิดได้โดยไม่ต้องใช้ภาษา ภาษาไม่มีความจำเป็นเลยถ้ามนุษย์ไม่ต้องการสื่อความคิดของตนเองออกมาให้ผู้อื่นทราบ

ปัญหาของทฤษฎีนี้คือ เราสามารถคิดโดยไม่ใช้ภาษาได้หรือไม่ และความคิดของแต่ละบุคคลจะเหมือนกันสำหรับคำทุกคำในภาษาด้วยหรือไม่

3. **ทฤษฎีพฤติกรรม** อธิบายว่า ความหมายเกิดจากประสบการณ์ เกิดจากสภาพที่มี สิ่งกระตุ้นและมีปฏิกิริยาตอบโต้ (Stimulus-respond) เช่น แม่จับหมามาให้ลูกดู ซึ่งที่หมาแล้วพูดว่า

จากแนวความคิดเรื่องความหมายทั้ง 3 ทฤษฎีนี้ทำให้ทราบว่า การอธิบายความหมาย เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทฤษฎีอ้างอิง กล่าวว่า ความหมายคือความเชื่อมโยงระหว่างคำและสิ่งที่ถูกอ้างถึง ทฤษฎีความคิด กล่าวว่า ความหมายคือความรู้ที่นึกคิดภายในจิตใจ ซึ่งใช้คำเป็นตัวแทนแสดงความคิด และทฤษฎีพฤติกรรม กล่าวว่า ความหมายของคำเกิดจากความจำเชื่อมโยงกับสภาพที่เป็นอยู่พร้อมกับเสียง ความหมายเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์

ความหมายของอรรถศาสตร์

จากการศึกษาเอกสารเรื่อง ความหมายของอรรถศาสตร์ มีนักวิชาหลายท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของอรรถศาสตร์ไว้ ดังนี้

สุริยา รัตนกุล (2544: 1-3) กล่าวว่า วิชาอรรถศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาความหมายในภาษา ศึกษาแนวคิดเรื่องวิธีการที่ภาษาสื่อความหมาย ศึกษาประเภทต่างๆ ของความหมาย ศึกษาว่าภาษาสื่อความหมายได้อย่างไร มีความหมายอะไรบ้างที่ภาษาสื่อออกมา การสื่อความหมายผ่านขั้นตอนต่างๆ ของภาษาได้แก่ คำ ประโยค และข้อความต่อเนื่องที่ยาวกว่าประโยคทำได้อย่างไร ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิชานี้จะช่วยให้เราทราบธรรมชาติของความหมายในภาษาได้ดีขึ้น

ทัศนาลัย บุรพาชีพ (2543: 115) ได้ให้ความหมายของอรรถศาสตร์ไว้ว่า เป็นการศึกษาความหมายของภาษา เช่น ความหมายของคำ ความหมายของวลี และความหมายของประโยค โดยศึกษาจากรูปภาษา ไม่ได้้นำปัจจัย เช่น บริบทการใช้ ความรู้ความเข้าใจของผู้ใช้ภาษา หรือสถานการณ์ในการใช้ภาษามาร่วมในการพิจารณาด้วย

พัชรี พลวงค์ (2545: 31) ได้ให้ความหมายของอรรถศาสตร์ไว้ว่า เป็นการศึกษาความหมาย ซึ่งจะต้องศึกษาจากศาสตร์ต่างๆ ที่จะช่วยให้การศึกษาความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหัวใจสำคัญที่สุดในการศึกษาความหมายคือ ภาษาศาสตร์ การศึกษาอรรถศาสตร์ในแนวภาษาศาสตร์ เป็นการศึกษาความหมายของถ้อยคำในภาษา(Linguistic expression) ซึ่งความหมาย

ความตั้งใจของผู้พูด การแสดงสภาวะทางจิตของผู้พูด สภาพสังคม และวัฒนธรรมของภาษา
ในบริบทนั้นๆ ที่ทำให้คำพูดนั้นๆ เปล่งออกมา

พิณทิพย์ ทวยเจริญ (2544: 1-3) ได้กล่าวถึงอรรถศาสตร์ไว้ว่า เป็นการศึกษาความหมาย
ที่จัดว่าเป็นการวิเคราะห์ระดับหนึ่งของภาษาศาสตร์ เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วจะเห็นว่า
การวิเคราะห์ความหมายหรืออรรถศาสตร์นั้น มีแนวทางในการวิเคราะห์ความหมายในภาษาอยู่
5 แนวทาง คือ พิจารณาความหมายโดยดูจากความสัมพันธ์ในภาษา พิจารณาความหมายโดยดู
ความสัมพันธ์กับความเป็นจริงในโลก พิจารณาความหมายโดยดูจากความสัมพันธ์กับสังคม
พิจารณาความหมายโดยดูจากความสัมพันธ์กับความรู้ในภาษา และพิจารณาความหมายโดยดู
จากความสัมพันธ์กับกระบวนการรับรู้เชิงพุทธิปัญญา (Cognition)

จากความรู้เกี่ยวกับความหมายของอรรถศาสตร์ดังกล่าวสรุปได้ว่า อรรถศาสตร์เป็น
ส่วนหนึ่งของทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ ซึ่งหมายถึงการศึกษาความหมายของถ้อยคำในภาษา
โดยยึดความหมายจากรูปภาษาเป็นหลักในการพิจารณา โดยไม่นำบริบทการใช้มาร่วมด้วย

การแบ่งประเภทความหมายในภาษาตามทฤษฎีอรรถศาสตร์

จากการศึกษาเอกสารเรื่อง การแบ่งประเภทความหมายในภาษาตามแนวคิดทฤษฎี
อรรถศาสตร์ มีนักวิชาการหลายท่าน ได้แสดงแนวคิดไว้ ดังต่อไปนี้

Leech (1974 อ้างใน ภาควิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545: 132-135)
ได้ศึกษาความหมายตามลักษณะของการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยจำแนกความหมายออกเป็น
7 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ความหมายเชิงมโนทัศน์ (Conceptual meaning) เป็นความหมายหลักหรือความหมาย
กลางที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งความหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสารเป็นความหมายมโนทัศน์
เดียวกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2. ความหมายเชิงอุปมา (Connotative meaning) เป็นความหมายที่แฝงอยู่ในถ้อยความที่สื่อสาร และเป็นความหมายที่นอกเหนือไปจากความหมายมโนทัศน์ เช่น คำว่า “ผู้หญิง” แยกองค์ประกอบของความหมายได้เป็น

“ผู้หญิง”

[+มนุษย์]

[+มีชีวิต]

[-ชาย]

[+โต]

คำว่า “ผู้หญิง” มีความหมายโดยนัยแฝงอยู่เมื่อเวลาที่เราพูดถึงผู้หญิง อาจเป็นความอ่อนโยน หรืออาจเป็นลักษณะที่รู้จัก ชีบ่น ความอ่อนแอ ฯลฯ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการโยงความหมายของคำนั้นๆ

ความหมายเชิงอุปมาต่างจากความหมายมโนทัศน์ในประเด็นที่ความหมายมโนทัศน์จะเป็นความหมายที่คงที่ และเป็นความหมายหลักของคำหรือข้อความ ส่วนความหมายเชิงอุปมาเป็นความหมายที่ไม่คงที่ มีความหมายหลากหลายต่างกันไปตามสังคม วัฒนธรรม ประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษา

3. ความหมายเชิงลีลา (Stylistic meaning) เป็นความหมายที่เกิดขึ้นจากลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปตามสภาพทางสังคม สภาพภูมิศาสตร์หรือท้องถิ่น หรือปัจจัยทางสังคมอื่นๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ ที่สัมพันธ์กันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง

ก. ความหมายที่ต่างกันไปตามท้องถิ่น/ภาษาถิ่น

ฟัน (กลาง)

เขี้ยว (ภาษาไทยถิ่นเหนือ)

แหว (ภาษาไทยถิ่นตะวันออกเฉียงเหนือ)

ข. ความหมายที่แตกต่างกันไปตามประเภทของการใช้ภาษา

ภาษาอังกฤษ: ม้า horse	คำที่ใช้ทั่วไป
steed	ใช้ในบทกวี
nag	ภาษาแสดง
gee-gee	ภาษาของเด็ก

หรือภาษาที่ใช้ในการทักทาย เช่น สวัสดี ไปไหนมา how are you? เป็นต้น

ลักษณะความแตกต่างตามลีลาการใช้ภาษานั้น ไม่ได้เกิดเฉพาะการใช้คำเท่านั้น แต่ยังเกิดในประโยคด้วย ตัวอย่างเช่น

ก. They chucked stone at the cops, and then did a bunk with the lool.

ข. After casting a stone at the police, they absconded with the money.

ทั้งประโยค ก และประโยค ข เล่าเหตุการณ์อย่างเดียวกัน คือการเกิดอาชญากรรม มีลักษณะของการเขียนที่แตกต่างกัน ประโยค ก เป็นการเล่าเรื่องและใช้ภาษาอย่างไม่เป็นทางการ ส่วนประโยค ข เป็นลักษณะการใช้ภาษาที่เป็นทางการรูปแบบของงานเขียนมากกว่า

4. ความหมายเชิงอารมณ์ (Associative meaning) เป็นความหมายที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติของผู้พูดต่อเรื่องที่กล่าวถึง ดังตัวอย่างประโยค “คุณทำนิสัยแบบนี้ไม่น่ารักเลย เห็นแก่ตัวที่สุด เลิกคบกันดีกว่า” ผู้ฟังจะเข้าใจในอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติของผู้พูดทันทีที่ได้ยิน ประโยคนี้

นอกจากนั้น น้ำเสียง (tone of voice) ยังมีความสำคัญในการถ่ายทอดความหมายเชิง อารมณ์ด้วย ดังในตัวอย่างประโยคข้างต้น หากใช้น้ำเสียงที่ต่างกัน จะให้ความหมายที่แตกต่าง ไปจากเดิม อาจเป็นไปทำนองขำเย้า หรือคุยเล่นสนุกสนาน ไม่เคร่งเครียดหรือเอาจริงเอาจัง

5. ความหมายชวนคะนึ่ง (Reflected meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นผลจากการได้ยิน เป็นปฏิกิริยาที่มีต่อความหมายอื่น เช่น คำว่า “เหี้ย” ความหมายเชิงมโนทัศน์ หมายถึง สัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่ง มี 4 ขา มีหาง มีจมูก อยู่ใกล้ปาก ลิ่นยาวมีแฉก ผิวหนังขรุขระ มีเกร็ด ตัวสีดำ มีลายเป็นวงกลมขาวๆ เมื่อเราได้ยินคำนี้ เราจะนึกถึงสิ่งที่ไม่ดี น่ารังเกียจ หรือเรื่องราวอัปมงคลต่างๆ

ความหมายชวนคะนึ่งนั้นยังเกี่ยวกับคำต้องห้าม (taboo) คำต้องห้าม เมื่อพูดแล้วถือกันว่าเป็นคำหยาบคาย ไม่สุภาพ ซึ่งอาจเนื่องมาจากการพวนคำ เมื่อพวนแล้วมีความหมายไปในทางหยาบโลน เราจึงเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน คำที่แทนคำต้องห้ามนั้น เรียกว่า คำรื่นหู (euphemism) ตัวอย่างเช่น

ผักบุ้ง	เรียกเป็น	ผักทอดยอด
ผักตบ	เรียกเป็น	ผักสามดาว
แปดตัว	เรียกเป็น	สี่คู่

หรือในสังคมไทย เรานิยมปลูกต้นไม้หลายอย่างไว้ในบ้าน ต้นไม้เหล่านั้นมีชื่อเรียกที่เมื่อได้ยินแล้วสัมพันธ์กับความหมายของคำบางคำที่เป็นความหมายที่ดี เช่น มะยม พ้องกับนิยมนขุน พ้องกับ อุดหนุน หรือในทางตรงกันข้าม ต้นไม้บางชนิดไม่เป็นที่นิยมปลูกในบ้าน เนื่องจากชื่อของต้นไม้เหล่านั้น มีเสียงของคำไปพ้องกับคำบางคำที่มีความหมายไม่ดี เช่น เราห้ามปลูกต้นลั่นทมไว้ในบ้าน ต้นลั่นทม ออกเสียงพ้องกับคำว่า “ระทม” ซึ่งหมายถึงความเศร้า จึงห้ามปลูกไว้ในบ้าน

จะเห็นได้ว่าความหมายชวนคะนึ่งนั้น มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคม

6. ความหมายคู่กัน (Collocative meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากคำหนึ่งเกิดคู่กับอีกคำหนึ่ง เป็นเงื่อนไขที่บังคับให้คำใดคำหนึ่งเกิดร่วมกับอีกคำหนึ่งเท่านั้น ซึ่งจะมีความหมายได้ต้องเกิดร่วมกัน เช่น คำกริยา ต้ม ใช้คู่กับของเหลวหรือน้ำ คำคุณศัพท์ ที่ตามหลังคำเรียกสีต่างๆ จะมีเงื่อนไขเฉพาะให้เกิดกับสีหนึ่งๆ เท่านั้น เช่น คำว่า “อื้อ” ใช้คู่กับสีเขียว ไม่ใช่กับสีแดง เหลือง ฯลฯ

7. ความหมายเชิงลำดับความ (Thematic meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากการสื่อสารในรูปแบบที่ผู้พูดเลือกแบบของภาษาที่ใช้ เมื่อต้องการแสดงหรือเน้นความ ซึ่งอาจเป็นเรื่องของเสียง เน้นความด้วยการทำเสียงคัง, เน้นความด้วยการใช้รูปแบบประโยคที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น ประโยคว่า หมากัดแมว เน้นความที่ตัวผู้กระทำอาการ คือ แมว แต่ถ้าเปลี่ยนเป็น “แมวถูกหมากัด” จะเน้นความหมายที่ “แมว” แสดงว่า ผู้พูดนำสิ่งที่ต้องการเน้นไปไว้ต้นประโยค อย่างไรก็ตาม ในภาษาไทยอาจมีการนำสิ่งที่ต้องการเน้นไปไว้ต้นประโยคก็ได้ เช่น “ทีวีนะปิดไหม” เน้นความที่ต้นประโยค

ทัศนาลัย บุรพาชีพ (2543: 115-123) ได้จำแนกลักษณะการใช้ความหมายไว้ว่า การศึกษาความหมายระดับคำ ได้แก่ ประเภทของความหมาย ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำ และการจัดกลุ่มความหมายของคำ แบ่งประเภทของความหมายได้ 2 ประเภท ได้แก่

1. ความหมายตรงของรูปภาษา (Denotation meaning) หมายถึง ความหมายตามรูปภาษา เช่น คำและวลีที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษาและสรรพสิ่ง หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกภายนอก จัดเป็นความหมายหลักหรือความหมายแก่นของคำศัพท์ โดยทั่วไปคำจำกัดความของคำในพจนานุกรมมักจะให้ความหมายตรงของรูปภาษาเป็นหลัก

2. ความหมายแฝง (Connotation meaning) คือ ความหมายที่นอกเหนือจากความหมายตรงของรูปภาษา เป็นความหมายที่ครอบคลุมถึงด้านต่างๆ เช่น อารมณ์ ความรู้สึก และทัศนคติที่ผู้ใช้ภาษามีต่อคำหรือวลีนั้นๆ เป็นความหมายแฝงที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและพื้นฐานของสังคม รวมถึงประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมอาจมีความรู้สึกหรือทัศนคติต่อคำแตกต่างกัน

เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ (2545: 307-318) ได้กล่าวว่าการจำแนกกลุ่มคำในภาษาไทย โดยใช้ความหมายสามารถแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1. คำพ้องความหมาย คือ คำที่มีรูปต่างกัน แต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ความแตกต่างปลีกย่อยทางความหมายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ใช้ภาษาตัดสินใจได้ว่า ควรจะเลือกคำใดมาใช้จึงจะเหมาะสมกับความต้องการในการสื่อความหมายแต่ละครั้ง ความแตกต่างปลีกย่อยทางความหมายดังกล่าว สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ

1.1 การเป็นคำในภาษาย่อยต่างกัน เช่น ภาษากรุงเทพฯใช้ว่า “อร่อย” อีสานใช้ว่า “แซบ” ภาษาเหนือใช้ว่า “ล่ำ”

1.2 การเป็นคำในระดับภาษา (Register) หรือแนวนิยม (Style) ที่ต่างกัน เช่น ความแตกต่างระหว่างภาษาพูดกับภาษาเขียน หรือการใช้คำราชาศัพท์

1.3 การให้ความหมายเชิงอารมณ์ (Affective meaning) ที่แตกต่างกันของผู้พูด ซึ่งแฝงอยู่ในการเลือกคำพ้องความหมายคำใดคำหนึ่งมาใช้ เช่น เขาดีจะคุย อวด/โม้ อยู่สักหน่อย

1.4 การเกิดคู่กับคำอื่น (Collectional distribution) เป็นคำพ้องความหมายที่มีการเกิดคู่กับคำอื่นที่ต่างกัน ได้แก่ คำขยาย คำวิเศษณ์หรือคุณศัพท์ที่ให้ความหมายว่า “มาก” เช่น สูงมาก-สูงปรี๊ด

2. คำแย้งความหมาย คือคำที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือแย้งกัน ซึ่งคำแย้งความหมายแบ่งได้ 3 ชนิดคือ

2.1 คำแย้งความหมายตรงข้าม เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้าม คือ คำหนึ่งจะมี ความหมายมากกว่าหรือน้อยกว่าแนวกำหนด(norm) ในใจของผู้พูด เช่น หนา-บาง, กว้าง-แคบ

2.2 คำแย้งความหมายแยกแยะ เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้าม คือ ถ้าคำหนึ่ง มีความหมายเป็นอย่างหนึ่งก็จะมี ความหมายเป็นอย่างหนึ่งไม่ได้ เช่น ตาย-เป็น, ชาย-หญิง

2.3 คำแย้งความหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้าม แต่เกี่ยวข้องกัน เช่น พ่อแม่-ลูก, ครู-นักเรียน

2.4 คำแย้งความหมายคู่กัน เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามที่ทำให้นึกถึง อีกคำหนึ่ง เนื่องจากความแตกต่างที่คู่กัน เช่น ไป-มา, ขึ้น-ลง, เข้า-ออก

3. คำพ้องรูป คือ คำที่มีรูปเหมือนกัน แต่มีความหมายแตกต่างกัน การมีรูปเหมือนกัน เป็นการเหมือนเฉพาะเสียง เรียกว่า การพ้องเสียง เช่นคำว่า คำ-ข้า-ฆ่า การพ้องเสียงนี้เป็นผลมา

4. คำหลายหน้าที่ คือ คำเดียวที่มีความหมายแก่สามารถนำไปใช้ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ได้หลายอย่าง เช่น การใช้คำทำหน้าที่กริยา และคำช่วยกริยา การใช้คำทำหน้าที่นาม และบุพบท และการใช้คำทำหน้าที่นาม และลักษณะนาม

5. คำลูกกลุ่ม คือ ความสัมพันธ์ทางด้านความหมายของคำที่มีลักษณะลดหลั่นกันไปได้หลายชั้น คำลูกกลุ่ม หมายถึง คำที่หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม ส่วนคำจ่ากลุ่ม หมายถึง คำที่มีคุณสมบัติร่วมของคำที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน

6. คำเกิดคู่กัน คือคำที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพ้องความหมายของคำ การเกิดคู่กันเป็นเงื่อนไขของภาษาที่กำหนดว่า คำพ้องความหมายของคำใดจะใช้คู่กับคำใดได้บ้าง ลักษณะของการเกิดคู่กันในภาษาไทยมีดังต่อไปนี้

6.1 คำนามและคำลักษณนาม เช่น ลักษณนามของคำนาม “ช้าง” คือ เชือก ลักษณนามของคำนาม “ขลุ่ย” คือ เลา

6.2 คำวิเศษณ์หรือคำคุณศัพท์ และคำขยาย มักจะเกิดคู่กันกับคำวิเศษณ์หรือคุณศัพท์ เฉพาะคำ ใช้ปะปนกันไม่ได้ เช่นคำว่า “ปี” เราใช้ว่า “คำปี” แต่ไม่ใช้ว่า “ขวาวปี” หรือ “สวยปี” การละเมิดการเกิดคู่กัน อาจเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้พูดต้องการให้ความหมายเชิงอารมณ์บางอย่าง เช่น ความขบขัน หรือการประชดประชัน

7. คำขัดกัน เกิดจากการนำคำที่มีความหมายแย้งกันรวมไว้ในถ้อยคำเดียวกัน ทำให้เกิดประโยคที่ไม่ผิดไวยากรณ์แต่ไม่ได้ความหมาย เช่น ทารกชราเจอไม้เท้าขึ้นหู

เรื่องเดช ปันเขื่อนขัตติย์ (2541: 239) ได้กล่าวถึงประเภทของความหมายในภาษาไว้ว่า ความหมายในทางภาษาศาสตร์มีอยู่ 2 ประเภท ดังนี้

1. ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ความหมายที่สามารถอ้างอิงถึงสิ่งที่เป็นความหมายของคำได้ กล่าวคือ พอได้ยินเสียงคำศัพท์ ผู้ฟังก็สามารถอ้างอิงถึงสิ่งที่ผู้พูดหมายถึงได้ทันที ในกรณีเช่นนี้ผู้ฟังจะต้องมีความรู้ หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้พูดหมายถึง คือ สามารถจำ และนึกภาพได้ เช่น คำว่า หมู วัว ควาย แพะ แกะ แต่ในขณะเดียวกันถ้าผู้ฟังไม่มีประสบการณ์หรือความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้พูดกล่าวถึง ผู้ฟังอาจต้องเปรียบเทียบหรือสอบถามผู้พูดว่าเป็นเช่นไรจึงจะรู้ความหมายได้ ความหมายของคำในลักษณะนี้เรียกว่า ความหมายตามพจนานุกรม หรือความหมายอ้างอิง (Referential meaning)

2. ความหมายตามหลักภาษา หมายถึง ความหมายที่ไม่สามารถอ้างอิงได้ เป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักภาษาหรือไวยากรณ์ของภาษาเป็นตัวกำหนด เช่น คำว่า บน ใน ที่ ได้ ซึ่ง อัน คำเหล่านี้จะต้องอาศัยคำอื่นมาประกอบเป็นวลีหรือประโยค จึงจะรู้ความหมายที่ชัดเจนได้ ความหมายของคำในลักษณะนี้เรียกว่า ความหมายทางไวยากรณ์ (Grammatical meaning)

Parker (1986: 32-39) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาเรื่องความหมายของคำในภาษา ควรจะครอบคลุมการให้ความหมายใน 3 ขอบเขต ได้แก่

1. ความหมายประจำรูปภาษา (Sense) หรือความหมายที่รูปภาษามีต่อกัน แบ่งออกเป็นความหมายโดยผู้พูด (Speaker-sense) และความหมายโดยรูปภาษา (Linguistic-sense)
2. ความหมายอ้างอิง (Reference) หรือความหมายที่รูปภาษาระบุถึงสิ่งภายนอก แบ่งออกเป็นความหมายโดยผู้พูด (Speaker-sense) และความหมายโดยรูปภาษา (Linguistic-sense)
3. ความหมายจากเงื่อนไขความเป็นจริง (Truth)

การอธิบายความหมายโดยผู้พูด (Speaker-sense) นั้น เป็นความหมายที่ได้จากความรู้สึกความต้องการของผู้พูดในการสื่อสาร เช่น บอกกล่าว ชมเชย เสียดสี ประชดประชัน เราจะทราบความหมายที่แท้จริงได้ด้วยบริบท เช่น สถานการณ์ในขณะนั้น หรือน้ำเสียงของผู้พูดจึงเป็นเรื่องของวัจนปฏิบัติศาสตร์ ส่วนความหมายจากเงื่อนไขความเป็นจริง (Truth) เป็นการอธิบายความหมายในระดับรูปประโยค

จากความรู้ข้างต้นสรุปได้ว่า ประเภทของความหมายในภาษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความหมายตามรูปภาษา และความหมายแฝง ความหมายตามรูปภาษา คือ ความหมายหลักหรือความหมายแก่นของคำศัพท์ ส่วนความหมายแฝง คือ ความหมายที่เพิ่มขึ้นนอกเหนือไปจากความหมายตรงตามรูปภาษา ส่วนการจำแนกกลุ่มคำโดยใช้ความหมายเป็นเกณฑ์นั้นยึดความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำในการพิจารณา ซึ่งความสัมพันธ์ทางความหมายแบ่งเป็น 3 ประเภท ใหญ่ๆ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคำพ้องความหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างคำแย้งความหมาย และ ความสัมพันธ์ประเภทคำรวมกลุ่ม ทำให้จำแนกกลุ่มคำโดยในภาษาไทยโดยใช้ความหมายได้ 7 ประเภท คือ คำพ้องความหมาย คำแย้งความหมาย คำพ้องรูป คำหลายหน้าที่ คำลูกกลุ่ม คำคู่กัน และคำขัดกัน

แนวคิดเกี่ยวกับคำและความหมายของคำ

ความหมายของคำ

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย เป็นการศึกษาความหมายของรูปภาษาในระดับคำ (Lexeme) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาความหมายของสำนวน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมเรื่อง ความหมายของคำไว้ ดังนี้

วิจินต์ ภาณุพงศ์ (2541: 8) กล่าวถึงคำสรุปได้ว่า คำเป็นส่วนของภาษาที่ประกอบกันขึ้นแล้วสามารถปรากฏได้ลำพัง และมีความหมายเรียกว่า คำ

สุริยา รัตนกุล (2544: 150) ได้กล่าวถึงคำสรุปได้ว่า คำเป็นหน่วยที่สำคัญมากในภาษา ถ้ากล่าวถึงหน่วยนี้แม้แต่เพียงหน่วยเดียว ผู้ฟังก็จะรับทราบความหมายได้ และหน่วยชนิดนี้แม้แต่เพียงหน่วยเดียวก็สามารถเป็นประโยคได้

กำชัย ทองหล่อ (2545: 193) ได้กล่าวถึงคำสรุปได้ว่า อักษรที่ประสมแล้วออกเสียงมาเป็นเสียงเดียวเรียกว่าพยางค์ พยางค์จะเป็นพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ตาม ถ้ามีความหมายเป็นที่รู้กันได้เรียกว่า คำ หรือ ถ้อยคำ

จากแนวความคิดของนักวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่า คำเป็นหน่วยหนึ่งในภาษาที่มีความหมาย เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิด และให้ความหมาย คือ เป็นหน่วยสำคัญที่แสดงความหมาย ในภาษาหน่วยหนึ่ง

ลักษณะทางความหมายของคำ

จากการศึกษาลักษณะทางความหมายของคำ มีนักวิชาการได้แสดงความรู้เกี่ยวกับลักษณะ ความหมายของคำไว้ดังต่อไปนี้

พรพิลาส เรื่องโศติวิทย์ (2535: 8-24) ได้กล่าวถึงคำไว้ว่า คำประกอบด้วยรูป (Form) และความหมาย (Meaning) รูปของคำจะสื่อถึงความหมาย การวิเคราะห์ความหมายของคำจะต้อง แยกความหมายออกเป็นส่วนต่างๆ ได้แก่

1. ความหมายโดยตรง (Designation, Conceptual meaning) คือ ความหมายที่ระบุถึง ลักษณะที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งที่สามารถแสดงหมวดหมู่พร้อมรายละเอียดอื่นๆ เช่น วัตถุประสงค์ ส่วนประกอบ รูปร่าง หน้าที การทำงาน ของสิ่งที่คำนั้นกล่าวถึง เช่น คำว่า “ปากกา” มีความหมาย โดยตรงคือ เป็นอุปกรณ์ (หมวดหมู่) ใช้สำหรับเขียน (วัตถุประสงค์) รูปร่างยาว ปลายแหลม มีไส้หมึก (ส่วนประกอบและรายละเอียดอื่นๆ)

2. ความหมายแฝง (Connotation) คือ ความหมายส่วนที่ระบุทัศนคติต่อสิ่งที่คำนั้น บ่งถึงประเภทของความหมายแฝงแบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

2.1 แบ่งตามด้านของความหมาย สามารถแบ่งได้ 2 ส่วน คือ

2.1.1 ความหมายแฝงด้านนัยประหวัด คือ ความหมายที่เจ้าของภาษา (Native speaker) หรือผู้ใช้ภาษา มีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่คำนั้นบ่งถึง อาจเป็นเหตุการณ์หรือ เรื่องราวที่ประสบหรือได้ยินได้ฟังมา เช่น คำว่า “เหี้ย” ที่เป็นชื่อสัตว์ เจ้าของภาษาจะมีความเชื่อ ต่อกันมาว่า ถ้าขึ้นบ้านใครจะนำความอัปมงคลมาสู่บ้านนั้น

2.1.2 ความหมายแฝงด้านความรู้สึก คือ ความหมายที่เจ้าของภาษา (Native speaker) หรือผู้ใช้ภาษามีความรู้สึกต่อสิ่งที่คำนั้นกล่าวถึงอย่างไร ซึ่งอาจแสดงความรู้สึกในทางบวก ทางลบ หรือเป็นกลางได้ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่แสดงอารมณ์ เช่น รู้สึกว่าสิ่งนั้นน่าพอใจ น่ารัก น่ากลัว น่ารังเกียจ อาจเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม เช่น รู้สึกว่าสิ่งนั้นสูงส่งหรือต่ำต้อย หรืออาจเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความเหมาะสมตามกฎเกณฑ์ของชุมชน เช่น รู้สึกว่าสิ่งนั้นเหมาะสม ถูกต้อง ไม่สมควร หรือผิด เช่น คำว่า “ขโมย” มีความหมายแฝงด้านความรู้สึกว่าไม่ดี ต่ำ คือ มีความหมายแฝงด้านความรู้สึกเกี่ยวกับความเหมาะสมตามกฎเกณฑ์ของชุมชนและสถานภาพ

2.2 แบ่งตามที่มาของความหมาย แบ่งได้ 2 ส่วน คือ

2.2.1 ความหมายแฝงของสังคม คือ ความหมายที่มาจากทัศนคติของเจ้าของภาษาที่มีร่วมกันทั้งสังคม กล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางความรู้สึกนึกคิด เช่น “เท้า” สังคมไทยถือว่าเท้าเป็นของต่ำ ดังจะเห็นได้ว่าคนไทยจะไม่ใช้เท้าชี้หรือเหยียบอะไรให้ใคร หากทำเช่นนั้นถือว่าเป็นการลบหลู่ไม่ให้ความเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น ผู้ที่ทำเช่นนั้นถือว่ามีกิริยามารยาททราม

2.2.2 ความหมายแฝงของบุคคล คือ ความหมายที่มาจากทัศนคติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นทัศนคติซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์เฉพาะตัว หรือเป็นความรู้สึกส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคม

3. ขอบเขตการใช้ (Range of application) คือ ความหมายที่ระบุถึงข้อจำกัดในการนำคำไปใช้ในการสื่อสาร คำบางคำที่มีข้อจำกัดว่าจะต้องใช้ในภาษาย่อย (language variety) แบบหนึ่งเท่านั้น เช่น คำว่า “โรงพัก” กับคำว่า “หมา” ใช้เฉพาะในภาษาแบบไม่เป็นทางการ (informal) คำว่า “สถานีตำรวจ” กับคำว่า “สุนัข” จะใช้เฉพาะภาษาแบบเป็นทางการ (formal) บางคำมีข้อจำกัดว่าจะต้องใช้คู่กับคำหนึ่ง เช่น เราจะใช้คำว่า “เมีย” คู่กับคำว่า “พี่” ในภาษาแบบไม่เป็นทางการ และใช้คำว่า “สามี” กับคำว่า “ภรรยา” ในภาษาแบบเป็นทางการ กล่าวได้ว่าคำบางคำมีขอบเขตการใช้

อุคม วโรตม์ลิกขิตต์ (2537: 232-233) กล่าวว่า การวิเคราะห์ความหมายของคำ จำเป็นที่จะต้องรู้เกี่ยวกับความหมายโดยตรง และความหมายโดยนัยของคำ กล่าวคือ

ความหมายโดยตรง (Denotation) หมายถึง ความหมายที่เชื่อมโยงกับสัคภาพ (Entities) เป็นสิ่งที่มีตัวตนอ้างอิงได้ หรืออ้างอิง (Referents) เป็นความหมายที่เจ้าของภาษารับรู้และใช้กันโดยทั่วไป ทั้งในรูปแบบของสัญลักษณ์หรือตัวอักษร อาจะนำมาเก็บบรรจุไว้ในพจนานุกรมหรือไม่ก็ได้ เช่น คำว่า หน้าหนาว หรือ ฤดูฝน เป็นหน้าหรือฤดูที่ตามหลังหน้าฝน หรือฤดูฝน เช่นนี้ถือว่าเป็นความหมายตรง

ความหมายโดยนัย (Connotation) หมายถึง ความหมายที่เพิ่มเติมขึ้น หรือความหมายรองนอกเหนือจากความหมายโดยตรง เช่น คำว่า หน้าหนาว คนเชียงใหม่อาจนึกถึงความหนาวเย็น มีแม่คะนึ่งเกาะใบไม้ใบหญ้า ต้องห่มผ้าหนาๆ และผิงไฟจึงจะทุเลาความหนาว ลักษณะเช่นนี้ เป็นความหมายโดยนัย

ทัศนาลัย บุรพาชีพ (2543: 115) ได้แบ่งประเภทของความหมายออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ความหมายตรงของรูปภาษา (Denotation) หมายถึง ความหมายตามรูปภาษา เช่น คำหรือวลีที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับสรรพสิ่ง หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกภายนอก เป็นความหมายหลักหรือความหมายแก่นของคำศัพท์

2. ความหมายแฝง (Connotation meaning) หมายถึง ความหมายอื่นนอกเหนือจากความหมายตรงของรูปภาษา ครอบคลุมด้านต่างๆ เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติที่ผู้ใช้ภาษามีต่อคำหรือวลีนั้นๆ

จากความรู้เกี่ยวกับความหมายที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การวิเคราะห์ความหมายของคำต้องวิเคราะห์ความหมาย 3 ด้าน คือ ความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัย และความหมายตามขอบเขตการใช้

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะ

ทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะ (Componential Analysis)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะ มีนักวิชาการชาวต่างประเทศได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะไว้ ดังนี้

Elgin (1979: 27-28) กล่าวว่าไว้ว่า ความหมายย่อยของคำเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สามารถแยกความหมายของคำแต่ละคำออกจากกันได้ ความหมายย่อยของคำนี้ เรียกว่า อรรถลักษณะ (Semantic Features) ความหมายย่อยของคำนั้นประกอบกันเข้าเป็นความหมายของคำหนึ่งๆ การวิเคราะห์อรรถลักษณะเป็นการวิเคราะห์ความหมายที่ไม่ได้เป็นความหมายของคำใดคำหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของความหมายของคำอื่นๆ ได้หลายคำ

Nida (1975) ได้ศึกษาความหมายของคำโดยนำคำมาแยกเป็นความหมายย่อยดังตัวอย่างต่อไปนี้

พ่อ	แม่
[มีชีวิต]	[มีชีวิต]
[มนุษย์]	[มนุษย์]
[มีลูก]	[มีลูก]
[เพศชาย]	[เพศหญิง]

นักภาษาศาสตร์ได้กำหนดอรรถลักษณะเป็นคุณสมบัติ 2 ค่า เพื่อให้ใช้อรรถลักษณะจำนวนน้อยลง หากคำใดมีคุณสมบัติจะมีเครื่องหมาย + อยู่ข้างหน้าอรรถลักษณะ หากคำใดไม่มีคุณสมบัติจะมีเครื่องหมาย - อยู่ข้างหน้าอรรถลักษณะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พ่อ	แม่
[+มีชีวิต]	[+มีชีวิต]
[+มนุษย์]	[+มนุษย์]
[+มีลูก]	[+มีลูก]
[+เพศชาย]	[- เพศชาย]

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คำว่า “พ่อ” และ “แม่” ต่างกันที่คุณสมบัติ
 [+เพศชาย] คำว่า “พ่อ” มีคุณสมบัติเป็นผู้ชาย ส่วนคำว่า “แม่” ไม่มีคุณสมบัติเป็นผู้ชาย

Lyons (1977: 317-318) กล่าวสอดคล้องกับในดว่า ความหมายของคำสามารถวิเคราะห์
 จากองค์ประกอบย่อยทางความหมายหรืออรรถลักษณะได้ แต่ละอรรถลักษณะสามารถเป็น
 องค์ประกอบย่อยของคำได้หลายคำแตกต่างกันไป โดย Lyons เปรียบอรรถลักษณะเหมือนกับ
 อะตอม และความหมายของคำศัพท์เปรียบเหมือนกับโมเลกุล เช่น โมเลกุลของคำว่า “man”
 ประกอบด้วยอะตอม “femal” “adult” “human” หรือ โมเลกุลของคำว่า “woman” ประกอบด้วย
 อะตอม “-mal” “adult” “human” ซึ่งมีความหมายย่อยแตกต่างจากคำว่า “man” เป็นต้น Lyons
 อภิปรายว่า การศึกษาแนวคิดด้านการวิเคราะห์อรรถลักษณะ (Componential Analysis)
 ในสหรัฐอเมริกา นั้น พัฒนามาจากวิธีที่นักภาษาศาสตร์ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อบรรยายและ
 เปรียบเทียบคำศัพท์ที่ใช้เรียกญาติ

ทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคำ (Association Analysis)

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคำ (Association
 Analysis) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงคำในภาษาต่างมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย
 ซึ่งความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

อุดม วโรตม์ลิขิตต์ (2537: 236-240) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคำสรุปได้ว่า
 ความสัมพันธ์ทางอรรถศาสตร์ ระหว่างคำกับคำหรือคำกับวลีมีหลายประเภท และความสัมพันธ์นี้
 มีผลต่อลักษณะทางความหมายอันเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ที่นักภาษาศาสตร์
 ให้ความสนใจ ได้แก่

1. คำพ้อง คือ คำที่มีความหมายเหมือนกันในส่วนของบริบทหรือทุกบริบท เช่น

หมา	สุนัข
หมอ	แพทย์
พ่อ	บิดา

2. คำตรงข้าม คือ คำหรือวลีที่มีความหมายตรงข้ามกัน แต่ไม่จำเป็นตรงตรงกันข้าม ทุกลักษณะ แต่จะต้องแตกต่างกันอย่างน้อยหนึ่งลักษณะ เช่น

ตาย	เป็น
พ่อ	แม่
กลางวัน	กลางคืน

คำตรงข้ามนี้ในบางกรณีมีลักษณะตรงข้ามแบบเป็นลำดับขั้น ส่วนปลายสุด อาจตรงข้ามกัน แต่ส่วนที่อยู่ระหว่างกลางนั้นแตกต่างกันเป็นลำดับขั้น เช่น

ขาว	เทา	ดำ	
ร้อน	อุ่น	เย็น	หนาว
เช้า	สาย	บ่าย	เย็น

3. คำหลายความหมาย (Polysemy) คือ คำประเภทเดียวกันออกเสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายมากกว่าหนึ่งความหมาย เช่น ลูกหนู เป็นคำนาม หมายถึงดอกไม้ไฟที่คล้องไว้กับลวด เมื่อจุดก็วิ่งไปตามสายลวด, ส่วนที่นูนขึ้นบนกล้ามเนื้อเมื่อเอามือดึงหรือพันที่แขน, ต่อมน้ำเหลือง ที่โตขึ้นและคล้ำได้ เป็นต้น

4. คำพ้องเสียง (Homophone) คือ คำต่างประเภทออกเสียงเหมือนกัน มีความหมายต่างกัน บางทีออกเสียงเหมือนกัน สะกดต่างกัน เช่น กระท่อม เป็นนามหมายถึงเรือนเล็กๆ ทำเพื่ออาศัย หรือ ไม้ขนาดกลางกินแล้วมาทำงานสู้แดดได้ดี เป็นยาเสพติดชนิดหนึ่ง เป็นต้น

5. ลักษณะไม่ประสาน (Amomaly) การนำคำมารวมกันเป็นวลี แต่โดยเนื้อแท้คำเหล่านั้น เข้ากันไม่ได้หรือไม่ประสานกัน เช่น สัจจะลวง เดินลัดฟ้า ความสุขอันขมขื่น โทรมบาดใจ เป็นต้น

6. การควงคำ คือ การนำคำที่มีความหมายสมบูรณ์แล้วมาซ้อนกับอีกคำหนึ่งที่มีความหมายสมบูรณ์แล้วเช่นเดียวกัน แต่คำใดคำหนึ่งอาจจะเป็นคำเก่าที่ไม่ค่อยได้ใช้แล้วหรือคำที่ยืมมาจากภาษาอื่น เช่น เสือสาด แผลเปื้อน ยากเข็ญ อาทิเช่น เป็นต้น

7. การคลุมความ (Inclusion) คำบางคำมีลักษณะที่คลุมความบางอย่างอยู่ เช่น พ่อ ได้รวมลักษณะ [+ ชายไว้แล้ว] โจร ได้รวมลักษณะ [+ ชั่ว] ไว้ด้วยแล้ว ฆ่า ได้รวมลักษณะ [+ ตาย] ไว้ด้วย

8. การเกยความ (Overlapping) คำบางคำมิใช่คำพ้องความและมีใช้คลุมความ แต่มีความหมายเหลื่อมกันหรือเกยกัน เช่น

พ่อ ลุง ปู่ ตา ใจ	แสดงลักษณะ [+ ชาย]
เดิน ย่าง ก้าว สาวเท้า นวยนาด ย่อง	แสดงลักษณะ [+ เดิน]
วิเศษ เยี่ยมยอด เลิศ เนียบ เจ๋ง	แสดงลักษณะ [+ ชาย]

นอกจากนี้ อุดม วัชรวิทย์ (2535: 284) ได้สรุปเรื่องความสัมพันธ์ทางความหมายของคำไว้ว่า ความหมายของหน่วยคำและคำนั้นกำหนดขึ้นด้วยสภาวะลักษณะทางอรรถศาสตร์ หรือส่วนประกอบย่อย เมื่อไรก็ตามคำสองคำหรือมากกว่ามีเสียงเหมือนกัน ความหมายต่างกัน เราเรียกว่าคำพ้องเสียง และคำพ้องเสียงนี้แหละที่เป็นตัวการให้เกิดความกำกวม คำใดที่มีเสียงต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน เราเรียกว่า คำพ้องความ แต่ถ้าคำบางคำมีความหมายคลุมความ โดยการอนุมานไปถึงความหมายอื่นเราเรียกว่า คำเกยความ ถ้าหากมีความหมายตรงกันข้าม ก็เรียกว่าคำตรงข้าม แต่คำตรงข้ามนี้บางครั้งก็เป็นคำตรงข้ามกันแต่บางทีก็เป็นคำตรงกันข้ามเป็นขั้นตอน (เช่น เย็น อุ่น ร้อน) นอกจากนั้นยังมีการซ้อนคำบางครั้งก็เป็นการซ้ำความเดิม บางครั้งก็เป็นการขยายความ และคำกลุ่มหนึ่งที่มีความหมายสัมพันธ์กันเรียกว่าพินภูมิทางอรรถศาสตร์ (เช่น ย่าง ปิ้ง จี ทอด ผัด)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การตรวจเอกสารเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมภาษาไทย พบว่ามีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

นิตยา ภักดีบัณฑิต (2532) ทำวิจัยเรื่อง “พจนานุกรม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ได้ข้อสรุปว่า สาเหตุการเกิดพจนานุกรมในสังคมอีสานมี 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณี เกิดจากการเผยแพร่ศาสนา และเกิดจากการสั่งสอนสมาชิกในสังคม

ประคอง กองทุ่งมน (2544) ทำวิจัยเรื่อง “ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ได้ข้อสรุปว่า ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งได้ 2 ประเภทคือ ผญาอวยพรตามโอกาส และผญาอวยพรตามประเภทผู้รับพร ผญาอวยพรตามโอกาสแบ่งได้ 2 เกท คือ ผญาอวยพรในโอกาสทั่วไป และผญาอวยพรในโอกาสพิเศษ ส่วนผญาอวยพรตามประเภทผู้รับพรแบ่งได้ 2 ประเภทคือ ผญาอวยพรให้แก่ละเพศแต่ละวัย และผญาอวยพรให้แก่ละอาชีพ ส่วนรูปแบบของผญาที่พบมี 2 สองรูปแบบคือ รูปแบบผญาอวยพรตามฉันทลักษณ์ และรูปแบบผญาตามวิธีการให้พร ผญาอวยพรตามฉันทลักษณ์แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ ร่ายสุภาพ โคลงสุภาพ กาพย์ยานี 11 และกลอนสุภาพ สำหรับรูปแบบผญาตามวิธีการให้พรแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการให้พรโดยทั่วไป และรูปแบบการให้พรในพิธีกรรม

ด้านความเชื่อของชาวบ้านสูงยางที่ปรากฏในผญาอวยพรมีทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ความเชื่อเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อเกี่ยวกับผีวิญญาณและโลกหน้า และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสู่ขวัญ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ยึดแนวทางตามแบบของศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผี และเทวดา โดยเชื่อว่าการอวยพรจะสามารถอบรม โน้มน้ำวจิตใจของคนแต่ละวัยแต่ละอาชีพให้เกิดมีความซื่อสัตย์สุจริต เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นับถือผู้อาวุโส ปฏิบัติตามประเพณีที่บรรพบุรุษที่เคยสืบทอดกันมา ผู้จ่ายผญาเป็นปราชญ์หมู่บ้าน พระภิกษุสงฆ์ ผู้สูงอายุหรือมรรคทายก ซึ่งเป็นผู้มีจิตวิญญูสูง มีความสามารถในการใช้ภาษา ทำให้ผู้ฟังเกิดความยินดี เกิดแรงศรัทธาในการทำบุญ

ประดิษฐ์ จิตตะบุตร (2537) ทำวิจัยเรื่อง “ผญาของชาวโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบผญาของชาวโกสุมพิสัยที่แบ่งตามเนื้อหามี 3 รูปแบบคือ ผญาคำสอน ผญาอวยพร และผญาเกี่ยว การใช้ภาษา ถ้อยคำที่ใช้เป็นคำพ้องๆ ที่มีเสียงไพเราะและความหมายกินใจ ประเภทของถ้อยคำที่ใช้ได้แก่ คำซ้ำ คำซ้อน คำอุปมาอุปไมย การเล่นอักษร การเล่นคำ การเลียงเสียง ธรรมชาติ ภาพพจน์ สัญลักษณ์ คำย่อ และใช้คำกล่าวเกินจริง

ด้านภาพสะท้อนทางสังคมของชาวโกสุมพิสัยจากผญา พบว่า มีภาพสะท้อนทางสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ภาพสะท้อนทางสังคมจากผญาที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้แก่ การประกอบอาชีพทางเกษตร การทอผ้า การค้าขาย ส่วนภาพสะท้อนสังคมจากผญาที่เป็น

นามธรรม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญบาป ความเชื่อผีसावเทวดา ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องคำทำนายโชคชะตา และความเชื่อเรื่องค่านิยมทางสังคม

พานทอง สุภโกศล (2548) ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคำวิเศษณ์จากพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสานและพจนานุกรมภาษาไทย” ได้ข้อสรุปว่า คำวิเศษณ์ที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นภาษาไทย มีโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีเหมือนกันคือ มีโครงสร้างนามวลีจำนวน 5 โครงสร้าง และมีโครงสร้างกริยาวลี 6 โครงสร้าง

ด้านความแตกต่างของคำวิเศษณ์ที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสาน และพจนานุกรมภาษาไทย พบความแตกต่างคือ ความแตกต่างทางด้านเสียงของคำ ได้แก่ ความแตกต่างด้านเสียงพยัญชนะสระ และวรรณยุกต์ ส่วนบ่อเกิดของพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสานและพจนานุกรมภาษาไทยพบเหมือนกันจำนวน 6 ประการ ได้แก่ 1) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากธรรมชาติ 2) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมทางสังคม 3) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมทางวัตถุ 4) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมทางศาสนา 5) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมทางสุนทรียภาพ 6) พจนานุกรมที่มีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมทางภาษาวรรณศิลป์

วนิดา ขจรเดช (2546) ทำวิจัย “การศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมบ้านหนองกุงตำบลกุดบงอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย กับหมู่บ้านโนนซาย เมืองปากงึม แขวงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบ เนื้อหา และภาษาของพจนานุกรม ได้ข้อสรุปว่า พจนานุกรมทั้งสองหมู่บ้านแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ พจนานุกรมคติ พจนานุกรมอวยพร และพจนานุกรมเกี่ยวกับการเปรียบเทียบด้านรูปแบบพจนานุกรมคติพบว่า มีรูปแบบประเภทไม่มีสัมผัสต่อเนื่อง มีลักษณะร่วมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากรูปแบบพจนานุกรมไม่มีการบังคับกฎเกณฑ์แน่นอน พจนานุกรมอวยพรมีลักษณะแบบง่ายหรือแบบง่าย มีการบังคับสัมผัส สัมผัสนอกและสัมผัสใน พจนานุกรมอวยพรมีรูปแบบคล้ายโคลงฉันท์วิชมวลีของลาว แต่ไม่บังคับกฎเกณฑ์แน่นอน

ด้านเนื้อหาพบว่า พจนานุกรมคติมีเนื้อหาเกี่ยวกับหมวดการกินร่วมกันมากที่สุด พจนานุกรมอวยพรมีเนื้อหาร่วมกันในด้านอวยพรที่เกี่ยวกับสุขภาพ และการประกอบอาชีพ ส่วนพจนานุกรมอวยพรมีเนื้อหากลับกับการประชันประชันร่วมกันมากที่สุด ส่วนลักษณะแตกต่างในการเปรียบเทียบเนื้อหาพจนานุกรมอยู่ที่จำนวนตัวบทที่มีจำนวนน้อยไม่เท่ากันในการใช้ภาษา ด้านการใช้ภาษาพบว่า พจนานุกรมคติมีลักษณะร่วมกันในการใช้อุปมาอุปไมยมากที่สุด ส่วนการใช้ปฏิบัติไม่ปรากฏการใช้

สมปอง จันทอง (2530) ทำวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา: ศักยภาพบ้านหนองเรือ ตำบลคำสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร” ได้ข้อสรุปว่า ผญาแบ่งตามเนื้อหาที่พบได้แก่ ผญาภาษิต ผญาคำพังเพย ผญาอวยพร และผญาเกี่ยว ผญาแบ่งตามรูปแบบที่พบได้แก่ ผญาที่มีสัมผัสต่อเนื่อง ผญาที่ไร้สัมผัสต่อเนื่อง และผญาแบบผสมผสาน วัฒนธรรมภาษาอีสานที่ปรากฏในผญา ได้แก่ เอกลักษณะด้านภาษาอีสานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม นิสัยของชาวอีสานที่ปรากฏในการใช้ถ้อยคำ ศิลปการสร้างคำและการตกแต่งถ้อยคำ การจำแนกระดับถ้อยคำ สภาพชีวิต และสังคมที่ปรากฏในผญา

เครือรัตน์ ฤทธิเดช (2540) ทำวิจัยเรื่อง “ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทยถิ่นใต้ ตำบลตะเคียน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา” เพื่อศึกษาหน้าที่ ที่มา ความหมาย และคุณค่าของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทยถิ่นใต้ ตำบลตะเคียน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ได้ข้อสรุปว่า สำนวนมีส่วนประกอบเป็นคำ เป็นกลุ่มคำ และเป็นประโยค ด้านที่มาปรากฏว่ามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกมาจากธรรมชาติ ได้แก่ มาจากพืช สัตว์ คน และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ลักษณะที่สองมาจากวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมด้านประเพณี ศาสนา ความเชื่อ การละเล่นและกีฬา ศิลปการแสดงพื้นเมือง การบริโภค ที่อยู่อาศัย สิ่งของเครื่องใช้ การแต่งกาย และค่านิยม ในด้านคุณค่าปรากฏว่ามีคุณค่าในการสะท้อนภาพสังคม ได้แก่ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว และความสัมพันธ์กับชุมชน คุณค่าในการสะท้อนวัฒนธรรมได้แก่ ด้านประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ การแต่งกาย การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัย การละเล่นและกีฬา และด้านภาษาถิ่น ในการศึกษาถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน นอกจากจะทำให้ทราบถึงส่วนประกอบ หน้าที่ ที่มา และความหมายของสำนวนแล้ว ยังทำให้ทราบภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร และเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

ชะอุ่ม จิตต์ไกรภัก (2543) ทำวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบสำนวนเขมรถิ่นไทยกับสำนวนไทย ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และชุดทักษะสัมพันธ์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ” ได้ข้อสรุปว่า การจัดกลุ่มความหมายของสำนวนไทยกับสำนวนเขมรถิ่นไทย จัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ความหมายเกี่ยวกับ

ชุนชิล ควน (2546) ทำวิจัยเรื่อง “สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ” เพื่อให้ทราบลักษณะทั่วไปของสำนวน ความหมายของสำนวน ที่มาของสำนวน และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ความคิดและทัศนคติที่ปรากฏให้เห็นในสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย พบว่า ลักษณะทั่วไปของสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย มีทั้งเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน ก็จะมีจำนวนคำเหมือนและใกล้เคียงกัน การแบ่งวรรคสำนวนเกาหลีแบ่งตามลักษณะประโยค ส่วนสำนวนไทยแบ่งเพื่อประโยชน์ด้านจังหวะสัมผัส การใช้คำ สำนวนไทยจะเน้นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง ส่วนสำนวนเกาหลีจะเป็นการใช้คำซ้ำ มีทั้งซ้ำ คำทั้งคำ ซ้ำคำบางส่วน และซ้ำคำเชื่อม ซึ่งในสำนวนไทยไม่มีการซ้ำคำเชื่อม ในด้านการเลือกใช้คำ ในสำนวนเกาหลีและสำนวนไทยจะเหมือนกันคือ เลือกใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และความหมายตรงกันข้ามกันทำเข้าใจความหมายของสำนวนได้ชัดเจนขึ้น

ด้านการเปรียบเทียบความหมายของสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย สามารถแบ่งประเภทของสำนวนที่นำมาเปรียบเทียบได้ 3 ประเภท คือ ประเภทที่มีความหมายเหมือนกันและสิ่งที่นำมาเปรียบก็เหมือนกัน ประเภทที่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบต่างกันบางประการ และประเภทที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบต่างกัน

บุญยง จันทรเกา (2542) ทำวิจัยเรื่อง “ความเข้าใจสำนวนไทยของนักศึกษาสาขาอาชีพในจังหวัดอุบลราชธานี” ได้ข้อสรุปว่า นักศึกษาสาขาอาชีพในจังหวัดอุบลราชธานี จำแนกตามภูมิภาค มี ความเข้าใจความหมายของสำนวนมากที่สุดคือ นักศึกษาอำเภอเขื่องใน นักศึกษาเหล่าเสือโก้ก มีความเข้าใจความหมายของสำนวนน้อยที่สุด ความเข้าใจตามประเภทของสำนวนพบว่า นักศึกษาเข้าใจสำนวนด้านสังคม สวมคมมากที่สุด และเข้าใจสำนวนด้านสุภาษิตน้อยที่สุด ส่วนการใช้สำนวน นักศึกษาที่เคยใช้สำนวนมากที่สุดคือ นักศึกษาอำเภอเมืองอุบลราชธานี นักศึกษาที่ใช้สำนวนน้อยที่สุดคือ นักศึกษาอำเภอดอนมดแดง สำนวนที่นักศึกษาย้ำมากที่สุดคือ สำนวนด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ ส่วนสำนวนด้านสุภาษิตมีการใช้น้อยที่สุด นอกจากนี้

พรรณี สวัสดิผล (2544) ทำวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์สำนวนที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นใต้ จังหวัดภูเก็ต” เพื่อศึกษาลักษณะ หน้าที่ ความหมาย และภาพสะท้อนจากสำนวนที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นใต้ จังหวัดภูเก็ต ได้ข้อสรุปว่า ลักษณะของสำนวนพบสำนวนที่เป็นคำ เป็นกลุ่มคำ และเป็นประโยค หน้าที่ของสำนวนที่พบคือ ใช้เป็นคำหลัก และทำหน้าที่เป็นคำไวยกรณ์ ด้านที่มาและความหมายของสำนวนปรากฏว่ามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกมาจากธรรมชาติ ได้แก่ มาจากพืช มาจากสัตว์ มาจากคน และมาจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ลักษณะที่สองคือมาจากวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ การละเล่น ศิลปการแสดงพื้นเมือง การบริโภค ที่อยู่อาศัย อาชีพ การแต่งกาย ค่านิยม และความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ส่วนภาพสะท้อนที่ปรากฏในสำนวนที่ใช้แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ ภาพสะท้อนทางสังคม ได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ครอบครัว ความสัมพันธ์กับชุมชน และภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ การแต่งกาย การละเล่น การสร้างที่อยู่อาศัย และภาษาถิ่น

วรารัชต์ วิสสานนท์ (2544) ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยปัจจุบัน” เพื่อศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยในปัจจุบันจำนวน 100 ด้านลักษณะ โครงสร้าง การใช้ ถ้อยคำ และความหมายของสำนวน ได้ข้อสรุปว่า ลักษณะของสำนวนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สำนวนที่ไม่เป็นรูปแปร และสำนวนที่เป็นรูปแปร สำนวนแต่ละประเภทมีลักษณะเป็นสำนวนเก่า และสำนวนใหม่ โครงสร้างของสำนวนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นคำ ได้แก่ คำมูล คำประสม และคำซ้อน สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นวลี ได้แก่ นามวลี และกริยาวลี ส่วนสำนวนที่มีโครงสร้างเป็นประโยค ได้แก่ ประโยคสมบูรณ์ ประโยคสมบูรณ์บางส่วน และประโยคไม่สมบูรณ์ ด้านรูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยในปัจจุบันมีการแปรของการใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะในส่วนของคำนามและคำกริยา ซึ่งส่งผลให้เกิดรูปสำนวนที่แตกต่างกันบางส่วน แต่สามารถใช้แทนที่ในความหมายเดียวกันได้ ในด้านความหมายของสำนวนนั้นพบว่า สำนวนไทยที่ใช้ในปัจจุบันมีการใช้ทั้งตามความหมายเดิมและตามความหมายใหม่

ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงของสำนวนไทยพบว่า ด้านโครงสร้างและการใช้ถ้อยคำสำนวนไทย มีทั้งการเปลี่ยนแปลงและไม่มี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและการใช้ถ้อยคำ ด้านความหมายมีทั้งสำนวนที่ไม่มี การเปลี่ยนแปลงความหมาย สำนวนที่มีการแปรความหมาย และสำนวนที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย

วีระพงษ์ มีสถาน (2538) ทำวิจัยเรื่อง “สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน(อุบลราชธานี)” ได้ข้อสรุปว่า สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน (อุบลราชธานี) มีโครงสร้างอย่างวลีและประโยค ลักษณะของสำนวนที่ใช้มี 3 ประเภทคือ สำนวนนาม สำนวนกริยา และสำนวนวิเศษณ์ ซึ่งทำหน้าที่ได้อย่างคำ ส่วนความหมายของสำนวนพบว่าคำที่ใช้ในสำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน มีความหมายแปรเปลี่ยนไปจากคำเดิมทั้งหมด แต่ยังมีคำความหมายตามรูปคำเดิมอยู่ ด้านที่มาของสำนวนพบว่าสำนวนภาษาไทยถิ่นอีสานมีบ่อเกิด 7 ประการคือ ประการแรกเกิดจากศาสนาและความเชื่อ ประการที่สองเกิดจากการละเล่น ประเพณี พิธีกรรม ประการที่สามเกิดจากเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน และวรรณคดี ประการที่สี่เกิดจากประสบการณ์จากอาชีพการงาน ประการที่ห้าเกิดจากพฤติกรรม และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสัตว์ ประการที่หกเกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการสุดท้ายเกิดจากอารมณ์หรือโวหารอันประทับใจ เมื่อเปรียบเทียบด้านความหมายกับสำนวนไทยพบว่า สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสานมีทั้งสำนวนที่มีความหมายเหมือน ความหมายคล้าย และความหมายแตกต่างจากสำนวนไทย

อรรถพร ศรีพุ่ม (2546) ทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความหมายของคำในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันจากพจนานุกรมฉบับมติชน: การศึกษาอรรถศาสตร์” ได้ข้อสรุปว่า คำที่ใช้แทนกันได้ ในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกัน มีความสัมพันธ์ทางความหมาย 4 ลักษณะได้แก่ มีอรรถลักษณะที่เหมือนกันตั้งแต่ 2 ถึง 13 อรรถลักษณะ มีความสัมพันธ์กันทางความหมายระหว่างคำในหมวดเดียวกันและคำต่างหมวดกัน ในความสัมพันธ์ระหว่างคำในหมวดเดียวกัน มีจำนวน 54 กลุ่ม พบความสัมพันธ์แบบการพ้องความหมาย การมีความหมายตรงข้าม การลำดับความหมาย และการวิภาคความหมาย และในความสัมพันธ์ระหว่างคำต่างหมวดกัน มีจำนวน 3 กลุ่ม พบความสัมพันธ์แบบการมีเงื่อนไขปรากฏร่วมกันและการกลืนความหมาย

เบญจมาศ เลื่องเลิศ (2537) ทำวิจัยเรื่อง “โครงสร้างวลีและประโยคในภาษาไทยที่พูดโดยเด็กกะเหรี่ยงโป” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างประโยคและวลีที่ปรากฏในการพูดภาษาไทยของเด็กกะเหรี่ยงโป และนำมาเปรียบเทียบกับโครงสร้างประโยคและวลีใน

ภาษาไทย ผลการวิจัยพบว่า ชนิดของประโยคที่ปรากฏในการพูดภาษาไทยของเด็กกะเหรี่ยงไปมี 4 ชนิด คือ ประโยคสามัญ ประโยคซับซ้อน ประโยคผสม ประโยคเชื่อม ชนิดของประโยคที่มีการใช้สูงสุด คือ ประโยคสามัญ รองลงมาคือ ประโยคซับซ้อน โครงสร้างประโยคสามัญมี 14 แบบ แบบที่เด็กกะเหรี่ยงไปใช้มากที่สุด คือ แบบประธาน-กริยากรรม-กรรมตรง รองลงมาคือ แบบประธาน-กริยากรรม ส่วนประโยคซับซ้อน มี 15 แบบ แบบที่เด็กกะเหรี่ยงไปใช้มากที่สุด คือ แบบประธาน-กริยากรรม-กรรมตรง รองลงมาคือ แบบประธาน-กริยา กรรม-กรรมตรง

ชนิดของวลีที่ปรากฏในการพูดของเด็กกะเหรี่ยงไปมี 4 ชนิด ชนิดที่พบมากที่สุด คือ นามวลี ซึ่งมีโครงสร้างทั้งหมด 11 แบบ แบบโครงสร้างนามวลีที่เด็กกะเหรี่ยงไปใช้มากที่สุด คือ แบบหน่วยหลัก ส่วนองค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในการพูดภาษาไทยของเด็กกะเหรี่ยงไปมี 4 ชนิด ที่พบมากที่สุด คือ หน่วยหลัก ส่วนโครงสร้างกริยวลีที่ปรากฏในการพูดภาษาไทยของเด็กกะเหรี่ยงไป มี 4 แบบ แบบโครงสร้างที่พบมากที่สุดคือ แบบหน่วยแก่นเพียงหน่วยเดียว

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า เด็กกะเหรี่ยงไปมีปัญหาการใช้โครงสร้างประโยคสามัญแบบประธาน-กริยากรรม-กรรมตรง-กรรมรอง และโครงสร้างของหน่วยหลัก แบบค่านามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามแสดงความเป็นเจ้าของ “ของ” อยู่ด้วย

จิราภรณ์ ภักธาภาณุภัทร (2521) ทำวิจัยเรื่อง “ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนไทย” เพื่อศึกษาส่วนประกอบหน้าที่ และความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนไทย ได้ข้อสรุปว่า ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนอาจมีลักษณะของส่วนประกอบเป็นคำ วลี หรือประโยค หน้าที่ของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนแบ่งได้เป็น คำคุณศัพท์ และคำกริยาวิเศษณ์ ด้านความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนแบ่งได้ 4 ประเภทคือ ความหมายเปรียบเทียบ ความหมายเกี่ยวเนื่อง ความหมายเทียบเคียง และความหมายที่ได้จากเรื่องราว ลักษณะที่สำคัญของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนคือ เป็นคำที่ใช้เป็นปกติ แต่เรานำมาใช้อีกความหมายหนึ่ง และความหมายใหม่นั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับในภาษาแบบแผน

วรรณรินทร์ วินิจกิจเจริญ (2547) ทำวิจัยเรื่อง “การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมือง: การศึกษาตามแนววรรณคดีและวจนปฏิบัติศาสตร์” เพื่อเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมืองของ วิฑูรย์ ใจพรหม บุญศรี รัตนัง และเทพธารา ปัญญามานะ ได้ข้อสรุปว่า การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันตามแนววรรณคดีพบการใช้ความหมายตามบริบทมากที่สุด รองลงมา คือ การใช้คำพ้องเสียง คำพ้องความหมาย

การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมืองตามแนววรรณศาสตร์ของ วิฑูลย์ ใจพรหม มีการใช้ความหมายประจำรูป ความหมายตามบริบท คำพ้องเสียง คำพ้อง ความหมาย คำแย้งความหมาย คำหลายหน้าที่ และคำเกิดคู่กันมากที่สุด เทพธারা ปัญญามานะ มีการใช้คำร่วมกลุ่มเพียงคนเดียว ส่วน บุญศรี รัตนัง ไม่พบการใช้ภาษาลักษณะใดเป็นพิเศษ การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมืองตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ วิฑูลย์ ใจพรหม มีการใช้วจนกรรมอ้อม หลักการร่วมมือในการสนทนาด้านปริมาณและคุณภาพ ความหมายบ่งชี้ เป็นนัย และการเป็นไปตามคาดมากที่สุด บุญศรี รัตนัง มีการใช้วจนกรรมตามตัวอักษร และ วจนกรรมความหมายนัยมากที่สุด เทพธารา ปัญญามานะ ใช้หลักการร่วมมือในการสนทนา ด้านความสัมพันธ์มากที่สุด

สุดา ณะวงศ์ (2534) ทำวิจัยเรื่อง “สำนวนเปรียบเทียบล้านนา: การศึกษาโครงสร้างและ วรรณลักษณะ” เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสำนวนเปรียบเทียบโดยเน้นโครงสร้างทางความหมาย ได้ข้อสรุปว่า สำนวนเปรียบเทียบมีองค์ประกอบ 3 อย่างคือ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ แบบเปรียบเทียบ และคำที่แสดง การเปรียบเทียบ พร้อมทั้งวิเคราะห์วรรณลักษณะตามแนวความคิดของไนดา และจัดประเภทของสำนวน เปรียบล้านนา พบว่า การสร้างสำนวนเปรียบเทียบมีองค์ประกอบสำคัญ คือ โครงสร้างของสำนวน เปรียบ กระบวนการเปรียบเทียบ การสรความหมายและการสรคำ กระบวนการปริวรรต ลักษณะ ความหมายในสำนวนเปรียบเทียบและวรรณลักษณะ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเปรียบเทียบผญากับสำนวนไทย พบว่า มีการศึกษาเปรียบเทียบผญาจากถิ่นต่างๆ โดยจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ด้านรูปแบบ เนื้อหา ภาษา ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ปรากฏในผญาแต่ละจังหวัด นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบสำนวนถิ่นต่างๆ กับสำนวนไทย ส่วนการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทยข้างต้นพบว่า งานวิจัยต่าง ๆ มีการศึกษาสำนวนไทยด้านการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำของสำนวน และการเปลี่ยนแปลงด้าน

ความหมายของสำนวน นอกจากนี้มีการศึกษาเปรียบเทียบสำนวนไทยกับสำนวนต่างประเทศ ด้านรูปแบบ เนื้อหา และการใช้คำเปรียบเทียบในสำนวน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโครงสร้างภาษาพบว่า มีการศึกษาโครงสร้าง วลีและประโยคในภาษาไทยที่พูด และการศึกษาเปรียบเทียบคำวิเศษณ์จากพจนานุกรมอิตาลี และพจนานุกรมผู้ไทย ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางความหมาย พบว่ามีงานวิจัย การศึกษาความหมายตามแนววรรณศาสตร์ในสำนวนไทย สำนวนล้านน้ำ และเพลงตลกคำเมือง แต่ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมกับสำนวนไทย ด้านโครงสร้างนามวลีและกริยาวลี และ ด้านความสัมพันธ์ทางความหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาด้านความสัมพันธ์ทางความหมาย ระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย เพื่อให้ทราบลักษณะของคำและความหมายของคำที่ทำให้พจนานุกรมและสำนวนไทยมีความหมายคล้ายกัน

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบในวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรมกับสำนวนไทย จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัย นำมาใช้เป็นแนวคิดในการวิจัยและนำมาสร้างเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความหมายของคำและความสัมพันธ์ของคำ ดังนี้

1. กรอบแนวคิดทฤษฎีด้านโครงสร้าง

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีของ วิจินตัน ภาณุพงศ์ ซึ่งเป็นการศึกษาระบบไวยากรณ์ของภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์โครงสร้าง เป็นแนวทางในการเปรียบเทียบพจนานุกรมกับสำนวนไทย ด้านโครงสร้างวลี ดังนี้

- 1.1 เปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพจนานุกรมและสำนวนไทย
- 1.2 เปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

2. กรอบแนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์ทางความหมาย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ มาใช้วิเคราะห์ด้านความสัมพันธ์ทางความหมาย เพื่อความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ ที่ใช้แทนกันได้ ในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันว่า คำที่ใช้แทนกันได้ นั้นมีอรรถลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกัน

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ข้างต้น ผู้วิจัยได้แนวคิดทฤษฎีของ Leech นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย คือ ความหมายเชิงลีลา (Stylistic meaning) ที่เกิดขึ้นจากลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปตามสภาพทางสังคม สภาพภูมิศาสตร์หรือท้องถิ่น หรือปัจจัยทางสังคมอื่นๆ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคำที่ใช้ประกอบเป็นสำนวน และแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวของ พรพิลาศ เรื่อง โชนิตวิทย์ ทัศนาลัย บุรพาชีพ และ เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ ผู้วิจัยได้นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย ดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกันระหว่างพญากับสำนวนไทย

2.2 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกันระหว่างพญากับสำนวนไทย

2.3 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกันระหว่างพญากับสำนวนไทย

3. กรอบแนวคิดด้านเปรียบเทียบภาษาและวรรณกรรม

การศึกษาเปรียบเทียบพญากับสำนวนไทย เป็นการศึกษาความหมายของรูปภาษาในระดับคำ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะของคำที่มีความหมายเหมือนกันในภาษาถิ่นอีสานกับถิ่นอื่นให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างของพญาและสำนวนไทย รวมทั้งความหมายของสำนวน ซึ่งจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางความหมายดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีในการเปรียบเทียบ ดังนี้

บุญยงค์ เกศเทศ (2523: 8-9) กล่าวว่า การเปรียบเทียบ (Comparative) หมายถึง การนำสิ่งของตั้งแต่สองสิ่งขึ้นมาหาสิ่งๆ ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน สำหรับวรรณคดีเปรียบเทียบ (Comparative Literature) คือ การเปรียบเทียบในลักษณะการค้นหาคำสัมผัส ศัพท์อรรถิพจน์ ที่มีต่อกัน รูปแบบของการประพันธ์ แนวความคิด การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด พิจารณาถึงแง่วรรณศิลป์ ทั้งในด้านความไพเราะงดงาม ในเชิงกระบวนการศิลปะ โดยได้จากลักษณะ ดังนี้

1. วรรณคดีในชาติเดียวกัน ร่วมสมัยกัน
2. วรรณคดีในชาติเดียวกัน แต่ต่างสมัยกัน
3. วรรณคดีระหว่าง
 - 3.1 วรรณคดีระหว่างชาติที่เกิดร่วมสมัยกัน
 - 3.2 วรรณคดีต่างชาติที่เกิดต่างยุค

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (2547: 67-68) ได้กล่าวถึงการเปรียบเทียบการใช้คำในภาษาไทยถิ่นกับภาษาไทยมาตรฐานไว้ว่า การศึกษาภาษาไทยถิ่นจะให้เข้าใจในตัวภาษาได้ดีนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจคำศัพท์แต่ละภาษา เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างของภาษาแต่ละท้องถิ่น สามารถแบ่งวิธีการศึกษาคำศัพท์ของภาษาไทยถิ่นออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. คำที่มีหน่วยเสียงคล้ายกันทุกอย่าง (Identical Forms)
2. คำที่มีหน่วยเสียงคล้ายกันบางอย่าง (Similar Forms)
3. คำที่แตกต่างกัน (Different Forms)

การศึกษาเปรียบเทียบคำในภาษาถิ่น ลักษณะของคำแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ คำที่มีหน่วยเสียงคล้ายกันทุกอย่าง คำที่มีหน่วยเสียงคล้ายกันบ้าง และคำที่แตกต่างกัน แต่คำศัพท์ดังกล่าว มีความหมายเหมือนกัน ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทางความหมายของภาษาถิ่นต่างๆ

ลีทธา ฟินิจูวอล (2523: 191) กล่าวว่า การเปรียบเทียบวรรณคดีของประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งในสมัยเดียวกัน เพื่อให้ทราบคุณค่าทางศิลปะและค้นหาลักษณะเฉพาะที่เป็นสากล (Universal Themes)

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปรียบเทียบวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบผลงากับสำนวนไทย ดังนี้

1. การศึกษาเปรียบเทียบด้าน โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างผลงากับสำนวนไทย
2. การศึกษาเปรียบเทียบด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงากับสำนวนไทย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลงากับสำนวนไทยด้านโครงสร้างนามวลี และกริยาวลีที่ปรากฏในผลงากับสำนวนไทย และด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงากับสำนวนไทย เพื่อศึกษาให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างผลงากับสำนวนไทย

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับผลงาและสำนวนไทย เอกสารที่เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องโครงสร้างภาษา เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์ ความหมายของคำจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และสารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ (Isan-Thai-English Dictionary) ของ ปรีชา พิณทอง พ.ศ. 2532 ข้อมูลผลงาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทั้งการศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนามโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับผลงาและสำนวนไทย เอกสารที่เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องโครงสร้างภาษา เอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์ รวมไปถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาด้านโครงสร้างภาษาและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาสำนวนในเชิงอรรถศาสตร์ โดยผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลดังกล่าวมาจาก

- 1.1 หอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 1.2 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- 1.3 ศูนย์หนังสือสิรินธร สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 1.4 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

2. การศึกษาข้อมูลพยานอกสถานที่ (Field Trip) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิจากเขตพื้นที่ที่กำหนดทั้งหมด 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 6 คน จังหวัดมหาสารคาม

การศึกษาข้อมูลนอกสถานที่ (Field Trip) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้กลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน 17 คน โดยมีรายละเอียดการเก็บข้อมูล ดังนี้

การเก็บข้อมูลผลพญาในถิ่นอีสาน จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง 17 คน

ครั้งที่ 1 วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2550

ครั้งที่ 2 วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2550

ครั้งที่ 3 วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2550

ครั้งที่ 4 วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2550

ครั้งที่ 5 วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2550

ตารางที่ 2 รายละเอียดของการเก็บข้อมูลผลพญาอีสาน

ครั้งที่	เรื่อง	จำนวนผู้บอกภาษา	พื้นที่ในการเก็บข้อมูล
1	ลักษณะการนำไปใช้	5	จังหวัดอุดรธานี
2	ลักษณะการนำไปใช้	5	จังหวัดอำนาจเจริญ
3	ลักษณะการนำไปใช้	1	จังหวัดอุบลราชธานี
4	ลักษณะการนำไปใช้	3	จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดร้อยเอ็ด
5	ลักษณะการนำไปใช้	3	จังหวัดอุดรธานี, จังหวัดขอนแก่น

สรุปจำนวนครั้งที่เก็บข้อมูลภาคสนามพญานาคอีสานทั้งหมด จำนวน 5 ครั้ง การเก็บข้อมูล และการเลือกแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. หลักเกณฑ์การคัดเลือกจังหวัดในการเก็บข้อมูล

หลักเกณฑ์การคัดเลือกจังหวัดในการเก็บข้อมูลนอกสถานที่ (Field Trip) แหล่งข้อมูล การวิจัยจะศึกษาในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัด อานาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

- 1.1 พิจารณาจากสภาพจังหวัด เป็นชุมชนที่มีประชากรหนาแน่น
- 1.2 พิจารณาจากประวัติและความสำคัญของจังหวัด เป็นพื้นที่ที่มีประวัติ ความเป็นมายาวนาน

2. หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บอกภาษา

การคัดเลือกผู้บอกภาษาที่ใช้เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้อาศัย หลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

- 2.1 ผู้บอกภาษา ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้ผู้บอกภาษาโดยไม่ได้แยกเพศ
- 2.2 เป็นคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นมาแต่เกิด ไม่เคยอพยพ โยกย้าย
- 2.3 มีอายุ 55 ปีขึ้นไป เนื่องจากผู้อยู่ในวัยนี้เป็นผู้มีประสบการณ์ทางภาษา และ เชี่ยวชาญในการพูดภาษาถิ่นของตน
- 2.4 ผู้บอกภาษาต้องเป็นผู้ที่พูดภาษาถิ่นที่วิจัยในชีวิตประจำวัน

นอกจากระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ในกรณีที่มีข้อสงสัยหรือปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลพญา นาคที่ได้จากการเก็บข้อมูลนอกสถานที่ (Field Trip) ผู้วิจัยจะสอบถามเพิ่มเติมจากผู้บอกภาษาตาม ส่วนที่มีปัญหาเป็นครั้งคราว

3. ข้อมูลพญาและสำนวนไทย รวมไปถึงความหมายของสำนวนไทย ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจาก เอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลพญาจากหนังสือ 5 เล่ม ได้แก่

- 1) ไภษยิตโบริณอีสาน ของ ปรีชา พิณทอง
- 2) ผญาอีสาน ของ พรชัย ศรีสารคาม
- 3) ผญาตำรามรดกอีสาน 3 ของ สวิง บุญเจิม
- 4) ของดีอีสาน ของ อศิสร เพียงเกษ
- 5) ผญาถ่อมปรีชญาชีวิตของชาวอีสาน ของ อุคม บัวศรี

และรวบรวมข้อมูลสำนวนไทยจากพจนานุกรม 1 เล่ม และหนังสือ 2 เล่ม ได้แก่

- 1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546
- 2) หนังสือ สำนวนไทย ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2541
- 3) หนังสือสำนวนไทย ของกรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2543)
4. ข้อมูลความหมายของคำ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากพจนานุกรม 2 เล่ม ได้แก่
 - 1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2546 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)
 - 2) สารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง พ.ศ. 2532

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาเปรียบเทียบผญากับสำนวนไทย ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท คือ กลุ่มตัวอย่างประเภทเอกสาร และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรไทย

1. กลุ่มตัวอย่างประเภทเอกสารที่นำมาศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างประเภทเอกสารโดยการสุ่มแบบเจาะจงเลือก คือ แหล่งข้อมูลผญาคัดเลือกรวมกลุ่มตัวอย่างจาก
 - 1) ไภษยิตโบริณอีสาน ของ ปรีชา พิณทอง
 - 2) ผญาอีสาน ของ พรชัย ศรีสารคาม
 - 3) ผญาตำรามรดกอีสาน 3 ของ สวิง บุญเจิม
 - 4) ของดีอีสาน ของ อศิสร เพียงเกษ
 - 5) ผญาถ่อมปรีชญาชีวิตของชาวอีสาน ของ อุคม บัวศรี
 ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลผญาทั้งสิ้น 153 บท

แหล่งข้อมูลสำนวนไทยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจาก 1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์พิจารณาสำนวนจากคำย่อในวงเล็บ (สำ) ต่อจากคำศัพท์ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำอธิบายคำย่อในวงเล็บหน้าคำนิยามแสดงลักษณะคำไว้ว่า “(สำ) คือ คำที่เป็นสำนวน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 13) 2) หนังสือ สำนวนไทย ของ ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2541 3) หนังสือสำนวนไทย ของกรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2543) ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลสำนวนไทยทั้งสิ้น 150 สำนวน

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดอำนาจเจริญ และ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 14 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้อีก 3 คน ผู้วิจัยใช้วิธีคัดเลือกโดยการสุ่มแบบเจาะจงเลือก รวมผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลผลยาทั้งหมด 17 คน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท คือ

1.1 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคำศัพท์ที่ปรากฏในผลยาโดยไม่มีแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาความหมายของคำศัพท์ และการใช้คำต่างๆ ที่นำมาผูกเป็นบทผลยา

1.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสอบถามข้อมูลผลยาที่มีแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการนำผลยาไปใช้ตามความหมายที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ต่างๆ ประกอบด้วยผลยา จำนวน 153 บท

2. เครื่องบันทึกเสียง ใช้บันทึกข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ
3. กล้องถ่ายรูป

การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เก็บข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมสาระที่ได้จากการศึกษาเอกสารตามข้อ 1 มาสร้างแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอประธานผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อขอรับการพิจารณาและคำแนะนำ
3. ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของประธานผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์
4. นำแบบสัมภาษณ์ทดลองสัมภาษณ์กับชาวบ้านผู้มีความรู้เกี่ยวกับผญา
5. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้ มาคัดเลือกผญาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ให้มี ความหลากหลาย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การเก็บรวบรวม ข้อมูลผญา และการเก็บรวบรวมข้อมูลสำนวนไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลผญาจากเอกสาร โดยรวบรวมจากแหล่งข้อมูล 5 แหล่ง คือ
 - 1) ไขภายิตโบราณอีสาน ของ ปรีชา พิณทอง
 - 2) ผญาอีสาน ของ พรชัย ศรีสารคาม
 - 3) ผญาตำรา มรดกอีสาน 3 ของ สวิง บุญเจิม
 - 4) ของดีอีสาน ของ อติสร เพ็ญเกษ
 - 5) ผญาก้อมปรัชญาชีวิตของ ชาวอีสาน ของ อุดม บัวศรี
 หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ทั้ง 5 แหล่ง ผู้วิจัยนำข้อมูล มาดำเนินการ ดังนี้

1.1 นำข้อมูลผลญาที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำนวน 153 บท มาบันทึก โดยบอกแหล่งที่มา

1.2 นำข้อมูลผลญาที่ได้มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ ดังภาพที่ 1

ชญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
กินหลายท้องแตก แบทหลายหลังหัก (ปริชา พิศทอง, 2500: 1)		
กบตือตึงตายตึงเต่งหง่า หง่าปตือตึงตึง มาตือตึงตึงตึงตึง (สวิง บุญเจิม, 2546: 28)		
กินเข้าโต <u>โตควมเพิ่น</u> (อุดม บัวศรี, 2540: 9)		
เป็นคนให้ธรรมเนียมเคือนกเจ้า บาคว่าป็น แผ่นดินย ชาวแจ้งคังมกยง (อดิศร เพียงกษ, .ม.ป.ป.:1)		

ภาพที่ 1 แสดงการนำข้อมูลผลญาพร้อมบอกแหล่งที่มา มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์

2. เก็บรวบรวมข้อมูลสำนวนไทยจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง คือ 1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยใช้เกณฑ์พิจารณาสำนวนจากคำย่อในวงเล็บ (สำ) ต่อจากคำศัพท์ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำอธิบายคำย่อในวงเล็บหน้าคำนิยามแสดงลักษณะคำไว้ว่า “(สำ) คือ คำที่เป็นสำนวน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 13) 2) หนังสือสำนวนไทย ของ ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) 3) หนังสือสำนวนไทย ของกรมวิชาการ จำนวน 150 สำนวน โดยบันทึกความหมายและแหล่งที่มาของสำนวน ดังภาพที่ 2

ตำนานไทย	ความหมาย
กลืนไม่เข้าคายไม่ออก (วิจิตรมาตรา, 2541: 21)	สิ่งอะไรที่ไม่เกิดขึ้นกับตน และสิ่งนั้น เกี่ยวข้องกับตนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำอะไร ลงไปก็ไม่ดี จะไม่ทำก็ไม่ดี เป็นเรื่องตัดสินใจ ลงไปดีก็ขาดยาก ไม่รู้จะทำอย่างไรดี (วิจิตรมาตรา, 2541: 21)
ลมเดียวทั่วห้วย สองลมเหนือเขาย (กรมวิชาการ, 2543: 58)	ไปไหนคนเดียวอาจเป็นอันตราย มีเพื่อนไปด้วย ช่วยเหลือ (กรมวิชาการ, 2543: 58)
แก้ขี้เป็ดเริ่มลัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	มีโอกาสดีควรรีบทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)
รักอะไรไม่มีกัณฑ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	น. วันหน้ายังมีโอกาสอีก(มักใช้พูดเป็นเชิง อาฆาต) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)

ภาพที่ 2 แสดงการจัดเก็บข้อมูลตำนานไทยพร้อมความหมายและแหล่งที่มา

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผญาและตำนานไทย ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธี
ทางการวิจัย ดังนี้

1. นำเสนอข้อมูลผญาที่ได้จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม
2. ข้อมูลผญาและตำนานไทยที่ได้จากการศึกษาเอกสาร(Documentary Study) และ
การศึกษาข้อมูลนอกสถานที่ (Field Trip) ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและกริยาวลี
ที่ปรากฏในผญาและตำนานไทย โดยใช้แนวการวิเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 นำข้อมูลพญาและสำนวนไทยมาวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและกริยาวลี และองค์ประกอบโครงสร้างของนามวลีและกริยาวลี โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์โครงสร้าง

2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์นำมาหาค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอในรูปแบบตาราง พร้อมคำบรรยาย

3. นำข้อมูลพญากับสำนวนไทยมาวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมาย โดยใช้แนวการวิเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 รวบรวมข้อมูลพญากับสำนวนไทยที่มีความหมายคล้ายกันไว้ด้วยกัน โดยนำกลุ่มพญาที่คล้ายกันมาระบุลงในตาราง ดังภาพที่ 3

ลำดับที่	คำพญา	ความหมาย	คำไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
1	ตั้งมั่นขอ อิมท้องแน่นควาย (พหุชัย ศรีสารคาม, 2522: 38)	พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง (สรึง บุญเจิม, 2550)	พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง (วิจิตมาศตรา, 2541: 399)	พูดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียดีกว่า (วิจิตมาศตรา, 2541: 399)	
2	กินแม่ปาก ออกแม่หนักเห็นขี้แม่หมา (ปรีชา พินทอง, 2500: 3)	คนอื่นได้ประโยชน์แต่คนรับภาระคือเรา เช่นเดียวกับสำนวนว่า เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองกระดูก แขนวคอค (อุทุม พริยสิงห์, 2550)	เนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองกระดูกแขนวคอค (กรมวิชาการ, 2543: 168)	ไม่ได้ผลประโยชน์แต่ต้องพลอยเสียหายไปด้วย (กรมวิชาการ, 2543: 55)	
3	คนผู้มีความรู้ ขูขี้เขี้ยมแม่แน่นความอยู่ต่อแผ่นดิน เป็นบ้ำพ่อแผ่นดิน (อัคร เที่ยงถยม, , มปป.:2)	ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด (อุทุม พริยสิงห์, 2550)	ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 232)	วมมีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้ความรู้ให้ประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 232)	

ภาพที่ 3 แสดงวิธีการสร้างตารางเพื่อใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมาย

4. ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การพิจารณาความหมายพญาที่คล้ายกันจากลักษณะการให้นิยามความหมายของสำนวน 4 ลักษณะ ดังนี้

4.1 ความหมายของพญาที่ให้นิยามความหมายโดยปรากฏสำนวนไทยเป็นส่วน การให้ความหมายรวมอยู่ด้วย ตัวอย่างเช่น

พญา: คนผู้มีความรู้ ชูชี่เห็ดบ่มแน่น ความรู้ต่อแผ่นดินฟ้า เป็นบ้ำต่อแผ่นดิน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 2)

ความหมาย: ควรทำในสิ่งที่ตนมีความรู้หรือได้ร่ำเรียนมาจึงจะเกิดผลดี เช่น คนความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

4.2 มีการใช้คำหรือข้อความที่แสดงให้ทราบว่าสำนวนใดใช้แทนกันได้ 2 ลักษณะ ได้แก่

4.2.1 ใช้คำว่า “...ก็ว่า” เช่น

พญา: คะลำน้ากินต่อน (ปริชา พิณทอง, 2500: 2)

ความหมาย: เกลียดแต่ก็เว้นที่จะมีสัมพันธด้วยไม่ได้ เกลียดตัวกินไปกิน ปลาไหลกินน้ำแกงก็ว่า (พระครูใบฎีกาฯ , 2550)

4.2.2 ใช้คำว่า “ตรงกับสำนวนไทยว่า...” เช่น

พญา: ฟ้าฮ้ายห่อคำ (อุดม บัวศรี, 2540 : 134)

ความหมาย: อย่างมองคนเพียงภายนอกแล้วตัดสินเขาให้มองนานๆ เพราะ ความจริงเขาอาจไม่เป็นอย่างที่เห็น ตรงกับสำนวนไทยว่าฟ้าขี้ริ้วห่อทอง (คำสาร บัวคำ, 2550)

4.2.3 ใช้คำว่า “ดังสำนวนไทยว่า...” เช่น

พญา: อย่าได้ฮ้อนกินไวจางจิต ให้ซ่าไว้เมื่อหน้าจ้งเยื่อ (ปริชา พิณทอง, 2528: 82)

(เมื่อหน้า ความหมาย อนาคตหรือวันข้างหน้า)

(เยื่อ ความหมาย นาน, ยาวนาน)

ความหมาย: ทำการไต่อย่างใจร้อนให้ค่อยๆ ทำ ดังสำนวนไทยว่า ช้าๆ ได้พร้าเล่มงาม (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

4.2.4 สำนวน 2 สำนวนหรือมากกว่า ที่ให้นิยามความหมายของสำนวนเหมือนกันทุกประการ เช่น

ผญา: ทุกข์กายอยู่ได้ ทุกข์ใจอยู่ยาก (พรชัย ศรีสารคาม, 2546: 41)

ความหมาย: ที่อยู่แม้จะคับแคบ ถ้าอยู่แล้วสบายใจก็สามารถอยู่ได้ แต่ถ้าที่อยู่กว้างขวางใหญ่โตสะดวกสบาย แต่อยู่แล้วอึดอัดไม่สบายใจ ก็ไม่สามารถอยู่ได้ (พระครูใบฎีกาฯ, 2550)

สำนวนไทย: คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 241)

ความหมาย: น.ที่อยู่แม้จะคับแคบอยู่ได้ถ้าสบายใจ แต่ถ้าอึดอัดที่จะอยู่กว้างขวางใหญ่โตอย่างไรก็อยู่ไม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 241)

ส่วนที่ขีดเส้นใต้ถือว่าเป็นสำนวนที่มีความหมายเหมือนกัน

5. ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย โดยข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

6. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบผลงากับสำนวนไทย จำนวน 303 สำนวน แบ่งเป็นผลงาจำนวน 153 บท สำนวนไทย 150 สำนวน เป็นการศึกษาเปรียบเทียบด้านโครงสร้างภาษาในระดับวลี ประเภชนามวลีและกริยาวลี และความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงากับสำนวนไทย เพื่อให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างผลงากับสำนวนไทย ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสัมภาษณ์ข้อมูลผลงาถิ่นอีสาน

ตอนที่ 2 ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างผลงากับสำนวนไทย

ตอนที่ 3 ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลงากับสำนวนไทย

ตอนที่ 1 ผลการสัมภาษณ์ข้อมูลผลงาถิ่นอีสาน

จากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิภาษาถิ่นอีสานใน 4 จังหวัด ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามขอบเขตที่กำหนดไว้ พบว่า สำนวนผลงาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ มีรูปแบบไปจากตัวอย่างที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอผลการเก็บข้อมูลผลงาในรูปแบบตารางดังต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์ผลงาอีสานจำนวนทั้งหมด 153 บท พบว่า ผลงาจากแบบสัมภาษณ์ มีรูปแบบ หรือมีลักษณะแตกต่างไปจากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 26 กลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอรูปแบบสำนวนผลงาและผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตารางดังนี้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์รูปแปรสำนวนพญาจากการสัมผัส

กลุ่มที่	สำนวนพญาที่ใช้ในการสัมผัส	รูปแปรของสำนวนพญา จากการสัมผัส	ความหมายของสำนวนพญา	ผลการวิเคราะห์
1	กกบ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง ดิงต่าย ^๕ ตั้ง ^๕ แต่ ^๕ ห่า ^๕ ห่า ^๕ บ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง สั่ง ^๕ มา ^๕ เหลี๋ ^๕ อง ^๕ ตั้ง ^๕ แต่ ^๕ ไ ^๕ บ	1. กกบ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง ดิงต่าย ^๕ แต่ ^๕ ง่า ^๕ ง่า ^๕ บ่ ^๕ เหลี๋ ^๕ อง สั่ง ^๕ ไป ^๕ เตี๋ ^๕ อง ^๕ แต่ ^๕ ไ ^๕ บ	แสดงถึงความไม่พร้อมเพรียงกันใน การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่เพียง ส่วนใดส่วนหนึ่งทำเท่านั้น ให้ ดำเนินงานไปด้วยกัน	สำนวน “กกบ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง ดิงต่าย ^๕ ตั้ง ^๕ แต่ ^๕ ห่า ^๕ ห่า ^๕ บ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง สั่ง ^๕ มา ^๕ เหลี๋ ^๕ อง ^๕ ตั้ง ^๕ แต่ ^๕ ไ ^๕ บ” พบรูปแปรหนึ่งสำนวน คือ “กกบ่ ^๕ เตี๋ ^๕ อง ดิงต่าย ^๕ แต่ ^๕ ง่า ^๕ ง่า ^๕ บ่ ^๕ เหลี๋ ^๕ อง สั่ง ^๕ ไป ^๕ เตี๋ ^๕ อง ^๕ แต่ ^๕ ไ ^๕ บ” จากการศึกษารูปแบบของสำนวนพญา ทั้งสอง พบว่า เป็นพญาประเภทโคลงสาร พญาที่มีรูปแบบโคลงสารหรือบางที่เรียกว่า กลอนอ่าน คล้ายแบบอ่านทำนองเสนาะ สำนวนทั้งสองดังกล่าวเป็น โคลงสารแบบบาท โท ซึ่งมีลักษณะบังคับ คือ วรรณยุกต์เอกจะอยู่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2, คำที่ 2 ของวรรคที่ 3 และคำที่ 3 ของ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนผลยาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของจำนวนผลยา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของจำนวนผลยา	ผลการวิเคราะห์
				วรรคที่ 4 ส่วนวรรณยุกต์โทจะอยู่คำสุดท้ายของวรรคแรกกับวรรคที่ 3 และคำที่ 2 ของวรรคที่ 4 มีแผนผัง ดังนี้ (อ อ) อ อ อ อ อ (อ อ) (อ อ) อ อ อ อ อ (อ อ) จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาพบว่า การที่เสียงของคำอื่นๆ ในแต่ละวรรคมีเสียงวรรณยุกต์ไม่เป็นไปตามแผนผังไม่ถือว่าผิดแบบประการใดอนุโลมได้ แต่คำที่บังคับเสียงวรรณยุกต์เอก-โทในแต่ละวรรคนั้น ต้องมีเสียงวรรณยุกต์เป็นไปตามฉันทลักษณ์ที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				สำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์พบว่าการสลับที่ของคำหลักประเภทคำกริยาในวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4 คือคำว่า “เตื่อง” กับคำว่า “เหลื่อง” ในรูปแปรของสำนวน นอกจากนี้คำว่า “เหลื่อง” ยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปวรรณยุกต์ จากรูปวรรณยุกต์เอก เป็นวรรณยุกต์โทในรูปแปรของสำนวนเป็น “เหลื่อง” จากการศึกษาพบว่า คำว่า “เหลื่อง” กับคำว่า “เหลื่อง” ไม่ปรากฏในสารานุกรมของปรีชา พินทอง แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง การ เคลื่อนไหว หรือ ขยับเขยื้อน ในที่นี้หมายถึง ไ้ ขยับเขยื้อนและคำนี้ต้องใช้ว่า “เหลื่อง” จึงจะถูกต้องตามภาษาถิ่นอีสาน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
2	เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเง่า บาดว่าบินแผ่นฝ้าย ชาวแจ้ง <u>ตั้ง</u> นกลาง (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.:1)	1. เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเง่า บาดว่าบินแผ่นฝ้าย ชาวแจ้ง <u>ตั้ง</u> นกลาง 2. เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเง่า บาดว่าบินแผ่นฝ้าย ชาวแจ้ง <u>ตั้ง</u> <u>ว่างาม</u>	อย่าโอ้อวดตนหรืออย่าแสดงตน เพราะความดีงามจะแสดงออกมา เมื่อเราปฏิบัติหน้าที่	สำนวนผลญา “เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเง่า บาดว่าบินแผ่นฝ้าย ชาวแจ้ง <u>ตั้ง</u> นกลาง” พบรูปแปรสองสำนวน คือ ปแปรสำนวนที่ 1 “เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเง่า รู บาดว่าบินแผ่นฝ้าย ชาวแจ้ง <u>ตั้ง</u> นกลาง” สำนวนนี้ต่างจากสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์คือ คำแสดงการเปรียบเทียบต่างกัน คือ คำว่า “ตั้ง” กับคำว่า “ตั้ง” ในการเปรียบเทียบสีขาวของนกเง่ากับนกลาง คำว่า “ตั้ง” คำว่า “ตั้ง” หมายถึง ว.อย่าง เช่นทำอย่างไร เรียกเห็ดจั้งใด พุดอย่างไรเรียกเว้าจั้งใด คิดอย่างไรเรียก คืดจั้งใด อย่างนี้เรียกจั้งซี้ อย่างนั้นเรียก จั้งซั้น อย่างไรก็ตาม จั้งใด ถูกอย่างนั้นเรียก แม่นจั้งซั้น ถูกอย่างนี้เรียก แม่นจั้งซี้ เป็นต้น. Like, manner, way, used with “which”= “how”, used with “this”= “like this”. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 233)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				ส่วนรูปแปรสำนวนที่ 2 “เป็นคนให้ธรรม นิยมคือคนเจ้า บาดว่าบินแผ่นดินฝ้าย ขาวแจ้ <u>จ้งว่างาม</u>” สำนวนนี้นอกจากคำแสดง การเปรียบเทียบ ต่างกับสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์ คือ คำว่า “จ้งว่า” แล้ว จากเดิมเป็น การเปรียบเทียบสีขาวของนงเจ้ากับนกยาง แต่รูปแปรสำนวนนี้ใช้ คำว่า “งาม” ซึ่งเป็น กลุ่มคำขยายประเภทคำวิเศษณ์ขยายคำว่า “ขาวแจ้” ซึ่งเป็นสีขาวของนงเจ้าแทนที่จะใช้ การเปรียบเทียบกับสีขาวของนงเจ้ากับนกยาง เช่นเดียวกับสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์และสำนวน รูปแปรที่ 1 สำนวนนี้ใช้เปรียบเทียบให้รู้จักการวางตัว และปฏิบัติตน เช่นเดียวกับนงเจ้า

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				คำว่า “นกเจ้า” ในสารานุกรมของ ปรีชา พิณทอง ไม่มีคำอธิบายไว้ชัดเจน แต่มีคำว่า “เจ้า” ที่ อธิบายไว้และเกี่ยวข้องกับนกเจ้าว่า ในความหมายที่ 2 ว่า หมายถึง ว.นั่งเหงา คนที่มีลักษณะนั่ง เหมือนนกเจ้าเรียก นั่งเจ้า อย่างไรก็ตาม นกเจ้าคั้งเล็บล่าคอยสาเห็นปลาอยากกิน แต่คืน นกตื่นตื่น โตนลงกินก่อน นกเจ้าคั้ง แห่นหน้าเบิงดาช (กลอน) (sitting) forlornly. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 233) แต่จากการสัมภาษณ์ ผู้บอกภาษากล่าวว่า นกเจ้าเป็นนกชนิดหนึ่ง หากินแบบเงิบเงียบคอยดั๊กซุ่มไม่ให้เหยื่อรู้ตัว และเป็นนกที่มีขนสีดำหม่น คือ มีสีดำหรือเทา ปนขาว แต่เวลาบินกลับสีขาวสวยงาม เช่นเดียวกับนกยาง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนพยางค์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนพยางค์จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนพยางค์	ผลการวิเคราะห์
3	กินแล้วอู้ เห็นอู้แล้วแห่ เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา (อุคม บัวศรี, 2540: 21)	1. กินแล้วอู้ เห็นอู้แล้วแห่ เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา 2. กินแล้วอู้ เห็นอู้แล้วแห่ เห็นพ่อแม่คือเทวดา	ลูกที่ตีรับฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และสำนึก ในบุญคุณของท่าน	จากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ “กินแล้วอู้ เห็นอู้แล้วแห่ เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา” พบรูปแปรสองสำนวนคือ รูปแปรสำนวนที่ 1. “กินแล้วอู้ เห็นอู้แล้ว แห่เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา” ซึ่งพบว่ารูปแปรของ สำนวนมีการเปลี่ยนคำจากสำนวนที่ใช้ในการ สัมภาษณ์ คือคำหลักประเภทคำกริยา คือคำว่า “อู้” เป็นคำว่า “อู” ในตำแหน่งเดียวกัน เมื่อ พิจารณาความหมายของคำ จะเห็นได้ว่าคำว่า “อู” ในสารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง ให้ความหมายไว้ ดังนี้ 1. ว.หมายถึง ว่านอนสอนง่าย คนว่านอน สอนโบราณว่า เป็นคนอู้. Obedient submissive, teachable

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				2. ก. หมายถึง ฐึ, เข้าใจ, ทราบ. to know, understand, be aware of. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 1030) จากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คำว่า “ฐึ” คำแรกใช้ในความหมายที่ คือ กินแล้วให้ว่านอนสอนง่าย ส่วนคำว่า “ฐึ” คำที่สองใช้ในความหมายที่สอง คือ เมื่อว่านอนสอนง่ายแล้วให้รู้ เข้าใจ หรือทราบบุญคุณของพ่อแม่ เปรียบกับ เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา นั่นเอง ส่วนรูปแปรสำนวนที่ 1 คำว่า “ฐู” หมายถึง น. ช่องเล็กๆ เรียก ฐู เช่น ฐูกบ ฐูเขียด ฐูอึ่ง ฐูปาก ฐูดาก ฐูหู. hole, small opening, orifice. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 1030)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนพญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนพญา	ผลการวิเคราะห์
4	เด็กน้อยมีความรู้ สองสามความมัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งล้าน อ้าไว้ค้อยคาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)	1. เด็กน้อยมีความรู้ สองสาม ความมัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งล้าน อ้าไว้<u>จั้ง</u>ค้อยคาย	คนมีความรู้^{น้อย}สำคัญตัวเองว่า มีความรู้^{มาก} ส่วนคนรู้^{มาก}กลับ ไม่แสดงตน	ส่วนรูปแปรสำนวนที่ 2. “กินแล้วผู้ เห็นผู้ แล้วแห่ เห็นพ่อแม่คือเทวดา” พบว่า รูปแปร สำนวนที่ 2 นี้ เปลี่ยนแปลงไปจากสำนวนที่ใช้ ในการสัมภาษณ์ คือ มีการลดคำ คือคำว่า “<u>เห็น</u>” ซึ่งสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีการซ้ำ คำหลักประเภทคำกริยาดังกล่าวเป็น <u>เห็น</u>พ่อ <u>เห็น</u>แม่คือเทวดา แต่รูปแปรสำนวนที่ 2 ใช้ว่า <u>เห็น</u>พ่อแม่คือเทวดา ซึ่งการลดคำดังกล่าวนี้ ไม่ได้ทำให้ความหมายของสำนวนเปลี่ยนแปลง ไป สำนวนพญา “เด็กน้อยมีความรู้ สองสาม ความมัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งล้าน อ้าไว้ค้อยคาย” พบรูปแปรที่ใช้ในถิ่นอีสานหนึ่งสำนวน คือ “เด็กน้อยมีความรู้ สองสามความมัน่อง ผู้ใหญ่ ผู้ตั้งล้าน อ้าไว้<u>จั้ง</u>ค้อยคาย” ซึ่งรูปแปรของ สำนวนที่พบนี้ แตกต่างจากรูปสำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ คือ มีการเพิ่มคำ คำว่า “<u>จั้ง</u>” ใน วรรคสุดท้ายของบท ซึ่งคำว่า “<u>จั้ง</u>” หมายถึง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				อย่างเช่น อย่างไร เรียก เช็ดจิ้งใด พุดอย่างไร เรียก เว้าจิ้งใด คิด อย่างไรเรียก คืดจิ้งใด อย่างนี้เรียก จั่งซี่ อย่างนั้นเรียก จั่งซั้น อย่างไร เรียก จั่งใด ถูกอย่างนั้นเรียก แม่นจั่งซั้น ถูก อย่างนี้เรียก แม่นจั่งซี่ เป็นต้น. like, manner, way, used with “which” = “how”, used with “this” = “like this” (ปรีชา พิณทอง, 2532: 905) แต่เมื่อพิจารณาความหมายตามบริบทที่ใช้ ในสำนวน คำว่า “จั่ง” ใช้ในความหมาย เช่นเดียวกับคำว่า “จึง” กับคำว่า “แล้ว” เป็น อำไว้จั่งค้อยคาย หรืออำไว้แล้วค้อยคาย ซึ่งคำว่า “จึง” ในหนังสือหลักภาษาไทย ของ พระยา อุปทิศศิลปสาร จัดคำว่า “จึง” เป็นคำสันธาน ประเภทเชื่อมความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน (อุปทิศ ศิลปสาร, 2545: 106) ส่วนคำว่า “แล้ว” ใน หนังสือโครงสร้างภาษาไทย ของ วิจิตรนน์ ภานุพงศ์ จัดเป็นคำประเภทหน่วยช่วยกริยา หลังหน่วยแก่น (วิจิตรนน์ ภานุพงศ์, 2545: 89)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนพยางค์ที่ใช้ในการสัมผัส	รูปแปรของจำนวนพยางค์ จากการสัมผัส	ความหมายของจำนวนพยางค์	ผลการวิเคราะห์
				จากการพิจารณาความหมายของจำนวนทั้ง สองพบว่า การเพิ่มคำดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ ความหมายหลักของ จำนวนเปลี่ยนไป และ ลักษณะการเพิ่มคำดังกล่าวขึ้นอยู่กับผู้ใช้ จำนวน เพื่อเป็นการเพิ่มจังหวะหรือความ ไพเราะ ของจำนวน
				เนื่องจากจำนวนพยางค์ดังกล่าวมีลักษณะ เป็นคำกลอนแบบผสม ซึ่งคำในวรรคมีตั้งแต่ 3-5 คำ จำนวนที่ใช้ในการสัมผัส วรรคแรก ถึงวรรคที่สามมีวรรคละ 5 คำ ส่วนวรรค สดท้าย 4 คำ แต่เมื่อเพิ่มคำเช่นรูปแปรของ จำนวน แต่ละวรรคจะประกอบด้วย 5 คำ ซึ่งการเพิ่มคำดังกล่าวไม่ถือว่าผิดแบบ ถิ่นลักษณะของพยางค์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
5	<u>กรำพร้าวจวบจนม ผีผดพ้อเข้าสาก</u> (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1) (ชวก หมายถึง การขี้แย)	1. <u>ผีผดพ้อเข้าสาก</u> 2. <u>ผีหลอกพ้อเข้าสาก</u>	คนอดอยากพอได้เจอสิ่งดีๆ เช่น อาหารก็มักจะรีบกินอย่างมูมมาม ขี้แยเองมาเป็นของตนเองเหมือน คนไม่เคยมีพ้อเห็นสิ่งใดก็อยากได้ ไปหมด	สำนวน “กรำพร้าวจวบจนม ผีผดพ้อ เข้าสาก” จากการสัมภาษณ์พบรูปแปรของ สำนวน 2 สำนวน โดยสำนวนที่เป็นรูปแปรทั้ง สองนี้ต่างจากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ จากเดิมเป็นสำนวนที่มีเนื้อความสองตอน แต่ สำนวนที่เป็นรูปแปรทั้ง 2 สำนวน เป็นสำนวน ที่มีเนื้อความเดียว ซึ่งเป็นการสูญเสียเนื้อความ ในตอนแรก เนื่องจากผลญาเป็นวรรณกรรม มุขปาฐะ สืบทอดโดยการจดจำต่อกันมา แล้วมี การบันทึกโดยชนรุ่นหลัง ดังนั้นรูปแปร สำนวนจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้จึง เช่น สำนวนดังกล่าวนี้จึงมีเนื้อความสั้นลง ซึ่งรูปแปรของสำนวนทั้ง 2 ดังกล่าวยังมี ลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				สำนวนที่ 1 “ผีผตพ้อเข้าสาก” เป็นสำนวนที่ตัดตอนมาจากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เพราะลักษณะเนื้อความส่วนที่คงไว้มีลักษณะเหมือนกับสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทุกประการ สำนวนที่ 2 “ผีหลอกพ้อเข้าสาก” เป็นสำนวนที่ตัดตอนมาจากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์เช่นเดียวกับรูปแปรสำนวนที่ 1 แต่ต่างกันที่ในรูปแปรสำนวนที่ 1 ใช้คำว่า “ผีผต” เป็นคำหลักประเภทคำนาม ส่วนรูปแปรสำนวนที่ 2 ใช้คำว่า “ผีหลอก” เป็นคำหลักที่ประกอบไปด้วย คำนามคือคำว่า “ผี” กับคำกริยาคือคำว่า “หลอก” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อธิบายว่า สำนวนนี้ความหมายหลักอยู่ที่เนื้อความในตอนหลัง คือ “ผีผตพ้อเข้าสาก” ส่วน “กำพร้าชวกจวบนม” เป็นอุปมาที่ใช้เปรียบเทียบเสริมให้ผู้ฟังเห็นภาพเด่นชัดขึ้นเสริมเนื้อความหลักเท่านั้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				คำว่า “ข้าวสาก” ในสำนวนนี้หมายถึง ข้าว กระจาสาด ในภาคกลาง ซึ่งการทำข้าวสากนี้ คนอีสานจะทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ เพื่อเป็นการทำบุญถวายข้าวแด่พระสงฆ์ เป็นการปฏิบัติตามฮีตสิบสองของชาวอีสานนอกจากนี้ ทั้งสองคำดังกล่าวคือคำว่า “ผีเผา” กับคำว่า “ผีหลอก” หน้าที่ทางไวยากรณ์เป็นคำต่างกลุ่มกันเนื่องจากคำว่า “ผีเผา” เป็นคำนาม ส่วนคำว่า “ผีหลอก” ประกอบไปด้วย คำนามคือคำว่า “ผี” กับคำกริยาคือคำว่า “หลอก” แต่เมื่อพิจารณาด้านความสัมพันธ์ทางความหมายจัดอยู่ในกลุ่มคำเดียวกัน เพราะเป็นคำที่มีความหมายถึง ผี หรือ วิญญาณ ซึ่งเป็นคุณสมบัติร่วมกันของคำว่า “ผีเผา” และคำว่า “ผีหลอก” ซึ่งจัดเป็นคำลูกกลุ่มของคำว่า “ผี” เช่นเดียวกัน ดังนั้นแม้สำนวนที่เป็นรูปแปรทั้ง 2 ใช้คำ บางคำต่างกัน แต่สามารถสื่อความหมายได้ เช่นเดียวกันกับสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
6	จ้วงกินหญ้า อย่าข่มเขาหัก หมูปักินอำ <u>อย่าตี</u> ดั่งเวือ (ปรีชา พิณทอง, 2500:1)	1. จ้วงกินหญ้า อย่าข่มเขาหัก หมูปักินอำ <u>อย่าตี</u> ดั่งเวือ 2. จ้วงกินหญ้า อย่าข่มเขาหัก หมูปักินอำ <u>แสนตี</u> ดั่งเวือ	อย่าบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่ ชอบและไม่ถนัด ตรงกับสำนวน ไทยว่า อย่าข่มเขาโคขื่นให้กินหญ้า	จึงเป็นรูปแปรของสำนวนที่สามารถใช้แทน สำนวนเดิมได้ สำนวนผลญา “จ้วงกินหญ้าอย่าข่มเขาหัก หมูปักินอำ <u>อย่าตี</u> ดั่งเวือ” จากการสัมภาษณ์พบ รูปแปร ของสำนวน 2 สำนวน เนื่องจากคำ ที่ใช้ในสำนวนต่างไปจากสำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ คือ สำนวนที่ 1 ต่างไปจากสำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ โดยกลุ่มคำ “อย่าตี” ในสำนวน ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ พบว่ามีกรเพิ่มคำว่า “ตี” เป็น “อย่าตีตี” ในสำนวนที่ 1 และมีการเปลี่ยน คำว่า “อย่า” เป็นคำว่า “แสน” สำนวนที่ 2 และเพิ่มคำว่า “ตี” เข้าไปเช่นเดียวกับสำนวน ที่ 1

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				สาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องมาจากสำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เป็นผลญาคำกลอนแบบวรรคละ 4 คำ ส่วน รูปแปรของผลญาที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่มี การเปลี่ยนคำหรือมีการเพิ่ม-ลดคำดังกล่าว จัดเป็นผลญาคำกลอนแบบผสมที่มีคำในวรรค ตั้งแต่ 4-6 คำ แต่ไม่มีการลงท้ายแบบกลอน อ่าน แม้สำนวนดังกล่าวจะมีรูปแปรไปจากเดิม 2 รูป แต่เมื่อศึกษาลักษณะการนำไปใช้ ความหมายปรากฏว่า ความหมายของสำนวน ทั้งสามมีความหมายร่วมกัน คือ อย่างบังคับให้ คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
7	ปลาคุบั้ง เต็มไฟเจ้าบ่อยาก สั่งมา ตะดั้นดั้น อยากกินข้าว <u>บ้ายเกลื้อ</u> <u>แท้นอ</u> (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 61)	1. ปลาคุบั้ง เต็มไฟเจ้าบ่อยาก สั่งมาตะดั้นดั้น อยากกินข้าว บ้าย <u>หมากขาม</u>	มีสิ่งที่ดีๆ อยู่แล้วไม่พอใจ กลับไปในเรื่องที่ไม่มีค่าไม่รักดี ก็ว่า	สำนวน “ปลาคุบั้ง เต็มไฟเจ้าบ่อยาก สั่งมาตะดั้นดั้น อยากกินข้าวบ้ายเกลื้อ แท้นอ” พบรูปแปรของสำนวนหนึ่งสำนวน ซึ่งรูปแปร ของสำนวนนี้เกิดจากการแทนที่ของคำหลัก ประเภทคำนามที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน คือ คำว่า “<u>เกลื้อ</u>” จากสำนวนผลญาที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ ส่วนรูปแปรของสำนวนใช้คำว่า “<u>หมากขาม</u>” แทน ซึ่งการ แทนที่ของกลุ่ม คำหลักประเภทคำนามในตำแหน่งดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไป เนื่องจากคำว่า “<u>เกลื้อ</u>” กับคำว่า “<u>หมากขาม</u>” เป็นคำที่นำมาใช้เป็นอุปมาหรือใช้เปรียบเทียบ สำนวนผลญาที่สะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ในเรื่องการกินของคนอีสาน โดยคำว่า “<u>เกลื้อ</u>” หรือคำว่า “<u>หมากขาม</u>” ใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ ด้อยกว่า หรือสิ่งที่ไม่ดี เพราะเป็นสิ่งที่พบเห็น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญาจากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
8	อันว่าขูงขางไม้ ลมตียังหักท่ง บาคว่าเครือหญ่าป่อง ลมตองกั๊บ<u>เพ</u> (อศิสร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)	1. อันว่าขูงขางไม้ ลมตียังหักท่ง บาคว่าเครือหญ่าป่อง ลมตอง กั๊บ<u>พ้ง</u>	เป็นการเปรียบเทียบคนที่มีกิริยา ก้าวร้าวหรือแข็งกร้าว เมื่อกระทบ สิ่งใดมักเป็นอันตราย คั้งต้นขางที่ เป็นต้นไม้ใหญ่เมื่อเจอลมแรงก็หัก ได้ง่าย ต่างจากหญ่าที่ลู่ไปตามลม	หรือสามารถหาได้ทั่วไป ซึ่งให้คุณค่าทางอาหาร น้อย ส่วน “ปลาตุก” คนอีสานถือว่าเป็นอาหาร ที่ให้คุณค่าสูงมากกว่า การกินข้าวกับเกลือหรือ มะขาม นอกจากนี้เนื้อปลาจะมีประโยชน์แล้ว ปลาตุกยังเป็นปลาที่จับได้ยาก ดังนั้นคนอีสาน จึงเปรียบเทียบปลาตุกเป็นอาหารดี หรือของดี นั้นเอง สำนวน “อันว่าขูงขางไม้ ลมตียังหักท่ง บาคว่าเครือหญ่าป่อง ลมตองกั๊บ<u>เพ</u>” พบรูปแปร ของสำนวนคือ “อันว่าขูงขางไม้ ลมตียังหักท่ง บาคว่าเครือหญ่าป่องลมตองกั๊บ<u>พ้ง</u>” ซึ่งสำนวน ทั้งสองดังกล่าวนี้มีคำหลักประเภทคำ กริยา ต่างกันในวรรคสุดท้ายคือ คำว่า “<u>พ้ง</u>” กับคำว่า “<u>เพ</u>” ซึ่งทั้งสองคำดังกล่าวนี้เป็นคำกริยา เช่นเดียวกัน และด้านความหมายของคำทั้งสอง คำเป็นคำพ้องความหมาย มีรายละเอียดดังนี้คือ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				คำว่า “พัง” มีสองความหมาย ความหมายแรก หมายถึง น. ช้างตัวเมีย ส่วนความหมายที่ 2 เป็นความหมายที่ใช้ในสำนวนผลญา นี้ หมายถึง ก. ทลาย, หัก. to collapse, fall apart, break. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 562) ส่วนคำว่า “เพ” ก. แตก, หัก, ชำรุด, พัง. to fall apart, collapse, break dismantle. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 572) จากความหมายของทั้งสองคำข้างต้น จะเห็นว่าทั้งสองคำเป็นคำที่จัดอยู่ในกลุ่มคำที่มีความหมายพ้องกัน แม้คำดังกล่าวที่ใช้ในสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์และสำนวนที่เป็นรูปแปรจะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองคำก็ไม่ได้ทำให้ความหมายโดยรวมของสำนวนแตกต่างกัน ดังนั้นสำนวนทั้งสองสามารถใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
9	ช่างนำ <u>ผู้เต่า</u> ผีเป่าบ่กีน (อุดม บัวศรี, 2540: 42)	1. ช่างนำ <u>กัณผู้เต่า</u> ผีเป่าบ่กีน 2. ช่างนำ <u>กัณผู้ใหญ่หมาบ่ขบ</u>	รับฟังคำแนะนำหรือทำอะไรตาม แบบอย่างผู้ใหญ่เคยปฏิบัติมา จะทำให้สำเร็จได้โดยง่าย เช่น เชื่อกันอาบน้ำร้อนมาก่อน ย่อมปลอดภัย	สำนวน “ช่างนำ <u>ผู้เต่า</u> ผีเป่าบ่กีน” พบ รูปแปรสองสำนวนซึ่งสำนวนที่เป็นรูปแปรไป จากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีลักษณะดังนี้ คือ รูปแปรสำนวนที่ 1 “ช่างนำ <u>กัณผู้เต่า</u> ผีเป่า บ่กีน” ต่างไปจากรูปสำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ คือ เพิ่มคำหลักประเภทคำนาม คือคำว่า “กัณ” หน้าคำว่า “ผู้เต่า” จากเดิมเป็น คำนามคำเดียวตามหลังกริยา กลายเป็น คำนาม สองคำเรียงกัน รูปแปรสำนวนที่ 2 “ช่างนำ <u>กัณผู้ใหญ่หมา</u> <u>บ่ขบ</u> ” ต่างไปจากรูปสำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ และจาก “ผีเป่าบ่กีน” เป็น “หมาบ่ขบ” จากความหมายของสำนวนคือ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				การปฏิบัติตามที่ผู้สั่งสอนจะทำให้ไม่ได้ รับความเดือดร้อนหรือเกิดอันตราย ดังนั้นคำว่า “ผีเข้าปอกิน” กับคำว่า “หมาบ่ขบ” ไม่ได้มี ความหมายตามรูปภาษา แต่ความหมายของ คำดังกล่าวนี้เป็นความหมายแฝงที่เกิดขึ้น ตามบริบทของคำเมื่อใช้ร่วมกับคำอื่น ดังนั้น แม้ผลญาทั้ง 3 จะมีรูปสำนวนแตกต่างกัน แต่เนื่องจากคำที่แตกต่างกันดังกล่าวเมื่อ ประกอบกันขึ้นทำให้ความหมายโดยรวมของ สำนวนคล้ายกัน และสามารถสื่อความหมาย อย่างเดียวกันได้ ดังนั้นรูปผลญาทั้งสามจึง สามารถใช้แทนกันได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
10	น้ำ บก แห้งมดได้กินปลา น้ำมากมาปลาได้กินมด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 52)	1. น้ำแห้งมดได้กินปลา น้ำมากมาปลาได้กินมด	เวลาที่มีอำนาจวาสนาทำไม่ดีกับคนอื่น เมื่อเวลาที่หมดอำนาจวาสนา ก็ไม่สามารถโดนคนอื่นทำได้เช่นเดียวกัน	สำนวน “น้ำ บก แห้งมดได้กินปลา น้ำมากมาปลาได้กินมด” พบรูปแปรของสำนวนคือ “น้ำแห้งมดได้กินปลา น้ำมากมาปลาได้กินมด” ซึ่งสำนวนที่เป็นรูปแปรนี้ ต่างจากรูปสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ ลดคำว่า “บก” จากเดิมใช้ว่า “น้ำ บก แห้ง” ซึ่งเป็นคำกริยากรรมสองคำเรียงกัน เปลี่ยนเป็นคำกริยากรรมคำเดียว ซึ่งไม่ว่าจะใช้คำกริยาคำเดียว หรือใช้คำกริยาซ้อนกันสองคำ ก็สามารถสื่อความหมายได้อย่างเดียวกัน และไม่ได้ทำให้ความหมายโดยรวมของสำนวนทั้งสองแตกต่างกัน ดังนั้นรูปสำนวนทั้งสองสามารถใช้ในความหมายอย่างเดียวกันได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
11	เห็นว่า ผักหมเหี้ยน กลางทางอย่าสิ ฟ้าวเหียบย่ำ บาดหน้าถอดยอดขึ้น ยัง สิได้กำเกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 69) (กำเกิน หมายถึง ทำให้สูงขึ้น)	1. เห็นว่า ผักหมเหี้ยน กลางทาง อย่าสิฟ้าวอย่า บาด<u>มัน</u>ถอดยอด <u>ยาวทาวยอดด้ว</u> ยังสิได้กำเกิน	อย่าเหียบย่ำหรือดูถูกผู้ที่ด้อยกว่า สักวันหนึ่งเราอาจได้ฟังฟังเขา คล้ายสำนวนไทยว่า คนล้มอย่าข้าม	สำนวน “เห็นว่า ผักหมเหี้ยน กลางทาง อย่าสิฟ้าวเหียบย่ำ บาดหน้าถอดยอดขึ้น ยังสิได้ กำเกิน” พบรูปแปรของสำนวน คือ “เห็นว่า ผักหมเหี้ยน กลางทางอย่าสิฟ้าวอย่า บาดมัน ถอดยอดยาวทาวยอดด้ว ยังสิได้กำเกิน” ซึ่ง รูปแปรสำนวนดังกล่าวนี้ ต่างจากสำนวนที่ใช้ ในการสัมภาษณ์ คือ คำว่า “เหียบย่ำ” เป็น คำหลักประเภทคำกริยาที่เป็นคำซ้อนความหมาย สำนวนที่เป็นรูปแปรตัดคำว่า “เหียบ” ใช้คำว่า “ย่ำ” คำเดียว และ “บาดหน้าถอดยอดขึ้น” เปลี่ยนเป็น “บาด<u>มัน</u>ถอดยอดยาวทาวยอดด้ว” ซึ่งมีคำว่า “ยอด” เหมือนกันเพียงคำเดียว ส่วนคำอื่นๆ นั้นแตกต่างกัน ซึ่งเป็นคำขยาย คำว่า “ยอด” ให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ โดยความ แตกต่างดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะการใช้ลีลา ภาษาของแต่ละท่าน ซึ่งถึงแม้จะใช้คำบางคำ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
12	บ่กินผัก บ่มีเหยื่อท้อง บ่เอาพีเอน้อง เสียน่อเสียนแวน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	1. บ่กินผัก บ่มีเหยื่อท้อง บ่เอาพีเอน้อง เสียน่อ <u>แวน</u> ดี 2. บ่กินผัก บ่มีเหยื่อท้อง บ่เอาพี <u>น</u> ้อง เสียน่อเสียนแวน	อย่ามองข้ามสิ่งเล็กๆ น้อยๆ หรือ คนใกล้เคียงที่อยู่รอบตัวเรา	แตกต่างกันไป แต่เนื่องจากกลุ่มคำดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ความหมายโดยรวมของสำนวนทั้ง สองแตกต่างกันดังนั้นจึงสามารถใช้รูปสำนวน ทั้งสองในการสื่อความหมายอย่างเดียวกันได้ สำนวน “บ่กินผัก บ่มีเหยื่อท้อง บ่เอาพี เอน้อง เสียน่อเสียนแวน” พบรูปแปรสอง สำนวน ซึ่งมีความแตกต่างจากสำนวนที่ใช้ ในการสัมภาษณ์ดังนี้ รูปแปรสำนวนที่ 1 ต่างไปจากสำนวนที่ใช้ สัมภาษณ์คือ ไม่มีกรคำคำว่า “เสียน” และเพิ่ม คำว่า “ดี” ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์ทำหน้าที่ขยายคำว่า “แวน”

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				ส่วนรูปแปรสำนวนที่ 2 ต่างไปจากสำนวนสำนวนอื่น คือ ในวรรคที่สามไม่มีการซ้ำคำว่า “เอา” เช่นเดียวกับสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และสำนวนรูปแปรที่ 1 จะเห็นได้ว่า คำที่แตกต่างไปจากสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์เป็นคำเสริมเพื่อใช้เน้นความหรือเพิ่มจังหวะ ให้ผลญาที่มีลักษณะเป็นโคลงสสารเกิดความไพเราะมากขึ้น ซึ่งไม่ได้ทำให้ความหมายของสำนวนเปลี่ยนไป ดังนั้นสำนวนทั้งสามจึงสามารถใช้สื่อความหมายเหมือนกันได้ในภาษา

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
13	เอาขาวไว้ <u>คือสินชัยพันไร่</u> <u>ปีนี้ป่าปี</u> <u>ปีหน้าจ้งฮอน</u> (สวิง บุญเจิม, 2537: 75) ความหมาย: ให้มีความเพียรพยายาม ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำ	1. เอาขาวไว้ <u>คือสายโทรเลข</u> <u>บัตห่าเกิดเหตุฮ้อน ยังสิได้เพ็งสาย</u> ความหมาย: ให้คบกันไปยาวๆ เช่นสำนวนไทยว่า รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ	1. ให้มีความเพียรพยายาม ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำ 2. ให้คบกันไปยาวๆ เช่นสำนวน ไทยว่า รักยาวให้บั้นรักสั้นให้ต่อ	สำนวน “เอาขาวไว้ คือ สินชัยพันไร่ ปีนี้ ป่าปี ปีหน้าจ้งฮอน” กับสำนวน “เอาขาวไว้ คือสายโทรเลข บัตห่าเกิดเหตุฮ้อน ยังสิได้ เพ็งสาย” เป็นสำนวนที่มีความหมายและ มีโครงสร้างแบบเดียวกัน คือ โครงสร้างแบบ เอาขาวไว้+ ความเปรียบ แต่สำนวน “เอาขาวไว้ คือสายโทรเลข บัตห่าเกิดเหตุฮ้อน ยังสิได้เพ็งสาย” ไม่ใช่ รูปแปรของสำนวน เพราะสำนวนที่เป็นรูปแปร ต้องเป็นสำนวนเดียวกันแต่มีคำบางคำ เปลี่ยนแปลงไปเท่านั้น แต่สำนวนดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงส่วนที่เป็นความเปรียบ แตกต่างกันไปจากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ทั้งระบบ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนพญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนพญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนพญา	ผลการวิเคราะห์
14	จับถือป้อง (อุคม บัวศรี, 2540: 65)	1. จับป้อง	โชคช่วยในเวลาเหมาะสมทำให้โชคดี	ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนวนที่มีโครงสร้างแบบและความหมาย อย่างเดียวกัน แต่มีใช้หลายรูป ผู้ทรงคุณวุฒิ จะเลือกใช้สำนวนพญาที่คุ้นเคยมากกว่า สำนวนพญาที่มีความหมายอย่างกัน แต่คน ไม่รู้จัก สำนวน “จับถือป้อง” พบรูปแปรของ สำนวนคือ “จับป้อง” ทั้งสองสำนวนนี้มีคำ ต่างกัน คือ คำว่า “ถือ” กับคำว่า “ป้อง” ทั้งสอง คำเป็นคำหลักประเภทคำกริยา มีรายละเอียด ดังนี้ ถือ หมายถึง ก.ถูก, แต่ต้องสัมผัส to bump into, hit, touch, also: makes verb passive, thus subject experience something (usually negative) being done to him/her/itself,

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนพยางค์ที่ใช้ในการสัทภาพ	รูปแปรของจำนวนพยางค์ จากการสัทภาพ	ความหมายของจำนวนพยางค์	ผลการวิเคราะห์
				also: cheap, low-priced. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 389) สบ ในภาษาอีสานมีสามความหมาย ดังนี้ 1. น.ริมฝีปาก เรียก สบ ผีสบ สีสบ ก็ว่า. lips, plowshare. 2. ว.อยู่ร่วมกัน เรียก สบ เช่น ภิกษุมี นิกายเสมอกัน ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน เรียก สบสังวาส.together, united, in common. 3. ก.สวมหรือใส่เรียก สบ เสกมนต์ เรียก สบมนต์.to put on(clothing),cast(spell). (ปรีชา พิณทอง, 2532: 744) ซึ่งความหมายของคำว่า “สบ” นี้ใช้ในความ ความหมายที่สาม หมายถึง ใส่ โดยใช้คำว่า สบกับการใส่กับเสื้อผ้า และการเป่าเสก ว่าใส่มนต์เท่านั้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า คำว่า “สบ” นี้ เป็นคำภาษาถิ่นอีสานที่ใช้แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ คือ คำดังกล่าวไม่มีปรากฏในเขตอีสานตอนบน แต่ปรากฏใช้ในเขตอีสานตอนใต้ แสดงว่า คำว่า “ถึก” กับคำว่า “สบ” เป็นคำพ้องความหมายกัน ดังนั้นแม้สำนวนทั้งสองใช้คำบางคำแตกต่างกัน แต่คำดังกล่าวไม่ได้ทำให้ความหมายโดยรวมของสำนวนผลญาแตกต่างกัน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
15	สมพอกันมัน <u>จั่งมัน</u> พอกิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	1. สมพอกันมัน <u>พอก</u> ล่อย	รู้เท่าทันกันและกัน พอกัน สมกัน	สำนวน “สมพอกันมัน<u>จั่งมัน</u>พอกิน” พบรูปแปรของสำนวนคือ “สมพอกันมัน<u>พอก</u>ล่อย” ทั้งสองสำนวนนี้มีความแตกต่างกันคือ สำนวนที่รูปแปรนั้น มีการตัดคำว่า “จั่งมัน” ออก ซึ่งเป็นคำที่ใช้ขยายคำว่า “มัน” และ เปลี่ยนคำว่า “กิน” ที่เป็นการกริยา เป็นคำว่า “กล่อย” ซึ่งเป็นคำนามแทน จากการสัมภาษณ์ความหมายผู้ทรงคุณวุฒิของผลญาทั้งสองสำนวนนั้นมีความหมายเหมือนกัน แม้คำที่ใช้จะแตกต่างกัน แต่คำดังกล่าวที่ต่างกันเมื่อใช้ในบริบทดังกล่าว ทำให้ทั้งสองสำนวนมีความหมายเหมือนกัน และสามารถใช้สื่อความหมายแทนกันได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
16	คะลำน้ากินต่อน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	1. <u>อย่า</u> คะลำน้ากินต่อน 2. <u>ชิ</u> คะลำน้ากินต่อน	เกลียดแต่ก็เว้นที่จะมีสัมพันธ์ด้วย ไม่ได้ เกลียดตัวกินไข่กินปลาไหล กินน้ำแกงก็ว่า	สำนวน “คะลำน้ากินต่อน” พบรูปแปร ของสำนวนสองสำนวน คือ “ <u>อย่า</u> คะลำน้ากิน ต่อน” และ “ <u>ชิ</u> คะลำน้ากินต่อน” สำนวนทั้ง สามต่างกันเนื่องจากมีคำเสริมประเภทสร้อย คำหน้าคำว่า “คะลำน้า” ได้แก่ คำว่า “อย่า” กับ คำว่า “ชิ” ซึ่งคำที่เสริมที่เป็นสร้อยคำเข้ามา แต่คำดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ความหมายหลักของสำนวน เปลี่ยนไป ซึ่งคำที่เสริมเข้ามาเป็นการเน้น ความหรือให้เกิดความไพเราะเท่านั้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
17	แนวนามบั้ง เปนโตกาสิตอดกินແລ້ວ ເຂັດໃຫ້ເປັນຈິ່ງມ້ອນ ໂຍຸ້ມຫໍ່ບັງ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	1. <u>ชาติที่</u>แนวนามบั้ง เปนโตกา สิตอด กินແລ້ວ ເຂັດໃຫ້คือสิ่งม້ອນ ໂຍຸ້ມຫໍ່โต ນັ້ນແລ້ວ	ให้รู้จักระมัดระวังและรักษานวลสงวน ตัว	สำนวน “แนวนามบั้ง เปนโตกาสิตอด กินແລ້ວ ເຂັດໃຫ້ເປັນຈິ່ງມ້ອນ ໂຍຸ້ມຫໍ່ບັງ” พบรูปแปรของสำนวนคือ “ชาติที่แนวนามบั้ง เปนโตกาสิตอด กินແລ້ວ ເຂັດໃຫ້คือสิ่งม້ອນ ໂຍຸ້ມຫໍ່โต นັ້ນແລ້ວ” สำนวนที่เป็นรูปแปรนั้นต่างจากสำนวน ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ มีการเพิ่มคำเสริม ประเภทสร้อยคำ คือ คำว่า “ชาติที่” ซึ่งผลญา ดังกล่าวมีลักษณะเป็นโคลงสาร สามารถเพิ่ม สร้อยคำหน้าวรรคได้ ซึ่งคำที่เพิ่มเข้ามานั้น เป็นการเพิ่มจังหวะ และเน้นเนื้อความที่จะ กล่าวถึงให้น่าสนใจ และคำดังกล่าวจากบริบท ที่ใช้ไม่ได้ทำให้ความหมายของของสำนวน เปลี่ยนไปดังนั้นจึงสามารถสื่อความหมายอย่าง เดียวกับสำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
18	อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยาก <u>สบาย</u> ให้เป็นหลัง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	1. อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยาก <u>ซำบาย</u> <u>บาย</u> ให้เป็นหลัง	อยากสบายให้ทำตัวเป็นลูกน้องคนอื่น เพราะคนที่ทำตัวเป็นนายคนมักได้รับความลำบากกว่า	สำนวน “อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยาก <u>สบาย</u> ให้เป็นหลัง” พบรูปแปรของสำนวนคือ “อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยาก <u>ซำบาย</u> ให้เป็นหลัง” สองสำนวนนี้แตกต่างกันที่คำว่า “ <u>สบาย</u> ” กับคำว่า “ <u>ซำบาย</u> ” ซึ่งเป็นคำหลักประเภทคำกริยา จากการศึกษาสารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง ปราภฏ คำว่า สบาย และให้ความหมายไว้แต่ไม่ปราภฏ คำว่า ซำบาย ไว้ในสารานุกรมดังกล่าว แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับคำว่า “ซำบาย” ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า “ซำบาย” เป็นเดิมคำในภาษาลาว ใช้เป็นคำทักทาย เมื่อนำมาใช้ในถิ่นอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกับ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
19	อยากมีเงินให้ยืมเงินไปค้า อยากขึ้น ชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเออาของ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	1.อยากมีให้ยืมเงินไปค้า อยากขึ้น ชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเออาของ	ให้รู้จักตัดกิเลส ความโลภโกรธ หลง อบาย मुख ทั้งหลาย	คำว่า “สบาย” ในภาษาไทยกลาง ซึ่งคำ ดังกล่าวพบใช้ในภาษาถิ่นอีสานทั้งรูป คือ “สบาย” กับ “ซาบาย” ดังนั้นรูปแปรสำนวน ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการใช้คำที่แตกต่างกัน เนื่องจากเป็นลีลาการใช้ภาษาของแต่ละท่าน สำนวน “อยากมีเงินให้ยืมเงินไปค้า อยาก ขึ้นชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเออาของ” พบรูปแปรของ สำนวนคือ “อยากมีให้ยืมเงินไปค้า อยากขึ้น ชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเออาของ” สำนวนที่เป็นรูปนี้ต่าง จากสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ มีการตัด คำว่า “เงิน” ออกไป จากเดิมใช้ว่า “มีเงิน”

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				คำว่า “มี” ในภาษาอีสานมีความหมาย ดังนี้ 1. ว.รวย, ไม่เปล่า เช่น มีเงินทองข้าวของ มีพี่น้องเพื่อนฝูง มีพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เป็นต้น. rich, not lacking ถ้าคนมีเงินเรียกว่า คนมี เป็นต้น 2. มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ.famous, honored. 3. ไม่, ไม่มี.no, not, lacking. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 612) จากความหมายข้างต้น คำว่า “มี” เป็นคำขยายแต่ในสำนวนดังกล่าวนี้คำว่ามีเป็นคำขยายที่ทำหน้าที่เหมือนคำหลักที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยา มีความหมายตามความหมายแรก คือ รวย ซึ่งคำว่ารวยความหมายตามปริบทใน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
20	ชาติที่เป็นเสียแล้ว ลายบ่ลายเขากระตุ่ ว่าสิหา <u>ดิน</u> หม้อ เข้ามาแแต่้มตี้มลาย (สวิง บุญเจิม, 2537: 33)	1. ชาติที่เป็นเสียแล้ว ลายบ่ลายเขา กระตุ่ ว่าสิหา <u>หมิน</u> หม้อ เข้ามาแแต่้มตี้ม ลาย	คนที่เคยทำชั่วเมื่อกลับตัวทำความดี แล้ว คนก็ยั้งว่าชั่วเช่นเดิม	สำนวนนี้คือมีเงินทองมากนั่นเอง คั้งนั้นแม้รูป สำนวนผลญาจะใช้คำว่า “เงิน” ขยายคำว่า “อยากมี” เช่นสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ หรือไม่ใช้เช่นเดียวกับสำนวนที่เป็นรูปแปร ความหมายรวมของสำนวนก็ไม่มีกร เปลี่ยนแปลง คั้งนั้นสำนวนทั้งสองรูปสามารถ ใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้ในภาษา สำนวน “ชาติที่เป็นเสียแล้ว ลายบ่ลายเขา กระตุ่ ว่าสิหา<u>ดิน</u>หม้อ เข้ามาแแต่้มตี้มลาย” พบรูปแปรของสำนวน คือ “ชาติที่เป็นเสียแล้ว ลายบ่ลายเขากระตุ่ ว่าสิหา<u>หมิน</u>หม้อ เข้ามา แแต่้มตี้มลาย” คำว่า “มีนหม้อ” หมายถึง น.เขม่าดำที่ติด กันหม้อ เรียก ขี้มีนหม้อ .soot on cooking pot. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 612)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
21	เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขามะเฮ้ง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	1.เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขา แม่เฮ้ง	เลือกมากภายหลังมักได้ของไม่ดี	ดังนั้น คำว่า ดินหม้อ จากความหมายใน บริบทของสำนวนนี้ หมายถึง จี๋มันหม้อที่ติด อยู่กับหม้อนั่นเอง ดังนั้นแม้คำที่ใช้ในสำนวน ดังกล่าวจะแตกต่างกัน แต่คำดังกล่าวไม่ได้ ทำให้ความหมายของสำนวนเปลี่ยนแปลงและ สามารถใช้สื่อความหมายเหมือนกันจึงสามารถ ใช้ได้ทั้งสองสำนวน สำนวน “เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขา มะเฮ้ง” พบรูปแปรของสำนวนคือ “เลือกผัก ถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขาแม่เฮ้ง” ความแตกต่าง ของทั้งสองสำนวนนี้ คือ สำนวนที่ใช้ใน การสัมภาษณ์ ใช้คำในท้ายบทว่า “มะเฮ้ง” ส่วนสำนวนที่เป็นรูปแปรใช้คำว่า “แม่เฮ้ง” ทั้งสองคำ คือ คำว่า “มะเฮ้ง” กับ “แม่เฮ้ง” เป็นคำหลักประเภทคำนาม ทั้งสองคำนี้ไม่มี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนผลยาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของจำนวนผลยา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของจำนวนผลยา	ผลการวิเคราะห์
				ปรากฏในสารานุกรมอีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง แต่จากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้อธิบายว่า คำว่า “มะเอ็ง” กับ “แม่เอ็ง” เป็นคำอีสานโบราณ ทั้งสองคำมี ความหมายเดียวกัน คือ หมายถึง ขาบาด คือ ขาที่มีรอยแผลเป็น ขาลายก็เรียก ซึ่งตรงกับ อุคม บัวศรี ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “แม่เอ็ง” ไว้ หมายถึง แผล มะเร็ง (อุคม บัวศรี, 2540: 119) ส่วนด้านเสียงของคำ เนื่องจากทั้ง สองคำดังกล่าวเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน ดังนั้นทั้งสองคำเดิมอาจเป็นคำเดียวกัน มีการออกเสียงอย่างเฉิว แต่เมื่อใช้นานไป อาจมีการกลายเสียงจากการใช้ทำให้มีการการ ออกเสียงในพยางค์แรกแตกต่างกัน จากเสียง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				สระ อะ ซึ่งเป็นสระต่ำเสียงสั้น ในคำว่า “มะเอ็ง” กลายเป็นเสียงสระ แอ ซึ่งเป็นสระกลางต่ำเสียงยาว ในคำว่า “แม่เอ็ง” จากความแตกต่างของหน่วยเสียงสระดังกล่าวทำให้เกิดคำที่มีความหมายเหมือนกันสองคำขึ้น และทั้งสองคำดังกล่าวที่ใช้แตกต่างกันไม่ได้ทำให้สำนวนทั้งสองแตกต่างกัน
22	หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำ<u>หลัง</u> (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	1.หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำ<u>ก้น</u>	การทำงานคนหนุ่มให้ทำอย่างรวดเร็ว คนแก่ให้ค่อยๆ ทำตามหลังคนหนุ่ม เพราะเร็วแรงไม่มี	สำนวน “หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำ<u>หลัง</u>” พบรูปแปรของสำนวนคือ “หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำ<u>ก้น</u>” สำนวนที่เป็นรูปแปรนี้มีคำที่ต่างกับสำนวนที่ใช้สัมภาษณ์ คือ คำว่า “หลัง” กับคำว่า “ก้น” ซึ่งหากพิจารณาความสัมพันธ์ทั้งสองคำแล้ว พบว่าทั้งสองคำดังกล่าวเป็นคำที่สัมพันธ์กันในแง่ของการเป็นส่วนประกอบคือ “ก้น” เป็นส่วนประกอบของอวัยวะที่อยู่ด้านหลังของร่างกาย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				ดังนั้นหากใช้คำว่า “กั้น” แทนคำว่า “หลัง” จึงไม่ได้ทำให้ความหมายของผลญาทั้งสองแตกต่างกัน
23	เกลี้ยงแต่นอก ทางโน <u>เป็น</u> หมากเตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ ใน <u>ส้มตั้ง</u> หมากนาว <u>แก้นอ</u> (สวิง บุญเจิม, 2537: 5)	1. เกลี้ยงแต่นอก หมากเตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ หมากนาว	ทางโน <u>คือ</u> พวกหวานแต่ปากแต่ใจไม่คิดดี ด้วยเช่นคำพูด ปากหวานกันเปรี้ยว ก็ว่า ใน <u>ส้มจ้ง</u>	สำนวน “เกลี้ยงแต่นอก ทางโน <u>เป็น</u> หมาก เตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ ใน <u>ส้มตั้ง</u> หมากนาว <u>แก้นอ</u> ” พบรูปแปรของสำนวนคือ “เกลี้ยงแต่นอก ทางโน <u>คือ</u> หมากเตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ ใน <u>ส้มจ้ง</u> หมากนาว” ทั้งสองสำนวนนี้ตามลักษณะของผลญา เป็น ผลญาประเภทโคลงสาร แบบบาทโท ซึ่งมี ต่างกันที่คำแสดงการเปรียบเทียบแตกต่างกันใน วรรคที่สองและวรรคที่สี่ของผลญา คือ สำนวน ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ใช้คำว่า “ <u>เป็น</u> ” ในวรรค ที่สอง และใช้คำว่า “ <u>ตั้ง</u> ” ในวรรคที่สี่ ส่วน สำนวนที่เป็นรูปแปรใช้คำว่า “ <u>คือ</u> ” ในวรรคที่ สอง และใช้คำว่า “ <u>จ้ง</u> ” ในวรรคที่สี่

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				นอกจากนี้ สำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ยังมีคำสร้อย คือ คำว่า “ແ້ນອ” ซึ่งเป็นคำสร้อยที่ชี้เน้นความหรือเพิ่มจังหวะให้หน้าฟังในสำนวนผลญาที่มีลักษณะเป็น โคลงสาร ซึ่งคำสร้อยนี้จะมีหรือไม่มีก็ได้ ดังนั้น สรุปได้ว่าสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์และรูปแปรของสำนวนแม้จะมีการใช้คำแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลีลาของผู้ใช้ภาษาแต่ละท่านรวมทั้งการจดจำผลญาสืบต่อกันมา ดังกล่าวสืบต่อกันมา แต่คำที่ใช้แตกต่างกันดังกล่าวไม่ได้ทำให้ความหมายโดยรวมของสำนวนเปลี่ยนไปจึงสามารถใช้สำนวนทั้งสองในการสื่อความหมายอย่างเดียวกันได้

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
24	สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือ <u>มดแดง</u> ใต้ขอบด้ง เวียนแล้วคอบเลิง (ปรีชา พิณทอง, 2528: 60)	1. สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือ <u>มด</u> ใต้ขอบด้ง เวียนแล้ว คอบเลิง	สัตว์โลกข่อมเวียนว้ายตายเกิด ตาม แนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	สำนวน “สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือ <u>มดแดง</u> ใต้ขอบด้งเวียนแล้วคอบเลิง” พบรูปแปร ของสำนวนคือ “สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือ <u>มด</u> ใต้ขอบด้งเวียนแล้วคอบเลิง” ซึ่งสองสำนวนนี้มีการใช้คำต่างกัน คือ คำว่า “ <u>มดแดง</u> ” กับคำว่า “ <u>มด</u> ” คำว่า “มดแดง” กับคำว่า “มด” นี้ เป็น คำหลัก ประเภทคำนาม ที่จัดอยู่ในกลุ่มคำที่มี ความหมายเหมือนกัน โดยคำว่า “มดแดง” เป็นคำลูกกลุ่มของคำว่า “มด” ซึ่งเป็นคำจำ กลุ่มที่มีความหมายครอบคลุมคำลูกกลุ่ม จะเห็นว่า คำที่ปรากฏในตำแหน่ง ดังกล่าวแม้จะใช้คำอื่นแทน และหากเป็นคำที่ ลูกกลุ่มของคำว่า มดแดง เช่น มดดำ มดงาม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
25	เหลียวเห็นชั้น วางปลาป่าไป บาดว่าไฟไหม้ชั้น <u>มา</u> ไอ้อ่าวปลา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	1. เหลียวเห็นชั้น วางปลาป่าไป บาดว่าไฟไหม้ชั้น <u>ยังลี</u> ไอ้อ่าวปลา	เห็นของใหม่ลิ้มของเก่า เมื่อพลาด ของใหม่จึงทำให้มาเสียใจภายหลัง	ก็ไม่ทำให้ความหมายรวมของสำนวน เปลี่ยนแปลงไป และความแตกต่างของการใช้ คำดังกล่าวเกิดขึ้นลีลาการใช้ภาษาของ ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านด้วย ดังนั้น ทั้งสองสำนวนดังกล่าวสามารถใช้ สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้ สำนวน “เหลียวเห็นชั้น วางปลาป่าไป บาดว่าไฟไหม้ชั้น <u>มา</u> ไอ้อ่าวปลา” พบรูปแปรของสำนวนคือ “เหลียวเห็นชั้น วางปลาป่าไป บาดว่าไฟไหม้ชั้น <u>ยังลี</u> ไอ้อ่าวปลา”

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				คำที่แตกต่างกัน คือ คำว่า “มา” กับคำว่า “ยังสิ” ซึ่งเป็นกลุ่มคำเสริมในวรรคเพื่อเป็นการเน้นความและให้เกิดจังหวะไพเราะ เป็นความแตกต่างด้านลีลาการใช้ภาษาในการสรรคำใช้ ดังนั้นแม้สำนวนทั้งสองมีการใช้คำบางคำแตกต่างกันแต่ความหมายหลักของสำนวนไม่ได้เปลี่ยนไปตามคำที่ใช้แตกต่างกัน สำนวนทั้งสองจึงสามารถใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันในภาษาได้
26	มือขาวสาวได้สาวเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 127)	1. มือ<u>ไผ</u>ขาวสาวได้สาวเอา	คนที่มีกำลังความสามารถ หรืออิทธิพล ที่จะเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเมื่อมีโอกาสรีบเอาในทันที ใครดีใครได้ก็ว่า	สำนวน “มือขาวสาวได้สาวเอา” พบรูปแปรสำนวนคือ “มือ<u>ไผ</u>ขาวสาวได้สาวเอา” โดยสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น มีการละคำ คือ คำว่า “<u>ไผ</u>” ซึ่งเป็นคำอนิยมสรรพนามปรากฏในสำนวนที่เป็นรูปแปรซึ่งคำดังกล่าวละไว้ในสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เนื่องจากต้องการให้เกิดสัมผัส

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มที่	สำนวนผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์	รูปแปรของสำนวนผลญา จากการสัมภาษณ์	ความหมายของสำนวนผลญา	ผลการวิเคราะห์
				ระหว่างบท โดยให้คำว่า “ขาว” สัมผัสสระกับคำว่า “สาว” ดังนั้นรูปผลญาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จึงละคำดังกล่าวไว้ ดังนั้นแม้จะเพิ่มหรือลดคำว่า “ไผ่” ไว้ก็ไม่ได้ทำให้สำนวนดังกล่าวความหมายเปลี่ยนไป ทำให้สำนวนที่เป็นรูปแปรสามารถใช้สื่อความได้เช่นเดียวกับสำนวนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ได้

จากตารางที่ 3 การวิเคราะห์รูปแปรสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์ พบว่า คำที่ทำให้เกิดรูปแปรสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. คำหลัก ได้แก่ คำนามและคำกริยา ซึ่งเป็นคำที่ใช้แทนที่ในตำแหน่งเดียวกันของสำนวนหรือบทพญา
2. คำขยาย ได้แก่คำวิเศษณ์เป็นส่วนเสริมหน่วยหลักเพื่อให้เน้นความของคำที่ต้องการสื่อความหมายให้มีความชัดเจนเพิ่มขึ้น
3. คำเสริม ในพญาหมายถึงสร้อยคำ ซึ่งเป็นคำมีทั้งที่ใช้ต้นประโยคและท้ายประโยค เพื่อใช้แสดงความเห็นและพูดเชื้อเชิญให้ผู้ฟังแสดงความเห็นของตนบ้าง ใช้แจ้งให้ทราบหรือแสดงการรำพึงหรือเน้นความหมายของคำที่อยู่หน้า และใช้เน้นหน่วยนามต้นประโยค

จากประเภทของคำที่ทำให้เกิดรูปแปรสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น คำแต่ละชนิดมีความถี่การใช้เป็นรูปแปรของสำนวนพญาปรากฏในพญาถิ่นอีสานแตกต่างกันไป ดังตารางแสดงผลต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและคำร้อยละประเภทของคำที่ทำให้เกิดรูปแปรสำนวนพญาจากการสัมภาษณ์

ประเภทของคำ	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. คำหลัก	29	58
2. คำขยาย	13	26
3. คำเสริม	8	16
รวม	50	100

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่า ประเภทของคำที่ทำให้เกิดรูปแปรของสำนวนพญาจากการสัมผัสมากที่สุด คือ คำหลัก คิดเป็นร้อยละ 58 จากจำนวนที่ปรากฏใช้เป็นรูปแปรของสำนวน รองลงมา คือ คำขยาย คิดเป็นร้อยละ 26 และคำเสริม ซึ่งพบเพียงจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับคำหลักและคำขยาย คิดเป็นร้อยละ 16

นอกจากนี้ คำที่ใช้แทนกันในรูปแบบแปรของสำนวน ที่พบ มี 2 ประเภท คือ คำที่อยู่ในหมวดเดียวกัน และคำที่อยู่ต่างหมวดกัน โดยคำที่อยู่ในหมวดเดียวกัน เป็นคำพ้องความหมาย หรือคำที่มีความสัมพันธ์แบบลูกกลุ่มกับจ่ากลุ่ม ส่วนคำที่อยู่ต่างหมวดกัน ถึงแม้จะเป็นคำต่างประเภทกัน แต่เมื่อใช้ในสำนวนเกิดความหมายตามปริบท ทำให้สำนวนมีความหมายคล้ายกันสื่อความหมายอย่างเดียวกันได้

ตอนที่ 2 ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพญา กับสำนวนไทย

ในตอนี่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ส่วน คือ โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย และเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพญา กับสำนวนไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การศึกษาโครงสร้างพญาอีสานในระดับวลี จากสำนวนพญาทั้งหมด 153 บท พบชนิดของวลีที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน มี 4 ชนิด คือ

1. นามวลี
2. กริยาวลี
3. สถานวลี
4. กาลวลี

จากการศึกษาพบว่า วลีแต่ละชนิดมีความถี่ในการใช้ซึ่งปรากฏในพญาถิ่นอีสานแตกต่างกันไป ดังตารางแสดงผลต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของวลีที่ปรากฏในพญาคันธินีสาน

ชนิดของวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. นามวลี	278	55.27
2. กริยาวลี	208	41.35
3. สถานวลี	13	2.58
4. กาลวลี	4	0.80
รวม	503	100

จากตารางที่ 5 แสดงความถี่ที่ปรากฏในพญาคันธินีสาน ชนิดของวลีที่มีความถี่ในการใช้สูงสุด คือ นามวลี คิดเป็นร้อยละ 55.27 ชนิดของวลีที่มีความถี่รองลงมา คือ กริยาวลี คิดเป็นร้อยละ 41.35 สถานวลี คิดเป็นร้อยละ 2.58 และกาลวลี คิดเป็นร้อยละ 0.80 ตามลำดับ

จากความถี่ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พญาคันธินีสานใช้นามวลี เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสำนวนพญา รองลงมาได้แก่ กริยาวลี ส่วนสถานวลีและกาลวลีที่ปรากฏในพญาคันธินีสานมีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับนามวลีและกริยาวลี ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สำนวนพญาคันธินีสานจะให้ความสำคัญกับส่วนมูลฐานมากกว่าส่วนเสริม ซึ่งเป็นไปตามหลักการใช้ภาษาในการสื่อสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาโครงสร้างวลี เฉพาะนามวลีและกริยาวลีเท่านั้น ซึ่งการศึกษาโครงสร้างนามวลีและกริยาวลี ผู้วิจัยพิจารณาโดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

ขั้นที่ 1 ศึกษาโครงสร้างนามวลีและกริยาวลี จากองค์ประกอบที่ปรากฏในตำแหน่งสำคัญของนามวลีและกริยาวลี ซึ่งนำมาประกอบเป็นแบบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีก่อน

ขั้นที่ 2 เมื่อได้แบบโครงสร้างของนามวลีและกริยาวลีแล้ว ผู้วิจัยจะศึกษาว่า องค์ประกอบของนามวลีและกริยาวลีแต่ละชนิดประกอบขึ้นด้วยคำในหมวดคำชนิดใดบ้าง

โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม

จากการศึกษานามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม พบนามวลีและกริยาวลีจำนวนทั้งหมด 309 คำ แบ่งเป็นนามวลี จำนวน 278 คำ และกริยาวลี จำนวน 208 คำ

1. นามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม

จากการศึกษานามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 โครงสร้างนามวลี

การศึกษาโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม พบโครงสร้างของนามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม สามารถจำแนกได้เป็น 6 แบบ ดังนี้

- 1) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก (ล)
- 2) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ (ล ค)
- 3) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน (ล จ)
- 4) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยกำหนด (ล ก)
- 5) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วย คุณศัพท์

(ล จ ค)

- 6) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และ หน่วยกำหนด

(ล จ ก)

โครงสร้างนามวลีทั้ง 6 แบบ ที่ปรากฏในพจนานุกรม มีจำนวนความถี่ในการใช้ แสดงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างนามวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาอีสาน

แบบโครงสร้างนามวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบหน่วยหลัก	195	70.14
2. แบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์	70	25.18
3. แบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน	4	1.44
4. แบบหน่วยหลัก และหน่วยกำหนด	6	2.16
5. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์	2	0.72
6. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด	1	0.36
รวม	278	100

จากตารางที่ 6 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลีเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1. แบบหน่วยหลัก ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 70.14

2) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลี 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2-4 โดยโครงสร้างแบบที่ 2 แบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ แบบที่ 3 แบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน และแบบที่ 4 แบบหน่วยหลัก และหน่วยกำหนด ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏรองจากโครงสร้างนามวลีที่มีองค์ประกอบเดียว โครงสร้างนามวลีทั้ง 3 แบบนี้ คิดเป็นร้อยละ 28.78

3) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลี 3 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 5-6 โดยโครงสร้างแบบที่ 5 แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์ และแบบที่ 6 แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด ซึ่งเป็นกลุ่มโครงสร้างนามวลีที่มีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏน้อยกว่าโครงสร้างนามวลีที่มีองค์ประกอบเดียว และโครงสร้างนามวลีที่มีองค์ประกอบ 2 องค์ประกอบ โครงสร้างนามวลีในกลุ่มนี้คิดเป็นร้อยละได้เพียงร้อยละ 1.08 เท่านั้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ญาติถิ่นอีสานมีการใช้โครงสร้างนามวลีแบบที่มีองค์ประกอบจำนวน น้อย มากกว่าโครงสร้างนามวลีแบบที่มีองค์ประกอบจำนวนมาก เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อนและมีความสะดวกต่อการนำไปประกอบเป็นบทพญา

โครงสร้างนามวลีทั้ง 6 แบบ ที่ปรากฏในญาติถิ่นอีสาน จากตารางที่ 4.2 สามารถวิเคราะห์รายละเอียดได้ ดังนี้

1) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก (ล)

โครงสร้างดังกล่าวนี้ เป็นโครงสร้างนามวลี ที่ประกอบไปด้วยหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

ตัวอย่าง

(1) พญา: คังแม่นขอ อิมท้องแม่นควาย

ความหมาย: คนทำไม่ได้รับผลประโยชน์ คนไม่ทำอะไรก็ได้รับผลนั้นแทน
(สวิง บุญเจิม, 2550)

(ขอ หมายถึง เครื่องให้สัตถุญาณเสียงของคนอีสาน)

จากตัวอย่าง คำว่า ขอ เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

(2) **พญา: ปล่อยเอียนลงตม**

ความหมาย: อย่าวางใจคนที่เราไม่รู้จักหัวนอนปลายเท้า (สวิง บุญเจิม, 2550)
(เอียน หมายถึง ปลาไหล)

จากตัวอย่าง คำว่า เอียน เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

(3) **พญา: ลักหนีปานหม้อนิล**

ความหมาย: หายไปโดยไม่ทราบสาเหตุ (สวิง บุญเจิม, 2550)
(หม้อนิล หมายถึง หม้อที่ใช้ในการย้อมผ้า ชาวอีสาน เรียกว่า หม้อนิล)

จากตัวอย่าง คำว่า หม้อนิล เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

2) **โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ (ล ค)**

โครงสร้างดังกล่าวนี้ เป็นโครงสร้างนามวลีที่ประกอบไปด้วยหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์

ตัวอย่าง

พญา:จ้วงกินหญ้า อย่าข่มเขาหัก

หมูปักินฮำ อย่าตีดั่งเวือ

ความหมาย: อย่าบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบและไม่ถนัด ตรงกับสำนวนไทย
ว่า อย่าข่มเขาโคจีนให้กินหญ้า (พระครูใบฎีกาฯ , 2550)

(ดั่งเวือ หมายถึง จมูกบานมากๆ)

จากตัวอย่าง คำว่า ดั่งเวือ เป็นนามวลีที่มีโครงสร้างประกอบไปด้วยหน่วยหลัก คือ
คำว่า ดั่ง และหน่วยคุณศัพท์ คือ คำว่า เวือ

3) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน (ล จ)

โครงสร้างนี้ประกอบด้วยหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

(1) ผญา: หากอยู่ตามขบวนอ้อย ลำหวนบ่มีเพื่อนชมแล้ว

เครือเขาสอหากมากอดเกี่ยว ลำอ้อยก็จิ้งขม

ความหมาย: อยู่ในหมู่คนดีเราก็จะเป็นคนดี อยู่ในหมู่คนชั่วเราก็จะเป็นคนชั่ว
ไปด้วย (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

(เครือเขาสอ หมายถึง พืชเถาชนิดหนึ่งทางภาคอีสาน รสขมเหมือนบอระเพ็ด)

จากตัวอย่าง คำว่า เครือ/เขาสอ เป็นกริยาวลีประกอบด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า
เขาสอ และหน่วยจำนวน ประเภทคำลักษณนาม คือ คำว่า เครือ

(2) ผญา: คำแดงพร้อม สีเดียวดูยาก สองกล่อมกลิ้ง กันเข้าจั่งดี

ความหมาย: ให้มีความสามัคคีทั้งกายและใจ ไม่แตกแยกกัน เช่นกับภาษิตว่า
คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย (สวิง บุญเจิม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า สี/เดียว เป็นกริยาวลีประกอบด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า สี
และหน่วยจำนวน คือ คำว่า เดียว

4) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยกำหนด (ล ก)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วยหน่วยหลักตามด้วยหน่วยกำหนด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

ผญา: ผู้เมียนี้คนเดียวโดยฮืด สุขทุกข์ยังฮ่วมฮ้าว ถนอมคุ้มต่อกัน

ความหมาย: ให้รักเดียวใจเดียว ไม่ว่าจะเกิดอะไรจะสุขจะทุกข์ก็ไม่ทิ้งกัน

จากตัวอย่าง คำว่า ผิวเมีย นี้ เป็นนามวลีประกอบไปด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า ผิวเมีย คำนามสองคำเรียงกัน และหน่วยกำหนด คือ คำว่า นี้

- 5) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์ (ล จ ก)

ตัวอย่าง

พญา: จิ้งก้านใหญ่หมาบ่อยาก

ความหมาย: โดดเดี่ยวแต่ไม่มีปัญหา เป็นการประจานตัวเอง (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า จิ้งก้านใหญ่ เป็นนามวลี ประกอบไปด้วย หน่วยหลัก คือ คำว่า จิ้ง หน่วยจำนวนเป็นคำประเภทคำลักษณนาม คือ คำว่า ก้าน และคำคุณศัพท์ คือ คำว่า ใหญ่

- 6) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด (ล จ ก)

ตัวอย่าง

พญา: โดบ่ช่าง ว่าไม้บ่เหนียว โดหีเดียว ว่ากรรมก่อนกี้

ความหมาย: ทำผิดไม่โทษตนเอง แต่กลับไปโทษคนอื่น ไร่ไม่ดีโทษปีโทษกลอง กี้ว่า (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า กรรม/ก่อน/กี้ เป็นนามวลีที่ประกอบไปด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า กรรม หน่วยจำนวน คือ คำว่า ก่อน และหน่วยกำหนด คือ คำว่า กี้

1.2 องค์ประกอบของนามวลี

การศึกษาองค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน จากการศึกษาชนิดขององค์ประกอบนามวลีที่ใช้ในพญาถิ่นอีสาน มีทั้งหมด 4 ชนิด คือ

- 1) หน่วยหลัก (ล)
- 2) หน่วยคุณศัพท์ (ค)
- 3) หน่วยจำนวน (จ)
- 4) หน่วยกำหนด (ก)

องค์ประกอบของนามวลีแต่ละชนิด มีความถี่ในพญาถิ่นอีสานแตกต่างกันไป ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละขององค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในพญาอีสาน

องค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. หน่วยหลัก	278	76.37
2. หน่วยคุณศัพท์	72	19.79
3. หน่วยจำนวน	7	1.92
4. หน่วยกำหนด	7	1.92
รวม	278	100

จากตารางที่ 7 จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในพญาอีสานที่พบมากที่สุดคือ หน่วยหลัก คิดเป็นความถี่สูงถึงร้อยละ 76.37 รองลงมาได้แก่หน่วยคุณศัพท์ ซึ่งมีความถี่การใช้ร้อยละ 19.79 ในขณะที่องค์ประกอบอีก 2 ชนิด คือ หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด มีความถี่การใช้มีจำนวนเท่ากัน คือ เพียงร้อยละ 1.92 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของนามวลีที่พญาอีสานใช้มากที่สุดคือ หน่วยหลัก ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ จะใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

จากการศึกษาองค์ประกอบนามวลีที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสานทั้ง 4 ชนิด พบว่า องค์ประกอบนามวลีแต่ละชนิดมีโครงสร้าง ดังนี้

1. โครงสร้างหน่วยหลัก (ล)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยหลักที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน พบว่า โครงสร้างของหน่วยหลักที่ปรากฏ มี 4 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำนามคำเดียว
- 2) แบบคำสรรพนามคำเดียว
- 3) แบบคำนามเรียงกัน โดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย
- 4) คำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน ทั้ง 4 แบบ มีจำนวนและความถี่การใช้ ดังแสดงด้วยตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยหลักแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน

แบบโครงสร้างหน่วยหลัก	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำนามคำเดียว	172	90.05
2. แบบคำสรรพนามคำเดียว	8	4.19
3. แบบคำนามเรียงกัน โดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย	3	1.57
4. คำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย	8	4.19
รวม	473	100

จากตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่าแบบโครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสานพบมากที่สุดคือ โครงสร้างหน่วยหลักแบบคำนามคำเดียว มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 90.05 รองลงมาคือ โครงสร้างแบบคำสรรพนามคำเดียวและคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย ทั้งสองแบบมีความถี่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ คำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย ส่วนโครงสร้างหน่วยหลักที่พบน้อยที่สุดคือ แบบคำนามเรียงกัน โดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย มีความถี่ร้อยละ 1.57 แสดงว่าพจนานุกรมอีสานใช้โครงสร้างหน่วยหลักที่ประกอบด้วยคำชนิดเดียว ซึ่งเป็นโครงสร้างที่สั้นและไม่ซับซ้อนมากกว่าใช้โครงสร้างหลักที่ประกอบด้วยคำหลายชนิดเรียงกัน

โครงสร้างหน่วยหลักทั้ง 4 แบบ ที่ใช้ในพจนานุกรมมีรายละเอียดดังนี้

1) แบบคำนามคำเดียว โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำนามคำเดียว

ตัวอย่าง

(1) พญา: เต่าหากินกุ่มปากเต่า แลนหากินกุ่มปากแลน

ความหมาย: ให้ทำมาหากินเลี้ยงตัวให้รอดตามความสามารถและฐานะของตน (อุดม พริยสิงห์, 2550)

(แลน หมายถึง ตัวตะกวด เป็นสัตว์เลื้อยคลาน)

จากตัวอย่าง คำว่า แลน เป็นนามวลีที่มีเป็นหน่วยหลักแบบคำนามคำเดียว

(2) พญา: ม้อนนอนอย่าเกือ เสื่อนนอนอย่าปุก

ความหมาย: อย่าไปสนใจหรือเสียเวลากับคนเกียจคร้าน (คำสาร บัวคำ, 2550)

(ม้อน หมายถึง ตัวไหม)

จากตัวอย่าง คำว่า ม้อน เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักแบบคำนามคำเดียว

2) แบบคำสรรพนามคำเดียว

โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำสรรพนามคำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: บุญบาปนี้ เป็นคู่คือเงา เงานั้นตามเฮา ชูวันบ่มีเวิน

ความหมาย: ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว (พระครูใบฎีกาฯ, 2550)

(เฮา หมายถึง เรา เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1)

จากตัวอย่างคำว่า เฮา เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักแบบคำสรรพนามคำเดียว

3) แบบค่านามเรียงกัน โดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

ตัวอย่าง

พญา: ผักกัษัชนี ปนกันบ่ห่อนเปือ ฮือกับน้ำ ของแท้คู่กัน

ความหมาย: 1. การทำงานให้พิจารณาตามความเป็นจริง

2. น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า (สวิง บุญเจิม, 2550)

(ผักกัษัชนี หมายถึง ผักกัษเนื้อ)

จากตัวอย่าง คำว่า ผักกัษัชนี เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักแบบค่านาม คำเชื่อมค่านาม

4) ค่านามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

ตัวอย่าง

พญา: เสียเฮงเลียงปูปลาไก่ เลียงใหญ่แล้งอยก้านจีไบแทน

ความหมาย: คนเนรคุณไม่รู้จักบุญคุณผู้ที่เคยเลี้ยงดูเรามา มีหน้าซ้ำยังทำให้เจ็บช้ำน้ำใจเสียอีก (สวิง บุญเจิม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า ปูปลาไก่ เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักแบบค่านามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อม

2. โครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ (ค)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏในพญาอีสาน พบว่า โครงสร้างของหน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏ มี 2 แบบ ดังนี้

1) แบบคำคุณศัพท์คำเดียว

2) แบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์

โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน ทั้ง 2 แบบ มีจำนวนและความถี่การใช้
 ดังแสดงด้วยตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์แบบต่างๆ ที่ปรากฏ
 ในพจนานุกรมอีสาน

แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำคุณศัพท์คำเดียว	70	97.22
2. แบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์	2	2.78
รวม	72	100

จากตารางที่ 9 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ที่ใช้ในพจนานุกรมอีสานที่พบมากที่สุด คือ
 โครงสร้างแบบคำคุณศัพท์คำเดียว คิดเป็นร้อยละ 97.22 ส่วน โครงสร้างแบบลักษณนามและ
 คำคุณศัพท์พบน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.78 เท่านั้น แสดงว่าพจนานุกรมอีสานใช้โครงสร้างหน่วย
 คุณศัพท์ประกอบด้วยคำชนิดเดียว ซึ่งเป็น โครงสร้างที่สั้นและไม่ซับซ้อนมากกว่าใช้โครงสร้าง
 คุณศัพท์ที่ประกอบด้วยคำหลายชนิดเรียงกัน

โครงสร้างหน่วยหลักทั้ง 2 แบบ ที่ใช้ในพจนานุกรมอีสานมีรายละเอียดดังนี้

- 1) แบบคำคุณศัพท์คำเดียว โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำคุณศัพท์คำเดียว

ตัวอย่าง

- (1) ผญา: ผ้าบ่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ตายอย่าอยากได้เมียใหม่

ความหมาย: ให้พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ให้อยู่อย่างพอเพียง (คำสาร บัวคำ, 2550)
 จากตัวอย่าง คำว่า ใหม่ เป็นหน่วยคุณศัพท์แบบคำคุณศัพท์คำเดียว ในนามวลี

เมียใหม่

- (2) ผญา: กกตาลของมีเสี้ยน เทียนสีของมีไส้

ภายในไฟลีส่องเห็นนอ อ้อยดำเป็นทำแพ้งแมงข้อส่องบ่เห็น

ความหมาย: ใจมนุษย์ยากแท้หยั่งถึง (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า คำ เป็นหน่วยคุณศัพท์แบบคำคุณศัพท์คำเดียว ในนามวลี
อ้อยคำ

2) แบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์ โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำลักษณนาม
และคำคุณศัพท์เรียงกัน

ตัวอย่าง

พญา: ขี้ก้อนใหญ่หมาบ่อยาก

ความหมาย: โตแต่ตัวแต่ไม่มีปัญญา ปรจานตัวเอง (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า ก้อน/ใหญ่ ในนามวลี ขี้ก้อนใหญ่ เป็นหน่วยคุณศัพท์
ประกอบด้วยคำลักษณนาม คือคำว่า ก้อน และคำคุณศัพท์ คือ คำว่า ใหญ่

3. โครงสร้างหน่วยจำนวน (จ)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยจำนวนที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน พบว่า
โครงสร้างของหน่วยจำนวนที่ปรากฏ มี 2 แบบ ดังนี้

- 1) คำลักษณนามคำเดียว
- 2) คำบอกจำนวนนับ

จากการศึกษาพบว่า โครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่าง มีความถี่การใช้แตกต่างกัน
ดังนี้

ตารางที่ 10 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่างๆ ที่ปรากฏ
ในพญาอีสาน

แบบโครงสร้างหน่วยจำนวน	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำลักษณนามคำเดียว	5	71.43
2. แบบคำบอกจำนวนนับคำเดียว	2	28.57
รวม	7	100

จากตารางที่ 10 จะเห็นได้ว่าหน่วยจำนวนมีปรากฏใช้ในพญาจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับหน่วยอื่นๆ และโครงสร้างหน่วยจำนวนทั้งสองแบบมีความถี่แตกต่างกัน คือ แบบคำลักษณนามคำเดียว คิดเป็นร้อยละ 71.43 ของหน่วยจำนวนทั้งหมด และแบบคำบอกจำนวนนับ คิดเป็นร้อยละ 28.57

โครงสร้างหน่วยจำนวน ทั้ง 2 แบบ ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1) แบบคำลักษณนามคำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: จี่ก้อนใหญ่หมาบ่อยาก

ความหมาย: โตแต่ตัวแต่ไม่มีปัญญา ประจานตัวเอง (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า ก้อน เป็นคำลักษณนาม ในนามวลี จี่ก้อนใหญ่

2) แบบคำบอกจำนวนนับ

โครงสร้างนี้ที่ปรากฏในพญาอีสานพบคำบอกจำนวนนับเพียงคำเดียว ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: คำแดงพร้อม สีเดียวดูยาก สองกล่อมกลิ้ง กันเข้าจั่งดี

ความหมาย: ให้มีความสามัคคีทั้งกายและใจ ไม่แตกแยกกัน (สวิง บุญเจิม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า เดียว เป็นหน่วยกำหนดแบบคำบอกจำนวนนับเพียงคำเดียว

4. โครงสร้างหน่วยกำหนด (ก)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยกำหนดที่ปรากฏในพญาถิ่นอีสาน พบว่า โครงสร้างของหน่วยกำหนดที่ปรากฏ มีเพียงแบบเดียว คือ แบบคำบอกกำหนดเสียงโท โครงสร้างนี้ประกอบด้วยคำบอกกำหนดเสียงโทเพียงคำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: ผัวเมียนี้คนเดียวโดยฮิต สุขทุกข์ยังฮ่วมฮ้าว ถนอมคุ้มต่อกัน

ความหมาย: ให้รักเดียวใจเดียว ไม่ว่าจะเกิดอะไรจะสุขจะทุกข์ก็ไม่ทิ้งกัน

(พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า นี้เป็นคำบอกกำหนดเสียงโท ในนามวลี ผัวเมียนี้

2. กริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน

การศึกษากริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 โครงสร้างกริยาวลี

โครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน สามารถจำแนกได้ 6 แบบ คือ

- 1) หน่วยแก่น (ก)
- 2) หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ซ₂)

- 3) หน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ก ข)
- 4) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น(ช₁ ก)
- 5) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
(ช₁ ก ช₂)
- 6) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ช₁ ก ข)

โครงสร้างกริยาลีทั้ง 6 แบบ มีจำนวนความถี่ที่ปรากฏในพญาอีสานแตกต่างกัน
ดังแสดงผลในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างกริยาลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพญาอีสาน

แบบโครงสร้างกริยาลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. หน่วยแก่น	104	50.00
2. หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	3	1.44
3. หน่วยแก่น และหน่วยขยาย	40	19.23
4. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น	59	28.36
5. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	1	0.48
6. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยขยาย	1	0.48
รวม	208	100

จากตารางที่ 11 จะเห็นได้ว่าโครงสร้างกริยาลีที่ปรากฏในพญาอีสาน แบ่งออกเป็น
3 กลุ่ม คือ

- 1) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาลีเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้จากตาราง ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1 ซึ่งมีค่าความถี่ของ
จำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 49.04

2) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลี 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2 -4 ซึ่งมีความถี่ในการปรากฏรวมกัน
ได้ร้อยละ 49.03

3) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลี 3 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 5 และ 7 ซึ่งมีความถี่ในการปรากฏ
รวมกันเพียงร้อยละ 1.92

เมื่อเปรียบเทียบค่าร้อยละในการปรากฏของกลุ่มโครงสร้างกริยาวลีทั้งสามกลุ่มข้างต้น
จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างกริยาวลีที่ใช้ในพจนานุกรมมากที่สุด คือ แบบโครงสร้างกริยาวลีที่มี
องค์ประกอบเดียว รองลงมา คือ แบบโครงสร้างกริยาวลีที่มี 2 องค์ประกอบ และที่พบน้อยที่สุดคือ
แบบโครงสร้างกริยาวลีที่มี 3 องค์ประกอบ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพจนานุกรมจะใช้โครงสร้างกริยาวลี
ที่มีความซับซ้อนน้อยกว่าโครงสร้างกริยาวลีที่มีความซับซ้อนมาก ซึ่งเป็นธรรมชาติของการใช้
ภาษาในการสื่อสารที่ผู้ส่งสารจะใช้คำเข้าใจความหมายได้ง่ายไม่ซับซ้อน

โครงสร้างกริยาวลีทั้ง 6 แบบดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น (ก)

โครงสร้างนี้ มีหน่วยแก่นเพียงหน่วยเดียวปรากฏตามคำพ้องเท่านั้น

ตัวอย่าง

พญา: กิน เถิงบ้านซื่อคหลังคา

ความหมาย: คนเนรคุณ (อุคม พริยสิงห์, 2550)

จากพญาดังกล่าว คำว่า กิน เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างของกริยาวลีแบบหน่วยแก่น
ปรากฏตามคำพ้อง

2. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ช₂)

โครงสร้างนี้ประกอบด้วยหน่วยแก่นและหน่วยกริยาหลังหน่วยแก่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: ตกกะเทินว่าได้เหลี่ยน เหลี่ยนสาให้มันม่วน

ตกกะเทินว่าได้กวน กวนสาให้มันชุ่น

กวนชุ่นแล้ว ชิวกึ่งหากสิงอม

ความหมาย:ให้จริงจังในการทำงาน และทำให้สำเร็จ (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากพญาดังกล่าว คำว่า กวนชุ่นแล้ว เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างของกริยาวลีแบบหน่วยแก่นตามด้วยหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น

3. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ก ข)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วยหน่วยแก่นและหน่วยขยาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: หัวคำไปก่อน หัวค่อนนำหลัง

ความหมาย:ทุกคนไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ก็ต้องตายตามกันไปทุกคน

(พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากตัวอย่างคำว่า ไปก่อน เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย หน่วยแก่น คือ คำว่า ไป ส่วนหน่วยขยาย คือ คำว่า ก่อน

4. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น(ช₁ ก)

ตัวอย่าง

พญา: เห็นว่าพักผ่อนเหี้ยนกลางทาง อย่าสิฟ้าวเหยียบย่ำ

บาดท่าถอดคอดขึ้น ยังสิได้กำเกิน

ความหมาย:อย่าดูถูกคนอื่น คนล้มอย่าข้าม (สวิง บุญเจิม, 2550)

(ฟ้าว หมายถึง รีบ)

จากตัวอย่าง คำว่า อย่าสิ/ฟ้าวเหยียบย่ำ เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คือ คำว่า อย่าสิ และหน่วยแก่น คือ คำว่า เหยียบ

5. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น (ช₁ ก ช₂) โครงสร้างนี้ประกอบด้วยหน่วยช่วยกริยาหน้าแก่น หน่วยแก่น และหน้าช่วยกริยาลังหน่วยแก่น ต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: หากอยู่ตามชะบวนอ้อย ลำหวนบมีเพื่อนชมแล้ว

เครือเขาสอหากมากอดเกี่ยว ลำอ้อยก็จิ่งชม

ความหมาย: อยู่ในหมู่คนดีเราก็จะเป็นคนดี อยู่ในหมู่คนชั่วเราก็จะเป็นคนชั่วไปด้วย (อุดม พิริยสิงห์, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า บมี/เพื่อนชม/แล้ว เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คือ คำว่า บมี หน่วยแก่นคือ คำว่า เพื่อนชม และหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น คือ คำว่า แล้ว

6. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ซ₁ ก ข)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วยหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยขยาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

พญา: ซาคิตีโพธิ์ศรีสร้อย ไบบ่หนานกบ่แก้วน

หมากบ่หวานจ้อยๆ กาเอี้ยงบ่อยากตอม

ความหมาย: 1. ชรรคนาคคนที่ไม่สามารถให้ผลประโยชน์กับใครได้ ก็ไม่มีใครอยากคบหา ดั่งนำมาเพราะปลาผี

2. ผู้ใหญ่ไม่เอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งของผู้ย่อยได้ จึงไม่มีคนสนใจใยดี (สวิง บุญเจิม, 2550)

จากตัวอย่าง คำว่า บ่/หวาน/จ้อยๆ เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คือ คำว่า บ่ หน่วยแก่น คือ คำว่า หวาน และหน่วยขยาย คือ คำว่า จ้อยๆ

2.2 องค์ประกอบของกริยาวลีในพญาอีสาน

จากการศึกษาองค์ประกอบของกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสานพบมี 4 ชนิด คือ

- 1) หน่วยแก่น (ก)
- 2) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ซ₁)
- 3) หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ซ₂)
- 4) หน่วยขยาย (ข)

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 4 ชนิดดังกล่าวนี้ มีจำนวนที่ปรากฏในพญาอีสาน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนและค่าร้อยละขององค์ประกอบกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสาน

แบบโครงสร้างองค์ประกอบกริยาวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. หน่วยแก่น	208	66.03
2. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น	62	19.68
3. หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	4	1.27
4. หน่วยขยาย	41	13.02
รวม	208	100

จากตารางที่ 12 จะเห็นได้ว่า กริยาวลีในพญาอีสานพบองค์ประกอบประเภท หน่วยแก่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.03 รองลงมา คือ หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คิดเป็นร้อยละ 19.68 และหน่วยขยาย คิดเป็นร้อยละ 13.02 ตามลำดับ ส่วนหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่นมีจำนวนที่ปรากฏในพญาอีสานจำนวนน้อย คิดเป็นร้อยละ 1.27

จากจำนวนความถี่ขององค์ประกอบของกริยาวลีในพญาอีสาน สรุปได้ว่า หน่วยแก่นเป็นหน่วยที่มีความสำคัญกับองค์ประกอบของกริยาวลีในพญาอีสานมากที่สุด ส่วนองค์ประกอบของกริยาวลีหน่วยอื่นๆ เป็นเพียงส่วนขยายหน่วยแก่นที่เกิดจากลีลาภาษา

จากการศึกษาองค์ประกอบของกริยาวลีที่ปรากฏในพญาอีสานทั้ง 4 ชนิด มีแบบโครงสร้างดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. โครงสร้างหน่วยแก่น (ก)

โครงสร้างหน่วยแก่นที่ปรากฏในการพญาถิ่นอีสานพบ 6 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำกริยาคำเดียว
- 2) แบบคำกริยาสองคำ
- 3) แบบคำกริยาสามคำ
- 4) แบบคำกริยาสี่คำ

5) แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา

6) แบบคำกริยาและคำหลังกริยา

ตารางที่ 13 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยแก่นแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน

แบบโครงสร้างหน่วยแก่น	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำกริยาคำเดียว	108	51.92
2. แบบคำกริยาสองคำ	28	13.46
3. แบบคำกริยาสามคำ	5	2.40
4. แบบคำกริยาคำเดียว	1	0.41
5. แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา	62	29.81
6. แบบคำกริยาและคำหลังกริยา	4	1.92
รวม	208	100

จากตารางที่ 13 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหน่วยแก่นที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาคำเดียวเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 51.92

2. แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาคำ 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2, 5 และ 6 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏรองจากโครงสร้างกริยาคำเดียวที่มีองค์ประกอบเดียว โครงสร้างกริยาคำทั้ง 3 แบบนี้มีค่าความถี่รวมกัน คิดเป็นร้อยละ 45.19

3. แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลีตั้งแต่ 3-4 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 3 และ 4 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละรวมกันได้เพียงร้อยละ 2.89

เมื่อเปรียบเทียบความถี่ของโครงสร้างทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า กลุ่มที่มีความถี่ปรากฏสูงสุด คือ โครงสร้างหน่วยแค้นที่มีองค์ประกอบเดียว รองลงมา คือ กลุ่มโครงสร้างหน่วยแค้นที่มี 2 องค์ประกอบ และ 3-4 องค์ประกอบ ตามลำดับ

โครงสร้างหน่วยแค้นทั้ง 6 แบบที่ปรากฏในพจนานุกรม มีรายละเอียดดังนี้ คือ

- 1) แบบคำกริยาคำเดียว โครงสร้างนี้ประกอบด้วยคำกริยาคำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: ติหัวปลา กระเทือนหัวนาค

ความหมาย: เจ้านายต้องปกป้องลูกน้อง (สวิง บุญเจิม, 2550)

จากพญาดังกล่าว คำว่า ติ เป็นคำกริยาวลีที่ประกอบไปด้วยคำกริยาคำเดียว

- 2) แบบคำกริยาสองคำ โครงสร้างแบบนี้ประกอบด้วยคำกริยา 2 คำเรียงกัน

ตัวอย่าง

พญา: กินมาม่า ปล้ำเบ็งท้อง

ความหมาย: ให้รู้จักความพอดี (พระครูใบฎีกาฯ , 2550)

(ปล้ำ หมายถึง จับ สัมผัส, เบ็ง หมายถึง ดู)

จากพญาดังกล่าว คำว่า ปล้ำ/เบ็ง เป็นคำกริยาสองคำเรียงกันในกริยาวลี ปล้ำเบ็ง

- 3) แบบคำกริยาสามคำ โครงสร้างแบบนี้ประกอบด้วยคำกริยา 3 คำเรียงกัน

ตัวอย่าง

พญา: อยู่ใกล้เกลือกินดั่ง อยู่ใกล้ครั้งข้อมครั้งบ่แดง

นอนตะแคงกอดสาวบ่อ่อน สวดจุ่มน้อมมือจุ่มบ่อถึง

ความหมาย: อยู่ใกล้สิ่งหนึ่งแต่กลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากสิ่งนั้น เช่นสำนวนว่า
ใกล้เกลือกินต่าง (อุดม พริยสิงห์, 2550)

จากพญาดังกล่าว คำว่า นอน/ตะแคง/กอด เป็นคำกริยาวลีที่ประกอบไปด้วยคำกริยา
สามคำเรียงกัน

- 4) แบบคำกริยาสี่คำ โครงสร้างแบบนี้ประกอบด้วยคำกริยา 2 คำเรียงกัน

ตัวอย่าง

พญา: ชาติที่เป็นเสือแล้ว ลายบ่ลายเขากระตุ๋ ว่าสิหาดินหม้อ เข้ามาแต่้มตัมลาย

ความหมาย: 1. คนที่เคยทำชั่วเมื่อกลับตัวทำความดีแล้ว คนก็ยังว่าชั่วเช่นเดิม

2. ตกกระไดพลอยโจน ไหนๆ ก็เป็นไปแล้วแก้ไขไม่ได้ ต้องยอมรับ

สถานการณ์ (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากพญาดังกล่าว คำว่า เข้า/มา/แต่้ม/ตัม เป็นคำกริยาวลีที่ประกอบไปด้วยคำกริยาสี่
คำเรียงกัน

- 5) แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา โครงสร้างแบบนี้จะมีคำหน้ากริยา อยู่หน้าคำกริยา

ตัวอย่าง

พญา: หญ้าปากคอกอย่า ได้เล่าเวียนกั๊ด

ให้ไปหากินไกล ป่าหญ้าคาเขียวอ้วน

- ความหมาย: 1. อย่าเป็นคนมั่งง่าย
2. ควรหาทรัพย์สินเงินทองเพิ่มเติมจากเดิมที่เคยมี

(พรชัย ศรีสารคาม, 2550)

จากผลุดังกล่าว คำว่า ไป ในกริยาวลี ไปหากินไกล เป็นคำหน้ากริยาคำว่า หากิน

- 6) แบบคำกริยาและคำหลังกริยา โครงสร้างนี้ประกอบด้วยคำกริยา ตามด้วยคำ หลังกริยา

ตัวอย่าง

ผลุด: ทุกข์กายอยู่ได้ ทุกข์ใจอยู่อยาก

ความหมาย: ที่อยู่แม้จะคับแคบ ถ้าอยู่แล้วสบายใจก็สามารถอยู่ได้ แต่ถ้าที่อยู่ กว้างขวางใหญ่โตสะดวกสบาย แต่ถ้าอยู่แล้วไม่สบายใจ ก็ไม่สามารถอยู่ได้

(พระครูใบฎีกาฯ , 2550)

จากผลุดังกล่าว คำว่า ได้ ในกริยาวลี อยู่ได้ เป็นคำหลังกริยาคำว่า อยู่

2. โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ช₁)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ปรากฏในผลุดีธาน พบ 4 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว
- 2) แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น 2 คำ
- 3) แบบคำ บ่ คำเดียว

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 3 แบบดังกล่าวนี้ มีจำนวนที่ปรากฏในผลุดีธาน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 14 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นแบบต่างๆ ที่ปรากฏ
ในศตวรรษที่ 14

แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว	33	53.23
2. แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น 2 คำ	11	17.74
3. แบบคำ บ่ คำเดียว	18	29.03
รวม	62	100

จากตารางที่ 14 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นนั้น แบ่งเป็น
สองกลุ่ม คือ

1) กลุ่มโครงสร้างกริยาลีที่มีองค์ประกอบเดียว ซึ่งโครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ แบบ
โครงสร้างที่ 1 และ 3 ซึ่งทั้งสองโครงสร้างนี้มีความถี่ในการปรากฏรวมกันได้ถึงร้อยละ 82.26

2) กลุ่มโครงสร้างกริยาลีที่มี 2 องค์ประกอบ ซึ่งโครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ แบบ
โครงสร้างที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 17.74 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น
ที่ใช้มากที่สุด คือ แบบที่มีองค์ประกอบเดียว เนื่องจากโครงสร้างดังกล่าวไม่มีความซับซ้อน
จนทำให้เกิดปัญหาในการใช้สื่อความหมาย

โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นทั้ง 3 แบบที่กล่าวมาข้างต้นมีรายละเอียด
ดังต่อไปนี้

1) แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: ควยคู้มักชน คนจนมักเว้า

ความหมาย: คนขี้เกียจ มักพูดมากกว่าทำ (สวิง บุญเจิม, 2550)

(มักเว้า หมายถึง ชอบพูด)

จากผลญาดังกล่าว คำว่า มัก ในกริยาวลี มักว่า เป็นคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น

- 2) แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น 2 คำ

ตัวอย่าง

พญา: คันสิเดินไปหน้า ให้เหลียวหลังเบิ่งสาก่อน

คันมะริตทีดเท้า เซาถ่อนเจ้าอย่าไป

ความหมาย: ไตร่ตรงหรือคิดให้รอบคอบก่อนลงมือทำ(สวิง บุญเจิม, 2550)

(คันสิ หมายถึง ถ้าจะ)

จากผลญาดังกล่าว คำว่า คันสิ ในกริยาวลี คันสิเดินไปหน้า เป็นคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นสองคำเรียงกัน

- 3) แบบคำ บ่ คำเดียว โครงสร้างนี้ประกอบแบบคำว่า บ่ คำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: บ่กินผักบ่มีเชื้อท้อง บ่เอาพีเอน้องเสียนอเสียนว

ความหมาย: ทำในสิ่งที่เราถนัดหรือมีความสามารถดีกว่าทำในสิ่งที่เราไม่เชี่ยวชาญหรือมีความรู้ (สวิง บุญเจิม, 2550)

(บ่ หมายถึง ไม่)

จากผลญาดังกล่าว คำว่า บ่ ในกริยาวลี บ่กิน เป็นคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น

3. โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ช₂)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่นในผลญาอีสาน พบเพียงโครงสร้างเดียว คือ แบบคำว่า “แล้ว”

ตัวอย่าง

พญา: กินแล้วสูู้ เห็นสูู้แล้วแฮ่ เห็นพ่อเห็นแม่คือเทวดา

ความหมาย: ลูกที่รับฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และสำนึก
ในบุญคุณของท่าน(สวิง บุญเจิม, 2550)

จากผลพวงดังกล่าว คำว่า แล้ว ในกริยาวลี กินแล้ว เป็นคำช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น

4. โครงสร้างหน่วยขยาย (ข)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยขยายที่ปรากฏในพจนานุกรม 2 แบบ คือ

- 1) แบบคำวิเศษณ์คำเดียว
- 2) แบบคำวิเศษณ์สองคำ

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 2 ชนิดดังกล่าวนี้ มีจำนวนที่ปรากฏในพจนานุกรม
ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยขยายแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรม

แบบโครงสร้างหน่วยขยาย	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำวิเศษณ์คำเดียว	38	92.68
2. แบบคำวิเศษณ์สองคำ	3	7.32
รวม	41	100

จากตารางที่ 15 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยขยายที่ปรากฏในพจนานุกรมนั้น
โครงสร้างแบบคำวิเศษณ์คำเดียวมีใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92.68 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้าง
หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ใช้มากที่สุด คือ แบบที่มีองค์ประกอบเดียว เนื่องจากโครงสร้าง
ดังกล่าวไม่มีความซับซ้อนจนทำให้เกิดปัญหาในการใช้สื่อความหมาย

โครงสร้างหน่วยขยายทั้ง 2 แบบที่กล่าวมาข้างต้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) แบบคำวิเศษณ์คำเดียว โครงสร้างนี้เป็นแบบโครงสร้างหน่วยขยายที่ประกอบด้วย คำกริยาวิเศษณ์คำเดียว

ตัวอย่าง

พญา: กล้าหลายมันบ้าน

ความหมาย: กล้าเกินไปมักเป็นอันตรายให้รู้จักเดินทาสายกลาง (คำสาร บัวคำ, 2550)
(หลาย หมายถึง มาก)

จากพญาข้างต้น คำว่า หลาย ในกริยาวลี กล้าหลาย ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์คำเดียว ขยายคำว่า กล้า

2) แบบคำวิเศษณ์สองคำ โครงสร้างนี้เป็นแบบโครงสร้างหน่วยขยายที่ประกอบด้วย คำกริยาวิเศษณ์สองคำเรียงกัน

ตัวอย่าง

พญา: แนวนามบั้ง แปนโตกาติดอด กินแล้ว เฮ็ดให้เป็นจ้งม้อน ใยหุ่มห่อบั้ง

ความหมาย: ให้รู้จักระมัดระวังตัว (สวิง บุญเจิม, 2550)
(เฮ็ด หมายถึง ทำ)

จากพญาข้างต้น คำว่า ให้เป็น ในกริยาวลี เฮ็ดให้เป็น ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์สองคำ ขยายคำว่า เฮ็ด

จากการศึกษาโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในพญา พบว่า วลีที่พบในพญามี ทั้งหมด 4 ชนิด คือ นามวลี กริยาวลี สถานวลี และกาลวลี ชนิดของวลีที่พบมากที่สุดได้แก่ นามวลี รองลงมาได้แก่ กริยาวลี ส่วนสถานวลีและกาลวลี พบเพียงจำนวนน้อย จากการวิเคราะห์ นามวลี พบว่า แบบโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในพญาพบทั้งหมด 6 แบบ ได้แก่ แบบหน่วยหลัก แบบหน่วยหลักและคุณศัพท์ แบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวน หน่วยหลักและหน่วยกำหนด แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์ และแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วย กำหนด แบบโครงสร้างวลีที่พบมากที่สุด คือ แบบหน่วยหลัก

ด้านองค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม 4 ชนิด ได้แก่ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด ซึ่งองค์ประกอบของโครงสร้างนามวลีนี้พบองค์ประกอบประเภทหน่วยหลักมากที่สุด หน่วยหลักที่พบในพจนานุกรมมีแบบโครงสร้างจำนวนทั้งหมด 4 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว แบบคำสรรพนามคำเดียว แบบคำนามสองคำเรียงกัน โดยไม่มีหน่วยเชื่อม และแบบคำนามสามคำเรียงกัน แบบโครงสร้างหน่วยหลักที่พบมากที่สุด คือ แบบคำนามคำเดียว รองลงมา คือ แบบคำสรรพนามคำเดียวและแบบคำนามสองคำเรียงกัน โดยไม่คำเชื่อมนามอยู่ด้วย และแบบคำนามเรียงกัน โดยมีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

หน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม พบแบบโครงสร้างทั้งหมด 2 แบบ คือ แบบคำคุณศัพท์คำเดียว และแบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์ ซึ่งแบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ที่พบมากที่สุด คือ แบบคำคุณศัพท์คำเดียว ส่วนหน่วยจำนวน พบ 2 แบบ คือ แบบคำลักษณนามคำเดียว และคำบอกจำนวนนับ ซึ่งพบแบบคำลักษณนามคำเดียวมากที่สุด ส่วนหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น พบแบบโครงสร้างประเภทเดียว คือ แบบคำว่า “แล้ว” คำเดียว ส่วนโครงสร้างหน่วยกำหนดพบเพียงโครงสร้างเดียว คือ แบบคำบอกกำหนดเสียงโท

ด้านโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม พบแบบโครงสร้างกริยาวลีทั้งหมด 6 แบบ คือ แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นหน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นหน่วยแก่นและหน่วยขยาย แบบโครงสร้างหน่วยแก่นที่พบมากที่สุดในพจนานุกรมคือ แบบหน่วยแก่น รองลงมา คือ แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น และแบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย

ส่วนองค์ประกอบของโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม 4 ชนิด คือ หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และหน่วยขยาย องค์ประกอบโครงสร้างกริยาวลีที่พบมากที่สุดในพจนานุกรม คือ หน่วยแก่น รองลงมา คือ หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยขยาย และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่นตามลำดับ แบบโครงสร้างหน่วยแก่นที่พบมี 6 แบบ คือ แบบคำกริยาคำเดียว แบบคำหน้ากริยาและคำหลังกริยา แบบคำกริยาสองคำ แบบคำกริยาสามคำ และแบบคำกริยาสี่คำ แบบโครงสร้างหน่วยแก่นที่พบมากที่สุด คือ แบบคำกริยาคำเดียว

แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ปรากฏในผญา พบโครงสร้าง 3 แบบ คือ แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว แบบคำ “บ” คำเดียว และแบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นสองคำเรียงกัน แบบที่พบมากที่สุด คือ แบบคำกริยาคำเดียว ส่วนหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่นพบโครงสร้างเพียงแบบเดียว คือ แบบคำว่า “แล้ว” คำเดียว และหน่วยขยายที่ปรากฏในผญาพบแบบโครงสร้างทั้งหมด 2 แบบ คือ แบบคำวิเศษณ์คำเดียว และแบบคำวิเศษณ์สองคำ แบบโครงสร้างที่พบมากที่สุด คือ แบบคำวิเศษณ์คำเดียว

โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย

การศึกษาโครงสร้างสำนวนไทยในระดับวลี จากสำนวนไทยทั้งหมด 150 สำนวน พบชนิดของวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย มี 3 ชนิด คือ

1. นามวลี
2. กริยาวลี
3. สถานวลี

จากการศึกษาพบว่าวลีแต่ละชนิดมีความถี่ในการใช้ซึ่งปรากฏในผญาถิ่นอีสานแตกต่างกันไป ดังตารางแสดงผลต่อไปนี้

ตารางที่ 16 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย

ชนิดของวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. นามวลี	197	59.34
2. กริยาวลี	124	37.35
3. สถานวลี	11	3.31
รวม	332	100

จากตารางที่ 16 แสดงความถี่ที่ปรากฏในสำนวนไทย ชนิดของวลีที่มีความถี่ในการใช้สูงสุด คือ นามวลี คิดเป็นร้อยละ 59.34 ชนิดของวลีที่มีความถี่รองลงมา คือ กริยาวลี คิดเป็นร้อยละ 37.35 และสถานวลี คิดเป็นร้อยละ 3.31 และกาลวลี

จากความถี่ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สำนวนไทยใช้นามวลี เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสำนวนไทย รองลงมาได้แก่กริยาวลี ส่วนสถานวลีในสำนวนไทยมีเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับ นามวลีและกริยาวลี ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าสำนวนไทยจะให้ความสำคัญกับส่วนมูลฐานมากกว่า ส่วนเสริม ซึ่งเป็นไปตามโครงสร้างภาษาไทย

1. นามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย

จากการศึกษา นามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 โครงสร้างนามวลี

การศึกษาโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย พบโครงสร้างของนามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย สามารถจำแนกได้เป็น 4 แบบ ดังนี้

- 1) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก (ล)
- 2) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ (ล ค)
- 3) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน (ล จ)
- 4) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์ (ล จ ค)

โครงสร้างนามวลีทั้ง 4 แบบ ที่ปรากฏในสำนวนไทย มีจำนวนความถี่ในการใช้ ดังแสดงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 17 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างนามวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างนามวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบหน่วยหลัก	176	89.34
2. แบบหน่วยหลักและหน่วยคุณศัพท์	12	6.09
3. แบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวน	8	4.06
4. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์	1	0.51
รวม	197	100

จากตารางที่ 17 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลีเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1. แบบหน่วยหลัก ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 89.34

2) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลี 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2 และแบบที่ 3 โดยโครงสร้างแบบที่ 2 แบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ และแบบที่ 3 แบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏรองจากโครงสร้างนามวลีที่มีองค์ประกอบเดียว โครงสร้างนามวลีทั้ง 2 แบบนี้ คิดเป็นร้อยละ 10.15

3) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของนามวลี 3 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 4 แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์ ซึ่งเป็นกลุ่มโครงสร้างนามวลีที่มีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏน้อยกว่า

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สำนวนไทยมีการใช้โครงสร้างนามวลีแบบที่มีองค์ประกอบเดียวมากกว่าโครงสร้างนามวลีแบบที่มีองค์ประกอบจำนวนมาก เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน และมีความสะดวกต่อการนำไปประกอบเป็นสำนวนไทย

โครงสร้างนามวลีทั้ง 4 แบบ ที่ปรากฏในสำนวนไทย จากตารางที่ 4.2 สามารถวิเคราะห์รายละเอียดได้ ดังนี้

1) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก (ล)

โครงสร้างดังกล่าวนี้ เป็นโครงสร้างนามวลีที่ประกอบไปด้วยหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: โคมลอย

ความหมาย: ไม่มีมูล เผลงไหล ไม่เป็นความจริง (กรมวิชาการ, 2543: 73)

จากตัวอย่าง คำว่า โคม เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักเพียงหน่วยเดียว

2) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์ (ล ค)

โครงสร้างดังกล่าวนี้ เป็นโครงสร้างนามวลีที่ประกอบไปด้วยหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: พุดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียคำลึงทอง

ความหมาย: พุดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียดีกว่า (วิจิตรมาตรา, 2541 :399)

จากตัวอย่าง คำว่า คำลึงทอง เป็นนามวลีที่มีโครงสร้างประกอบไปด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า คำลึง และหน่วยคุณศัพท์ คือ คำว่า ทอง

3) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน (ล จ)

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ได้ไม้ลำเดียว

ความหมาย: กระทบการใดๆ ตามลำพังไม่พึ่งพาอาศัยผู้อื่นอาจล้มลงพลาดได้

(กรมวิชาการ, 2543: 137)

จากตัวอย่าง คำว่า ไม้ลำเดียว เป็นกริยาวลีประกอบด้วยหน่วยหลัก คือ คำว่า ไม้ และหน่วยจำนวน คือ คำว่า ลำเดียว

4) โครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วย คุณศัพท์ (ล จ ค)

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ช้าๆ ได้พริ้วสองเล่มงาม

ความหมาย: ว.ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำ แล้วจะสำเร็จผล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 347)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า พริ้วสองเล่มงาม เป็นนามวลี ประกอบไปด้วย หน่วยหลัก คือ คำว่า พริ้ว หน่วยจำนวน คือ คำว่า สองเล่ม และคำคุณศัพท์ คือ งาม

1.2 องค์ประกอบของนามวลี

จากการศึกษาชนิดขององค์ประกอบนามวลีที่ใช้ในสำนวนไทย มีทั้งหมด 4 ชนิด คือ

- 1) หน่วยหลัก (ล)
- 2) หน่วยคุณศัพท์ (ค)
- 3) หน่วยจำนวน (จ)

องค์ประกอบของนามวลีแต่ละชนิด มีจำนวนความถี่ที่ปรากฏในสำนวนไทยแตกต่างกันไป ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 18 แสดงจำนวนและค่าร้อยละขององค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย

องค์ประกอบของนามวลีชนิดต่างๆ	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. หน่วยหลัก	197	89.95
2. หน่วยคุณศัพท์	13	5.94
3. หน่วยจำนวน	9	4.11
รวม	219	100

จากตารางที่ 18 จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย ที่พบมากที่สุดคือ หน่วยหลัก คิดเป็นความถี่สูงถึงร้อยละ 89.95 รองลงมาได้แก่ หน่วยคุณศัพท์ ซึ่งมีความถี่การใช้ร้อยละ 5.94 และหน่วยจำนวน มีความถี่การใช้จำนวนเท่ากัน คือ เพียงร้อยละ 4.11 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของนามวลีที่สำนวนไทยใช้มากที่สุด คือ หน่วยหลัก ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ จะใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

จากการศึกษาองค์ประกอบนามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย ทั้ง 3 ชนิด พบว่า องค์ประกอบนามวลีแต่ละชนิดมีโครงสร้าง ดังนี้

1. โครงสร้างหน่วยหลัก (ค)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยหลักที่ปรากฏในสำนวนไทย พบว่า โครงสร้างของหน่วยหลักที่ปรากฏ มี 2 แบบ ดังนี้

- 1) แบบค่านามคำเดียว
- 2) ค่านามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในสำนวนไทย ทั้ง 2 แบบ มีจำนวนและความถี่การใช้
 ดังแสดงด้วยตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 19 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยหลักแบบต่างๆ ที่ปรากฏ
 ในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยหลัก	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำนามคำเดียว	193	97.87
2. แบบคำนามเรียงกันโดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย	4	2.03
รวม	473	100

จากตารางที่ 19 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในสำนวนไทยพบมากที่สุด
 คือ โครงสร้างหน่วยหลักแบบคำนามคำเดียว มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 97.87 รองลงมา คือ
 โครงสร้างแบบคำนามเรียงกันโดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย มีความถี่ คิดเป็นร้อยละ 2.03 แสดงว่า
 สำนวนไทยใช้โครงสร้างหน่วยหลักที่ประกอบด้วยคำชนิดเดียว ซึ่งเป็นโครงสร้างที่สั้นและ
 ไม่ซับซ้อนมากกว่าใช้โครงสร้างหลักที่ประกอบด้วยคำหลายชนิดเรียงกัน

โครงสร้างหน่วยหลักทั้ง 2 แบบ ที่ใช้ในสำนวนไทยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) แบบคำนามคำเดียว โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำนามคำเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: กางกั้นนอ

ความหมาย: คนที่มีฐานะต่ำต้อย พอได้ดีแล้วก็มักแสดงกิริยาอวดดีลิ้มตัว

(กรมวิชาการ, 2543: 386)

- 2) แบบคำนามเรียงกันโดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำนาม
 สองคำเรียงกัน

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: พระอิฐพระปูน

ความหมาย: นิ่งอยู่แล้ว (กรมวิชาการ, 2543: 386)

จากตัวอย่าง คำว่า พระอิฐพระปูน เป็นนามวลีที่เป็นหน่วยหลักแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย

2. โครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ (ค)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏในสำนวนไทย พบว่า โครงสร้างของหน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏ มี 2 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำคุณศัพท์คำเดียว
- 2) แบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์

โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในสำนวนไทย ทั้ง 2 แบบ มีจำนวนและความถี่การใช้ ดังแสดงด้วยตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 20 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์แบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำคุณศัพท์คำเดียว	12	92.31
2. แบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์	1	7.69
รวม	13	100

จากตารางที่ 20 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ที่ใช้ในสำนวนไทย ที่พบมากที่สุดคือ โครงสร้างแบบคำคุณศัพท์คำเดียว คิดเป็นร้อยละ 92.22 ส่วนโครงสร้างแบบลักษณนามและคำคุณศัพท์พบน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.78 เท่านั้น แสดงว่าสำนวนไทยใช้โครงสร้างหน่วย

โครงสร้างหน่วยหลักทั้ง 2 แบบ ที่ใช้ในสำนวนไทยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) แบบคำคุณศัพท์คำเดียว โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำคุณศัพท์คำเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ปลาใหญ่กินปลาเล็ก

ความหมาย: คนที่มีอำนาจหรือมีกำลัง เอาเปรียบผู้อ่อนแอกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 183)

จากตัวอย่าง คำว่า ใหญ่ เป็นหน่วยคุณศัพท์แบบคำคุณศัพท์คำเดียว ในนามวลี ปลาใหญ่

- 2) แบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์ โครงสร้างนี้จะประกอบด้วยคำลักษณนามและคำคุณศัพท์เรียงกัน

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ยาหม้อใหญ่

ความหมาย: นำเบื้อ นำเอือมระอา (กรมวิชาการ, 2543: 237)

จากตัวอย่าง คำว่า หม้อ/ใหญ่ ในนามวลี ยาหม้อใหญ่ เป็นหน่วยคุณศัพท์ประกอบด้วยคำลักษณนาม คือ คำว่า หม้อ และคำคุณศัพท์ คือ คำว่า ใหญ่

3. โครงสร้างหน่วยจำนวน (จ)

จากการศึกษาโครงสร้างของหน่วยจำนวนที่ปรากฏในสำนวนไทย พบว่า โครงสร้างของหน่วยจำนวนที่ปรากฏ มี 2 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม
- 2) แบบคำลักษณนามและคำบอกลำดับที่

จากการศึกษาพบว่า โครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่าง มีความถี่การใช้แตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 21 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่างๆ ที่ปรากฏ
ในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยจำนวน	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1.แบบคำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม	6	66.67
2.แบบคำลักษณนามและคำบอกลำดับที่	3	33.33
รวม	9	100

จากตารางที่ 21 จะเห็นได้ว่าหน่วยจำนวนมีปรากฏใช้ในสำนวนไทยมีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเมื่อเทียบกับหน่วยอื่นๆ และโครงสร้างหน่วยจำนวนทั้งสองแบบมีความถี่แตกต่างกัน คือแบบคำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของหน่วยจำนวนทั้งหมด และแบบคำลักษณนามและคำบอกลำดับที่ คิดเป็นร้อยละ 33.33

โครงสร้างหน่วยจำนวนทั้ง 2 แบบ ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) แบบคำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม โครงสร้างนี้เป็นโครงสร้างหน่วยจำนวนที่ประกอบไปด้วย คำบอกจำนวนนับ และคำลักษณนาม

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: นกสองหัว

ความหมาย: คนที่ทำตัวฝักใฝ่เข้ากับทั้งสองฝ่ายที่ไม่เป็นมิตรกัน โดยหวังประโยชน์เพื่อตนเอง (กรมวิชาการ, 2543: 154)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า สอง เป็นคำบอกจำนวนนับ และคำว่า หัว เป็นคำลักษณนาม ในนามวลี นกสองหัว

2) แบบคำลักษณนามและคำบอกลำดับที่ โครงสร้างนี้เป็นโครงสร้างหน่วยจำนวนที่ประกอบไปด้วยคำลักษณนาม และคำบอกจำนวนนับ

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ใต้ไม้ลำเดียว

ความหมาย: กระทบการใดๆ ตามลำพังไม่พึ่งพาอาศัยผู้อื่นอาจพลังพลาดได้

(กรมวิชาการ, 2543: 137)

จากตัวอย่าง คำว่า ลำ เป็นคำบอกลักษณนามของไม้ และคำว่า เดียว เป็นคำบอกลำดับที่ ในนามวลี ไม้ลำเดียว

2. กริยาวลีที่ปรากฏในผญาอีสาน

การศึกษากริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย มีรายละเอียดดังนี้

2.1 โครงสร้างกริยาวลี

จากการศึกษาโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย สามารถจำแนกได้ 4 แบบ คือ

- 1) หน่วยแก่น (ก)
- 2) หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ซ₂)
- 3) หน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ก ข)
- 4) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น(ซ₁ ก)

โครงสร้างกริยาวลีทั้ง 4 แบบ มีจำนวนความถี่ที่ปรากฏในสำนวนไทยแตกต่างกัน ดังแสดงผลในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 22 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของโครงสร้างกริยาวลีแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างกริยาวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบหน่วยแก่น	110	86.61
2. แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	1	0.79
3. แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย	7	5.51
4. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น	9	7.09
รวม	127	100

จากตารางที่ 22 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลีเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้จากตารางได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 86.61

2) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลี 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2 -4 ซึ่งมีจำนวนความถี่ในการปรากฏรวมกันเพียงได้ร้อยละ 13.39 เท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบค่าร้อยละในการปรากฏของกลุ่มโครงสร้างกริยาวลีทั้งสองกลุ่มข้างต้น จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างกริยาวลีที่ใช้ในสำนวนไทยมากที่สุด คือ แบบโครงสร้างกริยาวลีที่มีองค์ประกอบเดียว ส่วนแบบโครงสร้างกริยาวลีที่มี 2 องค์ประกอบมีใช้จำนวนน้อย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สำนวนไทยจะใช้โครงสร้างกริยาวลีที่มีความซับซ้อนน้อยมากกว่าโครงสร้างกริยาวลีที่มีความซับซ้อนมาก ซึ่งเป็นไปตามลักษณะการใช้คำในสำนวนที่ใช้คำน้อยแต่กินใจความมาก ดังนั้น จึงพบโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนแบบองค์ประกอบเดียวมากกว่ากริยาที่มีหลายองค์ประกอบ

โครงสร้างกริยาวิทิต์ทั้ง 4 แบบดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น (ก)

โครงสร้างนี้ มีหน่วยแก่นเพียงหน่วยเดียวปรากฏตามลำพังเท่านั้น

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: นกลน้อยทำรังแต่พอตัว

ความหมาย: เป็นสำนวนหมายความว่า เป็นผู้ทำอะไรต้องดูให้พอสมควรกับฐานะ (วิจิตรมาตรา, 2541: 275)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า ทำ เป็นกริยาวิทิต์ที่มีโครงสร้างของกริยาวิทิต์แบบหน่วยแก่น ปรากฏตามลำพัง

2. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ก ซ₂)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วย หน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น ปรากฏร่วมกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ก่อนแล้วต้องสาน

ความหมาย: ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 68)

จากสำนวนดังกล่าว คำว่า ก่อน/แล้ว เป็นกริยาวิทิต์ที่มีโครงสร้างของกริยาวิทิต์แบบ หน่วยแก่นตามด้วยหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น

3. โครงสร้างแบบหน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ก ข)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วย หน่วยแก่นและหน่วยขยายปรากฏร่วมกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

(1) สำนวนไทย: กล้า/นักมักบิ่น

ความหมาย: ว.กล้าเกินไปมักอันตราย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 79)

จากตัวอย่าง คำว่า กล้า/นัก เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย หน่วยแก่น คือ คำว่า กล้า ส่วนหน่วยขยาย คือ คำว่า นัก ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์ คำเดียวทำหน้าที่ขยายคำว่า กล้า

(2) สำนวนไทย: อยู่ในห้อง

ความหมาย: คดโกง ไร้ศีลธรรม (กรมวิชาการ, 254: 73)

จากตัวอย่าง คำว่า อยู่ในห้อง เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย หน่วยแก่น คือ คำว่า อยู่ ส่วนหน่วยขยาย คือ คำว่า ในห้อง ซึ่งเป็นสถานวลีลดฐานะทำหน้าที่ขยายคำว่า อยู่

4. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น(ช, ก)

โครงสร้างนี้ประกอบไปด้วย หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่นปรากฏร่วมกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ไม่/ลงโบสถ์

ความหมาย: ไม่ถูกกัน ไม่ร่วมเป็นพวกเดียวกัน เข้ากันไม่ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 444)

จากตัวอย่าง คำว่า ไม่/ลง เป็นกริยาวลีที่มีโครงสร้างแบบหน่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คือคำว่า ไม่ และหน่วยแก่น คือ คำว่า ลง

2.2 องค์ประกอบของกริยาวลีในพจนานุกรม

จากการศึกษาองค์ประกอบของกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย พบ 4 ชนิด คือ

- 1) หน่วยแก่น (ก)
- 2) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ข₁)
- 3) หน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น (ข₂)
- 4) หน่วยขยาย (ข)

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 4 ชนิดดังกล่าวนี้ มีจำนวนที่ปรากฏในสำนวนไทย ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 23 แสดงจำนวนและค่าร้อยละขององค์ประกอบกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม

แบบโครงสร้างองค์ประกอบกริยาวลี	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. หน่วยแก่น	127	88.20
2. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น	9	6.25
3. หน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น	1	0.69
4. หน่วยขยาย	7	4.86
รวม	144	100

จากตารางที่ 23 จะเห็นได้ว่า กริยาวลีในสำนวนไทย พบองค์ประกอบประเภท หน่วยแก่น มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.20 รองลงมาคือ หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น คิดเป็นร้อยละ 6.25 และหน่วยขยาย คิดเป็นร้อยละ 4.86 ตามลำดับ ส่วนหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นมีจำนวนที่ปรากฏในสำนวนไทย คิดเป็นร้อยละ 0.69

จากจำนวนความถี่ขององค์ประกอบของกริยาวลีในสำนวนไทย สรุปได้ว่า หน่วยแก่นเป็นหน่วยที่มีความสำคัญกับองค์ประกอบของกริยาวลีในสำนวนไทยมากที่สุด ส่วนองค์ประกอบของกริยาวลีหน่วยอื่นๆ เป็นเพียงส่วนเสริมเท่านั้น

จากการศึกษาองค์ประกอบของกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทยทั้ง 4 ชนิด มีแบบ
โครงสร้างดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. โครงสร้างหน่วยแก่น (ก)

โครงสร้างหน่วยแก่นที่ปรากฏในพจนานุกรม 6 แบบ ดังนี้

- 1) แบบคำกริยาคำเดียว
- 2) แบบคำกริยาสองคำ
- 3) แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา
- 4) แบบคำกริยาและคำหลังกริยา

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 4 แบบ มีจำนวนความถี่ที่ปรากฏในสำนวนไทย
ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 24 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยแก่นแบบต่างๆ ที่ปรากฏในพจนานุกรม

แบบโครงสร้างหน่วยแก่น	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1) แบบคำกริยาคำเดียว	115	51.92
2) แบบคำกริยาสองคำ	6	13.46
3) แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา	4	2.40
4) แบบคำกริยาและคำหลังกริยา	2	0.41
รวม	127	100

จากตารางที่ 24 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหน่วยแก่นที่ปรากฏในสำนวนไทย แบ่งออกเป็น
2 กลุ่ม คือ

1) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลีเพียงองค์ประกอบเดียว

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 1 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏมากถึงร้อยละ 51.92

2) แบบโครงสร้างที่มีองค์ประกอบของกริยาวลี 2 องค์ประกอบ

โครงสร้างในกลุ่มนี้ได้แก่ โครงสร้างแบบที่ 2, 3 และ 4 ซึ่งมีค่าความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏรองจากโครงสร้างกริยาวลีที่มีองค์ประกอบเดียว โครงสร้างกริยาวลีทั้ง 3 แบบนี้มีค่าความถี่รวมกันคิดเป็นร้อยละ 16.27

เมื่อเปรียบเทียบความถี่ของโครงสร้างหน่วยแก่นทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า กลุ่มที่มีความถี่ปรากฏสูงสุด คือ โครงสร้างหน่วยแก่นที่มีองค์ประกอบเดียว รองลงมา คือ กลุ่มโครงสร้างหน่วยแก่นที่มี 2 องค์ประกอบตามลำดับ

โครงสร้างหน่วยแก่นทั้ง 4 แบบ ที่ปรากฏในสำนวนไทย มีรายละเอียดดังนี้คือ

1) แบบคำกริยาคำเดียว โครงสร้างนี้ประกอบด้วยคำกริยาคำเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: **จับ**ปลาสองมือ

ความหมาย: ทำอะไรหลายอย่างในเวลาเดียวกันอาจไม่สำเร็จสักอย่าง

(กรมวิชาการ, 2543: 84)

จากสำนวนดังกล่าว คำว่า **จับ** เป็นคำกริยาวลีที่ประกอบไปด้วยคำกริยาคำเดียว

2) แบบคำกริยาสองคำ โครงสร้างแบบนี้ประกอบด้วยคำกริยา 2 คำเรียงกัน

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: แผลงเม่า**บินเข้า**กองไฟ

ความหมาย: คนจำนวนมากที่พากันไปหาที่ตายหรือที่หายหน้าอย่างโง่เขลา
(กรมวิชาการ, 2543: 84)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า บิน / เข้า เป็นคำกริยาสองคำเรียงกันในกริยาวลี
บินเข้า

- 3) แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา โครงสร้างแบบนี้จะมีคำหน้ากริยา อยู่หน้าคำกริยา

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: อดเปรี้ยวไว้กินหวาน

ความหมาย: อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 343)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า ไว้ ในกริยาวลี ไว้กิน เป็นคำหน้ากริยาคำว่า กิน

- 4) แบบคำกริยาและคำหลังกริยา โครงสร้างนี้ประกอบด้วยคำกริยา ตามด้วยคำหลัง
กริยา

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: พุดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

ความหมาย: พุดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียดีกว่า (วิจิตรมาตรา, 2541 :399)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า ไป ในกริยาวลี อยู่ได้ เป็นคำหลังกริยาคำว่า พุด

2. โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ช₁)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ปรากฏในสำนวนไทย
พบเพียงแบบเดียว คือ แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ไม่เอาถ่าน

ความหมาย: เหลวไหลไม่เอาใจใส่ในการที่จะทำตัวให้ดี จะเป็นในด้านการศึกษา
เล่าเรียน ในด้านความประพฤติ ในด้านอาชีพการงาน หรืออะไรก็ได้ ไม่คิดเป็นหลักฐาน
(วิจิตรมาตรา, 2541: 446)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า ไม่ ในกริยาวลี มักเว้า เป็นคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น

3. โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น (ซ₂)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นในสำนวนไทยพบเพียง
โครงสร้างเดียว คือ แบบคำว่า “แล้ว”

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: ก่อนแล้วต้องसान

ความหมาย: ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 68)

จากสำนวนไทยดังกล่าว คำว่า แล้ว ในกริยาวลี ก่อนแล้ว เป็นคำช่วยกริยาลังหน่วยแก่น

4. โครงสร้างหน่วยขยาย (ข)

จากการศึกษาโครงสร้างหน่วยขยายพบโครงสร้าง 2 แบบ ดังนี้

1) แบบคำวิเศษณ์คำเดียว

2) แบบสถานวลีลดฐานะ

จากองค์ประกอบของกริยาวลีทั้ง 2 ชนิดดังกล่าวนี้ มีจำนวนที่ปรากฏในสำนวนไทย
ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 25 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของหน่วยขยายแบบต่างๆ ที่ปรากฏในสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยขยาย	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	คิดเป็นร้อยละ
1. แบบคำวิเศษณ์คำเดียว	4	57.14
2. แบบสถานวลีลดฐานะ	3	42.86
รวม	7	100

จากตารางที่ 25 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยขยายที่ปรากฏในสำนวนไทยนั้น โครงสร้างแบบคำวิเศษณ์คำเดียวมีใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 57.14 และ โครงสร้างแบบสถานวลีลดฐานะ พบจำนวนความถี่ คิดเป็นร้อยละ 42.86

โครงสร้างหน่วยขยายทั้ง 2 แบบ ที่กล่าวมาข้างต้นมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) แบบคำวิเศษณ์คำเดียว โครงสร้างนี้เป็นแบบโครงสร้างหน่วยขยายที่ประกอบด้วย คำกริยาวิเศษณ์คำเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: กล้านักมักบั่น

ความหมาย: ว.กล้าเกินไปมักอันตราย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 79)

จากสำนวนไทยข้างต้น คำว่า นัก ในกริยาวลี กล้านัก ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์คำเดียว ขยายคำว่า กล้า

2) แบบสถานวลีลดฐานะ โครงสร้างนี้เป็นโครงสร้างหน่วยขยายแบบประกอบด้วย สถานวลีลดฐานะเพียงอย่างเดียว

ตัวอย่าง

สำนวนไทย: กินบนเรือนขึ้นบนหลังคา

ความหมาย: ก.เนรคุณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)

จากสำนวนไทยข้างต้น คำว่า บนเรือน เป็นสถานวลีลดฐานะขยายหน่วยแก่น คือ คำว่า
กินในกริยวลี กินบนเรือน

จากการศึกษาโครงสร้างนามวลีและกริยวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย พบว่าประเภทของวลี
ที่ปรากฏในสำนวนไทย พบเพียง 3 ชนิด คือ นามวลี กริยวลี และสถานวลี ส่วนกาลวลี
ไม่ปรากฏในสำนวนไทย ชนิดวลีที่พบมากที่สุด คือ นามวลี รองลงมาได้แก่ กริยวลี นามวลี
ที่พบในสำนวนไทยพบแบบโครงสร้างทั้งหมด 4 แบบ คือ แบบหน่วยหลัก แบบหน่วยหลักและ
หน่วยคุณศัพท์ แบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวน และแบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วย
คุณศัพท์ แบบโครงสร้างนามวลีที่พบมากที่สุด คือ แบบหน่วยหลัก

องค์ประกอบของโครงสร้างแบบต่างๆ นามวลีที่ปรากฏในสำนวนไทยพบเพียง
3 องค์ประกอบ คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ และหน่วยจำนวน ไม่ปรากฏหน่วยกำหนด
องค์ประกอบโครงสร้างนามวลีที่พบมากที่สุด คือ หน่วยหลัก ซึ่งแบบโครงสร้างหน่วยหลักที่พบ
มี 2 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว และแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย
แบบโครงสร้างหน่วยหลักที่พบมากที่สุด คือ แบบคำนามคำเดียว

หน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏในสำนวนไทยพบโครงสร้าง 2 แบบ คือ แบบคุณศัพท์
คำเดียว และแบบคำลักษณนามและคำคุณศัพท์ แบบโครงสร้างคำศัพท์ที่พบมากที่สุด คือ
แบบคำคุณศัพท์คำเดียว ส่วนหน่วยจำนวนที่ปรากฏในสำนวนไทยพบโครงสร้าง 2 แบบ คือ
แบบคำบอกจำนวนกับคำลักษณนาม และคำบอกลักษณนามกับคำลำดับที่

ด้าน โครงสร้างกริยวลีที่ปรากฏในสำนวนไทยพบแบบโครงสร้างทั้งหมด 4 แบบ คือ
แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและ
หน่วยขยาย และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น แบบโครงสร้างกริยวลี
ที่พบมากที่สุด คือ แบบหน่วยแก่น องค์ประกอบโครงสร้างกริยวลีที่พบในสำนวนไทยพบ
4 แบบ คือ หน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และ
หน่วยขยาย องค์ประกอบโครงสร้างกริยวลีที่พบมากที่สุดคือ แบบคำกริยาคำเดียว หน่วยแก่น
ที่พบในสำนวนไทยพบแบบโครงสร้างทั้งหมด 4 แบบคือ แบบคำกริยาคำเดียว แบบคำกริยา
สองคำ แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา และคำกริยาและคำหลังกริยา แบบหน่วยแก่นที่พบมากที่สุด
คือ แบบกริยาคำเดียว

แบบโครงหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ปรากฏในสำนวนไทยพบโครงสร้างแบบเดียว คือ แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว แบบโครงสร้างหน่วยขยายในสำนวนไทยพบ 2 แบบ คือ แบบคำวิเศษณ์คำเดียว และแบบสถานวลีลดฐานะ แบบโครงสร้างหน่วยขยายที่พบมากที่สุด คือ แบบวิเศษณ์คำเดียว

เปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

จากการศึกษาโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีในพยางค์กับสำนวนไทย เปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทยได้ดังนี้

1. เปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

จากการศึกษาโครงสร้างนามวลีในพยางค์กับสำนวนไทย พบว่า แบบโครงสร้างนามวลีและโครงสร้างองค์ประกอบของนามวลีที่ปรากฏในพยางค์กับสำนวนไทยมีความแตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

1.1 แบบโครงสร้างนามวลี

แบบโครงสร้างของนามวลีที่ปรากฏในพยางค์กับสำนวนไทย จะมีความหลากหลายในจำนวนมากกว่าโครงสร้างนามวลีในสำนวนไทย ซึ่งมีรูปแบบโครงสร้าง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 26 เปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างนามวลีในพยางค์	แบบโครงสร้างนามวลีในสำนวนไทย
1. แบบหน่วยหลัก	1. แบบหน่วยหลัก
2. แบบหน่วยหลักและหน่วยคุณศัพท์	2. แบบหน่วยหลัก และหน่วยคุณศัพท์
3. แบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวน	3. แบบหน่วยหลัก และหน่วยจำนวน
4. แบบหน่วยหลักและหน่วยกำหนด	4. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์
5. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยคุณศัพท์	
6. แบบหน่วยหลัก หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด	

จากตารางที่ 26 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในผลญามีมากกว่าโครงสร้างสำนวนไทย เนื่องจากสำนวนไทยมีการใช้กลุ่มคำประกอบเข้าเป็นสำนวนแบบคำเดียว แต่กินความหมายกว้างโดยไม่เน้นส่วนขยายของคำหรือกลุ่มคำ ส่วนผลญามีการใช้คำได้หลากหลายมากกว่าสำนวนไทย เนื่องจากผลญามีรูปแบบจันตลักษณ์ในการประพันธ์ที่หลากหลายมากกว่าสำนวนไทย ทำให้สามารถเลือกใช้คำหรือกลุ่มคำได้มากกว่า ดังนั้นโครงสร้างนามวลีที่พบจึงมากกว่าสำนวนไทย

1.2 โครงสร้างองค์ประกอบนามวลี

จากการศึกษาองค์ประกอบของนามวลีระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างและจำนวนองค์ประกอบของนามวลีในแต่ละหน่วยได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 27 เปรียบเทียบโครงสร้างองค์ประกอบของนามวลีระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

โครงสร้างองค์ประกอบนามวลีในพจนานุกรม	โครงสร้างองค์ประกอบนามวลีในสำนวนไทย
1. หน่วยหลัก	1. หน่วยหลัก
2. หน่วยคุณศัพท์	2. หน่วยคุณศัพท์
3. หน่วยจำนวน	3. หน่วยจำนวน
4. หน่วยกำหนด	

จากตารางที่ 27 จะเห็นได้ว่า ผลญามีการใช้องค์ประกอบของนามวลีครบทั้ง 4 ชนิด แต่สำนวนไทยมีการใช้องค์ประกอบของกริยาวลี เพียง 3 ชนิดเท่านั้น ไม่ปรากฏการใช้หน่วยกำหนดในองค์ประกอบของกริยาวลี แสดงว่าสำนวนไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่เป็นหน่วยกำหนด เนื่องจากหน่วยดังกล่าวเป็นเพียงหน่วยเสริมหน่วยหลักเท่านั้น

1.3 โครงสร้างหน่วยหลัก (ล)

จากการศึกษาโครงสร้างพญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยหลักระหว่างพญากับสำนวนไทยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 28 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยหลักระหว่างพญากับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยหลักในพญา	แบบโครงสร้างหน่วยหลักในสำนวนไทย
1. แบบคำนามคำเดียว	1. แบบคำนามคำเดียว
2. แบบคำสรรพนามคำเดียว	2. แบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนาม
3. แบบคำนาม 2 คำ	
4. แบบคำนาม 3 คำ	

จากตารางที่ 28 จะเห็นได้ว่า พญามีแบบโครงสร้างหน่วยหลักมากกว่าสำนวนไทย โดยพบทั้งหมด 4 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว แบบคำสรรพนามคำเดียว แบบคำนาม 2 คำ และแบบคำนาม 3 คำ ส่วนสำนวนไทยพบเพียง 2 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว และแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย ซึ่งแบบโครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในพญาและสำนวนไทยเหมือนกัน คือ แบบหน่วยหลัก ส่วนแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วยไม่ปรากฏในคำพญา

1.4 โครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ (ค)

จากการศึกษาโครงสร้างพญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ระหว่างพญากับสำนวนไทยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ระหว่างพญากับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ในพญา	แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ในสำนวนไทย
1. แบบคำคุณศัพท์คำเดียว	1. แบบคำคุณศัพท์คำเดียว
2. แบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์	2. แบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์

จากตารางที่ 29 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ที่ปรากฏในพญาและสำนวนพบ 2 แบบ และเป็นแบบโครงสร้างเดียวกัน คือ แบบคำคุณศัพท์คำเดียว และแบบคำลักษณนามกับคุณศัพท์

1.5 โครงสร้างหน่วยจำนวน (จ)

จากการศึกษาโครงสร้างพญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยจำนวนระหว่างพญากับสำนวนไทยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 30 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยจำนวนระหว่างพญากับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยจำนวนในพญา	แบบโครงสร้างหน่วยจำนวนในสำนวนไทย
1. แบบคำลักษณนามคำเดียว	1. แบบคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม
2. แบบคำบอกจำนวนนับคำเดียว	2. แบบคำลักษณนามและคำลำดับที่

จากตารางที่ 30 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยจำนวนที่ปรากฏในพญาและสำนวนไทยพบ 2 แบบเช่นเดียวกัน แต่แบบโครงสร้างต่างกัน คือ พญาโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบคำลักษณนามคำเดียว และแบบคำบอกจำนวนนับคำเดียว ซึ่งโครงสร้างนามวลีแบบหน่วยหลักและหน่วยจำนวนที่ปรากฏในภาษาไทย จะต้องมีการมีคำลักษณนามอยู่ด้วยอย่างน้อย 1 คำ (วิจิตรสันต์ ภาณุพงศ์, 2541: 83) แต่จากข้อมูลพญาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 153 บท พบว่า ในพญาอีสานใช้แบบคำจำนวนนับคำเดียว ไม่ปรากฏคำลักษณนามร่วมอยู่ด้วย แสดงว่า มีโครงสร้างแบบที่ 2 คือ แบบคำบอกจำนวน

นับคำเดียวที่ปรากฏในพจนานุกรมคำลักษณนาม ส่วนสำนวนไทยพบแบบคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม และแบบคำลักษณนามและคำลำดับที่

1.6 โครงสร้างหน่วยกำหนด

จากการศึกษาโครงสร้างพจนานุกรมกับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยกำหนดระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 31 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยกำหนดระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยกำหนดในพจนานุกรม	แบบโครงสร้างหน่วยกำหนดในสำนวนไทย
1. แบบคำบอกกำหนดเสียงโท	ไม่ปรากฏ

จากตารางที่ 31 จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหน่วยกำหนดแบบคำบอกกำหนดเสียงโท จะใช้เฉพาะพจนานุกรมเท่านั้น ไม่ปรากฏใช้ในสำนวนไทย เนื่องจากพจนานุกรมบางบทมีรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทร้อยโบราณและแบบโคลงสาร คำพจนานุกรมนี้มีข้อบังคับทางการประพันธ์ คือ มีการกำหนดวรรณยุกต์ในพจนานุกรมที่เป็นแบบร้อยโบราณ และมีสร้อยคำในพจนานุกรมที่เป็นแบบโคลงสาร ดังนั้นในพจนานุกรมจึงมีการใช้หน่วยกำหนดแบบคำบอกกำหนดเสียงโท คือ คำว่า “นี้” ซึ่งในภาษาไทยกลางออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี แต่ในภาษาอีสานคำดังกล่าวจะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงวรรณยุกต์โท

2. เปรียบเทียบโครงสร้างกริยาวลีระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

2.1 แบบโครงสร้างกริยาวลี

แบบโครงสร้างของกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรม จะมีความหลากหลายในจำนวนมากกว่าโครงสร้างกริยาวลีในสำนวนไทย ซึ่งมีรูปแบบโครงสร้าง ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 32 เปรียบเทียบโครงสร้างกริยาวลีระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

โครงสร้างกริยาวลีในพจนานุกรม	โครงสร้างกริยาวลีในสำนวนไทย
1. แบบหน่วยแก่น	1. แบบหน่วยแก่น
2. แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลัง หลังหน่วยแก่น	2. แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยา หน่วย แก่น
3. แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย	3. แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย
4. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น	4. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น และหน่วยแก่น
5. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และ หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	
6. แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และ หน่วยขยาย	

จากตารางที่ 32 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมโครงสร้างมากกว่าโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในสำนวนไทย และมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยหน่วยต่างๆ ซ้ำซ้อนกว่าโครงสร้างสำนวนไทย แบบโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมทั้งหมด 6 แบบ คือ แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยขยาย ส่วนสำนวนไทยพบโครงสร้างเพียง 4 แบบ คือ แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น สาเหตุที่พบโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมมากกว่าสำนวนไทย เนื่องจากพจนานุกรมมีรูปแบบจันท์ลักษณะในการประพันธ์มากกว่าสำนวนไทย ดังนั้น การใช้คำในหน่วยต่างๆ ประกอบกันเป็นสำนวนพจนานุกรมในบทหนึ่งๆ สามารถใช้ได้มากกว่าสำนวนไทย ทำให้พบรูปแบบโครงสร้างกริยาวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมมีจำนวนมากกว่าตามไปด้วย

2.2 โครงสร้างองค์ประกอบนามวลี

จากการศึกษาโครงสร้างพยางค์กับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างองค์ประกอบของกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 33 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างองค์ประกอบของกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

องค์ประกอบกริยาวลีในพยางค์	องค์ประกอบนามวลีในสำนวนไทย
1. หน่วยแก่น	1. หน่วยแก่น
2. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น	2. หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น
3. หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น	3. หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น
4. หน่วยขยาย	4. หน่วยขยาย

จากตารางที่ 33 จะเห็นได้ว่า พยางค์และสำนวนไทยมีการใช้องค์ประกอบของกริยาวลีครบทั้ง 4 ชนิดเช่นเดียวกัน คือ หน่วยแก่น (ก) หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น (ข₁) หน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น (ข₂) และหน่วยขยาย (ข) แสดงว่า พยางค์และสำนวนไทยต่างก็ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของกริยาวลีเช่นเดียวกัน ซึ่งองค์ประกอบกริยาวลีแต่ละหน่วยมีแบบโครงสร้างดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 โครงสร้างหน่วยแก่น

จากการศึกษาโครงสร้างพยางค์กับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยแก่นระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 34 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยแก่นระหว่างผลญากับสำนวนไทย

แบบโครงหน่วยแก่นในผลญา	แบบโครงสร้างหน่วยแก่นในสำนวนไทย
1. แบบคำกริยาคำเดียว	1. แบบคำกริยาคำเดียว
2. แบบคำกริยาสองคำ	2. แบบคำกริยาสองคำ
3. แบบคำกริยาสองคำ	3. แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา
4. แบบคำกริยาสี่คำ	4. แบบคำกริยาและคำหลังกริยา
5. แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา	
6. แบบคำกริยาและคำหลังกริยา	

จากตารางที่ 34 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยแก่นที่ปรากฏในผลญาพบแบบ 6 แบบ คือ แบบคำกริยาคำเดียว แบบคำกริยาสองคำ แบบคำกริยาสองคำ แบบคำกริยาสี่คำ แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา และแบบคำกริยาและคำหลังกริยา ซึ่งพบมากกว่าสำนวนไทยที่พบเพียง 4 แบบ คือ แบบคำกริยาคำเดียว แบบคำกริยาสองคำ แบบคำหน้ากริยาและคำกริยา และแบบคำกริยาและคำหลังกริยา

2.2.2 โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น

จากการศึกษาโครงสร้างผลญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นระหว่างผลญากับสำนวนไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 35 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นระหว่างผลญากับสำนวนไทย

แบบโครงหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นในผลญา	แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นในสำนวนไทย
1. แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว	1. แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว
2. แบบคำว่า 'ไม่' คำเดียว	
3. แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น 2 คำ	

จากตารางที่ 35 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นที่ปรากฏในผญาพบแบบโครงสร้าง 3 แบบมากกว่าสำนวนไทยซึ่งพบเพียงแบบเดียว คือ แบบคำช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นคำเดียว แสดงว่า สำนวนไทยไม่นิยมใช้หน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นขยายกริยาหลัก

2.2.3 โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่น

จากการศึกษาโครงสร้างผญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นระหว่างผญากับสำนวนไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 36 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นระหว่างผญากับสำนวนไทย

โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นในผญา	โครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นในสำนวนไทย
1. แบบคำว่า แล้ว คำเดียว	1. แบบคำว่า แล้ว คำเดียว

จากตารางที่ 36 จะเห็นได้ว่าแบบโครงสร้างหน่วยช่วยกริยาลังหน่วยแก่นระหว่างผญากับสำนวนไทยใช้แบบโครงสร้างเหมือนกันแบบเดียว คือ แบบคำว่า แล้ว คำเดียว

2.2.4 โครงสร้างหน่วยขยาย

จากการศึกษาโครงสร้างผญากับสำนวนไทยสามารถเปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยขยายระหว่างผญากับสำนวนไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 37 เปรียบเทียบแบบโครงสร้างหน่วยขยายระหว่างผลญากับสำนวนไทย

แบบโครงสร้างหน่วยขยายในผลญา	แบบโครงสร้างหน่วยขยายในสำนวนไทย
1. แบบคำวิเศษณ์คำเดียว	1. แบบคำวิเศษณ์คำเดียว
2. แบบคำวิเศษณ์ 2 คำ	2. แบบคำสถานวลีลดฐานะ

จากตารางที่ 37 จะเห็นได้ว่า แบบโครงสร้างหน่วยขยายในผลญาและสำนวนไทยใช้แบบโครงสร้าง 2 แบบเช่นเดียวกัน แต่แบบโครงสร้างหน่วยขยายในผลญาใช้แบบคำวิเศษณ์คำเดียว และแบบคำวิเศษณ์ 2 คำ ส่วนสำนวนไทยพบโครงสร้างหน่วยขยายแบบคำวิเศษณ์คำเดียว และแบบคำสถานวลีลดฐานะ ซึ่งโครงสร้างหน่วยขยายที่ปรากฏในสำนวนไทยแบบคำสถานวลีลดฐานะ ผู้วิจัยไม่พบแบบโครงสร้างดังกล่าวปรากฏในแบบโครงสร้างหน่วยขยายของผลญา

จากการเปรียบเทียบ โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างผลญากับสำนวนไทย พบว่า จำนวนโครงสร้างระหว่างกับสำนวนไทยแตกต่างกันคือ ผลญามีโครงสร้างนามวลีทั้งหมด 6 แบบ มากกว่าสำนวนไทยซึ่งมีเพียง 4 แบบ โครงสร้างองค์ประกอบของนามวลี พบว่า ผลญามีองค์ประกอบของโครงสร้างนามวลีมากกว่าสำนวนไทย ซึ่งผลญามีองค์ประกอบทั้ง 4 หน่วย คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวนและหน่วยกำหนด แต่สำนวนไทยพบเพียง 3 แบบ คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ และหน่วยกำหนด โดยไม่ปรากฏหน่วยกำหนด โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในผลญากับสำนวนไทย พบว่า ผลญาพบแบบโครงสร้างหน่วยหลัก 4 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว แบบคำสรรพนามคำเดียว แบบคำนาม 2 คำ และแบบคำนาม 3 คำ ส่วนสำนวนไทยพบ 2 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียวและแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย ซึ่งแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วยปรากฏในสำนวนไทยเท่านั้น

แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ในผลญาและสำนวนไทยมีจำนวนแบบโครงสร้างและลักษณะแบบโครงสร้างเหมือนกัน คือ แบบคำคุณศัพท์คำเดียว และแบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์ โครงสร้างหน่วยจำนวนพบแบบโครงสร้างแตกต่างกัน คือ แบบโครงสร้างหน่วยจำนวนผลญาแบบคำบอกจำนวนนับไม่คำลักษณนามอยู่ด้วย แต่สำนวนไทยพบคำลักษณนามอย่างน้อย 1 คำประกอบในโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่างๆ เช่น แบบคำบอกจำนวนและ

คำลักษณนาม และแบบคำลักษณนามกับคำลำดับที่ โครงสร้างหน่วยกำหนดพบว่ามีการใช้หน่วยกำหนดในพจนานุกรมที่ ซึ่งเป็นโครงสร้างแบบคำบอกกำหนดเสียงโท

ด้าน โครงสร้างกริยาวลีพบว่า พจนานุกรมมีแบบโครงสร้างกริยาวลีมากกว่าสำนวนไทย โดยพจนานุกรมพบแบบโครงสร้างกริยาวลี 6 แบบ คือ แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น แบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่น และหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่น หน่วยแก่นและหน่วยขยาย สำนวนไทยพบ 4 แบบ คือ แบบหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยช่วยกริยาหลังหน่วยแก่น แบบหน่วยแก่นและหน่วยขยาย และแบบหน่วยช่วยกริยาหน้าหน่วยแก่นและหน่วยแก่น โครงสร้างองค์ประกอบนามวลีพจนานุกรมกับสำนวนไทยพบ 4 หน่วย โครงสร้างกริยาหน้าหน่วยแก่นพจนานุกรมพบแบบมากกว่าสำนวนไทย คือ พจนานุกรมทั้งหมด 3 แบบ สำนวนไทยพบเพียงแบบเดียวเท่านั้น ส่วนโครงสร้างหน่วยขยายพจนานุกรมกับสำนวนไทยพบ 2 แบบเช่นเดียวกัน แต่แบบโครงสร้างแตกต่างกัน คือ พจนานุกรม แบบคำวิเศษณ์คำเดียวและแบบคำวิเศษณ์ 2 คำ

ตอนที่ 3 ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพจนานุกรมกับสำนวนไทย จากสำนวนพจนานุกรม 153 บท และสำนวนไทย 150 สำนวน พบว่า พจนานุกรมกับสำนวนไทยมีความสัมพันธ์ทางความหมาย แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน
2. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน
3. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกัน

จากการศึกษาสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น กลุ่มสำนวนดังกล่าวมีจำนวนแตกต่างกันดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 38 แสดงจำนวนและค่าร้อยละประเภทความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับ
สำนวนไทย

ประเภทความสัมพันธ์ทางความหมายของสำนวน	จำนวนกลุ่ม	คิดเป็นร้อยละ
1. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน	43	28.29
2. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน	40	26.32
3. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกัน	69	45.39
รวม	152	100

จากตารางที่ 38 จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย พบว่า ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกันกับความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน พบเป็นจำนวนมาก คิดรวมกันได้ร้อยละ 54.61 ส่วนความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกัน คิดเป็นร้อยละ 45.39 เท่านั้น

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตาราง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน

ตารางที่ 39 แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกันระหว่างพญากับสำนวนไทย

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
1	น้ำบกแห้ง มดได้กินปลา น้ำมากมา ปลาได้กินมด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 52)	เวลาที่มีอำนาจทำไม่ดีกับคนอื่น เวลาหมดอำนาจก็สามารถโดน คนอื่นทำได้เช่นเดียวกัน	น้ำขึ้นปลากินมด น้ำลดมดกินปลา (วิจิตรมาตรา, 2541: 287)	ยามชะตาขึ้นทำกับเขาไม่ดี อย่างไร ยามชะตาตกเขาก็กลับ ทำไม่ดีอย่างนั้น เปรียบได้กับ เวลาน้ำขึ้นปลาก็ว่ายร่าเริงสุข มดกินได้ แต่พอน้ำลดแห้งปลา ขากน้ำก็ต้องคาบมดก็กลับมา ตอมกินปลา พม่ามีสำนวน อย่างเดียวกันนี้ตรงกับไทย (วิจิตรมาตรา, 2541: 287)	สำนวนทั้งสองมีความหมาย คล้ายกัน โดยสำนวนพญาจาก การสัมผัสภาพผู้ทรงคุณวุฒิให้ ความหมายเป็นสำนวนไทย ดังกล่าว ซึ่งทั้งสองสำนวนมีคำ ที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ใช้ คำแตกต่างกัน ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้
					ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาไทยกลาง น้ำบก น้ำลด จากตัวอย่างดังกล่าวเป็น ความหมายของคำประเภท ความหมายเชิงลีลา (Stylistic meaning) ซึ่งเป็นคำพ้อง ความหมาย เป็นความหมายที่

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					เกิดจากลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากนี้คำที่ใช้ในสำนวนยังคำที่มี ความหมายเหมือนกัน เช่น คำว่า “มด” กับคำว่า “ปลา”
2	อย่าได้เห็นของฮ้ายเป็นของดีมีค่า อย่าได้เห็นด่านด้าวแดนกว้างว่าแปน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 63)	อย่าเห็นผิดเป็นถูก เห็นสิ่งไม่ดีว่าเป็นของมีค่า	เห็นกงจักรเป็นดอกบัว (กรมวิชาการ, 2543: 329)	เห็นผิดเป็นชอบ (กรมวิชาการ, 2543: 329)	ทั้งสองสำนวนนี้ต่างกันที่สำนวนไทยสะท้อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ส่วนสำนวนผญาเปรียบเทียบโดยการสังเกตสิ่งใกล้ตัวแล้วมาผูกเป็นสำนวนผญา คำว่า “ฮ้าย” ในสำนวนผญา นี้ หมายถึง ชั่ว, ไม่ดี. evil, bad, ugly. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 1021) คำว่า “ด่านด้าว” ในผญานี้เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “ด่าน”

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	จำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	จำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					กับคำว่า “ด้าว” ทั้งสองคำดังกล่าวเป็นคำพ้องความหมายที่มีความหมายเหมือนกัน หมายถึง เขต, เขตแดน, แคว้น, แคว้น.territory, region. คำว่า “ดำนด้าว” เป็นคำซ้อนเพื่อเสียงให้เกิดการสัมผัสอักษรระหว่างคำในบทพจนานุกรม ส่วนคำว่า “ดง” ในคำพจนานุกรมนี้ หมายถึง ป่า, ป่าใหญ่, ป่าทึบ, ป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น.dense jungle to forest. ส่วนคำว่า “แปน” ในคำพจนานุกรมนี้หมายถึง โล่ง, เตียน.flat, wide open, clean and empty. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 523) นอกจากนี้คำว่า “แปน”

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					มีความหมายตามปริบทตามสถานการณ์ หมายถึง ไม่มีสิ่งกีดขวาง สำนวนทั้งสองมีรูปสำนวนแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาความหมายตามปริบทแล้วทั้งสองสำนวนมีความหมายเหมือนกัน ใช้สื่อความหมายอย่างเดียวกันได้ ดังนั้นสองสำนวนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ระหว่างความหมายแบบความหมายเหมือนกัน
3	กินพวมซ้อน ฟ้อนพวมเมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	บางอย่างมีโอกาสดีควรรีบทำ ในทันที	น้ำขึ้นให้รีบตัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	มีโอกาสดีควรรีบทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	ทั้งสองสำนวนนี้มีรูปสำนวนต่างกัน แต่ความเหมือนกันสำนวนไทยเปรียบโอกาสกับน้ำขึ้น แต่สำนวนพจนานุกรมเปรียบโอกาสกับการกิน และการฟ้อน

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					นอกจากนี้ยังมีคำที่บ่งบอกให้ทราบถึงเวลาในการทำสิ่งต่างๆ ในสำนวนพญา คือ คำว่า “พวม” หมายถึง กำลัง กำลังกิน เรียกพวมกิน กำลังนอนเรียก พวมนอน.in to process of, indicates action going on. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 559) กินพวมฮ้อน หมายถึง ให้กินอาหารขณะร้อนๆ หรือสุกใหม่ๆ อยู่ถึงจะดี ส่วนพ้อมพวมมา หมายถึง ให้พ้อมหรือรำตอมมา ถึงจะสนุกสนาน จากคำที่ใช้ในสำนวนพญา ยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมการกินและการเล่นรื่นเริงของคนอีสานได้อีกด้วย

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
4	ปางไผ่ไว้ ปางมันสาก่อน ปางเจ้าไว้ปางข่อยหากสิมี (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)	วันนี้ไม่ใช่วันของเรา แต่วัน ข้างหน้าต้องมีวันของเราสักวัน	วันพระไม่มีหนเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	น. วันหน้ายังมีโอกาสอีก (มักใช้พูดเป็นเชิงอาฆาต) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	สำนวนทั้งสองมีความหมาย เหมือนกันแม้มีรูปสำนวน แตกต่างกัน โดยพญามีคำที่ทำให้ ทราบว่ามีความหมายเหมือนกับ สำนวนไทยว่าวันหน้ายังมีโอกาส คือ คำว่า “ปางข่อยหากสิมี” ส่วน กลุ่มคำว่า “ปางไผ่...ปางมัน” เป็น กลุ่มคำที่ให้ความหมายคล้ายกับ ภาษาไทยกลางว่า ที่ใครที่มัน ส่วนสำนวนไทยใช้ “วันพระ” ในการเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบแบบอุป ถุกรรม (Metaphor) โดยใช้คำว่า “วันพระ” เดิมหมายถึง วันประชุม ถือศีลฟังธรรมในพระพุทธศาสนา เดือนหนึ่งมี 4 วัน คือ วันขึ้น 8 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ถ้าเป็นเดือนขาดก็แรม 14 ค่ำ

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060) แตกต่างออกไปจากความหมายเดิม ซึ่งเป็นความหมายเกี่ยวกับเวลา คือ โอกาสในวันข้างหน้า
5	เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้ง ถักขามะเฮ้ง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	ยิ่งเลือกมาก ยิ่งเจอสิ่งไม่ดี	เลือกนั้กม้กได้แระ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1038)	เลือกมากม้กจะไ้ดีที่ไ้ไม่ดี (มักใช้พูดตำหนิผู้เลือกคู่ครอง) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1038)	คำที่ทำให้สองสำนวนนี้มี ความหมายเหมือนกันคือคำว่า “ถ้วยเด็ยว” ในสำนวนไทย และ คำว่า “คนเด็ยว” ในสำนวนพญา ซึ่งหมายถึง การมีเมียคนเดียว สำนวนพญาใช้คำตรงตาม ความหมาย และสำนวนพญามี ความหมายกว้างกว่าสำนวนไทย เพราะสำนวนพญามีได้หมายถึง การมีเมียคนเดียวเท่านั้น หากยัง หมายถึง การมีสามีคนเดียวด้วย นอกจากนี้สำนวนพยายังสะท้อน

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					จารีตประเพณีการมีผัวเดียวเมียเดียวของคนอีสานเข้ามาเกี่ยวข้องกับสำนวนด้วย โดยคำว่า “ฮีด” ในสำนวนพจนานุกรม หมายถึง น.จารีต, กฎ, ระเบียบ, ประเพณี สิ่งประเพณีปฏิบัติมาเป็นเวลานาน เรียก ฮีด. tradition, custom, practice, rule, rite. (ปรีชา พิณทอง, 2532: 1025) ส่วนคำว่า “ฮ่วมฮ่าว” เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “ฮ่วม” กับคำว่า “ฮ่าว” เป็น “ฮ่วมฮ่าว” คำว่า “ฮ่วม” หมายถึง ร่วม, สมสู่อยู่ร่วม เรียก ฮ่วมกัน.to gather together, to be together, have sexual relations.

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					(ปรีชา พิณทอง, 2532: 1009) คำว่า “ข้าว” มีความหมายเดียวกับคำว่า “เหย้า” ในภาษาไทยกลาง หมายถึง น. เรือน, บ้านเรือน, ครอบครั้ว, มักใช้เข้าคู่กับคำ เรือน เป็น เหย้า เรือน, เขียนเป็น หย้าก็มี. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1304)
6	หากอยู่ตามชะบวนอ้อย ลำหวนบ่มีเพื่อนชมแล้ว เครือเขาขอ หากมากอดเกี่ยว ลำอ้อยก็จิ้งจมน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 10)	อยู่ในหมู่คนดีเราก็จะเป็นคนดี อยู่ในหมู่คนชั่วเราก็จะเป็นคนชั่ว ไปด้วย	เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา (กรมวิชาการ, 2543: 53)	คบคนดีก็จะเป็นคนดี คบคนชั่ว ก็เป็นคนชั่ว (กรมวิชาการ, 2543: 53)	สำนวนทั้งสองนี้มีความหมายเหมือนกัน คือ คบคนดีเราก็จะเป็นคนดี คบคนชั่วเราก็จะเป็นคนชั่วไปด้วย แต่ต่างกันที่พจนานุกรมใช้ในการเปรียบเทียบ คือ “อ้อย” กับ “เครือเขาขอ” ส่วนสำนวนไทยใช้สัตว์ในการเปรียบเทียบ คือ “หงส์” กับ “กา”

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					แม้ผญากับสำนวนไทยใช้ สิ่งทีนำมาเปรียบเทียบแตกต่าง กัน แต่เมื่อพิจารณาความหมาย ของสำนวนแล้ว ทั้งสองสำนวน มีความหมายเหมือนกัน
7	จับกินหญ้า อย่างข่มเขาหัก หมูปักินฮ้า อย่าตีคังเว้อ (ปรีชา พิณทอง, 2500:1)	อย่างบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่ เขาไม่ชอบและไม่ถนัด ตรงกับ สำนวนไทยว่า อย่างข่มเขาโคจีน ให้กินหญ้า	ข่มเขาโคจีนให้กินหญ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 164)	ก. บังคับจิตใจผู้อื่นให้ทำตามที่ ตนต้องการ เช่น จะจัดแจงแต่ง ตามอารมณ์เราเหมือนข่มเขา โคจีนให้กินหญ้า (สังข์ทอง) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 164)	ทั้งสองสำนวนนี้มีคำหลัก ที่มีความหมาย หมายถึง การบังคับเหมือนกันคือคำว่า “ข่มเขา” แต่สำนวนผญานอกจากจะ ใช้ว่าในการเปรียบเทียบแล้ว ยังนำสัตว์อื่น คือ หมู มาเปรียบเทียบเพื่อเป็นการขยาย ความเพิ่มเติมด้วย คำในสำนวนผญาคำว่า “จับ” หมายถึง คว้า หรือ โค คำว่า “ปัก” หมายถึง ไม้ คำว่า “ฮ้า” หมายถึง ไร่ที่มาจากกรสืข้าว

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					เนื่องจากคำที่ใช้ในสำนวนทั้งสองมีความหมายที่สัมพันธ์กัน ทำให้ความหมายของสำนวนทั้งสองมีความหมายเหมือนกัน
8	ช่างนำผู้เฒ่า ผีเป่าปอกิน (อุคม บัวศรี, 2540: 42)	รับฟังคำแนะนำหรือทำอะไรตามแบบอย่างผู้ใหญ่เคยปฏิบัติมา จะทำให้สำเร็จได้โดยง่าย เช่น เชื่อกันอาบน้ำร้อนมาก่อน	เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 415)	ก. ประพฤติตามอย่างผู้ใหญ่ ข่อมปลอดภัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :415)	สองสำนวนนี้มีคำที่ให้ ความหมายเหมือนกัน เช่น คำ ในสำนวนพจนานุกรมคำว่า “ช่าง” ใน ภาษาคอนเทรน หมายถึง เดินใน ภาษาไทยมาตรฐาน “ช่างนำ” หมายถึง เดินกับ... คำว่า “ผู้เฒ่า” หมายถึง ผู้ใหญ่ หรือ ผู้สูงอายุ ส่วนในการเปรียบเทียบถึง อันตรายสำนวนไทยใช้สัตว์ คือ “สุนัข” ส่วนสำนวนพจนานุกรมใช้ “ผีเป่า” ซึ่งสะท้อนความเชื่อ เรื่องผีของของคนอีสาน

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
9	เห็นว่าผักหมเหี้ยนกลางทาง อย่าสิฟ้าวเหยียบขี้ บาดหน้า ถอดยอดขึ้น ยังสิได้กำย เกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 69)	อย่าเหยียบขี้หรือดูถูกผู้ที่ด้อยกว่า สักวันหนึ่งเราอาจได้ฟังฟังเขา คล้ายสำนวนไทยว่า คนลี้มอย่า ข้าม	คนลี้มอย่าข้าม (วิจิตรมาตรา, 2541: 97)	สำนวนนี้มีคำต่ออีกว่า “ไม่ลี้ม จึงข้าม” แปลว่าคนดีที่ต้อง ตกต่ำซวดเซยากจนหรือหมด อำนาจ เนื่องจากชีวิตผัน แปรเปลี่ยนแปลงไป ไม่ควร จะลบหลู่ดูถูก เพราะคนดี อาจจะกลับเฟื่องฟูขึ้น อีกได้ผิด กับไม่ที่ลี้มแล้วข้ามได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 97)	สองสำนวนนี้มีความหมาย เหมือนกัน แต่สิ่งที่นำมาใช้ เปรียบเทียบในสำนวนต่างชนิด กัน คือ พญาใช้พิจำในการ เปรียบเทียบ คือ “ผักหม” ซึ่ง เป็นผักชนิดหนึ่งในภาคอีสาน แล้วตามด้วยส่วนขยาย ส่วนสำนวนไทยใช้คนที่แสดง กริยานั้น คือ “คนลี้ม” แล้วตาม ด้วยส่วนขยาย แม้ทั้งสองสำนวนจะใช้คำ เปรียบเทียบแตกต่างกัน แต่เมื่อ พิจารณาความหมายโดยรวม ของสำนวนแล้ว พบว่า ทั้งสอง สำนวนให้ความหมาย เหมือนกัน

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพจนานุกรม	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
10	แนวหมากต้อง บ่ห่อนหล่น ไกลกก แนวผมดก บ่ห่อน มีหัวล้าน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 55)	พ่อแม่เป็นอย่างไรลูกก็เป็นอย่าง นั้น เช่นเดียวกับ ลูกไม้หล่น ไม่ไกลต้น	ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1026)	น. ลูกย่อมไม่ต่างกับพ่อแม่ มากนัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1026)	สำนวนพจนานุกรม “แนวหมาก ต้อง บ่ห่อนหล่นไกลกก แนว ผมดก บ่ห่อนมีหัวล้าน” ความหมายหลักของสำนวนนี้ อยู่ที่วรรค “แนวหมากต้อง บ่ห่อนหล่นไกลกก...” คำว่า “แนว” ในสารานุกรมของ ปรีชา พิณทอง ให้ความหมายไว้สอง ความหมาย ดังนี้ แนว (1) น. หมายถึง เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย. speices, used like an indenfinite article to refer to any member of a genetic grouping, as in “never trust a tiger” แนว (2) น. หมายถึง ชนิด, อย่างของแต่ละชนิดแต่ละอย่าง

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					เรียกแนว. type, kind, variety (ปรีชา พิณทอง, 2532: 451) และคำว่า “ห่อน” หมายถึง ว. ไม่, ไม่ใช่ที่, บ่. not ever, never, hardly ever.(ปรีชา พิณทอง, 2532: 879) คำว่า “ห่อน” นี้นอกจากจะ มีความหมายตามที่กล่าวมา ข้างต้นแล้ว จากการสัมภาษณ์ มีผู้ให้ความหมายไว้อีกอย่างหนึ่ง ว่าหมายถึง กลิ้ง, กลิ้งไป เมื่อให้ ความหมายว่ากลิ้ง ในวรรณคดี “...บ่ <u>ห่อน</u>หล่นไกลกก...” หมายความว่า ไม่กลิ้งหล่นไปไกลกต้น ซึ่งตรง กับสำนวนไทยว่า “ลูกไม้หล่น ไม่ไกล<u>ต้น</u>” นอกจากนี้ คำว่า “กก” ในภาษาอีสาน หมายถึง

ตารางที่ 39 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					ต้นไม้ ซึ่งคำว่า “ต้น” ในสำนวนไทย หมายถึง ต้นไม้ เช่นเดียวกัน พญาระ บุษือชนิดของผลไม้ไว้ อย่างชัดเจน คือ หมากต้อง หมายถึง ผลกระทอน ในภาษาไทยกลาง เป็นคำวิสามานยนามที่เป็นชื่อเรียกเฉพาะ ส่วนสำนวนไทยใช้ “ลูกไม้” ซึ่งเป็นคำสามานยนามที่เป็นนามทั่วไป นอกจากนี้สำนวนพญายังมีการยกอุปมาเพื่อเป็นการขยายความเพิ่มเติม คือ “แนวผมดกบ่ห่อนมีหัวล้าน” จากการขยายความนี้เองที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รูปสำนวนทั้งสองแตกต่างกัน

จากตารางที่ 39 จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยแบบความหมายเหมือนกัน เป็นกลุ่มสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันสามารถสื่อความหมายได้อย่างเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านมีการให้ความหมายของคำพญาโดยใช้สำนวนไทยให้ความหมายหมายถึงอย่างเดียวกันแทน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพญากับสำนวนไทย ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ความหมายของพญากับสำนวนไทยเหมือนกัน คือ สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเป็นคำประเภทเดียวกันที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันและมีความหมายอย่างเดียวกัน และคำที่ประกอบกันเป็นบางคำเป็นคำต่างประเภทกัน แต่เมื่อใช้ในความหมายตามบริบทในสำนวนมีความหมายเหมือนกัน ซึ่งคำที่แตกต่างกันส่วนใหญ่เป็นคำที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบซึ่งเกิดขึ้นจากลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่น กลุ่มสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยแบบความหมายเหมือนกัน คิดเป็นร้อยละ 28.29

2. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน

ตารางที่ 40 แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกันระหว่างผลญากับสำนวนไทย

ลำดับที่	สำนวนผลญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
1	คนผู้มีความรู้ ชูชีเข็ดบ่แม่น ความรู้ ท้อแผ่นฟ้า เป็นบ้ำท้อแผ่นดิน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 2)	ควรทำในสิ่งที่ตนมี ความรู้หรือได้ร่ำเรียนมา ในทางที่ถูกที่ควร	ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 232)	ว. มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้ ความรู้ให้ประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 232)	ทั้งสองสำนวนนี้มีคำหลักที่มี ความหมาย หมายถึงมีความรู้มาก แต่ไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ได้ ได้แก่ “ความรู้ท้อ แผ่นฟ้า” ในสำนวนผลญา กับ “ความรู้ท่วมหัว” ซึ่งกลุ่มคำเหล่านี้ ให้ความหมายว่า มีความรู้มาก เช่นกัน โดยคำว่า “ท้อ” หมายถึง ก. เท่าเสมอ เหมือน เท่ามือเรียก ท้อมือ เสมอกันเรียก ท้อกัน argest dominant (ปรีชา พิณทอง, 2532: 401) ส่วน “ชูชีเข็ดบ่แม่น” กับ “เป็นบ้ำท้อแผ่นดิน” สำนวนผลญา นอกจากจะใช้ทำไม่ถูกต้องเป็นบ้ำ ในที่นี้คือ การใช้ความรู้ในการทำ สิ่งต่างๆ แล้วไม่เกิดประโยชน์ใดๆ

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					ต่อตัวเอง เท่ากับ “เอาตัวไม่รอด” ในสำนวนไทย หากพิจารณาความหมายตามรูปภาษา หมายถึง ผู้มีความรู้มากแต่นำความรู้ไปใช้ในทางที่ไม่ ถูกต้องไร้ศีลธรรม ทำไปโดยขาดความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีเท่ากับการ กระทำของคนบ้า เมื่อพิจารณาความหมายที่แท้จริง สำนวน “คนผู้มีความรู้ ชูชู้ เชื้อคับแมน ความรู้ต่อแผ่นดินฟ้า เป็น บ้าต่อแผ่นดิน” คือ คนที่มีความรู้มากแต่ไม่สามารถเอาตัวเองให้รอดได้ ดังสำนวนไทยว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ผู้บอกภาษาให้ไว้

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
2	ครั้นเจ้าได้ชี้ข้างกึ่งห่มเป็นพระยา เจ้าอย่าลืมนานาผู้หน้าดินช้าง (สวิง บุญเจิม, 2537: 13)	ให้รู้จักนึกถึงบุญคุณคนที่เคยช่วยเหลือเรามาก่อน เมื่อได้ดีแล้วอย่าลืมตัวหรือลืมนคนที่เคยให้ความช่วยเหลือเราเมื่อคราวทุกข์ยาก	วัวลืมตีน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1063)	คนที่ได้ดีแล้วลืมนฐานะเดิมของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1063)	ทั้งสองสำนวนนี้มีความหมายถึง บุญคุณเช่นกัน โดยสำนวนไทยมีบ่อเกิดจากวัฒนธรรมการกิน ข้าวแดง หมายถึง ข้าวที่ตำด้วยมือ ซึ่งในอดีตยังไม่มีโรงสีใช้ ข้าวจึงมีสีแดง ส่วนแกงร้อน หมายถึงอาหารที่ทำเสร็จใหม่ ไม่ใช่ของเหลือ เป็นการสอนให้เรานึกในบุญคุณผู้ที่ให้ข้าวปลาอาหารเรากิน ส่วนสำนวนพญามีบ่อเกิดจากการประกอบอาชีพการทำนาของคนอีสาน ถ้ามีควายก็มีข้าวกิน ควาย คือ ผู้มีพระคุณของชวานานั่นเอง สังเกตได้จากคำหลักที่ทำให้ทั้งสองสำนวนมีความหมายคล้ายกันคือคำว่า “ข้าว”

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
3	กำคองไว้ อย่าหลงลืมคิดว่าเอียน บาด ห้าหลุดออกได้ งูสิเกี่ยวตอดตาย ช้าเด (สรวง บุญเจิม, 2546: 65)	กำความลับของคนอื่นไว้ มักเป็นอันตราย หากพวก คนพาลสันดานหยาบซำมี กำลังแล้วหรือรู้ความลับ เข้าแล้ว สักวันเขาจะลอบ ทำร้ายหรือหักหลังเราได้	ให้เหยื่อเสียพอม (จิตรมาตรา, 2541: 656)	ช่วยเหลืออุปการะ เลี้ยงดูคน ที่เป็นพาลหรือคนที่มีสันดาล ไม่ดี พอลคนพาลหรือคนไม่ดี นั้นมีกำลังก็จะคิดกลับมา ทำร้ายเอา (จิตรมาตรา, 2541: 656)	สำนวนทั้งสองนี้มีความหมาย คล้ายกัน โดยพญามีความหมาย บางส่วนคล้ายกับสำนวนไทย คือ พวกคนพาลที่อยู่ใกล้ตัวสักวัน จะกลับมาทำร้ายหรือหักหลังเราได้ ส่วนความหมายที่แตกต่างกัน คือ พญามีความหมาย หมายถึง การกำ ความลับของคนอื่นหรือคนพาลไว้ ส่วนสำนวนไทย หมายถึง การช่วยเหลือหรืออุปการะเลี้ยงดู คนพาลไว้ ซึ่งเป็นส่วนของ ความหมายที่เหมือนกัน แต่เมื่อ พิจารณาความหมายของพญาและ สำนวนไทยในด้านความสัมพันธ์ ทางความหมายแล้วมีความหมาย บางส่วนใช้คล้ายคลึงกัน สามารถ

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					ใช้พญาและสำนวนไทยแทนกันได้ บางสถานการณ์ เนื่องจากสำนวนทั้งสองมีส่วนประกอบทางความหมายของสำนวน ทั้งที่ส่วนของความหมายเหมือนกันและ ส่วนของความหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้น สำนวนทั้งสองดังกล่าว จึงจัดเป็นสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมาย คล้ายกัน
4	ชาติที่เป็นเสือแล้ว ลายบ่ลายเขากระตุ้ ว่าสิหาคินหม้อ เข้ามาแค้นตี้มลาย (สวิง บุญเจิม, 2537: 33)	คนที่เคยทำชั่วเมื่อกลับตัว ทำความคิดแล้ว คนก็ยั้งว่า ชั่วเช่นเดิม ไหนๆ ก็เป็น ไปแล้วแก้ไขไม่ได้ ต้อง ยอมรับสภาพตาม สถานการณ์นั้นๆ	ตกกระไดพลอยโจน (วิจิตรมาตรา, 2541: 190)	พลอยประสมหรือพลอย เป็นไปด้วยในเมื่อเห็นว่า จำเป็นจะต้องทำตามไป สำนวนนี้มีความหมายเป็น สองทาง ทางหนึ่งผู้อื่นเป็นไป ก่อนแล้วตนเองพลอยตาม เทียบตามคำในสำนวนก็คือ	สำนวนทั้งสองนี้มีความหมาย คล้ายกัน โดยพญามีความหมาย บางส่วนคล้ายกับสำนวนไทย คือ เป็นไปโดยไม่มีทางเลือกได้ แต่ ต่างกันที่พญาใช้ความหมายจะจง หมายถึง คนเคยทำความชั่วมาก่อน แม้ทำความดีแล้วแม้บางอย่างไม่ได้

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
				ว่าเห็นคนอื่นตกกระได ตนเอง ก็พลอยโจนตาม อีกทางหนึ่ง ไม่เกี่ยวกับคนอื่น ตนเองรู้สึก ตนว่าถึงเวลาที่ตนเองจะต้องทำ ไม่มีทางเลี่ยงได้ ก็เลยประสม ทำไปเสีย เทียบตามคำใน สำนวนก็เท่ากับว่าตนเองตก กระไดแต่ยังมีสติอยู่ ก็รีบโจน ไปให้มีท่าทาง ไม่ปล่อยให้ ตกกลงไปอย่างไม่มีท่า	เป็นคนกระทำก็ยิ่งถูกกล่าวหาว่า เป็นคนทำเช่นเดิมจนต้องยอมรับ สภาพ ส่วนสำนวนไทยให้ ความหมายที่แตกต่างไป คือ ไม่ได้ เจาะจงว่าเป็นบุคคลประเภทใด และหมายถึงเห็นคนอื่นเป็นก็พลอย เป็นตามไปด้วยและทำตามคนอื่น ทั้งเพราะไม่มีทางเลี่ยง
5	ขาน้ำป่ท่ขาหลัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 154)	สิ่งที่อยู่ข้างหน้าอาจไม่ดี เท่ากับสิ่งที่อยู่ใน ปัจจุบัน เพราะสิ่งที่อยู่ ข้างหน้าไม่ใช่ว่าจะดี เสมอไป หรือเพื่อนหรือ คนอื่นที่รู้จักในวัน	หมายน้ำบ่หน้า (วิจิตรมาตรา, 2541: 610)	มุ่งหมายหรือหวังจะได้สิ่ง ข้างหน้าหรือสิ่งที่คิดว่าจะมี ข้างหน้า อะไรที่หวังข้างหน้า อาจไม่มี หรือไม่ได้ดัง ประสงค์ เปรียบเหมือน เดินทางไปก็จะไปหาบ่อน้ำ	สำนวนทั้งสองนี้มี ความหมายคล้ายกัน เนื่องจากมี ความหมายบางส่วนเหมือนกัน คือ สิ่งที่อยู่ข้างหน้าหรือสิ่งที่หวังไว้ ข้างหน้าอาจไม่เป็นดังที่หวังไว้ เช่นเดียวกัน ส่วนที่ต่างกัน คือ

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
		ข้างหน้าไม่สู้ญาติพี่น้อง ที่มีอยู่เดิม		เอาข้างหน้า อาจไม่พบบ่อน้ำ หรือพบบ่อแต่ไม่มีน้ำก็ได้ (จิตรมาตรา, 2541: 610)	พญามีความหมายกว้าง รวมไปถึง เพื่อนหรือคนอื่นที่รู้จักในวัน ข้างหน้าไม่สู้ญาติพี่น้องที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นส่วนของความหมายที่ แตกต่างไปจากสำนวนไทย ดังนั้น สำนวนทั้งสองดังกล่าว จึงจัดเป็นสำนวนที่มีความสัมพันธ์ ทางความหมายแบบความหมาย คล้ายกัน
6	คำปากหวานดั่งน้ำอ้อย ใจส้มดั่ง หมากนาว (ปรีชา พิณทอง, 2528: 67)	พวกพุดดีแต่ปาก แต่ใจ ไม่ได้คิดคืออย่างปากว่า	ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ (กรมวิชาการ, 2543: 188)	พุดจาดีอ่อนหวาน แต่ใจ คิดร้าย (กรมวิชาการ, 2543: 188)	สำนวนทั้งสองนี้มีความหมาย คล้ายกัน เนื่องจากมีความหมาย บางส่วนเหมือนกัน คือ ปากพุดดี ด้วย แต่ใจไม่ได้คิดคืออย่างปาก เช่นเดียวกัน ส่วนที่ต่างกัน คือ สำนวนไทยให้ความหมายบางส่วน แตกต่างไปจากพญา คือ ให้ ความหมายเจาะจงว่า พุดดีกับเราใจ

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					คิดร้ายต่อเรา แต่พญาให้ความหมายไว้เพียงว่า ใจไม่ได้คิดคืออย่างคำพูด ซึ่งใจที่ไม่ได้คิดคินี้อาจหมายถึงกับคนอื่น ๆ นอกจากเราด้วย ดังนั้น สำนวนทั้งสองดังกล่าว จึงจัดเป็นสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน
7	อดสาเขื่อนกินจิงต่างขา อดสาเว้าผู้ฮ้าย ซามพ้อผู้ดี (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	ให้ยอมรับในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ในปัจจุบัน อดใจไว้รอ หากมีโอกาสแล้วค่อยทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม	อดเปรี้ยวไว้กินหวาน (กรมวิชาการ, 2543: 343)	อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 343)	สำนวนทั้งสองนี้มีความหมายคล้ายกัน เนื่องจากมีความหมายบางส่วนเหมือนกัน คือ ให้อดใจรอเพื่อเจอสิ่งที่ดีกว่าในวันข้างหน้า ส่วนความหมายที่แตกต่างกัน คือ พญามีความหมาย รวมไปถึงการยอมรับสภาพในปัจจุบัน เมื่อมีโอกาสแล้วจึงค่อยทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นส่วนของความหมายที่แตกต่างไปจากสำนวนไทย

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					จากความแตกต่างดังกล่าว ทำให้สำนวนทั้งสองเป็นสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน เพราะมีความหมายบางส่วนเหมือนหรือคล้ายกัน
8	ตกกะเทินว่าได้เหล้น เหล้นสาให้มันม่วน ตกกะเทินว่าได้กวน กวนสาให้มันขุ่น กวนขุ่นแล้ว ชิวกึ่งหากลีงอม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	ให้จริงจังในการทำงาน เมื่อได้ทำแล้วต้องให้ถึงที่สุด เมื่อทำให้ถึงที่สุดแล้วย่อมเกิดผลที่ดีตามมา	ก่อนแล้วต้องสาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546:68)	ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 68)	สำนวนทั้งสองเป็นสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน เนื่องจากมีความหมายบางส่วนคล้ายกัน คือเมื่อได้ทำแล้วต้องทำให้สำเร็จ พญามีความหมายกว้างกว่าสำนวนไทย มีความหมายรวมไปถึงให้ตั้งใจจริงในการทำงาน หากตั้งใจจริงแล้วย่อมจะได้ผลดีตามไปด้วย ส่วนสำนวนไทยให้ความหมายแคบกว่าสำนวนไทย เพราะให้ความ

ตารางที่ 40 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ผลการวิเคราะห์
					หมายเพียงการลงมือทำสิ่งใดแล้วต้อง ทำให้สำเร็จไม่ได้กล่าวถึงผลที่ตามมา เช่นกับพญา ดังนั้น ความสัมพันธ์ทาง ความหมายระหว่างพญา กับ สำนวนไทยนี้ เป็นความสัมพันธ์ ทางความหมายแบบความหมาย คล้ายกัน

จากตารางที่ 40 จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยแบบ ความหมายคล้ายกัน เป็นกลุ่มสำนวนที่มีความหมายบางส่วนคล้ายคลึงกัน แต่มีความหมายบางส่วน ที่แตกต่างกันไป ซึ่งลักษณะของความหมายที่แตกต่างกันพบ 2 ประเภท คือ คำพญามีความหมาย แยกกว่าสำนวนไทยและคำพญามีความหมายกว้างกว่าสำนวนไทย ความสัมพันธ์ทางความหมาย ระหว่างพญากับสำนวนไทยแบบความหมายคล้ายกัน คิดเป็นร้อยละ 26.32

3. ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกัน

ตารางที่ 41 แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่างกันระหว่างพญากับสำนวนไทย

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย
1	กบป่ตื้อตึงตายเป็นแต่หง่า หง่าป่ตื้อตึงตึงมา เหลือตึงแต่ใบ (สวิง บุญเจิม, 2546: 28)	แสดงถึงความไม่พร้อมเพรียงกันในการทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง ทำเท่านั้น ให้ดำเนินงานไปด้วยกัน
2	เป็นคนให้ธรรมเนียนคือนกเจ้า บาด่าบิน แผ่นฝ้าย ขาวแจ้ดั่งนกยาง (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 1)	อย่าโอ้อวดตนหรืออย่าแสดงตน เพราะ ความดีงามจะแสดงออกมาเมื่อเราปฏิบัติ หน้าที่
3	คันสติเดินไปหน้า ให้เหลือยหลังเบ็งสาก่อน คันมะรีดทิดเท้า เซาถ่อน เจ้าอย่าไป (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	ควรไตร่ตรอง พิจารณาให้รอบคอบก่อน ลงมือทำ หากเกิดความวุ่นวายหรือมีคน คัดค้านควรหยุดไว้ก่อน แล้วค่อย ดำเนินการต่อ
4	กินมำมำ บ่คลำเบ็งท้อง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	จะทำอะไรคิดถึงแต่ตนเองไม่นึกถึงผลที่ ตามมาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะส่งผลมาถึงตนเอง หรือไม่ สอนให้มีสติอย่าประมาท
5	คันสติเป็นขุนให้ ถามดูพวกไพร่ คันแมนไพร่ บ่ให้ แปลงบ้านกะบ่เฮือง (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	จะลงมือทำการใดควรปรึกษาและรับฟัง ความคิดเห็นคนรอบข้าง ให้คนอื่นมีส่วนร่วมในการทำงานอย่าง เต็มที่ หากทำคนเดียวอาจไม่สำเร็จได้

ตารางที่ 41 (ต่อ)

ลำดับที่	สำนวนพญา	ความหมาย
6	กินแล้วสู้ เห็นสู้แล้วแห่ เห็นพ่อเห็นแม่ คือ เทวดา (อุดม บัวศรี, 2540: 21)	ให้ปฏิบัติตามครรลองคลองธรรมหรือตาม แนวทางที่ดีงาม
7	กินแมงวันบ่เบื้อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คน โลกเอาหมดทุกอย่าง แม้จะทำผิด ศีลธรรม
8	ใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่าท่ง คั่นแม่นใจ จี่คร้าน กลางบ้านกะว่าดง (สวิง บุญเจิม, 2537: 23)	ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับใจ จะทำหรือไม่ทำ ใจนั้นเป็นใหญ่
9	ช่างลิตายท่าวเคือ เสือลิตายท่าวเหล่า (อุดม บัวศรี, 2540: 33)	คนเมื่อจะตายหรือหมดทางไปมักจะนึกถึง พ่อแม่และญาติพี่น้องของตนเมื่อหมดทางไป

จากตารางที่ 41 จะเห็นได้ว่า พญาดังกล่าวมีไม่มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับสำนวนไทย เพราะมีความหมายแตกต่างไปจากสำนวนไทย ซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัยความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยแบบความหมาย มีจำนวนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 45.39

จากการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย จะเห็นได้ว่า คำที่ใช้ในสำนวนพญาและสำนวนไทยนอกจากแตกต่างกัน เนื่องจากเป็นความหมายเชิงลีลา (Stylistic meaning) ที่แตกต่างไปตามสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากนี้สิ่งที่นำมาใช้เปรียบเทียบในสำนวนที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกันและความหมายคล้ายกัน พบสิ่งนำมาใช้เปรียบเทียบมี 2 ชนิด คือ สิ่งที้นำมาเปรียบเทียบเป็นคำที่อยู่ในหมวดเดียวกัน และ สิ่งที้นำมาเปรียบเทียบเป็นคำต่างหมวดกัน

จากการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยสามารถสรุปความสัมพันธ์ของสำนวนได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 42 สรุปการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างผลยากับสำนวนไทย

ลำดับที่	ผลยา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
1	กินหลายท้องแตก แยกหลายหลังหัก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	ทำอะไรเกินกำลังตน จะทำให้ได้รับความลำบาก สอนให้รู้จักความพอดี อย่าทำอะไรเกินกำลัง	-	-	-	✓	-
2	กกบ่ต้องตั้งตายตั้งแต่หง่า หง่าบ่ ต้องตั้งมาเหลือตั้งแต่โบ (สวิง บุญเจิม, 2546: 28)	แสดงถึงความไม่พร้อม เพรียงกันในการทำสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง ไม่ใช่ทำเพียงส่วนใด ส่วนหนึ่งทำเท่านั้น	-	-	-	-	✓
3	กินเข้าโต โสควมเพิ่น (อุดม บัวศรี, 2540: 9)	อย่าเสียเวลาไปกับวิพากษ์ วิจารณ์เรื่องของคนอื่น เพราะไม่ทำให้เกิด ประโยชน์	นินทากาล (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 298)	นินทา ในพระอภัยมณีมีกลอน ว่า “การนินทากาลเหมือน เหน้า ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีด มารีดหิน” คำว่า “กาล” ติดกับคำว่า “นินทา” ถ้าไม่เป็น คำเก่าก็เป็นคำของสุนทรภู่ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 298)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
4	เป็นคนให้ธรรมเนียม คือ นกเจ้า บาดว่าแผ่นฝ้าย ขาวแจ้คั้งนกยาง (อศิคร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 1)	อย่าไอ้อวดตนหรืออย่า แสดงตน เพราะความดี งามจะแสดงออกมาเมื่อ เราปฏิบัติหน้าที่	-	-	-	-	✓
5	กินสมอยาก ปากสมเคียด (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	ทำอะไรอย่างสะใจหรือทำ มากเกินไปเหตุในสิ่งที่ตน อยากทำ แทนที่จะดีแต่มี โทษ เพราะในสายตาผู้อื่น เป็นการกระทำที่ไม่ เหมาะสมให้รู้จักยับยั้ง	กินรังแตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 128)	ก. มีอารมณ์เสียหงุดหงิด บ่นว่าเกินกว่าเหตุ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 128)	-	✓	-
6	ดั่งแม่นขอ อิ่มท้องแม่นควาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 38)	คนทำไม่ได้รับผลประโยชน์ คนไม่ทำอะไรกับได้รับผล นั้นแทน	เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รอง กระดูกแขวนคอ (กรมวิชาการ, 2543: 168)	ไม่ได้ผลประโยชน์ แต่ต้อง พลอยเสียหายไปด้วย (กรมวิชาการ, 2543: 168)	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
8	กินแผ่นดินปาก อยากแผ่นดินท้อง เที่ยวขี้แผ่นดิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	ลำบากในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้ เป็นคนกระทำ คนอื่นได้ ประโยชน์ แต่คนรับภาระ คือเรา	เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รอง กระดูกแขวนคอ (กรมวิชาการ, 2543: 168)	ไม่ได้ผลประโยชน์ แต่ต้อง พลอยเสียหายไปด้วย (กรมวิชาการ, 2543: 168)	-	✓	-
9	คนผู้มีความรู้ ชูชี่เข้ดบ่แม่น ความรู้ ท้อแผ่นดินฟ้า เป็นบ้าท้อแผ่นดิน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 2)	ควรทำในสิ่งที่ตนมีความรู้ หรือได้รู้เรียนมาใน	ร้อนวิชา (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 468)	ทำหรือปฏิบัติ หรือประพฤดิ อะไรผิดปกตวิสัยที่คนธรรมดา ทำกัน มูลเหตุของสำนวนจาก คติที่เชื่อกันว่า คนมีวิชาแก่กล้า นั้นมักจะทำอะไรแปลกๆ ผิด คนทั้งปวง (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 468)	-	✓	-
10	กินมำมำ ป่กล้าเบ็งท้อง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	จะทำอะไรคิดตั้งแต่ตนเอง ไม่นึกถึงผลที่ตามมาว่าสิ่ง ที่เกิดขึ้นจะส่งผลมาถึง ตนเองหรือไม่ สอนให้มี สติ อย่าประมาท	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
11	คำแดงพร้อม สีเขียวดูยาก สอง กล่อมกลิ้ง กันเข้าจิ้งฉี่ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)	ควรมีความสามัคคีเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แบ่งแยก ทำอะไร คนเดียวย่อมมีความลำบาก ให้มีความสามัคคีทั้งกาย และใจไม่แตกแยกกัน	น้ำหนึ่งใจเดียว (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 298)	มีใจหรือความคิดเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกัน (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 298)	-	✓	-
12	คันติเป็นขุนให้ ถามดูพวกไพร่ คัน แมนไพร่บ่ให้ แปลงบ้านกะบ่เฮือง (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	จะลงมือทำการใดควร ปรึกษาและรับฟังความ คิดเห็นคนรอบข้าง ให้คนอื่นมีส่วนร่วม ในการทำงานอย่างเต็มที่ หากทำคนเดียวอาจ ไม่สำเร็จได้	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
13	กินแล้วผู้ เห็นผู้แล้วเหย่ เห็นพ่อ เห็นแม่คือเทวดา (อุคม บัวศรี, 2540: 21)	ให้ปฏิบัติตามครรลอง คลองธรรมหรือตาม แนวทางที่ดั่งงาม	-	-	-	-	✓
14	ใจให้เสมอน้ำคองคาสุมทรใหญ่ให้ เจ้าคิดถั่งถ้วน ดีแล้วจึงค่อยจา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 4)	ให้ใจกว้างและคิดก่อนพูด	ใจเป็นน้ำพระคงคา (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 155)	ใจคอกว้างขวางแผ่เพื่อเจือจาน คนทั่วไป เปรียบเหมือนแม่น้ำ ที่ได้เป็นที่อาศัยของคน ฉะนั้น คำว่า “พระคงคา” มาจากแม่น้ำ คงคา ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญใน อินเดีย เราเอามาใช้หมายถึง น้ำหรือแม่น้ำทั่วไป (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 155)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
15	กินแมงวันบ่เบื้อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนโลกเอาหมดทุกอย่าง แม้จะทำผิดศีลธรรม	-	-	-	-	✓
16	เด็กน้อยมีความรู้ สองสามความ มัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งล้าน อำไว้ค้อยคาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)	คนมีความรู้น้อยสำคัญ ตัวเองว่ามีความรู้มาก ส่วน คนรู้มากกลับไม่แสดงตน	กบในกะลาครอบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 8)	น. ผู้มีความรู้และประสบการณ์ น้อย แต่สำคัญว่ามีความรู้มาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 8)	-	✓	-
17	คันสิกิน กินแต่มันขังฮ้อน แกงบอนบ่คันปาก คันมันเข็น จั่งสิ คู้ย เป็ลืออ้อย อ้อยบ่ลง น้อยเอย (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	การงานบางอย่างควรรีบทำ ทันที ผลที่ได้จึงจะดีตาม ไปด้วย หากทิ้งไว้นาน อาจได้รับความเสียหาย	น้ำขึ้นให้รีบตัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	มีโอกาสดีควรรีบทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	-	✓	-
18	ตีหัวปลา กระเทือนหัวนาค (อุดม บัวศรี, 2540: 30)	ลูกน้องเดือดร้อนผู้เป็น หัวหน้าพลอยได้รับ ผลกระทบตามไปด้วย	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
19	ตกหมู่แข็งเป็นแข็ง ตกหมูกาเป็นกา (อติสร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 6)	ให้รู้จักปรับตัว เข้ากับ สิ่งแวดล้อม	เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตา ตาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 202)	ก. ประพัตติตนตามที่คน ส่วนใหญ่ประพัตติกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 202)	✓	-	-
20	กินพวมฮ้อน ฟ้อนพวมเมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	บางอย่างมีโอกาสดี ควรรีบทำในทันที	น้ำขึ้นให้รีบตัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	มีโอกาสดีควรรีบทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	✓	-	-
21	นินทาเอื้อง จารจาสับส่อ เป็นดั่งคน ลอกน้ำ เทลิมอย่าถ้อ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 53)	การนินทาพูดจากลับ กลอกเชื่อถ้อยไม่ได้อย่า ไปใส่ใจ ให้ฟังหูซ้าย ออกหูขวา	นินทากาล (วิจิตรมาตรา, 2541: 298)	นินทา ในพระอภัยมณี มีกลอนว่า “การนินทากาล เหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำ เหมือนเอามีดมากรีดหิน” คำว่า “กาล” ติดกับคำว่า “นินทา” ถ้าไม่เป็นคำเก่า ก็เป็นคำของสุนทรภู่ (วิจิตรมาตรา, 2541: 298)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
22	แนวนามเชื้อ เสือไพรนอนป่า บ่หอน อดอยากเนื้อคงกว้างเดือนขวาง (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)	ผู้สูงศักดิ์หรือผู้มีอำนาจอยู่ เฉยๆไม่ทำอะไรก็ได้ผลรับ ประโยชน์จากสิ่งที่ตน เกี่ยวข้องหรือต้องการ อยู่แล้ว มาจากนิทานเรื่อง การระเิด	เสือนอนกิน (วิจิตรมาตรา, 2541: 597)	ได้ผลประโยชน์โดยไม่ต้อง ลงมือทำมีส่วนได้หรือมีรายได้ ในกิจการหรืองานอย่างใด อย่างหนึ่งโดยตนเองมีอำนาจ หรืออิทธิพลควบคุมอยู่เฉยๆ ไม่ต้องทำงานนั้น (วิจิตรมาตรา, 2541: 597)	✓	-	-
23	ข้างสิดายท้าวเคือ เสือสิดายท้าวเหล่า (อุดม บัวศรี, 2540: 33)	คนเมื่อจะตายหรือหมดทาง ไป มักจะนึกถึงพ่อแม่และ ญาติพี่น้องของตนเมื่อหมด ทางไป	-	-	-	-	✓
24	กินขาดงผู้ไข เฝาคีตางเอาถ่าน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	บางสิ่งบางอย่างไม่สามารถ ทำแทนกันได้	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
25	กร้าพร้าวจวบจนม ผีเผดพ้อเข้าสาก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนอดอยากพอได้เจอสิ่งดีๆ เช่นอาหารก็มักจะรีบกิน อย่างมูมมามเหมือนคน ไม่เคยมีพ้อเห็นสิ่งใด ก็อยากได้ไปหมด	-	-	-	-	✓
26	โตนี่แนวนามเชื้อ สิ่งคงปล้องห่าง พิชบ้ายัย กรายไกลเกินบ่ยา เพิ่นนั้น แนวนามเชื้อ ทำทานปล้องถี่ ครันได้ ตอดพี่น้อง บ่ทันได้สั่งไผ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 44)	เป็นการเปรียบเทียบว่าเรา คนไม่มีอำนาจ คนข่อมไม่ เกรงกลัว ต่างจากคนมี อำนาจทุกคนต่างเกรงกลัว	คบคนให้ดูหน้า ซื่อผ้าให้ดูเนื้อ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 217)	ก. จะพิจารณาคนหรือสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้พิจารณาอย่าง ละเอียดรอบคอบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 217)	-	-	✓
27	ใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่าท่ง คันแม่นใจชี้คร้าน กลางบ้านกะว่าดง (สวิง บุญเจิม, 2537: 23)	ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับใจ จะทำหรือไม่ทำใจนั้น เป็นใหญ่	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
28	ลิ้มก็เสียดาย ทึบยาก็ขี้เสียด (อุดม บัวศรี, 2540: 34)	ทำอะไรครึ่งๆ กลางๆ ไม่รู้จะทำอย่างไรดี	กลืนไม่เข้าคายไม่ออก (วิจิตรมาตรา, 2541: 21)	สิ่งอะไรที่ไม่ดีเกิดขึ้นกับตน และสิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับตน อย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำอะไร ลงไปก็ไม่ดี จะไม่ทำก็ไม่ดี เป็นเรื่องตัดสินใจลงไป เด็ดขาดยาก ไม่รู้จะทำอย่างไรดี (วิจิตรมาตรา, 2541: 21)	-	✓	-
29	สุกคาน บ่ปานฝานห้วบ่ม เพิ่มบ่มให้ บ่อปานเจ้าบ่มเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 9)	ทำการใดคนอื่นทำให้ไม่สู้ เราลงมือทำเอง	ลิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น (วิจิตรมาตรา, 2541: 575)	ลิบคนมาบอกเล่ามาพูดให้ฟัง ก็ไม่เท่าได้เห็น ได้ด้วยตา ตนเอง สำนวนนี้ล่างที่ก็พูดต่อ อีกว่า “ลิบปากว่าไม่เท่าตา เห็น ลิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ” (วิจิตรมาตรา, 2541: 575)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
30	ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่เล่ามันลืม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	นำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ และให้มี ความรู้พร้อมตลอดเวลา ชั้นหมั่นศึกษา เล่าท่อง และทบทวนจึงจะเกิดผลดี	-	-	-	-	✓
31	ถามเข็มแล้ว ถามโหมเบ็งก่อน ครันโหมบ่มาแยกัน สนได้ก็บ่งาม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 45)	จะทำสิ่งใดควรปรึกษา คนรอบข้างก่อน หากคน รอบข้างไม่เห็นด้วย แม้จะ ทำการนั้นไปก็ได้ผลไม่ดี เท่าที่ควร	-	-	-	-	✓
32	ปางไฟไว้ ปางมันสาก่อน ปางเจ้าไว้ ปางข่อยหากลิมี่ (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)	วันนี้ไม่ใช่วันของเรา แต่วันข้างหน้าต้องมีวัน ของเราสักวัน	วันพระไม่มีหนเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	น. วันหน้ายังมีโอกาสอีก (มักใช้พูดเป็นเชิงอาฆาต) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
33	ได้บ่เสียบ่มีบ่อนไว้ กิบบ่ใช่เป็นหนี เท่าตาย (อุคม บัวศรี, 2540: 37)	เงินทองที่หามาได้ หาก ไม่รู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์ ในทางที่ชอบ เอื้อเพื่อ เพื่อแผ่คนอื่น ชีวิตบั้นปลาย จะไม่มีคนเหลียวแล อยู่คนเดียว	-	-	-	-	✓
34	หากอยู่ตามชะบวนอ้อย ลำหวนบ่มี เพื่อนชมแล้ว เครือเขาฮอ หากมากอด เกี่ยว ลำอ้อยก็จิ้งจม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 10)	อยู่ในหมู่คนดีเราก็จะเป็น คนดี อยู่ในหมู่คนชั่วเรา ก็จะเป็นคนชั่วไปด้วย	เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกา เป็นกา (กรมวิชาการ, 2543: 53)	คบคนดีก็จะเป็นคนดี คบคน ชั่วก็จะเป็นคนชั่ว (กรมวิชาการ, 2543: 53)	✓	-	-
35	จับบ่กินหญ้า อย่าข่มเขาหัก หมูป่กินฮ่า อย่าตีดังเวือ (ปรีชา พิณทอง, 2500:1)	อย่าบังคับให้คนอื่นทำ ในสิ่งที่เขาไม่ชอบและ ไม่ถนัด ตรงกับสำนวน ไทยว่า อย่าข่มเขาโคขืน ให้กินหญ้า	ข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 164)	ก.บังคับจิตใจผู้อื่นให้ทำตามที่ ตนต้องการ เช่น จะจัดแจงแต่ง ตามอารมณ์เราเหมือนข่มเขา โคขืนให้กินหญ้า (สังข์ทอง) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 164)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
36	ปลาคุบั้ง เต็มไฟเข้าบ่อยาก สังกมา คะดันดิน อยากรินข้าวบ้ายเกลือ แค้นอ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 61)	สิ่งดี ๆ ที่ตนมีอยู่แล้ว ไม่พอใจ กลับอยากได้ สิ่งอื่นที่ไม่ดี ไม่รักดี ก็ว่า	รักดีห้ามจั่ว รักชั่วห้ามเสา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 938)	ก. ไฟดีจะมีความสุขความเจริญ ไฟชั่วจะได้รับความลำบาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 938)	-	✓	-
37	ปางข้าวสารไว้ อย่าสไลดองห่อ ปางข้าวต้มปางกล้วยหากลิมี่ (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)	อย่าดูถูกคนอื่น เพราะ โอกาสของแต่ละคน ก็ย่อมมีต่างวาระกัน เช่น กับวันพระไม่มีหนเดียว	วันพระไม่มีหนเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	น. วันหน้ายังมีโอกาสอีก (มักใช้พูดเป็นเชิงอาฆาต) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1060)	✓	-	-
38	ยามดิบไปให้เห็น ยามเหม็นจั่งให้พ้อ (อุดม บัวศรี, 2540: 38)	เมื่อได้ดีไม่เคยช่วยเหลือ คนอื่น ๆ รอบข้าง แต่เมื่อ เดือดร้อนจึงกลับมาขอ ความช่วยเหลือ	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
39	จ้วงเห็นแก่หญ้า ขี้ข้าเห็นแก่กิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนเห็นแก่ตัวหาแต่ ประโยชน์ส่วนตน ไม่เคยคำนึงถึงคนอื่น	จ้วงเห็นแก่หญ้า ขี้ข้าเห็นแก่กิน (วิจิตรมาตรา, 2541: 535)	ตะกละตะกลาม ตั้งหน้าตั้งตา กินท่าเดียว สำนวนนี้มุ่งถึง คนชั้นต่ำ และเอาจ้วงมาเปรียบ แต่สิ่งที่เอาจำแรก คือ “จ้วง เห็นแก่หญ้า” มาพูดสำหรับ ว่าคนโลก (วิจิตรมาตรา, 2541: 535)	-	✓	-
40	แวนนามข้าง พลายสารเผือกผ่อง มันหากเกิดอยู่ห้อง ดงกว้างด่านไพร (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	คนคืออยู่ในป่า เช่นเดียวกับภามิตที่ว่า ข้างเผือกเกิดในป่า	-	-	-	-	✓
41	อันว่ายุ่งยางไม้ ลมตียังหักท่อน บาด ว่าเครือหญ้าป่อง ลมตียังหักท่อน บาด (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)	ให้เอาตัวเองรอดได้ตาม สถานการณ์	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
42	ว่าแต่เจ้านันฐ์หมัดฮ่อมทางใต้ บาด ห้าใจของโตทอภูบมีฐ์ (สวิง บุญเจิม, 2537: 62)	ให้รู้จักใจตนเอง	-	-	-	-	✓
43	ช่างนำผู้เต่า ฝึเป่าปอกิน (อุดม บัวศรี, 2540: 42)	รับฟังคำแนะนำหรือทำ อะไรตามแบบอย่างผู้ใหญ่ เคยปฏิบัติมา จะทำให้ สำเร็จได้โดยง่าย เช่น เชื่อกันอาบน้ำร้อนมาก่อน ย่อมปลอดภัย	เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 415)	ก.ประพฤติตามอย่างผู้ใหญ่ ย่อมปลอดภัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :415)	✓	-	-
44	ชาติที่โพธิ์ศรีสร้อย ใบบ่หนาน กบ แก้วน หมายกบ่หวานจ้อยๆ กาเอียง บ่อยากดอม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)	คนที่ไม่สามารถให้ ผลประโยชน์กับใครได้ ก็ไม่มีใครอยากคบหา หรือผู้ใหญ่ที่ไม่ให้ ความสนใจและเอาใจใส่ ลูกหลาน จึงทำให้ ลูกหลานไม่สนใจใยดี	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
45	เจ้าเอือนพาเว้า เจ้าเหล่าพากิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	ถ้าไม่ไว้วางใจได้ ก็อย่า ทำตัวฉลาดกว่าคนที่ เจ้าถิ่น ให้ปฏิบัติตามเขา จึงจะปลอดภัย	-	-	-	-	✓
46	น้ำบกแห้ง มดได้กินปลา น้ำมากมา ปลาได้กินมด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 52)	ทุกสิ่งทุกอย่างไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตลอดเวลา เช่นเดียวกับ สำนวนว่า น้ำมาปลากิน มด น้ำลคมดกินปลา	น้ำขึ้นปลากินมด น้ำลคมด กินปลา (วิจิตรมาตรา, 2541: 287)	ยามชะตาขึ้นทำกับเขาไม่ดี อย่างไร ยามชะตาตกเขากลับ ทำไม่ใช่ออย่างนั้น เปรียบได้ กับเวลาน้ำขึ้นปลาก็ว่าเราเรียง สุขมดกินได้ แต่พอน้ำลดแห้ง ปลาขากน้ำก็ต้องตายมด ก็กลับมาตอมกินปลา พม่า มีสำนวนอย่างเดียวกันนี้ ตรงกับไทย (วิจิตรมาตรา, 2541: 287)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
47	อดสาเชื่อนนอนเอนนอนฟากไม้ไผ่ บาด โชคใหญ่มาแล่นเข้า สีนอนเป็นแผ่น กระยุง (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)	ให้รู้จักอดทนเพื่ออนาคต วันข้างหน้าเพื่อมีสิ่งดีๆ เข้ามาในชีวิต	อดเปรี้ยวไว้กินหวาน (กรมวิชาการ, 2543: 343)	อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 343)	✓	-	-
48	ควยตุ้มักชน คนจนมักเว้า (อุดม บัวศรี, 2540: 46)	คนที่มัวแต่พูดไร้สาระเวลา มีปัญหา มักแก้ปัญหาด้วย กำลัง ไม่ค่อยมีความคิด เช่น คนขี้เกียจ มักพูด มากกว่าทำ	-	-	-	-	✓
49	ทำทานบ่มีศีลพร้อม ผลบุญบ่เฮือง สูง มีศีลครั้นบ่คิดละเว้น สิเป็นได้ ดั้งใด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 48)	ทำบุญด้วยจิตใจที่ไม่ สะอาด ทำบุญมาก เท่าไรก็ไม่ได้รับผลบุญ นั้น เหมือนกับการทำบุญ เอาหน้า เช่นพวกมือถือ สากปากถือศีล ทำตัวเป็น พวกมีศีลแต่รักษาศีลไว้ ไม่ได้ เป็นต้น	มือถือสากปากถือศีล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 866)	ว.มักแสดงตัวว่าเป็นคนดีมี ศีลธรรมแต่กลับประพฤติชั่ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 866)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
50	เห็นว่าพักผ่อนเหี้ยนกลางทาง อย่าสีฟ้าเหียบข่า บาดหน้าถอด ยอดขึ้น ยังสีได้กำเกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 69)	อย่าเหยียบข่าหรือดูถูกผู้ที่ ด้อยกว่า สักวันหนึ่งเรา อาจได้ฟังฟังเขา คล้าย สำนวนไทยว่า คนล้มน อย่าข้าม	คนล้มนอย่าข้าม (วิจิตรมาตรา, 2541: 97)	สำนวนนี้มีคำต่ออีกว่า “ไม่มี ล้มนจึงข้าม” แปลว่าคนดีที่ ต้องตกต่ำชั่วคราวจนหรือ หมดอำนาจ เนื่องจากชีวิตผัน แปรเปลี่ยนแปลงไป ไม่ควร จะลบหลู่ดูถูก เพราะคนดี อาจจะกลับเฟื่องฟูขึ้นอีกได้ ผิดกับไม้ที่ล้มนแล้วข้ามได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 97)	✓	-	-
51	ปล่อยเอียนลงดม (อุดม บัวศรี, 2540: 59)	อย่าวางใจคนที่เราไม่รู้จัก ห้วนอนปลายเท้า	คบคนจรนอนหมอนหมื่น (วิจิตรมาตรา, 2541: 98)	คบคนจรแปลกหน้าแล้ว อาจ เกิดโทษ เช่นเดียวกับนอน หนุนหมอนหมื่น ซึ่งจะทำให้ ตกหมอนคอเคล็ดได้ คนตก หมอนคอเคล็ดนั้นมียาก (วิจิตรมาตรา, 2541: 98)	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
52	เต่าหากินกุ่มปากเต่า แลนหากินกุ่มปากแลน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ให้ทำมาหากินเลี้ยงตัวให้รอดตามความสามารถ และฐานะของตน เช่นเดียวกับนกน้อยทำรังแต่พอตัว	นกน้อยทำรังแต่พอตัว (วิจิตรมาตรา, 2541: 275)	เป็นสำนวนหมายความว่าเป็นผู้น้อยทำอะไรต้องดูให้พอสมควรกับฐานะ (วิจิตรมาตรา, 2541: 275)	-	✓	-
53	แนวหมากต้อง บ่ห่อนหล่นไกลกก แนวพมคค บ่ห่อนมีหัวล้าน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 55)	พ่อแม่เป็นอย่างไรลูกก็เป็นอย่างนั้น เช่นเดียวกับลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น	ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1026)	น. ลูกย่อมไม่ต่างกับพ่อแม่มากนัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1026)	✓	-	-
54	อดสาสู้กินปลาตุตงปลาแดก อดสา กินน้ำง้วนชามพ้อน้ำหัว เถาะนอ (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)	อดทนต่อความยากลำบากในวันนี้เพื่อรอสิ่งดีๆ ในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับสำนวนว่า อดเปรี้ยวไว้กินหวาน	อดเปรี้ยวไว้กินหวาน (กรมวิชาการ, 2543: 343)	อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 343)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
55	ลักหนี่ปานหม้อนิล (อุดม บัวศรี, 2540: 61)	หายไปโดยไม่ทราบสาเหตุ	-	-	-	-	✓
56	ของกินบ่แซบให้อ้อน เมียบ่งาม ให้หนุ่ม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	มองด้านหรือหาคนที่ดี ของสิ่งต่างๆ ทดแทน ด้านที่ไม่ดี	-	-	-	-	✓
57	ทำการสร้าง อันใดก็ให้อื่นตรงถ้อน อย่าได้เห็นแก่ใกล้ กินกล้วยโม้มเลข (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 47)	ทำการใดควรคิดให้ รอบคอบ ไตร่ตรองให้ดี อย่ามั่งง่าย มั่งง่ายได้ยาก ก็ว่า	-	-	-	-	✓
58	อย่าสลิยเสียถิม พงษ์พันธุ์พี่น้องเก่า อย่าสลิละเผ่าเชื้อ เมื่อย่องว่าแผ่นดิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 73)	อย่าละทิ้งญาติพี่น้องของ ตน ไปเห็นคนอื่นดีกว่า	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
59	เนื้อกะว่ามัน สันกะว่าต่อน (อุคม บัวศรี, 2540: 62)	ไม่ลงรอยกัน คิดว่าตัวเอง ดีเหนือคนอื่น แต่ที่จริง พอๆ กัน	จนมพอสมน้ำยา (วิจิตรมาตรา, 2541: 70)	พอดีกัน แต่ความหมายไป ในทางว่า มีอะไรๆ ในสอง ฝ่ายเท่ากัน ไม่ดีหรือไม่มาก ไม่น้อยไปกว่ากัน ถูกผิด เท่ากันใครจะว่าใครดีกว่าใคร ไม่ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 70)	-	✓	-
60	บักินผักบมีเหยื่อท้อง บ่เอาพีเอน้อง เสียน่อเสียนแวน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ให้รักหรือช่วยเหลือญาติ พี่น้องของตน	-	-	-	-	✓
61	ตกตาได้ลงมือคั้น งามปลาหาเต่า เอา ให้เหม็ดชูชั่ง ลงให้เหม็ดชูด้าน ส่า แล้วจั่งเสีซา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	เมื่อคิดทำการสิ่งใดแล้ว ต้องทำให้ถึงที่สุดเท่าที่เรา จะทำได้แล้วจึงหยุดทำ	ก่อนแล้วต้องसान (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :68)	ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้ เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :68)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
62	เอายาวไว้ คือสินชัยพันไฮ่ ปีนี้ป้าปีปี หน้าจ้งฮอน (สวิง บุญเจิม, 2537: 75)	งานแต่ละอย่างใช้เวลา ต่างกัน ดังนั้นทำอะไร อย่าใจร้อน ค่อยทำไปให้ สำเร็จ	-	-	-	-	✓
63	จี๊ดกป้อง (อุดม บัวศรี, 2540: 65)	ได้จังหวะหรือโอกาส ทำให้ผลที่ได้ออกมาดี โดยความบังเอิญ	น้ำขึ้นให้รีบตัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 539)	มีโอกาสดีควรรีบทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 539)	-	✓	-
64	ผักกับขึ้น ปนกันบ่หอนเบือ เสือกกับ น้ำ ของแท้คู่กัน (อดิศร เพียงเกษ, , ม.ป.ป.: 16)	เราไม่สามารถทำอะไรคน เดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัย คนรอบข้างจึงจะสำเร็จ เช่น น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า	น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า (วิจิตรมาตรา, 2541: 294)	ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน (วิจิตรมาตรา, 2541: 294)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
65	ผู้กินกินพอสาก ผู้อยากอยากพอสาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	คนที่ไม่มีความรักเพื่อ เพื่อแม่ มุ่งหวังแต่ประโยชน์ ส่วนตน ทำให้สังคม ไม่สมดุลหรือเท่าเทียมกัน ทำให้เกิดการเอาใจเอา เปรียบกัน	-	-	-	-	✓
66	แนวนามเชื้อ หนูซึ่งชาติชั่ว เชื้อชาติ ส้ม ชมได้ก็บ่หวาน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	คนชั่วหรือคนพาลอยู่ที่ใด ถึงแม้จะมีคนคอยอบรม สั่งสอนเช่นไรก็ไม่สามารถ ทำให้เป็นคนดีได้ เช่น สำนวนว่า สันคอบนุคได้ สันดานขูดยาก ไม่มี ความ เจริญก้าวหน้า	สัญชาติหมา อดขี้ไม่ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 536)	คนชั้นต่ำก็อดประพฤติ ในทางต่ำไม่ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 536)	-	✓	-
67	เสียแสงเลี้ยงปูปลาไก่ เลี้ยงใหญ่ แล้วอยก้านจับไบนแทน (สวิง บุญเจิม, 2537: 82)	คนเนรคุณไม่รู้จักบุญคุณ ผู้ที่เคยเลี้ยงดูเรามา มีหน้าซ้ำยังทำให้เจ็บซ้ำ น้ำใจเสียอีก	กินบนเรือนจับบนหลังคา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	ก.เนรคุณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
68	ตีเหล็กค้อนหน้าช่าง (อุดม บัวศรี, 2540 : 75)	ทำตัวอดแค้นอดฉลาด กับคนที่เขาเชี่ยวชาญใน ด้านนั้นอยู่แล้ว หรือสอน ในสิ่งที่เขารู้อยู่แล้ว	1. สอนหนังสือสั่งฆราวาส (วิจิตรมาตรา, 2541: 561) 2. จุดได้ตำตอ (วิจิตรมาตรา, 2541: 140)	1. สอนผู้ที่มีความรู้ยอดเยี่ยม (วิจิตรมาตรา, 2541: 561) 2. พุดหรือทำอะไรสิ่งหนึ่ง สิ่งใดมาโดนกับผู้ที่เขาเป็น เจ้าของเรื่องนั่นเองหรือ เป็นตัวเขาเองโดยผู้พุด หรือคนทำไม่รู้ตัว (วิจิตรมาตรา, 2541: 140)	✓	-	-
69	สมพอกันมันจ้งมันพอกัน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	รู้เท่าทันกันและกัน พอกัน สมกัน (ด้านลบ)	ขมพอสมน้ำยา (วิจิตรมาตรา, 2541: 70)	พอดิกัน แต่ความหมายไป ในทางว่ามีอะไรๆ ในสอง ฝ่ายเท่ากัน ไม่ดีหรือไม่มาก ไม่น้อยไปกว่ากัน ถูกผิด เท่ากันใครจะว่าใครดีกว่าใคร ไม่ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 70)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
70	ตมติดเอาตมล้าง แถมกันให้มันค่อง น้ำติดเอาน้ำล้าง แถมซ้ำเติมผู้ดี (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	แก้ด้วยวิธีการอย่างเดียวกัน เช่น นามขอกเอานามบ่ง	นามขอกเอานามบ่ง (กรมวิชาการ, 2543 :299)	ตอบโต้หรือแก้ด้วยวิธีทำนอง เดียวกัน (กรมวิชาการ, 2543 :299)	✓	-	-
71	ขึ้นกอกแล้ว ลงปลายฟ้าสีฟ้า ขึ้นหง่าแล้ว ลงเหง้าท่าสีกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 51)	ทำอะไรต้องทำให้ถูกต้องตาม ทำนองคลองธรรม จะได้ ไม่ผิดจารีตประเพณี เช่น เข้าตามตรอกออกตาม ประตู	เข้าตามตรอกออกตามประตู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :201)	ก.ทำตามธรรมเนียมในเรื่อง การสู่ขอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :201)	-	✓	-
72	ผู้ดีอย่างช้า จี้อย่างไว (อุดม บัวศรี, 2540: 95)	สอนคนมีฐานะต่ำด้อย ให้รีบทำงาน เพราะ จะเชื่องช้าอย่างคนที่มี ฐานะดีไม่ได้	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
73	หนูกินม้อนจั่งเห็นคุณแม่ว ลูกแขวน แอวจั่งเห็นคุณพ่อแม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	เรามักจะเห็นความสำคัญ ของพ่อแม่หรือสิ่งที่อยู่ ใกล้ตัวก็ต่อเมื่อได้รับ ความเดือดร้อนหรือได้มา เป็นพ่อแม่แล้ว เป็นการ สอนให้สำนึกบุญคุณบิดา มารดา	-	-	-	-	✓
74	ไท่ไกลนี้ เจงเลงน้ำแจ้วซ่า บ่คือไต่ตั้ง หลัง ไท่ใกล้น้ำแจ้วจิง (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 49)	ให้ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ของคนที่เป็นคนใกล้ตัว เพราะญาติพี่น้องจะคอย ช่วยเหลือเราเสมอ อย่า ไปเห็นคนอื่นดีกว่าญาติพี่ น้องของตน	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
75	แก้มไม้ทางปลาย (อุดม บัวศรี, 2540 : 101)	การกระทำที่ไม่ถูกระเบียบ วิธี จะได้รับความลำบาก เช่น งานไม่เก็บหน้า เพราะ ทำได้ยากเกินความสามารถ หรือกำลังของคน	เจ้ญครกขึ้นภูเขา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 197)	ก. ทำงานที่ยากลำบากอย่างยิ่ง โดยต้องใช้ความเพียรพยายาม และอดทนอย่างมาก หรือบางที ก็เกินกำลังความสามารถหรือ สติปัญญาของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 197)	-	✓	-
76	คะล่าน้ำกินก่อน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	เกลียดขาแต่หวังประโยชน์ หรือวันที่จะมีสัมพันธ์ด้วย ไม่ได้ เกลียดตัวกินไข่กิน ปลาไหลกินน้ำแกงก็ว่า	เกลียดตัวกินไข่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 142)	ก.เกลียดตัวเขา แต่อยากได้ ผลประโยชน์จากเขา มักใช้ เข้าคู่กับเกลียดปลาไหลกิน น้ำแกง เป็น เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 142)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
77	บุญบาปนี้ เป็นคู่คือเงา เงานั้นตามเขา ชู้วันบ่มีเว้น (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)	บุญหรือบาปจะติดตามตัว เราไปตลอด เหมือนเงา ตามตัว	-	-	-	-	✓
78	อยากกินหลายได้กินท่อย่อย น้อยได้กินท่อย่อยมือ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ให้รู้จักยับยั้งชั่งใจละกิเลส อย่าโลภมาก เช่น สำนวน ที่ว่า โลกมากลาภหาย	-	-	-	✓	-
79	แนวนามบั้ง เปนโตกาสิตอด กิน ແຫ້ວ ເຮັດໃຫ້ເປັນຈິ່ງມ້ອນ ໂຍຸ້ມ ຫ້ອບັ່ງ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	ให้รู้จักระมัดระวังตัว อยู่เสมอ	-	-	-	-	✓
80	ເຮັດສິ່ງປັນນາໃຫ້ກິນ (อุดม บัวศรี, 2540: 50)	คนทำดีจะทำการใดๆ ก็มี สิ่งลบนันดาลให้สำเร็จ เช่นสำนวนว่า คนดีผีคุ้ม	คนดีผีคุ้ม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 216)	น.คนทำดีเทวดาย่อมคุ้มครอง มักใช้เข้าคู่กับ คนร้ายตายमुख (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 216)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
81	อยู่ใกล้เกลือกินดั่ง อยู่ใกล้ครึ่งซ้อม ครึ่งบ่แดง นอนตะแคงกอดสาวบ่อุ้น สวดจุ่มน้ำมันมือจุ่มบ่อถึง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	อยู่ใกล้สิ่งหนึ่งแต่กลับ ไม่ได้รับผลประโยชน์จาก สิ่งนั้น เช่นสำนวนว่า ใกล้เกลือกินต่าง	ใกล้เกลือกินต่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 157)	ก.มองข้ามหรือไม่รู้ค่าของดี ที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งจะ เป็น ประโยชน์แก่ตนกลับไป แสวงหาสิ่งอื่นที่ด้อยกว่า, อยู่ใกล้ผู้ใหญ่แต่กลับไม่ได้ดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546:157)	✓	-	-
82	บุญบ่คาดได้ แสนสิหอมก็จำห่าง บุญคาดได้ แสนสิเว้นก็เว้นมา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)	หากสิ่งไหนเป็นของเรา แม้เราจะหลีกเลี่ยงก็จะวิ่ง เข้าหาเราอยู่วันยังค่ำ แต่สิ่งไหนที่ไม่ใช่ของเรา แม้จะหวงแหนไว้ ก็ไม่สามารถอยู่กับเราได้	แข่งเรือแข่งพายได้ แข่งบุญ แข่งวาสนาไม่ได้ (กรมวิชาการ, 2543: 55)	บุญวาสนาของแต่ละคนไม่ เท่ากัน (กรมวิชาการ, 2543: 55)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
83	ครั้นเจ้ากินเนื้อ กะให้ห้วงคุณหมา แต่เนื้อ บาดท่าโจรมันมา สิเพ็งหมา ค่าน้อย อยู่ดี (สวิง บุญเจิม, 2537: 14)	ให้รู้จักเพื่อแค้นรอบข้าง เพื่อวันข้างหน้าจะได้ พึ่งพาอาศัยเขาได้	-	-	-	-	✓
84	ฮากไม้สอนชวน (อุดม บัวศรี, 2540: 103)	ประสบการณ์จะทำให้เรา เรียนรู้ได้มากขึ้น	-	-	-	-	✓
85	ขามกินแล้วง่าย ขามคลายแล้วยาก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	เวลาทำคิดตั้งแต่ผลดี ไม่คิดถึงผลเสีย เมื่อทำไป แล้วไม่เป็นอย่างที่คิดไว้ ทำให้เกิดความเดือดร้อน แก้ไขกลับมาเช่นเดิมได้ ยากเช่นเดียวกับ อ้อยเข้า ปากซ้าง	อ้อยเข้าปากซ้าง (กรมวิชาการ, 2543: 348)	สิ่งที่เสียไปแล้วเอาคืนยาก (กรมวิชาการ, 2543: 348)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
86	บุญมีแล้ว แนวดีป้องใส่ บุญบ่ได้ แนวขี้ฮ้ายเล่นโฮม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 60)	คนดีมีบุญทำอะไรก็มีแต่ สิ่งดีๆ เข้ามาหา ถ้าหาก บุญไม่มีก็มีแต่สิ่งไม่ดีเข้า มาหา	-	-	-	-	✓
87	อย่าหาบข้างชาแมว (อุดม บัวศรี, 2540 :107)	ทำอะไรให้รู้จักความพอดี	-	-	-	-	✓
88	กลางคืนเป็นอีเห็น กลางวันเป็นนก เค้า ขามมือเข้าเป็นแมวโพง (สรวง บุญเจิม, 2546: 37)	คนที่ตัวตรงข้ามกับคนอื่น ทำตัวเป็นคนพาลทำตัวขี้ เกียจเป็นมิจลาชีพ เช่น กลางคืนออกเที่ยวไปทั่ว ไม่รู้จักนอน ตอนกลางวัน ก็นอนเป็นนกเค้าแมว เป็นต้น	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
89	กล้าหลายมันบ้าน (อุคม บัวศรี, 2540: 110)	ให้รู้จักวางตนให้ถูกต้อง เกิดความพอดี วางตัวหรือ ประพฤติปฏิบัติตนตาม ลักษณะและสถานะของ สังคมนั้นๆ กล้าเกินไป มักเป็นอันตรายและทำให้ ตัวเองลำบาก ให้รู้จัก เดินทางสายกลาง	กล้านักมักบั่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 79)	ว.กล้าเกินไปมักอันตราย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 79)	✓	-	-
90	เลี้ยงเหลือเกลืออิม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	ต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี	เลี้ยงดูปู่เลี้ยงดูพวช (วิจิตรมาตรา, 2541: 524)	เลี้ยง ดูแลให้เป็นสุขสบาย ใช้ในการต้อนรับหรือรับรอง แขก หรือผู้ใหญ่ที่ไปมาหาสู่ (วิจิตรมาตรา, 2541: 524)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
91	กตกตาลของมิเสียน เทียนสีของมิไต้ ภายในไฟลีส่องเห็นนอ อ้อยคำเป็น ทำแพ้งแมงข้อส่องบ่เห็น (สวิง บุญเจิม, 2537: 81)	คุณอย่าดูเพียงภายนอก ควรดูให้ถึงภายในจิตใจ เพราะใจมนุษย์ยากแท้ หยั่งถึง	-	--	-	-	✓
92	ลูกแทนพ่อ นน้อแทนลำ (อุดม บัวศรี, 2540: 130)	การกระทำของพ่อแม่ ส่งผลมาถึงลูก หากพ่อ แม่ทำดีไว้คนอื่นก็มองว่า ลูกเป็นคนดีไปด้วย หาก พ่อแม่ทำความชั่วลูกก็ถูก มองว่าเป็นคนชั่วไปด้วย	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
93	ทุกข์ให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้ไล่หนี (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนที่ตกทุกข์ได้ยากไม่ว่า จะเป็นทุกข์กายทุกข์ใจ ถ้าเป็นคนดีควรให้ความ ช่วยเหลือ แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ พุดุแหย่สอดเสียด บั่นน้ำ เป็นตัว คนประเภทนี้ ไม่ควรคบ เพราะจะทำให้ เราเดือดร้อนในภายหลัง	-	-	-	-	✓
94	ตกกะเทิน ว่าได้กำคอกแซ่ บ่มีวางให้ หางฟาด มีตั้งแต่ลิ้นนั้น คอเข้าใส่ซี่ตม นั่นแหละ (สวิง บุญเจิม, 2537: 35)	ทำอะไรต้องให้ถึงที่สุด ถ้าทำแล้วต้องทำให้สำเร็จ	ก่อนแล้วต้องสาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :68)	ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้ เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :68)	✓	-	-
95	มือนนอนอย่าเกือ เสือนนอนอย่าปุก (อุคม บัวศรี, 2540: 135)	อย่าไปสนใจหรือเสียเวลา กับคนเกียจคร้าน	สันหลังยาว (วิจิตรมาตรา, 2541: 565)	จี้เกียจ เกียจคร้าน (วิจิตรมาตรา, 2541: 565)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
96	คนทุกซั้ใช้ของดี คนมีใช้ของขาด (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนจนมักอวดอ้างตนว่า ร่ำรวย แต่คนรวยกลับ ไม่ชอบโอ้อวด	-	-	-	-	
97	แนวว่า กล้วยตีบน้อย บ่ให้ปลุกฮ่วม สวน แนวกล้วยขน บ่ให้ปลุกฮ่วม บ้าน แนวจี่คร้านลุงป่าเผิ่นบ่เอา (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)	ให้รู้จักปรับตัวเข้าหาผู้อื่น เป็นคนขยันอดทน หาก เห็นแก่ตัวก็ไม่สามารถ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ เช่นเดียวกับการหาลูกเขย ต้องดูให้ดีว่าเหมาะสม หรือเข้ากับญาติพี่น้องเรา หรือไม่	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
98	ผ้าฮ้ายห่อคำ (อุคม บัวศรี, 2540: 134)	อย่ามองคนเพียงภายนอก แล้วตัดสินเขาให้มอง นานๆ เพราะความจริงเขา อาจไม่เป็นอย่างที่เห็น ตรงกับสำนวนไทยว่า ผ้าซีริ้วห่อทอง	ผ้าซีริ้วห่อทอง (กรมวิชาการ, 2543: 194)	คนร้ายแต่แต่งตัวมอซมซ่อ (กรมวิชาการ, 2543: 194)	✓	-	-
99	ทุกข์บมีเสื่อผ้าฝ้ายเอนเพคะพอยู่ ทุกข์บมีเข้าอยู่ห้องนอนลืออยู่บเป็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนเราทนความยากลำบาก ทุกอย่างได้แต่ทนความ หิวไม่ได้	-	-	-	-	✓
100	กันดีกว่าแก้ แอติกว่าลัว (สวิง บุญเจิม, 2546: 47)	ให้รู้จักวางแผนในการ ทำงาน เพื่อป้องกันความ เสียหาย เช่นเดียวกับ ภาษิตว่ากันไว้ดีกว่าแก้	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
101	ซ้างคือขู่งา ปลาคือขู่เนื้อ (อุคม บัวศรี, 2540: 139)	คุณค่าของแต่ละคนมีอยู่ แตกต่างกัน	-	-	-	-	✓
102	มีเงินเว้าได้ มีไม้เห็ดเหือนงาม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	มีเงินสามารถทำสิ่งอื่นได้ ตามใจประสงค์	มีเงินมีทองเจรจาได้ มีไม้มี ไม้ปลุกเรือนงาม (วิจิตรมาตรา, 2541: 417)	มีเงินทองแล้วพูดอะไรคน ก็เชื่อฟัง (วิจิตรมาตรา, 2541: 417)	✓	-	-
103	กากินปลาไปคาคอแข็ง เหือคาแก้งไป หล่มเค้งวัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 55)	ผู้น้อยทำผิดจะเดือดร้อน ไปถึงผู้ใหญ่ เพราะผลของ การกระทำจะมีต่อเนื่องกัน เป็นลูกโซ่	-	-	-	-	✓
104	ตกกะเทินได้จ้า ครั้นบ่จ่าอย่าถอด (อุคม บัวศรี, 2540: 142)	เมื่อตัดสินใจทำการใด ควรทุ่มเทให้บรรลุผลตาม เป้าหมายโดยไม่ย่อท้อ ทำอะไรควรทำถึงที่สุด	ก้มหน้าก้มตา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 10)	ก.ทำโดยไม่มองดูสิ่งอื่น ทำโดยตั้งใจ เช่น ก้มหน้า ก้มตาทำไปจนกว่าจะสำเร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 10)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
105	มีเป็นคนจนเป็นหมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	คนรวยทำอะไรก็ดีมีแต่คน ขยอ้ง แต่คนจนทำอะไร ก็ไม่มีใครสนใจ เช่น สำนวนไทยว่า มีเงินนับว่า น้อง มีทองนับว่าพี่	มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่ (วิจิตรมาตรา, 2541: 417)	มั่งมีทองแล้วใครๆ ก็ประจบ เข้ามาเป็นญาติพี่น้อง (วิจิตรมาตรา, 2541: 417)	-	✓	-
106	กำคองไว้ อย่าหลงลืมคิดว่าเอียน บาดท่าหลุดออกได้ งูสิเกี่ยวตอดตาย ซ้ำเค (สวิง บุญเจิม, 2546: 65)	กำความลับของคนอื่นไว้ มักเป็นอันตราย หากพวก คนพาลสันดานหยาบซำรู้ เข้า สักวันเขาจะลอบทำ ร้ายหรือหักหลังเราได้	ให้เหยื่อเสื่อผอม (วิจิตรมาตรา, 2541: 656)	ช่วยเหลืออุปการะ เลี้ยงดูคน ที่เป็นพาลหรือคนที่มีสันดาล ไม่ดี พอคนพาลหรือคนไม่ดี นั้นมีกำลังก็จะคิดกลับมาทำ ร้ายเอา (วิจิตรมาตรา, 2541: 656)	-	✓	-
107	อยากทุกข์ให้เป็นนายคน อยาก สาละวนให้เอาเมียแม่บ่อย อยากให้ ป่วยให้จู้ใส่หนทาง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	อย่าหาหาใส่หัวหรือหา เรื่องใส่ตน และอย่าทำสิ่งที่ คนไม่นิยมทำ (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)	หาหาใส่หัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1288)	ก.ร่นหาเรื่องเดือดร้อนรำคาญ มาใส่ตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1288)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
108	กินผู้เดียว วกเกี่ยวกับมีผู้ช่วย (สรวง บุญเจิม, 2546: 89)	ให้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ไม่รู้จักแบ่งปันคนอื่นเวลา มีเรื่องเดือดร้อนจะไม่มี ใครช่วย	-	-	-	-	✓
109	อยากจนให้ขี้เถี้อยากมีให้ให้ทาน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักทำบุญทำทาน และ ช่วยเหลือผู้อื่น	-	-	-	-	✓
110	กล้าหลายมันบ้าน ย่านหลายคน ข่มเหง (สรวง บุญเจิม, 2546: 42)	ให้ยอมในเรื่องที่ควรยอม กล้าในเรื่องที่ควรกล้า	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลยา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
111	อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยากสบายให้เป็นหลัง (ปริชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักฝึกฝนตนเองรู้จักใช้ สติปัญญาทำงานหนัก งานเบา	-	-	-	-	✓
112	อยากมีหลายมันไส้ อยากได้หลายมันตาย (ปริชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักพอเพียงกับสิ่งที่ ตนมี อย่าโลภมาก	-	-	-	-	✓
113	อยากมีเงินให้ยืมเงินไปค้า ชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเอาของ (ปริชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักตัดกิเลส ความโลภ โกรธหลง อบายมุข ทั้งหลาย	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
114	คิดต่อน้ำห้วยหน้า ดิฮ้ายส่องบ่เห็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	อย่าหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง หรืออย่าหวังน้ำบ่อหน้า (พรชัย ศรีสารคาม, 2550)	หมายน้ำบ่อหน้า (วิจิตรมาตรา, 2541: 610)	มุ่งหมายหรือหวังจะได้สิ่ง ข้างหน้าหรือสิ่งที่คิดว่าจะมี ข้างหน้า อะไรที่หวังข้างหน้า อาจไม่มี หรือไม่ได้ดังประสงค์ เปรียบเหมือนเดินทางไปคิด จะไปหาบ่อน้ำเอาข้างหน้า อาจไม่พบบ่อน้ำหรือพบบ่อ แต่ไม่มีน้ำก็ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541: 610)	✓	-	-
115	โตบ่ช่วง ว่าไม้บ่เหนียว โตที่เคียว ว่า กรรมก่อนก็ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ตัวเองทำแต่กลับไปโทษ คนอื่น ไร่ไม่ดีโทษปีโทษ กลอง ก็ว่า	ไร่ไม่ดีโทษปีโทษกลอง (กรมวิชาการ, 2543: 247)	ทำไม่ดีหรือทำผิดแล้วไม่ ยอมรับกลับโทษคนอื่น (กรมวิชาการ, 2543: 247)	✓	-	-
116	ผ้าบ่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ ตายอย่าอยากได้เมียใหม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ให้พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ให้อยู่อย่างพอเพียง	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
117	เพิ่นซังโต อ่างซังตอ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คนอื่นโกรธอย่าโกรธ ตอบเหมือนเวรย่อมระงับ ด้วยการไม่จองเวร	น้ำขุ่นไว้ข้างใน น้ำใสไว้ข้าง นอก (วิจิตรมาตรา, 2541: 288)	มีความขุ่นเคืองโกรธแค้น ไม่ พอใจอะไรให้เก็บไว้ในใจ นิ่งๆ ส่วนภายนอกให้เห็นว่า ดีต่อด้วยเสมอ (วิจิตรมาตรา, 2541: 288)	-	✓	-
118	มีนตาบ่เห็นพี ตีตาบ่เห็นน้อง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ผู้ที่ไม่มีความเห็นเวลา อับจน	-	-	-	-	✓
119	ไวหลายถึกมอญ วองหลาย	มักทำให้เกิดผลเสีย	กินข้าวต้นกระโจมกลาง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	ก.ทำอะไรด้วยความร้อนใจ ไม่พิจารณาให้รอบคอบ มัก เป็นผลเสียแก่ตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
120	คนหลักค้ำไกล้ คนใบ้ค้ำไกล (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คนฉลาดหรือคนมีปัญญา รู้จักทำมาหากินไกล้บ้าน แต่คนไม่ฉลาดยอมไป ทำมาหากินไกลเพื่อให้ คนอื่นสนับสนุนหรือ นับถือซึ่งเป็นเรื่องยาก	-	-	-	-	✓
121	คนต่างคน ขนกันต่างกัน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	แต่ละคนต่างจิตใจ และ ความคิดย่อม ไม่เหมือนกัน	นานาจิตตัง (วิจิตรมาตรา, 2541: 285)	จิตใจต่างกันต่างคนก็ต่างมี ความคิดเห็นไปคนละทางมี รสนิยมหรือความนิยมชมชอบ หรือความพอใจไม่เหมือนกัน คำว่า “นานา” เป็นภาษามคธ และสันสกฤตแปลว่า ต่างๆ (วิจิตรมาตรา, 2541: 285)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
122	คนต่างบ้าน ว่านต่างสวน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คนต่างถิ่นหรือคนแปลก หน้าอย่าไว้ใจ	คบคนจรนอนหมอนหมิ่น (วิจิตรมาตรา, 2541: 98)	คบคนจรแปลกหน้าแล้ว อาจ เกิดโทษ เช่นเดียวกับนอน หนุนหมอนหมิ่น ซึ่งจะทำให้ ตกหมอนคอเคล็ดได้ คนตก หมอนคอเคล็ดนั้นก็มีมาก (วิจิตรมาตรา, 2541: 98)	-	✓	-
123	คนลายใน เสื้อลายนอก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คุณต้องดูที่จิตใจ ไม่สามารถดูได้เพียง ภายนอกเท่านั้น เช่นเดียวกับใจคนยากแท้ หยั่งถึง	-	-	-	-	✓
124	กฤษชช้างฮัสตราหาก ส่วนว่าง และฮันไฮเฮือคามากมี (สวิง บุญเจิม, 2546: 117)	คนดีมีศีลธรรมหาก เหมือนช้างและม้ามงคล ตรงข้ามคนไม่ดีไร้ศีลธรรม มีอยู่มากมาย	คนดีมีน้อยคนน้อยมีมาก (วิจิตรมาตรา, 2541: 95)	คนดีหาได้ยาก ส่วนคนชั่วหา ได้ทั่วไป (วิจิตรมาตรา, 2541: 95)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
125	นกเค้าหัวตาแม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ดีแต่ว่าคนอื่นไม่ดูตัวเอง ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเองก็ว่า	ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง (วิจิตรมาตรา, 2541: 536)	พูดว่าคนอื่นอย่างไร ตนเองก็ เป็นอย่างนั้น หรือตนเองก็ เป็นเสียเองคือกลับทำตาม ที่ว่าเขานั้นเอง (วิจิตรมาตรา, 2541: 536)	✓	-	-
126	กินหน้อยบ่ตาย กินหลายเป็นข่อยซ้ำ เค็ม (สวิง บุญเจิม, 2546: 103)	ให้รู้จักพอเพียง ความโลภ จะทำให้เดือดร้อน	-	-	-	-	✓
127	บวชสามที่ ซี่สามเทื่อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	คนที่จิตใจไม่มั่นคง เช่น ชายสามโบสถ์คบไม่ได้	ชายสามโบสถ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 360)	น.ผู้ที่บวชแล้วสึกถึง 3 คน, ใช้พูดเป็นเชิงตำหนิว่า เป็น คนที่ไม่น่าคบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 360)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
128	ชาติที่เป็นเสือแล้ว ลายปลายเขากระตุ้ ว่าสีหาดินหม้อ เข้ามาแถมต้มลาย (สวิง บุญเจิม, 2537: 33)	คนที่เคยทำชั่วเมื่อกลับตัว ทำความดีแล้ว คนก็ย้งว่า ชั่วเช่นเดิม ไหนๆ ก็เป็น ไปแล้วแก้ไขไม่ได้ ต้อง ยอมรับสถานการณ์	ตกกระไดพลอยโจน (วิจิตรมาตรา, 2541: 190)	พลอยประสมหรือพลอยเป็น ไปด้วยในเมื่อเห็นว่าจำเป็น จะต้องทำตามไป สำนวนนี้ มีความหมายเป็นสองทาง ทางหนึ่งผู้อื่นเป็นไปก่อนแล้ว ตนเองพลอยตามเทียบตามคำ ในสำนวนก็คือว่า เห็นคนอื่น ตกกระไดตนเองก็พลอยโจน ตาม อีกทางหนึ่งไม่เกี่ยวกับ คนอื่น ตนเองรู้สึกตนว่าถึง เวลาที่ตนเองจะต้องทำไม่มี ทางเลือกได้ ก็เลยประสมทำ ไปเสีย เทียบตามคำใน สำนวนก็เท่ากับว่าตนเองตก กระไดแต่ยังมีสติอยู่ ก็รีบโจน ไปให้มีท่าทาง ไม่ปล่อยให้ตก ลงไปอย่างไม่มีท่า	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
129	เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขามะเฮ็ง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	ยิ่งเลือกมาก ยิ่งเจอสิ่งไม่ดี	เลือกนักมักได้แระ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1038)	เลือกมากมักจะได้ที่ไม่ดี (มักใช้พูดตำหนิผู้เลือก คู่ครอง) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1038)	✓	-	-
130	ชาดำขึ้น ขวางถือขอนแก่นจำลอง กัน แม่่นชาดาหลุบ หลุบลงคือจ้อง (สวิง บุญเจิม, 2537: 31)	ดวงดีทำอะไรก็ดีไปหมด หากดวงชวยทำอะไร ก็ไม่ได้	-	-	-	-	✓
131	หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำหลัง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	ทุกคนไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ ก็ต้องตายตามกันไป ทุกคน	-	-	-	-	✓
132	ตกกะเทินว่าได้เหล่น เหล่นสาให้มัน ม่วน ตกกะเทินว่าได้กวน กวนสาให้ มันขุน กวนขุนแล้ว ชิวกึ่งหากสิงอม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	ให้จริงจงในการทำงาน และทำให้สำเร็จ หากให้ดี ที่สุดแล้วจะได้ผลดี ตามไปด้วย	ก่อนแล้วต้องसान (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546:68)	ก.เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้ เสร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546:68)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
133	ครั้นเจ้าได้ชี้ข้างกึ่งห่มเป็น พระยา เจ้าอย่าลืมนานาผู้หน้าดินช้าง (สวิง บุญเจิม, 2537: 13)	ได้ดีแล้วอย่าลืมนิ้วและอย่า ลืมนิ้วที่เคยให้ความ ช่วยเหลือเราเมื่อคราว ทุกข์ยาก	นิ้วลืมนิ้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :1063)	คนที่ได้ดีแล้วลืมนานาเดิม ของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 :1063)	-	✓	-
134	ฝ่ามือนี้คนเดียวโดยฮืด สุขทุกข์ ยังช่วยข้าว ถนอมตุ้มต่อกัน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 65)	ให้รักเดียวใจเดียว ไม่ว่าจะ จะเกิดอะไรจะสุขจะทุกข์ ก็ไม่ทิ้งกัน	ลุ่มหัวจมท้าย (วิจิตรมาตรา, 2541: 498)	ร่วมทุกข์ยากด้วยกัน ยกคิมิ จนด้วยกัน สำนวนนี้ใช้กับ สามีภรรยา (วิจิตรมาตรา, 2541: 498)	✓	-	-
135	เกลี้ยงแต่นอก ทางในเป็นหมากเตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ ในส้มดังหมาก นาว แทน (สวิง บุญเจิม, 2537: 5)	พวกหวานแต่ปากแต่ในใจ ไม่คิดดีด้วยเช่นคำพูด ปากหวานกันเปรี้ยวก็ว่า	ปากหวานกันเปรี้ยว (กรมวิชาการ, 2543: 189)	พูดจาอ่อนหวานแต่ไม่จริงใจ สำนวนเดิมใช้ว่า “หัวหวาน กันเปรี้ยว” ซึ่งหมายถึงผลไม้อะ บางชนิด เช่น มะม่วง สับปะรด ฯลฯ ที่เมื่อสุกส่วนหัวมักจะ หวานกว่าส่วนปลาย (กรมวิชาการ, 2543: 189)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
136	เหลียวเห็นหน้าแซมแลมข้านแต่แก้ม ความกินบ่แก้มเจ้า ความเว้าแก้มชู้คน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 62)	ไม่ยอมเอื้อเพื่อเคื้อแผ่ ไม่มี พวกพ้อง	-	-	-	-	✓
137	ขาหน้าบ่ต่อขาหลัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 154)	สิ่งที่อยู่ข้างหน้าอาจไม่ดี เท่ากับสิ่งที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบัน เพราะสิ่งที่อยู่ ข้างหน้าไม่ใช่ว่าจะดี เสมอไป	หมายน้ำบ่อน้ำ (วิจิตรมาตรา, 2541: 610)	มุ่งหมายหรือหวังจะได้สิ่ง ข้างหน้าหรือสิ่งที่คิดว่าจะมี ข้างหน้า อะไรที่หวังข้างหน้า อาจไม่มี หรือไม่ได้ดังประสงค์ เปรียบเหมือนเดินทางไปคิด จะไปหาบ่อน้ำเอาข้างหน้า อาจไม่พบบ่อน้ำหรือพบบ่อ แต่ไม่มีน้ำก็ได้ (วิจิตรมาตรา, 2541:610)	-	✓	-
138	อย่าได้กดเขาข้อยขอ โตผิซีสต อย่าได้ หวีดหวีดเข้าประสงค้ขึ้นข้มเขา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 62)	อย่าขยอตัวเองข้มคนอื่น อย่าขยอคนข้มท่านก็ว่า	ขยอคนข้มท่าน (กรมวิชาการ, 2543: 233)	พูดทับถมผู้อื่นให้เห็นว่าตน เหนือกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 233)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
139	จี้ก้อนใหญ่หมาบ่อยาก (สวิง บุญเจิม, 2546: 159)	โตแต่ตัวแต่ไม่มีปัญญา เป็นการประจานตัวเอง	-	-	-	-	✓
140	สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือมดแดง ไต่ขอบด้งเวียนแล้วคอบเลิง (ปรีชา พิณทอง, 2528: 60)	ทุกคนย่อมหนีไม่พ้น วิฎสงสาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย	-	-	-	-	✓
141	อย่าได้เห็นของฮ้ายเป็นของดีมีค่า อย่าได้เห็นด้านด้าว แคนกว้างว่า แปน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 63)	อย่าเห็นผิดเป็นถูก เห็นสิ่ง ไม่ดีว่าเป็นของมีค่า	เห็นงจักรเป็นดอกบัว (กรมวิชาการ, 2543: 329)	เห็นผิดเป็นชอบ (กรมวิชาการ, 2543: 329)	✓	-	-
142	อย่าได้คิดคอบเก็กรรมาปหนา หนัก ให้เอาบุญเป็นสหายช่วยเมือน เฮียงซ็อน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 63)	ละเว้นความชั่วให้ทำ ความดี	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	ผญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
143	อันว่าเชื้อเห่าห้อมโตใหญ่สารพิษไผ จักทำเพียรสอนสั่งมันบ่อมีได้ (ปรีชา พิณทอง, 2528: 65)	คนชั่วหรือคนพาลสอน เท่าไรก็ไม่เป็นผล เหมือนสัตว์พวกมีพิษ อย่าได้ไว้วางใจ	-	-	-	-	✓
144	คำปากหวานดั่งน้ำอ้อย ใจส้มดั่ง หมากนาว (ปรีชา พิณทอง, 2528: 67)	พวกปากหวานก้นเปรี้ยว	ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ (กรมวิชาการ, 2543: 188)	พูดจาดีอ่อนหวาน แต่ใจ คิดร้าย (กรมวิชาการ, 2543: 188)	-	✓	-
145	อดสาเขื่อนกินจิงต่างขา อดสาเว้าผู้ ฮ้าย ชามพ้อผู้ดี (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	ให้ยอมรับในสิ่งที่เป็นอย่าง ในปัจจุบัน ถ้ามีโอกาสแล้ว ค่อยทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม	อดเปรี้ยวไว้กินหวาน (กรมวิชาการ, 2543: 343)	อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า (กรมวิชาการ, 2543: 343)	-	✓	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
146	หญาปากคอกออย่าได้เล่าเวียนกั๊ด ให้ ไปหากินไกลป่าหญาคาเขียวอ้วน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	อย่าเป็นคนมักง่าย ทรัพย์สิ้นเงินทองเพิ่ม ที่มีอยู่เดิมควรรหาเพิ่มเติม	-	-	-	-	✓
147	เหลียวเห็นขึ้นวางปลาป่าไป บาดว่า ไฟไหม้ขึ้น มาไอ้อ่าวปลา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	เห็นของใหม่ลื้มของเก่า เมื่อพลาดของใหม่จึงทำ ให้มาเสียใจภายหลัง	-	-	-	-	✓
148	อย่าได้อ้อนกินไวจางจืด ให้ซ้ำไว้เมื่อ หน้าจั้งเขือ (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)	ทำการใดอย่าใจร้อนให้ใจ เย็นค่อยๆ ทำ ดังสำนวน ไทยว่าซ้ำๆ ได้พริ้วเล่มงาม	ซ้ำๆ ได้พริ้วเล่มงาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 347)	ว.ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำ แล้วจะ สำเร็จผล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 347)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
149	ทุกข์กายอยู่ได้ ทุกข์ใจอยู่ยาก (พรชัย ศรีสารคาม, 2546: 41)	ที่อยู่แม้จะคับแคบ ถ้าอยู่ แล้วสบายใจก็สามารถอยู่ ได้ แต่ถ้าที่อยู่กว้างขวาง ใหญ่โตสะดวกสบาย แต่ถ้าอยู่แล้วไม่สบายใจ ก็ไม่สามารถอยู่ได้	คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 241)	น.ที่อยู่แม้จะคับแคบอยู่ได้ ถ้าสบายใจ แต่ถ้าอึดอัดที่อยู่ กว้างขวางใหญ่โตอย่างไร ก็อยู่ไม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 241)	✓	-	-
150	มือขาวสาวได้สาวเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 127)	คนที่มีกำลังความสามารถ หรืออิทธิพล ที่จะเอาสิ่ง หนึ่งสิ่งใดเมื่อมีโอกาสก็รีบ เอาในทันที ใครดีใครได้ก็ ว่า	มือใครขาวสาวได้สาวเอา (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 425)	ใครมีกำลังความสามารถ หรืออิทธิพล หรืออำนาจ หรืออะไรก็ตามที่จะถือเอา สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ให้รีบเข้า ถือเอาในทันที เป็นลักษณะ ของการแย่งชิงกัน (ขุนวิจิตรมาตรา, 2541: 425)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
151	กินเตียงบ้านจี๊ดหลังคา (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)	คนเนรคุณแม่เราจะทำดี หรือให้สิ่งต่างๆ กับเขา แต่เพราะกิเลสหนาไม่มี ศีลธรรม ให้อะไรไป ก็ไม่สำนึกบุญคุณผู้อื่น	กินบนเรือนจึ้นหลังคา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	ก.เนรคุณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 127)	✓	-	-
152	แก้ผ้าเอาหน้ารอด (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)	การตัดสินใจแก้ปัญหาทุก อย่างโดยฉับพลัน เพื่อให้ ผ่านพ้นวิกฤตไปก่อน รายละเอียดน้อยกว่ากัน ทีหลัง	ขายผ้าเอาหน้ารอด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 183)	ก.ยอมเสียสละแม่แต่ของ จำเป็นที่ตนมีอยู่เพื่อรักษา ชื่อเสียงของตนไว้, ทำให้ เสร็จลุ่ล่งไป เพื่อรักษา ชื่อเสียงของตนไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 183)	✓	-	-

ตารางที่ 42 (ต่อ)

ลำดับที่	พญา	ความหมาย	สำนวนไทย	ความหมาย	ความสัมพันธ์ทางความหมาย		
					ความหมาย เหมือน	ความหมาย คล้าย	ความหมาย ต่าง
153	ซื้อควายยามนา ซื้อฝ้ายยามหนาว (อุดม บัวศรี, 2540: 102)	ควายจะราคาแพงหน้าลงนา ไม่ควรซื้อमतอนนั้น ควร จะซื้อก่อนหน้านี้จะได้ ของถูก ในทำนองเดียวกัน ถ้าซื้อฝ้ายห่มยามหนาว ก็จะมี ราคาแพง คนเราจะทำ อะไรให้วางแผนล่วงหน้า อย่าแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพราะนอกจากจะยุ่งยาก แล้ว ยังจะต้องเสียเงินอีก มาก ไม่คุ้มกัน	ซื้อควายหน้านา ซื้อฝ้ายหน้าครุช, ซื้อของไม่คำนึงถึงเวลา ซื้อจัวหน้านา ซื้อฝ้ายหน้าหนาว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 382)	ซื้อของไม่คำนึงถึงเวลา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 382)	✓	-	-

จากตารางสรุปผลการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ความหมาย พบว่าความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย มี 3 ประเภท คือ ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือน มีจำนวนความถี่คิดเป็นร้อยละ 28.29 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้าย มีจำนวนความถี่คิดเป็นร้อยละ 26.32 และความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายต่าง มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 45.39

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพยางค์กับสำนวนไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบด้านโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย และศึกษาเปรียบเทียบด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลสำนวนทั้งสิ้น 303 สำนวน แบ่งเป็นพยางค์ 153 บท และสำนวนไทย 150 สำนวน แล้วนำมาวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและกริยาวลี โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้าง (Structural Grammar) ของ วิจิตรน ภาณุพงศ์ (2532: 81-93) และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์

จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพยางค์กับสำนวนไทย” ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

จากการเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย พบว่าจำนวนโครงสร้างระหว่างกับสำนวนไทยแตกต่างกัน คือ พยางค์มีโครงสร้างนามวลีทั้งหมด 6 แบบ มากกว่าสำนวนไทยซึ่งมีเพียง 4 แบบ โครงสร้างองค์ประกอบของนามวลี พบว่า พยางค์มีองค์ประกอบของโครงสร้างนามวลีมากกว่าสำนวนไทย ซึ่งพยางค์มีองค์ประกอบทั้ง 4 หน่วย คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ หน่วยจำนวน และหน่วยกำหนด ส่วนสำนวนไทยพบเพียง 3 หน่วย คือ หน่วยหลัก หน่วยคุณศัพท์ และหน่วยจำนวน โดยไม่ปรากฏหน่วยกำหนด โครงสร้างหน่วยหลักที่ปรากฏในพยางค์กับสำนวนไทย พบว่า พยางค์พบแบบโครงสร้างหน่วยหลัก 4 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียว แบบคำสรรพนามคำเดียว แบบคำนาม 2 คำ และแบบคำนาม 3 คำ ส่วนสำนวนไทยพบ 2 แบบ คือ แบบคำนามคำเดียวและแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วย ซึ่งแบบคำนามเรียงกัน โดยไม่มีคำเชื่อมนามอยู่ด้วยปรากฏในสำนวนไทยเท่านั้น

แบบโครงสร้างหน่วยคุณศัพท์ในพจนานุกรมและสำนวนไทยมีจำนวนแบบโครงสร้างและลักษณะแบบโครงสร้างเหมือนกัน คือ แบบคำคุณศัพท์คำเดียว และแบบคำลักษณนามกับคำคุณศัพท์ โครงสร้างหน่วยจำนวนพบแบบโครงสร้างแตกต่างกัน คือ แบบโครงสร้างหน่วยจำนวนที่ปรากฏในพจนานุกรมโครงสร้างแบบคำบอกจำนวนนับไม่ปรากฏคำลักษณนามอยู่ด้วย แต่สำนวนไทยพบคำลักษณนามอย่างน้อย 1 คำ ประกอบในโครงสร้างหน่วยจำนวนแบบต่างๆ เช่น แบบคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม และแบบคำลักษณนามกับคำลำดับที่ โครงสร้างหน่วยกำหนดพบว่ามีการใช้หน่วยกำหนดในพจนานุกรมเท่านั้น ซึ่งเป็นโครงสร้างแบบคำบอกกำหนดเสียงโท

ด้านโครงสร้างกริยาวลีพบว่า พจนานุกรมมีแบบโครงสร้างกริยาวลีมากกว่าสำนวนไทย โดยพจนานุกรมพบแบบโครงสร้างกริยาวลี 6 แบบ สำนวนไทยพบ 4 แบบ โครงสร้างองค์ประกอบนามวลีพจนานุกรมกับสำนวนไทยพบ 4 หน่วยเท่ากัน โครงสร้างกริยาหน้าหน่วยแก่นพจนานุกรมพบแบบมากกว่าสำนวนไทยคือพจนานุกรมทั้งหมด 3 แบบ สำนวนไทยพบเพียงแบบเดียวเท่านั้น ส่วนโครงสร้างหน่วยขยายพจนานุกรมกับสำนวนไทยพบ 2 แบบเช่นเดียวกัน แต่ลักษณะแบบโครงสร้างแตกต่างกัน คือ พจนานุกรมแบบคำวิเศษณ์คำเดียวและแบบคำวิเศษณ์ 2 คำ

จากการศึกษาโครงสร้างภาษาระดับวลีสร้างวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาถิ่นอีสานเปรียบเทียบกับโครงสร้างนามวลีที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสานกับสำนวนไทย โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่พบในพจนานุกรมและสำนวนไทยมีแบบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ไม่ซับซ้อน คือ พบแบบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่มีองค์ประกอบโครงสร้างตั้งแต่องค์ประกอบเดียวจนถึง 3 องค์ประกอบเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจมาศ เลื่องเลิศ (2537) ที่ศึกษาเรื่อง โครงสร้างวลีและประโยคในภาษาไทยที่พูดโดยเด็กกะเหรี่ยง ไปว่า แบบโครงสร้างวลีที่ใช้ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ไม่เป็นโครงสร้างซับซ้อน ส่วนด้านองค์ประกอบหลักของโครงสร้างนามวลีของพจนานุกรมกับสำนวนไทย คือ หน่วยหลัก (ล) ซึ่งปรากฏในโครงสร้างนามวลีทุกโครงสร้างเหมือนกัน โครงสร้างนามวลีที่มีส่วนประกอบประเภท หน่วยจำนวน (จ) พบปรากฏในสำนวนไทยเท่านั้น ส่วนโครงสร้างนามวลีที่มีส่วนประกอบประเภท หน่วยกำหนด (ก) พบปรากฏในสำนวนพจนานุกรมเท่านั้น

2. ด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางความหมาย พบว่า ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย สรุปได้ดังนี้

- 2.1 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน
- 2.2 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายคล้ายกัน
- 2.3 ความสัมพันธ์ทางความหมายแบบความหมายแตกต่างกัน

จากแบบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทยดังกล่าวข้างต้น พบว่า กลุ่มคำที่ใช้ในสำนวนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์พบกลุ่มคำ 2 ประเภท คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคำในหมวดเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคำต่างหมวดกัน

อภิปรายผล

การศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีระหว่างพญากับสำนวนไทย

จากผลการศึกษาสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่ทำให้พบโครงสร้างนามวลีและกริยาวลีของสำนวนไทยน้อยกว่าสำนวนพญา เนื่องจากสำนวนไทยใช้คำสั้นกะทัดรัด ใช้คำน้อยกินใจความมาก ต่างจากพญาที่ใช้คำมากกว่า เนื่องสำนวนพญาเน้นการเปรียบเทียบและขยายความเพื่อให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพตามถ้อยคำ ทำให้พญามีความยาวเพิ่มขึ้นตามส่วนขยาย ดังนั้น โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ปรากฏในพญาจึงมีโอกาสพบแบบโครงสร้างต่างๆ ได้มากกว่าสำนวนไทยตามไปด้วย นอกจากนี้โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่มีองค์ประกอบ 4 ส่วนไม่ปรากฏในพญาและสำนวนไทย เนื่องจากคำที่ใช้ในสำนวนทั้งสองเป็นถ้อยคำ สำนวนโวหาร คำคม หรือสุภาษิตในการพูด จึงมีข้อจำกัดในการใช้คำ ทำให้โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่มีองค์ประกอบ 4 ส่วน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เช่นการพูดโดยทั่วไป

การศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพยางค์กับสำนวนไทย

จากผลการศึกษาศึกษาสามารถสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่ทำให้พยางค์กับสำนวนไทยเกิดความสัมพันธ์ทางความหมาย เนื่องมาจากคำที่ใช้ในสำนวนทั้งสองเป็นคำในหมวดเดียวกัน มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกัน แม้บางครั้งคำในพยางค์จะมีรูปคำในสำนวนต่างไปจากภาษาไทยกลาง เช่น บางคำมีหน่วยเสียงคล้ายกันบางอย่าง (Similar Forms) หรือบางคำที่ใช้แตกต่างกัน (Different Forms) แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้ทำให้ความหมายของคำในภาษาถิ่นอีสานกับสำนวนกับภาษาไทยมาตรฐานแตกต่างกัน นอกจากนี้คำหลักที่ใช้แทนที่กันที่เป็นคำนามและคำกริยาในสำนวนพยางค์กับสำนวนไทยส่วนใหญ่เป็นคำในหมวดเดียวกัน หรือเป็นคำประเภทเดียวกัน ความหมายของคำที่อยู่ในหมวดเดียวกันมีความหมายใกล้เคียงกัน แม้บางสำนวนเป็นคำที่ใช้อยู่ต่างหมวดกัน แต่เมื่อพิจารณาความหมายตามรูปและในบริบทจะให้ความเหมือนหรือใกล้เคียงกัน จึงทำให้สำนวนพยางค์และสำนวนไทยมีความหมายเหมือนกันและเกิดความสัมพันธ์ทางความหมายขึ้น

พยางค์อีสาน ความสำคัญอยู่ที่ความหมาย คือ กลุ่มคำที่ปรากฏในบทพยางค์ เป็นกลุ่มคำที่มีความหมายพิเศษแตกต่างไปจากความหมายตามรูปอักษรหรือความหมายโดยตรงของคำ จากการสัมภาษณ์ข้อมูลพยางค์นอกสถานที่ (Field Trip) ผู้วิจัยพบว่าผู้ทรงคุณวุฒิในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี ได้ให้ความหมายของคำพยางค์ไว้ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การให้ความหมายคำพยางค์โดยใช้สำนวนไทยแทนการอธิบายความหมาย
2. การให้ความหมายคำพยางค์โดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่สามารถนำพยางค์ไปใช้ในสถานการณ์นั้นๆ
3. การให้ความหมายคำพยางค์โดยการแปลแบบอธิบายความ
4. การให้ความหมายคำพยางค์ที่เป็นความหมายที่แท้จริง

จากประเภทการให้ความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายที่แท้จริงมีน้อยมากเมื่อเทียบกับการให้ความหมายแบบอื่นๆ ดังนั้น การศึกษาความหมายพยางค์จากการสัมภาษณ์ จึงทำให้เกิดปัญหาในการวิเคราะห์ความหมายได้ เนื่องจากคำพยางค์เหมือนกันแต่มีผู้ให้

ความหมายแตกต่างกันไปได้มากถึง 4 ความหมาย ทำให้การวิเคราะห์ความหมายคำพญาเกิดความคลาดเคลื่อน หากแก่การให้ความหมายได้ครอบคลุมเท่ากับความหมายเดิมในภาษา

ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลพญาภาษาถิ่นอีสาน และผลการวิจัย ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจและเสนอแนะไว้ดังนี้

1. จากการศึกษาเปรียบเทียบกับสำนวนไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาพญาภาษาถิ่นอีสานกับสำนวนไทยเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพญาภาษาถิ่นอีสานกับพญาภาษาถิ่นอื่น เพื่อให้ทราบลักษณะ โครงสร้างนามวลีและกริยาวลีที่ใช้ในพญาถิ่นอื่นมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างไปจากพญาถิ่นอีสานอย่างไรบ้าง และเพื่อให้ทราบว่าพญาถิ่นอีสานกับพญาถิ่นอื่นๆ มีความสัมพันธ์ทางความหมายกันอย่างไร
2. จากการศึกษาด้านความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างพญากับสำนวนไทย ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพญากับสำนวนไทย โดยใช้ทฤษฎีภาษาศาสตร์เชิงประวัติ เพื่อเปรียบเทียบสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันว่า สำนวนของถิ่นใดเกิดก่อนหรือหลัง และสำนวนทั้งสองถิ่นได้รับอิทธิพลแก่กัน ในลักษณะใดบ้าง

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมทางหลวง. 2543. แผนที่แสดงเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

กาญจน์ อุคมลภ. 2550. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

กาญจนาภรณ์ (ขุนวิจิตรมาตรา). 2513. **สำนวนไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศ. เอเชียเพรส.

กำชัย ทองหล่อ. 2545. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.

ไชลิริ ปราโมช ณ อยุธยา. 2537. การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและความหมายของสำนวนไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คำหล้า บุญหนา. 2550. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2550.

คำสาร บัวคำ. 2550. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

เครือรัตน์ ฤทธิเดช. 2540. ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทยถิ่นใต้ ตำบลตะเคียน อำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. 2520. **ของดีอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา

_____. 2549. **ของดีอีสาน (งานพระราชทานเพลิงศพ นางอรนุช เรื่องสุวรรณ)**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526. **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.

_____. 2530. **คติชาวบ้าน (Thai 351)**. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร. 2521. **ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจือ สตะเวทิน. 2515. **สุภาษิตไทย**. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์.

ชะอุม จิตต์ใจรักษ์. 2543. **การเปรียบเทียบสำนวนเขมรถิ่นไทยกับสำนวนไทยในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ชุนชิล ควน. 2546. **สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ทองเจริญ ดาเหลา. 2550. **สัมภาษณ์**, 26 ตุลาคม 2550.

ทัศนาลัย บุรพาชีพ. 2543. **ภาษาศาสตร์สำหรับการแปลเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นววรรณ พันธุมธธา. 2526. **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

นิตยา ภัคดีบัณฑิต. 2532. **ผลภาษาไทย: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บรรพต เปรมชู. 2522. **คำวิเศษณ์และสำนวนพูดภาษาอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล. 2539. **ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน**. ขอนแก่น: เพื่อนครู.

บุญช่วง เด่นดวง. 2550. **สัมภาษณ์**, 26 ตุลาคม 2550.

บุญยงค์ เกศเทศ. 2523. **เขียนไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

บุญยง จันทร์เภา. 2542. ความเข้าใจสำนวนไทยของนักศึกษาสายอาชีพในจังหวัดอุบลราชธานี.
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บุญอัฐี พลศรี. 2550. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

เบญจมาศ เลื่องเลิศ. 2537. โครงสร้างวลีและประโยคในภาษาไทยที่พูดโดยเด็กกะเหรี่ยงโป.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประคอง กองทุ่งมน. 2544. ผญาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง
จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

ประดิษฐ์ จิตตะบุตร. 2537. ผญาของชาวโกสัมพิลัย จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ์. 2528. พระพญาในวรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:
สุทธิสารการพิมพ์.

_____. 2535. สำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์.

ประมวณ ดิถกสิน. 2521. คติชาวบ้านในด้านมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: แพรววิทยา.

ประเสริฐ ฒ นคร. 2545. “ภาษาถิ่นกับศิลาจารึก”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน
27 (มกราคม-มีนาคม): 186-192.

ปรีชา พิณทอง. 2528. ไวยาณิตโบราณอีสาน. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.

_____. 2532. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.

ปุย ธพมศรี. 2550. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

ปัด วามะลุน. 2550. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

พานทอง ศุภโกสน. 2548. การศึกษาเปรียบเทียบคำวิเศษณ์จากผลงาภาษาถิ่นอีสานและผลงาภาษาถิ่นผู้ไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พรชัย ศรีสารคาม. 2522. ผลงาอีสาน. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

_____. 2546. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางอนงค์ ศรีสารคาม. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา

_____. 2550. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2550.

พรทิพย์ ชังชาดา. 2545. วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

พรพิลาศ เรื่องโชติวิทย์. 2535. การวิเคราะห์ความหมายของคำ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พรรณี สวัสดิผล. 2544. วิเคราะห์สำนวนที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นใต้ จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

พระครูใบฎีกาพะเนียง อภัสสโร. 2550. เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านมืด จังหวัดอุดรธานี. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2550.

พิทักษ์ สุจิตตกุล. 2550. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2550.

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. 2544. ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พัชรีย์ พลาวงศ์. 2545. **ความรู้เบื้องต้นทางอรรถศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เพ็ญแข วัจนสุนทร. 2523. **คำนิยมในสำนวนไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เพ็ชรศิริ วงศ์วิภานนท์. 2545. **ภาษาไทย 3**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. 2517. **ภาษาถิ่น**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. 2541. **ภาษาศาสตร์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนิดา ขจรเดช. 2542. **การศึกษาเปรียบเทียบผญาบ้านหนองกุ่ม ตำบลกุดบง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย กับหมู่บ้านโนนชาย เมืองปากงึม แขวงนครเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรรณรินทร์ วินิจกิจเจริญ. 2547. **การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในเพลงตลกคำเมือง : การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์และวัจนปฏิบัติศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรารัชต์ วัสสานนท์. 2544. **การศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิจิตรมาตรา, ขุน. (สง่า กาญจนาคพันธุ์). 2541. **สำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ส. เอเชียเพรส.

- วิจิตร ภาณุพงศ์. 2541. **โครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 14.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิเชียร เกษประทุม. 2537. **สำนวนไทยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: วิสิทธิ์พัฒนา.
- วิทยา พรหมกลาง. 2550. **สัมภาษณ์**, 18 สิงหาคม 2550.
- วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. 2547. **ภาษาไทยถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิสุทธิ บุษยกุล. 2520. **พระยาในวิสุทธินิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- วีระพงศ์ มีสถาน. 2538. **สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน (อุบลราชธานี)**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมปอง จันทอง. 2530. **วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา: ศึกษากรณีบ้านหนองเรือ ตำบลคำสิงห์
อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมาน รัตนสุทธิ. 2550. **สัมภาษณ์**, 26 ตุลาคม 2550.
- สมัย ขาวศรี. 2550. **สัมภาษณ์**, 16 ตุลาคม 2550.
- สวิง บุญเจิม. 2534. **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- _____. 2537. **ผญาตำรามรดกอีสาน 3**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2550. **สัมภาษณ์**, 16 ตุลาคม 2550.
- สิทธิา พิณีจิวดล. 2523. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมล.

สุนันท์ วรพันธ์. 2550. **สัมภาษณ์**, 16 ตุลาคม 2550.

สุดา ณะวงษ์. 2534. **จำนวนเปรียบเทียบ: การศึกษาโครงสร้างและอรรถลักษณะ**.

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุริยา รัตนกุล. 2543. **อรรถศาสตร์เบื้องต้น**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2544. **ภาษาศาสตร์สังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์. 2527. **ผญา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรรถพร ศรีพุ่ม. 2548. **การวิเคราะห์ความหมายของคำในจำนวนที่มีความหมายเหมือนกันจาก**

พจนานุกรมฉบับมติชน: การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อดิศร เพียงเกษ. ม.ป.ป. **ของดีอีสาน**. ขอนแก่น: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.

อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์. 2527. **ผญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุดม บัวศรี. 2540. **ผญาถ่อม: ปรัชญาชีวิต**. ขอนแก่น: พระธรรมขันธ์.

อุดม พิริยสิงห์. 2550. **สัมภาษณ์**, 21 ตุลาคม 2550.

อุดม วโรตม์ลึกขจิตต์. 2535. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. 2544. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

Elgin, S. H. 1979. **What is linguistics?**. 2nd ed. N.J.: Prentice-Hall: Englewood Cliffs.

Leech, G. N. 1990. **Principles of Pragmatics**. London: Longman. อ้างถึงใน ภาควิชา
ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545. ภาษาศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร:
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Lyons, J. S. 1977, 1978. **United Kingdom: Cambridge University Press.**

Nida, E. A. 1975. **Componential Analysis of Meaning**. Paris: Mouton, The Hague.

Parker, F. 1986. **Linguistics for Non-Linguists**. n.p.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพญา

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพญา

1. รายละเอียดผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล.....
 เพศ..... อายุ.....ปี อาชีพ.....
 ภูมิลำเนา.....

 การศึกษา.....

2. วัน และสถานที่ที่สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.
 ณ

3. เนื้อหาที่สัมภาษณ์

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
กินหลายท้องแตก แบกหลายหลังหัก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
กกบ่เตื่องตึงตายเป็นแต่หง่า หง่าบ่ เตื่องสั่งมาเหลือตึงแต่ใบ (สวิง บุญเจิม, 2546: 28)		
กินเข้าโต โตควมเพิ่น (อุดม บัวศรี 2540: 9)		
เป็นคนให้ธรรมเนียมคือนกเจ้า บาดว่า บินผ่านฟ้าย ขาวแจ้งตั้งนกยาง (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.:1)		
กินสมอยาก ปากสมเลียด (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		

ผลยา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ดั่งแม่นขอ อิมท้องแม่นควาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 38)		
คันเสียดินไปหน้า ให้เหลียวหลังเบ้งสา ก่อน คันมะริดทีคเท้า เขาถ่อน เจ้าอย่าไป (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)		
กินแม่นปาก อยากแม่นท้อง เทียวจี แม่นขา (อุดม บัวศรี, 2540: 13)		
คนผู้มีความรู้ ชูชีเฮ็ดบ่แม่น ความรู้ ทอแผ่นฟ้า เป็นบ่าทอแผ่นดิน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.:2)		
กินม้าม่า บ่คล้าเบ้งท้อง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
คำแดงพร้อม สีเดียวดูยาก สองกล่อม กลิ้ง กันเข้าจั่งดี (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)		
คันเสียดินขุนให้ ถามดูพวกไพร่ คัน แม่น ไพร่บ่ให้ แปลงบ้านกะบ่เสื่อง (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)		
กินแล้วรู้ เห็นรู้แล้วเหย่ เห็นพ่อ เห็นแม่คือเทวดา (อุดม บัวศรี, 2540: 21)		
ใจให้เสมอน้ำคองคาสมุทรใหญ่ให้ เจ้าคิดถั่ววัน ดีแล้วจั่งก่อขจา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 4)		
กินแมงวันบ่เบื้อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
เด็กน้อยมีความรู้ สองสามความมัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งถ่าน อำไว้ค้อยคาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)		
คันสิกิน กินแต่มันยังฮ้อน แกงบอน บคันปาก คันมันเย็น จังสิคู้ย เปลือง อ้อย อ้อยปลง น่องเอย (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)		
ตีหัวปา กระเทือนหัวนาค (อุดม บัวศรี, 2540: 30)		
ตกหมู่แฮ้งเป็นแฮ้ง ตกหมู่กาเป็นกา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 6)		
กินพวมฮ้อน ฟ้อนพวมเมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
นินทาเฮื่อง จารจาสับส่อ เป็นคั้งคน ถอกน้ำ เทถิมอย่าถือ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 53)		
แนวนามเชื้อ เสื่อไพรนอนป่า บ่ห่อน อดอยากเนื้อดงกว้างเถื่อนขวาง (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)		
ซ้างสิตายท่าวเคือ เสื่อสิตายท่าวเหล่า (อุดม บัวศรี, 2540: 33)		
กinyaตางผู้ไ้เฝ้าฝิตางเอาถ่าน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
กร้าพรั้าชวกจวบนม ฝิเผดพ้อเข้าสาก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
โตนี่แนวนามเชื้อ สิงดงปล้องห่าง พิยบฮ้าย กรายไกล้เพิ่นบ่ยา เพิ่นนั้น แนวนามเชื้อ ทำทานปล้องถี้ ครันได้ ตอดพีน้อง บ่ทันได้สั่งไผ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 44)		

ผลยา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่าท่ง คั่น แม่่นใจจี้คร้าน กลางบ้านกะว่าดง (สวิง บุญเจิม, 2537: 23)		
สิถิมก็เสียดาย สิบายก็จี้เดียวด (อุดม บัวศรี, 2540: 34)		
สุกคาคั่น บ่ปานฝานห้วบ่ม เพ็นบ่ม ให้ บ่อปานเจ้าบ่มเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 9)		
ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่เก่ามันลิม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
ถามเข้มแล้ว ถามใหม่เบ็งก่อน ครันใหม่บ่มาแย่งกัน สนได้ก็บ่งาม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 45)		
ปางไฟไว้ ปางมันสาก่อน ปางเจ้าไว้ ปางข่อยหากลิม (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)		
ได้บ่เสียบ่มีบ่อนไว้ กินบ่ใช่เป็นหนี เท่าตาย (อุดม บัวศรี, 2540: 37)		
หากอยู่ตามชะบวนอ้อย ลำหวานบ่มี เฟื่อนขมแล้ว เครือเขาขอ หากมากอด เกี่ยว ลำอ้อย ก็จิ้งขม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 10)		
จ้วงกินหญ้าอย่าข่มเขาหัก หมูป่กินฮำ อย่าตีตั้งเวือ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
ปลาตุกบั้ง เต็มไปเจ้าบ่อยาก สั้งมา คะคั่นคั่น อยากรินเข้าบายเกลือ แทนอ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 61)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ปางข้าวสารไว้อย่าลีไลตองห่อ ปาง ข้าวต้มปางกล้วยหากลีมี (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)		
ขามดิบให้เห็น ขามเหม็นจั่งให้พ้อ (อุดม บัวศรี, 2540: 38)		
จ้วงเห็นแก่หญ้า จี๋ข้าเห็นแก่กิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
แนวนามข้าง พลายสารเผือกผ่อง มัน หากเกิดอยู่ห้อง ดงกว้างด่านไพร (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)		
อันว่าขุงยางไม้ ลมตีขังหักท่อน บาดว่า เครือหญ้าป้อง ลมต้องกีบเพ (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)		
ว่าแต่เจ้านั้นผู้เหมิดฮ่อมทางใต้ บาดห้า ใจของโตท่กูปมีผู้ (สวิง บุญเจิม, 2537: 62)		
ช่างนำผู้เต่า ผีเป่าบักิน (อุดม บัวศรี, 2540: 42)		
ชาดที่โพธิ์ศรีสร้อย ไบบ่หนา นกบ่ แคว่น หมากบ่หวานจ้อยๆ กาเอี้ยง บ่อยากดอม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)		
เจ้าเฮือนพาเว้า เจ้าหล้าพากิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)		
น้ำบกแห้ง มดได้กินปลา น้ำมากมา ปลาได้กินมด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 52)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
อดสาเอื้อนนอนเอื้อนฟากไม้ไผ่ บาด โชคใหญ่มาเล่นเข้า สีนอนเป็นแผ่น กระยุง (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)		
ควยตุ้มักชน คนจนมักเว้า (อุดม บัวศรี, 2540: 46)		
ดั่งแม่นขอ อิ่มท้องแม่นควาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
ทำทานบ่มีศีลพร้อม ผลบุญบ่เอื้องสูง มีศีลครั้งบ่คิดละเว้า สิเป็นได้ดั่งใด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 48)		
เห็นว่าผักหม่เขียนกลางทาง อย่า สิฟ้าวเหยียบขี้ บาดห้าถอดขอดขึ้น ยังสิได้กายเกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 69)		
ปล่อยเอียนลงตม (อุดม บัวศรี, 2540: 59)		
เต่าหากินกุ่มปากเต่า แลนหากินกุ่ม ปากแลน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
แนวหมากต้อง บ่ห่อนหล่นไกลกก แนวम्मคค บ่ห่อนมีหัวล้าน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 55)		
อดสาสู้กินปลาทูตางปลาแตก อดสา กินน้ำงวนขามพ้อน้ำหัว เกาะนอ (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)		
ลักหนีปานหม้อนิล (อุดม บัวศรี, 2540: 61)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ของกินบ่แซบให้ฮ้อน เมียบ่งามให้หนุ่ม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
ทำการสร้าง อันใดก็ให้ฮั้นตรงถ้อน อย่าได้เห็นแก่ไถล กินกล้วยโม้มเลย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 47)		
อย่าลี้ลยเสียดิม พงษ์พันธุ์พี่น้องเก่า อย่าลี้ละเผ่าเชื่อเมื่อย่องว่าแผ่นดิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 73)		
เนื้อกะว่ามัน สันกะว่าต่อน (อุดม บัวศรี, 2540 : 62)		
บ่กินผักบ่มีเหยื่อทอ้ง บ่เอาพี่เอน้อง เสียนอเสียนแวน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
ตกตาได้ลงมือคั้น งามปลาหาเต่า เอาให้เหมิดชูซ่ง ลงให้เหมิดชูด้าน สาแล้วจั่งเสีซา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)		
เอายาวไว้ คือสินชัยฟัน ไซ่ ปีนี่ป่าปีปี หน้าจั้งฮอน (สวิง บุญเจิม, 2537: 75)		
จีถักปอ้ง (อุดม บัวศรี, 2540 : 65)		
ผักกับซิ่น ปนกันบ่ห่อนเบือ เอือกับน้ำ ของแท้คู่กัน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 16)		
ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอตาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
แนวนามเชื้อ หนูชิงชาติชั่ว เชื้อชาติ ส้ม ชมได้กี่ป่หวาน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)		
เสียดเสียดปูปลาภาไก่ เสียดใหญ่ แล้วอยก้านจีไบแทน (สวิง บุญเจิม, 2537: 82)		
ดีเหล็กต่อหน้าช่าง (อุดม บัวศรี, 2540 : 75)		
สมพอกันมันจ้งมันพอกิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
ตมติดเอาตมล้าง แอมกันให้มันค่อง น้ำติดเอาน้ำล้าง แอมซ้ำต้มผู้ดี (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)		
ชาติที่ดงหลวงกว้าง ฟิงคะนาเนื้อ แคว่น หมากบ่หวานจ้อยๆ กาเอียง บ่อยากตอม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)		
ขึ้นกกแล้ว ลงปลายฟ้าสีฟ้า ขึ้นหง่า แล้วลงเหง้าท่าสิกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 51)		
ผู้ดีอย่างช้า จีช้าอย่างไว (อุดม บัวศรี, 2540: 95)		
หนูกินม้อนจ้งเห็นคุณแม่ว ลูกแฉวน แอมจ้งเห็นคุณพ่อแม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
ไท่ไกลนี้ เจงเลงน้ำแจ่วบ่า บ่คือไสตั้ง หลัง ไท่ไกลนี้แจ่วจิง (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 49)		

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
แก้ไม้ทางปลาย (อุดม บัวศรี, 2540: 101)		
คะลำน้ากินต่อน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
บุญบาปนี้ เป็นคู่คือเงา เงานั้นตามเขา ชู้วันบ่มีเวิน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)		
อยากกินหลายได้กินต่อก้อย อยากกิน น้อยได้กินต่อป้อมมือ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
แนวนามบั้ง เปน โศกาสิตอด กิน ແหล้ว เเฮ็ดให้เป็นจั้งม้อน ไยหุ้มห่อบั้ง (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)		
เฮ็ดตีปีนนาให้กิน (อุดม บัวศรี, 2540: 50)		
อยู่ใกล้เกลือกินดั่ง อยู่ใกล้ครั้งข้อม ครั้งบ่แดง นอนตะแคงกอดสาวบ่อุ้น สวดจุ่มบุ่มมือจุ่มบ่อถึง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)		
บุญบ่คาดได้ แสนสิฮอมก็จำห่าง บุญ คาดได้ แสนสิเวินก็เวินมา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)		
ครั้นเจ้ากินเนื้อ กะให้ห้วงคุณหมา แต่ เนื้อ บาดห้าโจรมันมา สิเพ็งหมาดำ น้อย อยู่ได้ (สวิง บุญเจิม, 2537: 14)		
ฮากไม้สอนขวน (อุดม บัวศรี, 2540: 103)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ขามกินแล้วง่าย ขามคลายแล้วยาก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
บุญมีแล้ว แนวคิดป้องกัน บุญบ่ได้ แนว จี๋ฮ้ายเล่นโฮม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 60)		
อย่าหาบซ้างซาแมว (อุดม บัวศรี, 2540: 107)		
กินแน่นปาก ขากแน่นท้อง เทียวจี๋แม่น ขา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
กลางคืนเป็นอิเห็น กลางเว็นเป็นนกก เค้า ขามมือเข้าเป็นแมวโพง (สวิง บุญเจิม, 2546: 37)		
กำหลายมันปาน (อุดม บัวศรี, 2540: 110)		
เลี้ยงเหลือเกลืออ้อม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
กตกตาลของมีเลียน เทียนสีของมีไส้ ภายในไฟสีส่องเห็นนอ อ้อยดำเป็น ทำแพ้งแมงข้อส่องบ่เห็น (สวิง บุญเจิม, 2537: 81)		
ลูกแทนพ่อ หน่อแทนลำ (อุดม บัวศรี, 2540: 130)		
ทุกข์ให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้ไล่หนี (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
ตกกะเทิน ว่าได้กำคอแซ่ บ่มีวางให้ หางฟาด มีตั้งแต่สิ้น คอแซ่ใส่จี้ดม นั่นแหละ (สวิง บุญเจิม, 2537: 35)		

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
มือนนอนอย่าเกือ เสือนนอนอย่าปลุก (อุคม บัวศรี, 2540: 135)		
คนทุกข์ใช้ของดี คนมิใช่ของขาด (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
แนวว่า กล้วยตีบน้อย บ่ให้ปลุกฮ่วมส วน แนวกล้วยขวน บ่ให้ปลุกฮ่วมบ้าน แนวจี่คร้านลุงป่าแผ่นดิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)		
ฟ้าฮ้ายห่อคำ (อุคม บัวศรี, 2540: 134)		
ทุกข์บ่มีเสื่อผ้าผาเสือนเพกะพอออยู่ ทุกข์บ่มีเข้าอยู่ห้องนอนลื้ออยู่บ่เป็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)		
กันตีกว่าแก้ แสตีกว่าลั่ว (สวิง บุญเจิม, 2546: 47)		
ซ้างคือยุ่ง่า ปลาคืออยู่เนื้อ (อุคม บัวศรี, 2540: 139)		
มีเงินเข้าได้ มีไม้เฮ็ดเฮือนงาม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
กากินปลาไปคาคอแฮ้ง เหือคาแก้งไป หล่มเค็งวัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 55)		
ตกกะเทินได้จ้ำ ครั้นบ่จ่าอย่าถอด (อุคม บัวศรี, 2540: 142)		
มีเป็นคนจนเป็นหมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
กำคองไ่ว้ออย่าหลงลืมคิดว่ายื่น บาด ห้าหลุดออกได้ งูสิเกี่ยวตอตาย ซ้ำเด (สวิง บุญเจิม, 2546: 65)		

ผลยา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
อยากทุกข์ให้เป็นนายคน อยาก สาละวนให้อาเมียแม่น้อย อยากให้ ป่อยให้จี้ใส่หนทาง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
กินผู้เดียว ภูเกี้ยวบมีผู้ช้อย (สวิง บุญเจิม, 2546: 89)		
อยากจนให้จี้ดี อยากมีให้ให้ทาน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
กล้าหลายมันบ้าน ย่านหลายคนข่มเหง (สวิง บุญเจิม, 2546: 42)		
อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยากสบายให้ เป็นแหล้ง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
อยากมีหลายมัน ไซ้ อยากได้หลายมัน ตาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
อยากมีเงินให้ยืมเงินไปค้า อยากขึ้น ชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าเอาของ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)		
คิดต่อน้ำห้วยหน้าดีฮ้ายส่องบ่เห็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)		
โตบช่างว่าไม้บ่เหนียว โตหิเคียวว่า กรรมก่อนก็ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)		
ผ้าบ่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ตาย อย่าอยากได้เมียใหม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)		
เพิ่นซังโตอย่าโงซังตอบ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
มีนตาบ่เห็นพี ตีตาบ่เห็นน้อง (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
ไวหลายถักมอญ วองหลายถักนาง (อุดม บัวศรี, 2540 : 50)		
คนหลักค้ำไกล คนใบ้ค้ำไกล (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
คนต่างคน ขนกันต่างกัน (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
คนต่างบ้าน ว่านต่างสวน (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
คนลายใน เลือลายนอก (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
กฤษกรซ้างอัสครหายาก ส่วนว่ายุงและ อื่นไฮเฮ็ดมามากมี (สวิง บุญเจิม, 2546: 117)		
นกเค้าท้วงตาแม่ (ปริชา พิณทอง, 2500: 5)		
กินหน้อยบ่ตาย กินหลายเป็นข้อย เข้าเฝื่อน (สวิง บุญเจิม, 2546: 103)		
บวชสามที ซีสามเทื่อ (ปริชา พิณทอง, 2500: 6)		
ชาติที่เป็นเสือแล้ว ลายบ่ลายเขากระตุ้ ว่าสืหาดินหม้อ เข้ามาแต่้มตัมลาย (สวิง บุญเจิม, 2537: 33)		
เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจ้งถักขามะเฮ็ง (ปริชา พิณทอง, 2500: 6)		

พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
ชาตาคีน ขวางค้อขอนแก่นจำลอง กัน แม่่นชาตาคือบ หลบลงค้อจ้อง (สวิง บุญเจิม, 2537: 31)		
หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำหลัง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)		
ตกกะเทินว่าได้เหล้น เหล้นสาให้มัน ม่วน ตกกะเทินว่าได้กวน กวนสาให้ มันขุน กวนขุนแล้ว ชิวกึ่งหากสิงอม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)		
ครั้นเจ้าได้ขี่ช้างกึ่งห่มเป็นพระยา เจ้าอย่าลืมนานาผู้หน้าดินช้าง (สวิง บุญเจิม, 2537: 13)		
ผิวเมียนั้นคนเดียวโดยฮิต สุขทุกข์ ยังฮ่วมฮ่วม ถนอมค้อมต่อกัน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 65)		
เกลี้ยงแต่นอก ทางในเป็นหมากเตื่อ หวานแต่ทางนอกเนื้อ ในส้มดั่งหมาก นาว แทนอ (สวิง บุญเจิม, 2537: 5)		
เหลียวเห็นหน้าแซมแลมฮ้านแต่แก้ม ความกินบ่แก้มเจ้า ความเว้าแก้มชู้คน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 62)		
ขานน้ำบ่ต่อขาหลัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 154)		
อย่าได้กอดเขาย้องขอโตผิตฮิต อย่าได้ หวีดหวีดเว้าประสงค้ขึ้นข่มเขา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 62)		
จี้ก่อนใหญ่หมาบ่อยาก (สวิง บุญเจิม, 2546: 159)		

ผลญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือมดแดง ไต่ขอบคิ่งเวียนแล้วคอบเลิง (ปรีชา พิณทอง, 2528: 60)		
อย่าได้เห็นของฮ้ายเป็นของดีมีค่า อย่าได้เห็นด่านค้าวแดนกว้างว่าแปน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 63)		
อย่าได้คิดกอบกู้กรรมบาปหนาหนัก ให้อาบุญเป็นสหายร่วมเสือนเสียงซ้อน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 63)		
อันว่าเชื้อเห่าห้อมโตใหญ่สารพิษ ไฟจกทำเพียรสอนสั่งมันบ่อมมีได้ (ปรีชา พิณทอง, 2528: 65)		
คำปากหวานดั่งน้ำอ้อย ใจสั้มดั่ง หมากนาว (ปรีชา พิณทอง, 2528: 67)		
อดสาเยือนกินจิงต่างขา อดสาเว้า ผู้ฮ้ายขามพ้อผู้ดี (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)		
หญ้าปากคอกอย่าได้เล่าเวียนกัด ให้ ไปหากินไกลป่าหญ้าคาเขียวอ้วน (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)		
เหลียวเห็นซิ่นวางปลาป่าไป บาดว่า ไฟไหม้ซิ่นมาโอดอ่าวปลา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)		
อย่าได้ฮ้อนกินไวจางจืด ให้ซ้ำไว้เมื่อ หน้าจั่งเยื่อ (ปรีชา พิณทอง, 2528: 82)		
ทุกข์กายอยู่ได้ ทุกข์ใจอยู่อยาก (พรชัย ศรีสารคาม, 2546: 41)		

ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
มีเอี่ยวสาวได้สาวเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 127)		
กินเทิงบ้านจีสอดหลังคา (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)		
แก้วฟ้าเอहनารอด (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)		
ซื่อควยามนา ซื่อฝ้ายามหนาว (อุดม บัวศรี, 2540: 102)		

4. เนื้อหาผลยาอื่นๆ เพิ่มเติม

ผลยา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ตัวอย่างการสัมภาษณ์ข้อมูลผลยา

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลผลยา

1. รายละเอียดผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล..... พระครูใบฎีกาพะเนียง อภัสสโร.....
 เพศ.....ชาย..... อายุ.....54.....ปี อาชีพ.....พระภิกษุ.....
 ภูมิลำเนา.....จังหวัดอุดรธานี.....

 การศึกษา.....นักธรรมเอก.....

2. วัน และสถานที่ที่สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อ วันที่.....18.....เดือน.....สิงหาคม.....พ.ศ. 2550.....
 ณ.....วัดป่าบ้านมิต ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี.....

3. เนื้อหาที่สัมภาษณ์

ลำดับที่	ผลยา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
1	กินหลายท้องแตก แยกหลายหลังหัก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	ทำอะไรเกินกำลังจะทำให้ได้รับความลำบาก สอนให้รู้จักความพอดี อย่าทำอะไรเกินกำลัง	
2	กบป่ต้องตั้งตายเป็นหง่า หง่าป่ต้องสั่งมาเหลือง ตั้งแต่โบ (สวิง บุญเจิม, 2546: 28)	ให้ทำงานประสานกัน ร่วมมือกันปฏิบัติให้ ได้ผลจึงจะไปสู่จุดหมายปลายทางได้	
3	กินเข้าโต โสควมเพิ่น (อุดม บัวศรี, 2540: 9)	อย่าเสียเวลาไปกับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่อง ของคนอื่น เพราะไม่ทำให้เกิดประโยชน์	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
4	เป็นคนให้ธรรมเนียนคือคนเจ้า บาดว่าบิณแผ่นดินฝ้าย ขาวแจ้ดั่ง นกยาง (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.:1)	รู้จักปฏิบัติตน ให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน	
5	กินสมอยาก ปากสมเคียด (ปริชา พิณฑทอง, 2500: 1)	ทำอะไรอย่างสะใจหรือทำมากเกินไปเหตุ ในสิ่งที่ตนอยากทำ แทนที่จะดีแต่มีโทษ เพราะในสายตาผู้อื่นเป็นการกระทำที่ไม่ เหมาะสมให้รู้จักยับยั้ง	
6	ดั่งแมนขอ อิมท้องแมนควาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 38)	คนทำไม่ได้รับผลประโยชน์ คนไม่ทำ อะไรกับได้รับผลนั้นแทน	
7	คันสิเดินไปหน้า ให้เหลียว หลังเบ็งสาก่อน คันมะรีดทีด เท้า เขาถ่อน เจ้าอย่าไป (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	ควรไตร่ตรอง พิจารณาให้รอบคอบก่อนลง มือทำ	
8	กินแมนปาก ออยากแมนท้อง เทียวจีแมนจา (ปริชา พิณฑทอง, 2500: 3)	ลำบากในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้เป็นคนกระทำ คนอื่นได้ประโยชน์แต่คน รับภาระคือเรา	
9	คนผู้มีความรู้ ชูชีเฮ็ดบ่แมน ความสู่ท่อแผ่นดินฟ้า เป็นบ้ำท่อ แผ่นดิน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.:2)	ควรทำในสิ่งที่ตนมีความรู้หรือได้ร่ำเรียนมา	
10	กินมำมา บ่คลำเบ็งท้อง (ปริชา พิณฑทอง, 2500: 1)	จะทำอะไรคิดถึงแต่ตนเองไม่นึกถึงผลที่ ตามมาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะส่งผลมาถึงตนเอง หรือไม่ สอนให้มีสติอย่าประมาท	
11	คำแดงพร้อม สีเดียวดูยาก สอง กล่อมกลิ้ง กันเข้าจั่งดี (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)	ควรมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แบ่งแยก ทำอะไรคนเดียวย่อมมีความ ลำบาก ให้มีความสามัคคีทั้งกายและใจ ไม่แตกแยกกัน เช่นกับภายิตว่า คนเดียว หัวหาย สองคนเพื่อนตาย	
12	คันสิเป็นขุนให้ ถามดูพวกไพร คันแมนไพรบ่ให้ แปลงบ้าน กะบ่เฮือง (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	จะลงมือทำการใดควรปรึกษาแลรับฟัง ความคิดเห็นคนรอบข้าง ให้คนอื่นมีส่วนร่วมในการทำงานอย่าง เต็มที่ หากทำคนเดียวอาจไม่สำเร็จได้	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
13	กินแล้วสู้ เห็นสู้แล้วแพ้ เห็น พ่อเห็นแม่คือเทวดา (อุคม บัวศรี, 2540: 21)	ลูกที่ตีรับฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ และ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และสำนึกในบุญคุณ พ่อแม่	
14	ใจให้เสมอ น้ำค้างคาสมุทรใหญ่ ให้เจ้าคิดถึถ้วน ดีแล้วจึงค่อยจา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 4)	ให้ใจกว้างและคิดก่อนพูด	
15	กินแมงวันบ่เอื้อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนโลกเอาหมดทุกอย่าง แม้จะทำผิด ศีลธรรม	
16	เด็กน้อยมีความรู้ สองสาม ความมัน่อง ผู้ใหญ่ผู้ตั้งล้าน อ่าวไว้ค่อยคาย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 39)	คนมีความรู้่น้อยสำคัญตัวเองว่ามีความรู้ มาก ส่วนคนรู้มากกลับไม่แสดง	
17	คันลิกิน กินแต่มันยังฮ้อน แกงบอนบ่คันปาก คันมันเย็น จั่งสิคู้ย เป็ลื่องอ้อย อ้อยบ่ลง น่องเอย (สวิง บุญเจิม, 2537: 21)	การงานบางอย่างควรรีบทำทันที ผลที่ได้ จึงจะดีตามไปด้วย หากทิ้งไว้นานอาจ ได้รับความเสียหาย	
18	ดีหัวปลา กระทบหน้าหน้า (อุคม บัวศรี, 2540: 30)	ลูกหรือผู้ได้บังคับบัญชาได้รับความ เดือดร้อน พ่อแม่หรือผู้บังคับบัญชา ย่อมเดือดร้อนตามไปด้วย	
19	ตกหมู่แข็งเป็นแข็ง ตกหมู่กาเป็นกา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 6)	คบคนดีก็จะทำให้เราได้ดี คบคนชั่วก็จะทำ ให้เราเป็นคนไม่ดีตามไปด้วย	
20	กินพวมฮ้อน ฟ้อนพวมเมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	มีโอกาสดีควรรีบทำ เช่น การกินควรกิน ขณะที่อาหารร้อน หรือสดใหม่อยู่ ส่วน การฟ้อนรำก็ควรใช้เวลาเมา เพราะจะทำให้ สนุกสนานสามารถแสดงออกได้เต็มที่โดย ไม่มีใครว่าได้	
22	แนวนามเชื้อ เสื่อไพรนอนป่า บ่หอนอดอยากเนื้อคงกว้าง เถื่อนขวาง (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)	คนผู้ที่มีอำนาจแม้จะอยู่เฉยๆ ก็ได้รับ ผลประโยชน์จากคนอื่น โดยที่ไม่ได้ ลงมือทำ	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
23	ช่างสิตายท้าวเคือ เสือสิตาย ท้าวเหล่า (อุดม บัวศรี, 2540: 33)	คนเมื่อจะตายหรือหมดทางไปมีก็จะนึกถึง พ่อแม่และญาติพี่น้องของตน	
24	กินยาตามผู้ไข้ เผ่ผีตางเอาถ่าน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ไม่สามารถทำแทนกันได้	
25	กรำพร้าวชวทวบนม ผีเผดพ้อ เข้าสาก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนอยากพอได้เจอสิ่งดีๆ เช่นอาหารก็ มักจะรีบกินอย่างมูมมาม	
26	โตนี้แนวนามเชื้อ ลิงดงปล้อง ห่าง พิชปฮ้าย ทรายใกล้เพินบ ข่า เพินนั้น แนวนามเชื้อ ทำ ทานปล้องถี่ ครันได้ตอคพี่น้อง บพัน ได้สิ่งไผ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 44)	คบคนให้พิจารณาอย่างถี่ถ้วน	
27	ใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่า ท่ง คั่นแม่นใจจี้คร้าน กลางบ้านกะว่าดง (สวิง บุญเจิม, 2537: 23)	ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น	
28	สิถิมก็เสียดคาย สิบายก็ขี้เคียด (อุดม บัวศรี, 2540: 34)	ทำอะไรครึ่งๆ กลางๆ ไม่รู้จะทำอย่างไรดี	
29	สุกคาคัน บ่ปานฝานห้วบ่ม เพินบ่มให้ บ่ปานเจ้าบ่มเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 9)	ทำการใดคนอื่นทำให้ไม่สู้เราลงมือทำเอง	
30	ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่ เล่ามันลิม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	นำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และให้มีความรู้พร้อมตลอดเวลา ชยันหมั่น ศึกษา เล่าท่องและทบทวนจึงจะเกิดผลดี	
32	ปางไผไว้ ปางมันสาก่อน ปาง เจ้าไว้ปางข่อยหากสิมี (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)	วันนี้ไม่ใช่วันของเรา แต่วันข้างหน้าต้องมี วันของเราสักวัน ทีใครทีมันก็ว่า	
33	ได้บ่เสียบ่มีบ่อนไว้ กินบ่ใช้ เป็นหนี้เท่าตาย (อุดม บัวศรี, 2540: 37)	เงินทองที่หามาได้หากไม่รู้จักใช้ให้เกิด ประโยชน์ในทางที่ชอบ เอื้อเพื่อผู้อื่น คนอื่น ชีวิตบั้นปลายจะไม่มีคนเหลียวแล อยู่คนเดียว	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
34	หากอยู่ตามชะบวนอ้อย ลำหวานปมีเพื่อนชมแล้ว เครือเขาฮอ หากมากอดเกี่ยว ลำอ้อยก็จิ้งจม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 10)	อยู่ในหมู่คนดีเราก็จะเป็นคนดี อยู่ในหมู่ คนชั่วเราก็จะเป็นคนชั่วไปด้วย	
35	งัวบักินหญ้า อย่าง่มเขาหัก หมูปักินฮ่า อย่างดีดังเวือ (ปรีชา พิณทอง, 2500:1)	อย่าบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ และไม่ถนัด ตรงกับสำนวนไทยว่า อย่าข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า	
36	ปลาคุบั้ง เต็มไฟเข้าบ่ออยาก สังมาคะด้นดิน ออยากกินข้าว บ้ายเกลือ แทนอ (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 61)	สิ่งดีๆ ที่ตนมีอยู่แล้วไม่พอใจ กลับอยากได้ สิ่งอื่นที่ไม่ดี ไม่รักดี ก็ว่า	
37	ปางข้าวสารไว้ อย่าสิไลตอง ห่อ ปางข้าวด้อมปางกล้วย หากสิมี (สวิง บุญเจิม, 2537: 53)	อย่าดูถูกคนอื่นเพราะ โอกาสของแต่ละคน ก็ย่อมมีต่างวาระกัน เช่น กับวันพระไม่มี หนเดียว	
38	ยามดึบให้เห็น ยามเหม็น จั่งให้พ้อ (อุดม บัวศรี, 2540: 38)	เมื่อได้สติไม่เคยช่วยเหลือคนอื่นฯรอบข้าง แต่เมื่อเดือดร้อนจึงกลับมาขอความ ช่วยเหลือคนอื่น	
39	งัวเห็นแก่หญ้า ชีเข้าเห็นแก่กิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	คนเห็นแก่ตัวหาแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เคยคำนึงถึงคนอื่น	
41	อันว่ายุ่งขางไม้ ลมตียังหักทอง บาดว่าเครือหญ้าป่อง ลมต้อง ก็บ่เพ (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)	1. ให้เอาตัวเองรอดได้ตามสถานการณ์ 2. ให้รู้ความจริงอย่าเชื่อเหตุผลตามที่ อ้างกันมา	
42	ว่าแต่เจ้านันฮู้หมิดฮ้อมทางใต้ บาดท่าใจของโตทอญบมีฮู้ (สวิง บุญเจิม, 2537: 62)	ให้รู้จักใจตนเอง	
43	ช่างนำผู้เผ่า ศิเป่าบักิน (อุดม บัวศรี, 2540: 42)	รับฟังคำแนะนำหรือทำอะไรตามแบบอย่าง ผู้ใหญ่เคยปฏิบัติมา จะทำให้สำเร็จได้ โดยง่าย เช่น เชื่อคนอาบน้ำร้อนมาก่อน ย่อมปลอดภัย	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
44	ชาติที่โพธิ์ศรีสร้อย ไบบ่หนา นบกบ่แก้วน หมากบ่หวาน จ้อยๆ กาเอี้ยง บ่อยากค่อม (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 11)	1. คนที่ไม่สามารถให้ผลประโยชน์กับ ใครได้ ก็ไม่มีใครอยากคบหา หรือ ผู้ใหญ่ที่ไม่ให้ความสนใจและเอาใจใส่ ลูกหลาน จึงทำให้ลูกหลานไม่สนใจ ใยดี 2. ผู้ใหญ่ไม่เอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งของ ผู้น้อยได้ จึงไม่มีคนสนใจใยดี	
45	เจ้าเฮือนพาเว้า เจ้าหล้าพากิน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 1)	อย่าทำตัวฉลาดกว่าคนที่เป็นเจ้าถิ่น ให้ปฏิบัติตามเขา	
46	น้ำบกแห้ง มดได้กินปลา น้ำ มากมา ปลาได้กินมด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 52)	ทุกสิ่งทุกอย่างไม่แน่นอนสามารถ เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เช่น น้ำมาปลา กินมด น้ำลดมดกินปลา	
47	อดสาเขื่อนนอนเฮือนฟากไม้ ไผ่ บาดโซคใหญ่มาแล่นเข้า ลินอนแป้นแผ่นกระชุง (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)	ให้รู้จักอดทนเพื่ออนาคต วันข้างหน้าเมื่อมี สิ่งดีๆ เข้ามาในชีวิต	
49	ทำทานบ่มีศีลพร้อม ผลบุญบ่ เฮื่องสูง มีศีลครั้งบ่คิดละเว็น สิเป็นได้ตั้งใด (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 48)	ทำบุญด้วยจิตใจที่ไม่สะอาด ทำบุญมาก เท่าไรก็ไม่ได้รับผลบุญนั้น เหมือนกับ การทำบุญเอาหน้า เช่นพวกมือถือสากปาก ถือศีล ทำตัวเป็นพวกมีศีลแต่รักษาศีลไว้ ไม่ได้ เป็นต้น	
50	เห็นว่าศึกหมเหียนกลางทาง อย่าสิฟ้าวเหยียบย่ำ บาดห้า ถอดยอดขึ้น ยังสิได้ก่ายเกิน (สวิง บุญเจิม, 2537: 69)	อย่าเหยียบย่ำหรือดูถูกผู้ที่ด้อยกว่า สักวัน หนึ่งเราอาจได้พึ่งพิงเขา คล้ายสำนวนไทย ว่า คนล้มอย่าข้าม	
51	ปล่อยเหยียนลงตม (อุดม บัวศรี, 2540: 59)	อย่าวางใจคนที่เราไม่รู้จักห้วนอนปลายเท้า	
52	เต่าหากินกุ่มปากเต่า แลนหา กินกุ่มปากแลน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ให้ทำมาหากินเลี้ยงตัวให้รอดตาม ความสามารถและฐานะของตน เช่นเดียวกับ นกน้อยทำรังแต่พอตัว	
53	แนวหมากต้อง บ่ห่อนหล่น ไกลกก แนวพมคก บ่ห่อนมี หัวล้าน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 55)	พ่อแม่เป็นอย่างไรลูกก็เป็นอย่างนั้น เช่นเดียวกับ ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น	

ลำดับที่	พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
54	อดสาสูักินปลาหูตางปลาแตก อดสากินน้ำง้วนชามพอน้ำหั่ว เถาะนอ (สวิง บุญเจิม, 2537: 70)	อดทนต่อความยากลำบากในวันนี้เพื่อรอสิ่ง ดีๆ ในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับตำนานว่า อดเปรี้ยวไว้กินหวาน	
55	ลักหนีปานหม้อนิล (อุดม บัวศรี, 2540: 61)	หายไปโดยไม่ทราบสาเหตุ	
56	ของกินบ่แซบให้สื้อน เมียบ่ งามให้หนุ่ม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	มองด้านที่ดีของสิ่งต่างๆ ทดแทนด้านที่ไม่ดี	
57	ทำการสร้าง อันใดก็ให้อื่น ตรงถ้อน อย่าได้เห็นแก่ใกล้ กินกล้วยโม้มเลย (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 47)	ทำการใดควรคิดให้รอบคอบ ไตร่ตรอง ให้ดี อย่ามั่งง่าย มั่งง่ายได้ยากก็ว่า	
59	เนื้อกะว๋ามัน สันกะว๋าค่อน (อุดม บัวศรี, 2540: 62)	ไม่ลงรอยกัน คิดว่าตัวเองดีเหนือคนอื่น แต่ที่จริงพอๆ กัน	
60	บ่กินผักบ่มีเหยื่อท้อง บ่เอาที่ เอาน้องเสียน้องเสียนแนว (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	ให้รักหรือช่วยเหลือญาติพี่น้องของตน	
61	ตกตาได้ลงมือคั้น งามปลาหา เต่า เอาให้หมิดชูซัง ลงให้เห มิคชูด้่าน สานแล้วจั่งลิเซา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	เมื่อคิดทำการสิ่งใดแล้วต้องทำให้ถึงที่สุด เท่าที่เราจะทำได้แล้วจึงหยุดทำ	
62	เอาขาวไว้ คือสินชัยพันไฮ่ ปี นี้ป้าปีปหน้าจั่งฮอน (สวิง บุญเจิม, 2537: 75)	งานแต่ละอย่างใช้เวลาต่างกัน ดังนั้นทำ อะไรรออย่าใจร้อน ค่อยๆ ทำไปให้สำเร็จ	
63	จี๊ดกป้อง (อุดม บัวศรี, 2540 : 65)	ได้จังหวะหรือโอกาส ทำให้ผลที่ได้ออกมา ดีโดยความบังเอิญ	
64	ผักกับขึ้น ปนกันบ่ห่อนเบือ เสือกกับน้ำ ของแท้คู่กัน (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 16)	เราไม่สามารถทำอะไรคนเดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยคนรอบข้างจึงจะสำเร็จ เช่น น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า	
65	ผู้กินกินพอดาย ผู้อยากอยาก พอดาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 2)	คนที่ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มุ่งหวังแต่ ประโยชน์ส่วนตน เป็นการเอารัดเอาเปรียบ กัน	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
66	แนวนามเชื้อ หนูชิงชาติชั่ว เชื้อชาติส้ม ชมได้ก็บ่หวาน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	คนชั่วหรือคนพาลอยู่ที่ใดถึงแม้จะมีคนคอย อบรมสั่งสอนเช่นไรก็ไม่สามารถทำให้เป็น คนดีได้ เช่น สำนวนว่า สันดอนขุดได้ สันดานขุดยาก ไม่มีความเจริญก้าวหน้า	
67	เสียแสงเสียงปุปลาภาไก่ เลียง ใหญ่แล้วงอยก้านขี้ไบแทน (สวิง บุญเจิม, 2537: 82)	คนเนรคุณไม่รู้จักบุญคุณผู้ที่เคยเลี้ยงดูราม่า มีหน้าซ้ำยังทำให้เจ็บช้ำน้ำใจเสียอีก	
69	สมพอกันมันจั่งมันพอกัน (ปริชา พิณฑทอง, 2500: 2)	รู้เท่าทันกันและกัน พอกัน สมกัน (ด้านลบ)	
70	ตมติดเอาตมล้าง แลมกันให้ มันค่อง น้ำติดเอาน้ำล้าง แลมซ้ำตมผู้ดี (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	แก้ด้วยวิธีการอย่างเดียวกัน เช่นหนามขอก เอาหนามบ่ง	
71	ขึ้นกกแล้ว ลงปลายฟ้าลิฝ่า ขึ้นหง่าแล้ว ลงเหง้าห้าสิกัน (สวิง บุญเจิม, 2537: 51)	ทำอะไรต้องทำให้ถูกต้องตามทำนอง คลองธรรม จะได้ไม่ผิดจารีตประเพณี เช่น เข้าตามตรอกออกตามประตู	
72	ผู้ดีข่าง่า ขี้ข่าง่าไว (อุดม บัวศรี, 2540 : 95)	คนจนให้รับทำงาน อย่าได้เชื่องช้า เช่นเดียวกับคนรวย เพราะคนรวยแม่จะ ทำการช้า แต่ก็สามารถไปถึงจุดหมาย ได้ทันเวลา	
73	หนูกินมือนจั่งเห็นคุณแมว ลูก แขวนแอมจั่งเห็นคุณพ่อแม่ (ปริชา พิณฑทอง, 2500: 2)	เรามักจะเห็นความสำคัญของพ่อแม่หรือสิ่ง ที่อยู่ใกล้ตัวก็ต่อเมื่อได้รับความเดือดร้อน หรือได้มาเป็นพ่อแม่แล้ว เป็นการสอนให้ สำนึกบุญคุณบิดามารดา	
74	ไท่ไกลนี้ เจงเลงน้ำแจ้วข่า บ่ คือไสตั้งหลัง ไท่ไกลนี้แจ้วจิง (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 49)	ให้ช่วยเหลือญาติพี่น้องของคนที่เป็นคน ใกล้ตัว เพราะญาติพี่น้องจะคอยช่วยเหลือ เราเสมอ อย่าไปเห็นคนอื่นดีกว่าญาติพี่น้อง ของตน	
75	แกไม้ทางปลาย (อุดม บัวศรี, 2540: 101)	การกระทำที่ไม่ถูกระเบียบวิธี หรือผิดไป จากจารีตประเพณี จะได้รับความลำบาก เช่น งานไม่คืบหน้าเพราะทำได้ยากเกิน ความสามารถหรือกำลังของตน	

ลำดับที่	พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
77	บุญบาปนี้ เป็นคู่คือเงา เงานั้น ตามเขา ชูวันบ่มีเว้น (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)	บุญหรือบาปจะติดตามตัวเราไปตลอด เหมือนเงาตามตัว	
78	อยากกินหลายได้กินท่อก้อย อยากกินน้อยได้กินท่อบัมือ (ปริชา พิณฑอง, 2500: 2)	ให้รู้จักยับยั้งซึ่งใจละกิเลส อย่าโลภมาก เช่นสำนวนที่ว่า โลภมากลากหาย	
79	แนวนามบั้ง เปนโตกาติดอด กินแล้ว เฮ็ดให้เป็นจั่งม้อน โยหุ้มห่อบั้ง (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 54)	ให้รู้จักระมัดระวังตัวอยู่เสมอ	
80	เฮ็ดดีผีปันนาให้กิน (อุดม บัวศรี, 2540: 50)	คนทำดีจะทำการใดๆ ก็มีสิ่งดลบันดาลให้ สำเร็จ เช่นสำนวน คนดีผีคุ้ม	
81	อยู่ไกลก็ถือกินดั่ง อยู่ใกล้ครั้ง ข้อมครั้งบ่แดง นอนตะแคง กอดสาวบ่อุ่น สวดจุ่มนุ้มมือ จุ่มบ่ได้ถึง (ปริชา พิณฑอง, 2500: 2)	อยู่ใกล้สิ่งหนึ่งแต่กลับไม่ได้รับ ผลประโยชน์จากสิ่งนั้น เช่นสำนวนว่า ใกล้ก็ถือกินต่าง	
82	บุญบ่คาดได้ แสนสิฮอมก็จำ ห่าง บุญคาดได้ แสนสิเว้นก็ เว้นมา (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 59)	หากสิ่งไหนเป็นของเรา แม้เราจะหลีกเลี่ยงก็ จะวิ่งเข้าหาเราอยู่วันยังค่ำ แต่สิ่งไหนที่ ไม่ใช่ของเราแม้จะหวงแหนไว้ก็ไม่สามารถ อยู่กับเราได้	
83	ครั้นเข้ากินเนื้อ กะให้ห้วงคุณ หมา แต่เนื้อ บาดห่าโจรมันมา สิพึ่งหมาค่าน้อย อยู่ได้ (สวิง บุญเจิม, 2537: 14)	ให้รู้จักเพื่อแผ่คนรอบข้าง เพื่อวันข้างหน้า จะได้พึ่งพาอาศัยเขาได้	
84	ฮากไม้สอนขวน (อุดม บัวศรี, 2540 : 103)	หนทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน	
85	ขามกินแล้วง่าย ขามคลายแล้ว ยาก (ปริชา พิณฑอง, 2500: 3)	เวลาทำคิดถึงแต่ผลดีไม่คิดถึงผลเสีย เมื่อทำ ไปแล้วไม่เป็นอย่างที่คิดไว้ทำให้เกิด ความเดือดร้อนแก่ใจกลับมาเช่นเดิมได้ ยากเช่นเดียวกับอ้อยเข้าปากข้าง	
87	อย่าหาบข้างซาแมว (อุดม บัวศรี, 2540: 107)	ทำอะไรให้รู้จักคิดทำสิ่งต่างด้วยความพอดี มีความยุติธรรม	

ลำดับที่	พญญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
88	กลางคืนเป็นอึเห็น กลางวัน เป็นนกกเค้า ขามมือเช้าเป็นแมว โพง (สวิง บุญเจิม, 2546: 37)	ทำตัวเป็นคนพาลทำตัวขี้เกียจเป็นมิจจาชีพ เช่น กลางคืนออกเที่ยวไปทั่วไม่รู้จักนอน ตอนกลางวันก็นอนเป็นนกกเค้าแมว เป็นต้น	
89	กล้าหลายมันบ้าน (อุดม บัวศรี, 2540: 110)	ให้รู้จักวางตนให้ถูกต้อง เกิดความพอดี วางตัวหรือประพฤติปฏิบัติตนตามลักษณะ และสถานะของสังคมนั้นๆ กล้าเกินไป มักเป็นอันตรายและทำให้ตัวเองลำบาก ให้รู้จักเดินทาสายกลาง	
90	เลี้ยงเหลือเกลือกอ้ม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	ต้อนรับจับผู้เป็นอย่างดี	
91	กตตาลของมีเสี้ยน เทียนสีของ มีไส้ ภายในโศสส่องเห็นนอ อ้อยดำเป็นทำแพ่งแมงข้อส่อง บ่เห็น (สวิง บุญเจิม, 2537: 81)	ดูคนอย่าดูเพียงภายนอกควรดูให้ถึงภายใน จิตใจ เพราะใจมนุษย์ยากแท้หยั่งถึง	
92	ลูกแทนพ่อ หน่อแทนลำ (อุดม บัวศรี, 2540: 130)	การกระทำของพ่อแม่ส่งผลถึงลูก หากพ่อแม่ทำดีไว้คนอื่นก็มองว่าลูกเป็น คนดีไปด้วย หากพ่อแม่ทำความชั่วลูก ก็ถูกมองว่าเป็นคนชั่วไปด้วย	
93	ทุกข์ให้เลี้ยง ปากเกลี้ยงให้ ไล่หนี (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนที่ตกทุกข์ได้ยากไม่ว่าจะเป็นทุกข์กาย ทุกข์ใจ ถ้าเป็นคนดีควรให้ความช่วยเหลือ แต่ถ้าเป็นคนที่พุดูหย่สอเสียด บั่นน้ำ เป็นตัว คนประเภทนี้ไม่ควรคบ เพราะ จะทำให้เราเดือดร้อนในภายหลังได้	
95	มือนนอนอย่าเกือ เสือนนอนอย่าปุก (อุดม บัวศรี, 2540: 135)	อย่าไปสนใจหรือเสียเวลากับคนเกียจคร้าน	
96	คนทุกข์ใช้ของดี คนมีใช้ของขาด (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนจนมักอวดอ้างตนว่าร่ำรวย แต่คนรวย กลับไม่ชอบโอ้อวด	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
97	แนวว่า กล้วยตีบน้อย บิให้ ปลุกฮ่วมสวน แนวกล้วยชวน บิให้ปลุกฮ่วมบ้าน แนวขี้คร้าน ลุงป้าเผิ่นบ่เอา (สวิง บุญเจิม, 2537: 48)	ให้รู้จักปรับตัวเข้าหาผู้อื่น เป็นคนขยัน อดทน หากเห็นแก่ตัวก็ไม่สามารถอยู่ ร่วมกับคนอื่นได้ เช่นเดียวกับการหาลูกเขย ต้องดูให้ดีว่าผู้ชายคนนั้นเหมาะสมหรือ เข้ากับญาติพี่น้องเราหรือไม่	
98	ผ้าฮ้ายห่อคำ (อุดม บัวศรี, 2540: 134)	อย่ามองคนเพียงภายนอกแล้วตัดสินเขาให้ มองนานๆ เพราะความจริงเขาอาจไม่เป็น อย่างที่เห็น ตรงกับสำนวนไทยว่าผ้าขี้ริ้ว ห่อทอง	
99	ทุกข์บ่มีเสื่อผ้าฝ้ายเอือนเพกะ พ่อยู่ ทุกข์บ่มีเข้าอยู่ห้องนอน ลื้ออยู่บ่เป็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 3)	คนเราทนความยากลำบากทุกอย่างได้ แต่ทนความหิวไม่ได้	
100	กันดีกว่าแก้ แสดีกว่ากลัว (สวิง บุญเจิม, 2546: 47)	ให้รู้จักวางแผนในการทำงาน เพื่อป้อง ความเสียหาย เช่นเดียวกับสำนวนไทยว่า กันไว้ดีกว่าแก้	
101	ช่างคืออยู่ง่า ปลาคืออยู่นื้อ (อุดม บัวศรี, 2540 : 139)	คุณค่าของแต่ละคนมีอยู่แตกต่างกัน	
102	มีเงินเว้าได้ มีไม้เฮ็ดเฮือนงาม (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	มีเงินสามารถทำสิ่งอื่นได้ตามใจประสงค์	
104	ตกกะเทินได้จ้ำ ครั้นบ่จำ อย่าถอด (อุดม บัวศรี, 2540 : 142)	เมื่อตัดสินใจทำการใด ควรทุ่มเทให้ บรรลุผลตามเป้าหมายโดยไม่ย่อท้อ ทำอะไรควรทำถึงที่สุด	
105	มีเป็นคนจนเป็นหมา (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	คนรวยทำอะไรก็ดีมีแต่คนยกย่อง แต่คนจน ทำอะไรก็ไม่มีใครสนใจ เช่น สำนวนไทย ว่า มีเงินนับว่าน่อง มีทองนับว่าพี	
106	กำคองูไว้ อย่าหลงลืมคิดว่า เอียน บาดหน้าหลุดออกได้ งูสิเกี่ยวตอดตาย ช้าเด (สวิง บุญเจิม, 2546: 65)	กำความลับของคนอื่นไว้มักเป็นอันตราย หากพวกคนพาลสันดานหยาบซำรู้เข้า สักวันเขาจะลอบทำร้ายหรือหักหลังเราได้	
107	อยากทุกขให้เป็นนายคน อยาก สาละวนให้เอาเมียแม่่น้อย อยากให้ป้อยให้จี้ใส่หนทาง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	อย่าหาหาใส่หัวหรือหาเรื่องใส่ตน และ อย่าทำสิ่งที่คนไม่นิยมทำ	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
108	กินผู้เดียว ญ่เกี่ยวบมีผู้ช้อย (สวิง บุญเจิม, 2546: 89)	ให้มีน้ำใจ โอบอ้อมอารีช่วยเหลือเพื่อ เพื่อแผ่แก่ผู้อื่นไม่รู้จักแบ่งปันคนอื่นเวลา มีเรื่องเดือดร้อนจะไม่มีใครช่วย	
109	อยากจนให้จี๊ด อยากมีให้ ให้ทาน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักทำบุญทำทาน และช่วยเหลือผู้อื่น	
110	กล้าหลายมันบ้าน ย่านหลาย คนข่มเหง (สวิง บุญเจิม, 2546: 42)	ให้ยอมในเรื่องที่ควรยอม กล้าในเรื่องที่ ควรกล้า	
111	อยากทุกข์ให้เป็นนาย อยากสบายให้เป็นหลัง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักฝึกฝนตนเองรู้จักใช้สติปัญญา	
112	อยากมีหลายมัน ใ้ช้อยากได้ หลายมันตาย (ปรีชา พิณทอง, 2500: 4)	ให้รู้จักพอเพียง อย่าเป็นคนโลภมาก โลภลากหายก็ว่า	
114	คิดต่อน้ำห้วยหน้า ดีซ้ายส่อง บ่เห็น (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	อย่าหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง	
115	โตบ่ช่วง ว่าไม่บ่เหนียว โตหี เดียว ว่ากรรมก่อนก็ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ตัวเองทำแต่กลับไปโทษคนอื่น ราไม่ตีโทษ ปีโทษกลอง ก็ว่า	
116	ผ้าบ่ขาดอย่าอยากนุ่งผ้าลาย เมียบ่ตายอย่าอยากได้เมียใหม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ให้พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ให้อยู่อย่าง พอเพียง	
117	เพิ่นซังโต อย่าโงซังตอบ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร	
118	มีนตาบ่เห็นพี ตีตาบ่เห็นน้อง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ไม่มีใครเหลียวแลเวลาอัปจน	
119	ไวหลายถึกมอง วองหลาย ถึกน่าง (อุดม บัวศรี, 2540: 50)	ขาดความรอบคอบระมัดระวัง ใจเร็วคว่น ได้ก็ว่า	

ลำดับที่	พญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
120	คนหลักค้าไกล คนไปค้าไกล (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คนฉลาดหรือคนมีปัญญารู้จักทำมาหากินไกลบ้าน แต่คนไม่ฉลาดยอมไปทำมาหากินไกลเพื่อให้คนอื่นสนับสนุนหรือนับถือ ซึ่งเป็นเรื่องยาก	
121	คนต่างคน ขนกันต่างกัน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	แต่ละคนต่างจิตใจ และความคิดย่อมไม่เหมือนกัน	
122	คนต่างบ้าน วานต่างสวน (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	คนต่างถิ่นหรือคนแปลกหน้าอย่าไว้ใจ	
123	คนลายใน เลือกลายนอก (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ดูคนต้องดูที่จิตใจ ไม่สามารถดูได้เพียงภายนอกเท่านั้น เช่นเดียวกับ ใจคนยากแท้หยั่งถึง	
124	กฤษชราช้างอัศครหายาก ส่วนว่า ยุงและอื่นไฮเอือคมากมี (สวึง บุญเจิม, 2546: 117)	คนดีมีศีลธรรมหายาก เหมือนช้างและม้า มงคล ตรงข้ามคนไม่ดีไร้ศีลธรรมมีอยู่มากมาย	
125	นกเค้าฟ้างตาแม่ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 5)	ดีแต่ว่าคนอื่นไม่ดูตัวเอง ว่าแต่เขาอิเหนา เป็นเองก็ว่า	
126	กินหน้อยบ่ตาย กินหลายเป็น ข่อยเข้าแผ่นดิน (สวึง บุญเจิม, 2546: 103)	ให้รู้จักพอเพียง ความโลภจะทำให้เดือดร้อน	
127	บวชสามที ชีสามเทื่อ (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	คนที่จิตใจไม่มั่นคง เช่นชายสามโบสถ์คบไม่ได้	
128	ชาติที่เป็นเสือแล้ว ลายบ่ลาย เขากระตุ่ว่าสืหาคินหม้อ เข้ามาเต็มตี่มลาย (สวึง บุญเจิม, 2537: 33)	คนที่เคยทำชั่วเมื่อกลับตัวทำความดีแล้ว คนก็ยังว่าชั่วเช่นเดิม ใหนๆ ก็เป็นไปแล้วแก้ไขไม่ได้ ต้องยอมรับสถานการณ์	
129	เลือกผักถักบั้ง เลือกขาจั้งถักขามะเฮ็ง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	ยิ่งเลือกมาก ยิ่งเจอสิ่งไม่ดี	
130	ชาดาขึ้น ขวางคือขอนแก่น ล่อง คั่นแมนชาดาหลูป หลูป ลงคือจ้อง (สวึง บุญเจิม, 2537: 31)	ดวงดีทำอะไรก็ดีไปหมด หากดวงชวยทำอะไรก็ไม่ได้	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
131	หัวดำไปก่อน หัวค่อนนำหลัง (ปรีชา พิณทอง, 2500: 6)	ทุกคน ไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ก็ต้องตายตาม กันไปทุกคน	
132	ตกกะเทินว่าได้เหล้น เหล้นสา ให้มันม่วน ตกกะเทินว่าได้ กวน กวนสาให้มันขุ่น กวนขุ่น แล้ว ชิวกึ่งหากสิงอม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 40)	ให้จริงจังในการทำงาน และทำให้สำเร็จ	
133	ครั้นเข้าได้ชี้ข้างกึ่งหม่มเป็น พระยา เจ้าอย่าลืมนเสนาผู้แห่นำ ดินข้าง (สวิง บุญเจิม, 2537: 13)	ได้ดีแล้วอย่าลืมนตัว	
134	ผิวเมียนีคนเดียวโดยสิด สุข ทุกซังฮ่วมย้าว ถนอมคุ้ม ต่อกัน (พรชัย ศรีสารคาม, 2522: 65)	ให้รักเดียวใจเดียว ไม่ว่าจะเกิดอะไรจะสุข จะทุกข์ก็ไม่ทิ้งกัน	
135	เกลี้ยงแต่่นอก ทางในเป็น หมากเคื่อ หวานแต่ทางนอก เนื้อ ในส้มดังหมากนาว แหนือ (สวิง บุญเจิม, 2537: 5)	พวกหวานแต่ปากแต่ใจไม่คิดดีด้วยเช่น คำพูด ปากหวานกันเปรี้ยวก็ว่า	
137	ขาน้ำบ่ท่อขาน้ำหลัง (สวิง บุญเจิม, 2546: 154)	สิ่งที่อยู่ข้างหน้าอาจไม่ดีเท่ากับสิ่งที่เป็นอย่าง ในปัจจุบัน เพราะสิ่งที่อยู่ข้างหน้าไม่ใช่ จะดีเสมอไป	
138	อย่าได้กคเขยฮ้องยอโตผิดฮิด อย่าได้หวิดหวิดเว้าประสงค์ ขึ้นข่มเขา (ปรีชา พิณทอง, 2528: 62)	อย่ายกยอตัวเองข่มคนอื่น อย่ายกตนข่ม ท่านก็ว่า	
139	จี้ก้อนใหญ่หมาบ่อฮาก (สวิง บุญเจิม, 2546: 159)	โตแต่ตัวแต่ไม่มีปัญญา เป็นการประจาน ตัวเอง (อุดม พิริยสิงห์, 2550)	
140	สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือ มดแดงได้ขบคั้งเวียนแล้ว คอบเลิง (ปรีชา พิณทอง, 2528: 60)	ทุกคนย่อมหนีไม่พ้นวัฏสงสาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
141	อย่าได้เห็นของฮ้ายเป็นของดี มีค่า อย่าได้เห็นด้านด้าว แดนกว้างว่าแปน (ปริชา พิณทอง, 2528: 63)	อย่าเห็นสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งดีหรือ เป็นสิ่งถูก อย่าได้เห็นผิดเป็นชอบก็ว่า	
142	อย่าได้คิดกอบก่อกรรมบาป หนาหนัก ให้เอาบุญเป็นสหาย ส่วนเฮือนเฮียงซ้อน (ปริชา พิณทอง, 2528: 63)	ละความชั่วให้ทำความดี	
143	อันว่าเชื่อเท่าห้อมโตใหญ่ สารพิษไฟจกทำเพียรสอนสั่ง มันบ่อมีได้ (ปริชา พิณทอง, 2528: 65)	คนชั่วหรือคนพาลสอนเท่าไรว่ก็ไม่เป็นผล เหมือนสัตว์พวกมีพิษอย่าได้ไว้วางใจ	
144	คำปากหวานดั่งน้ำอ้อย ใจส้อม คั่งหมากนาว (ปริชา พิณทอง, 2528: 67)	คนที่พูดไพเราะอ่อนหวานหรือพูดดี แต่ ภายในจิตใจโหดร้ายไม่เป็นดังคำพูดที่ ไพเราะอ่อนหวานนั้น พวกปากหวานกัน เปรียบก็ว่า	
145	อดสาเขื่อนกินจิงต่างขา อดสา เว้าผู้ฮ้าย ซามพ้อผู้ดี (ปริชา พิณทอง, 2528: 82)	ให้ยอมรับในสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้ามี โอกาสแล้วค่อยทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม	
147	เหลียวเห็นขึ้นวางปลาป่าไป บาดว่าไฟไหม้ขึ้น มาไอ้อ่าว ปลา (ปริชา พิณทอง, 2528: 82)	ได้หน้าลืมหลับ ได้ใหม่ลืมหลับก็ว่า	
148	อย่าได้ฮ้อนกินไวจางจิด ให้ ซ่าไว้เมื่อหน้าจั่งเฮือ (ปริชา พิณทอง, 2528: 82)	ทำการใดอย่าใจร้อนให้ใจเย็นค่อยๆ ทำ ดังสำนวนไทยว่า ซ้ำๆ ได้พร้าวเล่มงาม	
149	ทุกจกกายอยู่ได้ ทุกจกใจอยู่ อยาก (พรชัย ศรีสารคาม, 2546: 41)	ที่อยู่แม้จะคับแคบ ถ้าอยู่แล้วสบายใจ ก็สามารถอยู่ได้ แต่ถ้าที่อยู่กว้างขวางใหญ่โต สะดวกสบาย แต่ถ้าอยู่แล้วไม่สบายใจ ก็ไม่สามารถอยู่ได้	
150	มือยาวสาวได้สาวเอา (อดิศร เพียงเกษ, ม.ป.ป.: 127)	คนที่มีกำลังความสามารถ หรืออิทธิพล ที่จะเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเมื่อมีโอกาสก็รีบเอา ในทันที ใครดีใครได้ก็ว่า	

ลำดับที่	ผญา	ลักษณะการนำไปใช้	หมายเหตุ
151	กินเตียงบ้านซื่อดหลังคา (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)	คนเนรคุณแม่เราจะทำดีหรือให้สิ่งต่างๆ กับเขา แต่เพราะกิเลสหนาไม่มีศีลธรรม ให้อะไรไปก็ไม่สำนึกบุญคุณผู้อื่น	
152	แก้ผ้าเอาหน้ารอด (สวิง บุญเจิม, 2544: 93)	การตัดสินใจแก้ปัญหาทุกอย่างโดยฉับพลัน เพื่อให้ผ่านพ้นวิกฤตไปก่อน รายละเอียด น้อยกว่ากันทีหลัง	
153	ซื้อควายขามา ซื้อผ้าขามหนาว (อุดม บัวศรี, 2540: 102)	ควายจะราคาแพงหน้าลงนา ไม่ควรซื้อ ตอนนั้น ควรจะซื้อก่อนหน้าจะได้ของถูก ในทำนองเดียวกัน ถ้าซื้อผ้าขามหนาว ก็จะมีราคาแพง คนเราจะทำอะไรให้ วางแผนล่วงหน้า อย่าแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพราะนอกจากจะยุ่งยากแล้ว ยังจะต้องเสีย เงินอีกมากไม่คุ้มกัน	

ผู้สัมภาษณ์.....นางสาวจริยา จันทร์ดวง.....
วันที่.....18.....เดือน.....ถึงหาคม.....พ.ศ.2550.....

ภาคผนวก ข

แผนที่จังหวัดที่แสดงเขตจังหวัดที่ใช้เก็บข้อมูลนอกสถานที่และประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

สัญลักษณ์ ▲ หมายถึง เขตพื้นจังหวัดที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ภาพผนวกที่ 1 แผนที่แสดงเขตจังหวัดที่ใช้ในการเก็บข้อมูลนอกสถานที่
ที่มา: กรมทางหลวง (2543)

ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ผู้ทรงคุณวุฒิในการเก็บข้อมูลผลยาทั้งหมด 17 ท่าน ผู้วิจัยเลือก เก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิจากเขตพื้นที่ที่กำหนดทั้งหมด 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี มีรายละเอียดผู้ให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

จังหวัดอุดรธานี จำนวน 6 คน ได้แก่

1. พระครูใบฎีกาพะเนียง อภัสสโร

ภาพผนวกที่ 2 พระครูใบฎีกาพะเนียง อภัสสโร (เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านม็ด)

การศึกษา นักธรรมเอก

อายุ 73 ปี

ที่อยู่ วัดป่าบ้านม็ด หมู่ 9 ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
41000

อาชีพ เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านม็ด

2. นางบุญช่วง เด่นดวง

ภาพผนวกที่ 3 หมอลำคุณแม่บุญช่วง เด่นดวง

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 63 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 110 หมู่ 6 บ้านหนองแก ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี รหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ หมอลำ

3. นายทองเจริญ ดาเหลา

ภาพผนวกที่ 4 คุณพ่อทองเจริญ ดาเหลา ครูภูมิปัญญาไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดอุดรธานี

การศึกษา ปริญญาตรีกิตติมศักดิ์ สาขาศิลปะการแสดง

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 110 หมู่ 6 บ้านหนองแก ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานีรหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ หมอลำ

เกียรติประวัติ ได้รับรางวัลครูภูมิปัญญาไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ด้านศิลปกรรม

4. นางคำหล้า บุญหนา

ภาพผนวกที่ 5 คุณยายคำหล้า บุญหนา

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 71 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3 ตำบลข้าวสาร อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
รหัสไปรษณีย์ 41000

5. นายวิทยา พรมกลาง

การศึกษา ปริญญาโท

อายุ 50 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 661/18 หมู่ 1 ตำบลเชิงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
รหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ รับราชการครู

6. คานต์ารวจ สุนันท์ วรรณธ์

การศึกษา ปริญญาตรี

อายุ 57 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 732/100 หมู่ 1 ตำบลบ้านเลื่อม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
รหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ รับราชการตำรวจ, ครู

จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 คน ได้แก่

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรชัย ศรีสารคาม

ภาพผนวกที่ 6 อาจารย์พรชัย ศรีสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

การศึกษา ปริญญาตรีการศึกษบัณฑิต

อายุ 72 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 194/8 ถนน อรรถปัญญา ตำบลตลาด อำเภอเมือง
มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000

อาชีพ ข้าราชการบำนาญ สังกัดหน่วยงานราชการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
รหัสไปรษณีย์ 44000

2. รองศาสตราจารย์อุดม พิริยสิงห์

ภาพผนวกที่ 7 รองศาสตราจารย์อุดม พิริยสิงห์

การศึกษา ปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 2 ซอยศรีสวัสดิ์คำเดิน ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000

อาชีพ ข้าราชการ สังกัดหน่วยงานราชการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และ
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมกุฏราชกุมาร จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 5 คน ได้แก่

1. นายคำสาร บัวคำ

ภาพผนวกที่ 8 คุณพ่อคำสาร บัวคำ ครูสอนศิลปะการแสดง

การศึกษา เปรียญธรรม 9 ประโยค

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 166 หมู่ 8 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ รหัสไปรษณีย์ 37240

อาชีพ สอนดนตรีอีสาน เป่าแคน สานสวิง รวมไปถึงการสอนหมอลำหมู่

2. นายกาญจน์ อุดมลาภ

ภาพผนวกที่ 9 คุณพ่อกาญจน์ อุดมลาภ

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 79 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 23/1 หมู่ 7 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ รหัสไปรษณีย์ 37240

3. นางบุญฮู้ พลศรี

ภาพนวกพที่ 10 คุณแม่บุญฮู้ พลศรี

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 59 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 38 หมู่ 7 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ รหัสไปรษณีย์ 37240

4. นางปุย ธพมศรี

ภาพที่ 11 คุณแม่บุญชู พลศรี

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 63 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 23 หมู่ 7 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ รหัสไปรษณีย์ 37240

5. นางปัด วามะลุน

ภาพผนวกที่ 12 คุณแม่ปัด วามะลุน

การศึกษา จบชั้น ป. 4

อายุ 76 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ รหัสไปรษณีย์ 37240

จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1 คน ได้แก่

1. อาจารย์สวีน บุญเจิม

ภาพผนวกที่ 13 อาจารย์สวีน บุญเจิม ปรัชญาเมธีอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษา ปริญญาโท สาขาปรัชญาและศาสนา จาก BANNARAS HINDU UNIVERSITY ประเทศอินเดีย

อายุ 70 ปี

ที่อยู่ ร้านสมประสงค์ เลขที่ 229-231 ถนนแจ้งสนิท ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34000

อาชีพ ผู้จัดการวิทยุ รายการ “มรดกอีสาน” และอาจารย์บรรยายพิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์

เกียรติประวัติ ครูภูมิปัญญาไทย ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี

นอกจากผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวข้างต้นแล้ว มีผู้ทรงคุณวุฒิอีก 2 ท่าน ที่ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. นายพิทักษ์ สุจิตตกุล

ภาพผนวกที่ 14 นายพิทักษ์ สุจิตตกุล ผู้ให้ข้อมูลผญาเพิ่มเติม จังหวัดร้อยเอ็ด

การศึกษา ปริญญาโท

อายุ 47 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 84 หมู่ 10 ถนนห้องชัยพัฒนา อำเภอห้องชัย
จังหวัดร้อยเอ็ด รหัสไปรษณีย์ 46130

อาชีพ รับราชการครู

2. นายสมัย ขาวศรี

การศึกษา ปริญญาโท

อายุ 46 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 732/33 ตำบลบ้านเลื่อม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
รหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ รับราชการครู

3. นายสมาน รัตนสุทธิ

การศึกษา ปริญญาโท

อายุ 46 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 732/33 ตำบลบ้านเลื่อม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
รหัสไปรษณีย์ 41000

อาชีพ รับราชการครู

ภาคผนวก ค
อภิธานศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม

อภิธานศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมอีสาน

กลุ่มกลิ้ง	การผสมผสานให้เข้ากัน
ก่อนกั	อดีต, ครั้งเก่าก่อน
ถ่ายเกิน	เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “ถ่าย” กับคำว่า “เกิน” คำว่า “ถ่าย” ในภาษาอีสาน หมายถึง การพาด ส่วนคำว่า “เกิน” หมายถึง พะองที่ทำด้วยไม้ไผ่สองลำ มีขนาดสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับการใช้งานสำหรับปีนขึ้นต้นไม้หรือปีนลงไปใบอ แต่สำหรับความหมายของคำว่า ถ่ายเกิน ในพจนานุกรม เห็นว่าผิดกรมเขียนกลางทาง อย่าสืฟ้าวเหยียบย่ำ บาดท่าถอดยอดขึ้น ยังสืได้ถ่ายเกิน คำว่า “ถ่ายเกิน” ในที่นี้ หมายถึง การฟังพาอาศัย ซึ่งเป็นความหมายแฝงหรือความหมายตามบริบทที่เกิดขึ้นจากคำ แวดล้อมในบทพญาดังกล่าว
เกือ	ใช้กับสัตว์หมายถึง การให้อาหาร อีสานบางจังหวัดออกเสียงต่างออกไปจากสระเอือ เป็น สระเอือ ออกเสียงกลายเป็น เกีย ก็มี
แก้ง	พืดหินตามน้ำที่กั้นทางน้ำไหล เวล่าน้ำหลากไม่ท่วมพืดหินเหล่านี้
แก่ม	เกาะหรืออาศัย นอกจากนี้หมายถึงคนประเภทอาศัยหรือเกาะคนอื่นกินไปวันๆ
แกไม้	การลากท่อนไม้ไปใช้งาน
แก่วน	มีหลายความหมาย หากเป็นคำกริยาหมายถึง กู้นเคย ชอบพอ รักใคร่ชอบใจ ถ้าเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ใกล้เคียงสนิทสนม คนใกล้เคียงสนิทสนมกันเรียก แก่วน นอกจากนี้ยังหมายถึง คนมั่งคั่ง มั่งมี

ขอ	กระดิ่งแขวนทำจากไม้ไผ่ เช่น ขอควาย คือ กระดิ่งแขวนคอควายที่ทำจากไม้ไผ่
ข่อย	คนใช้หรือผู้ที่ต้องรับใช้คนอื่น เพราะความจำเป็น
ข้าวสาก	ข้าวกระยาสาต ในภาคกลาง ซึ่งการทำข้าวสากนี้ คนอีสานจะทำกันในวันเพ็ญเดือนสิบ เพื่อเป็นการทำบุญถวายข้าวแด่พระสงฆ์ เป็นการปฏิบัติตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน
คนใบ้	หมายถึงคนที่พูดไม่ได้ อีสานเรียกว่า คนก๊ก แต่จากคำว่า <i>คนหลักคำไกล้คนใบ้คำไกล</i> คำว่า คนใบ้ ในที่นี้ หมายถึง คนโง่ หรือที่คนอีสานเรียกว่า คนป๊ก เป็นการใช้คำกล่าวเปรียบเทียบกับซึ่งเป็นความหมายแฝงของคำที่เพิ่มขึ้นจากบริบทจากบทพญาดังกล่าว
คนหลัก	คำว่า หลัก มีสองความหมาย คือ แอบหรือฉลาด คนหลักจึงมีความหมายได้สองทางคือ คนที่ฉ้อฉล ชักยอกที่เป็นความหมายด้านลบ หรือคนฉลาดที่เป็นความหมายด้านบวก จากคำว่า <i>คนหลักคำไกล้คนใบ้คำไกล</i> คนหลักในที่นี้คือ คนฉลาด
คอบเลิง	วนเวียนไปมา หรือที่เรียกว่า วัฏจักร
คะลำ	เป็นข้อห้ามในการกระทำ ซึ่งเป็นข้อห้ามในการประพฤติปฏิบัติในทางจารีตประเพณีของคนอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เดิมข้อคะลำใช้สองลักษณะ คือ การคะลำที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการผัดผัของชาวอีสาน และการคะลำของหญิงมีครรภ์
เคือ	ใช้กับคนหมายถึงญาติพี่น้องร่วมเชื้อสายเดียวกัน หากใช้กับพืชเป็นลักษณะนาม ภาษาไทยกลางเรียก เคือ

งอย	เป็นกริยา หมายถึง เกาะ จับ เช่น นกที่เกาะหรือจับกิ่งไม้ ภาษาอีสานเรียก นกงอนไม้ เป็นต้น
จ้อง	เป็นคำนามหมายถึงร่วม ถ้าเป็นคำกริยาหมายถึง การมองหรือจ้องมอง
เจงเลง	ใส, จาง ใช้กับอาหาร เช่น แกงที่มีน้ำมากมีรสจาง ภาษาอีสานเรียก เจงเลง
เชื้อเห่า	สัตว์สายพันธุ์จำพวกงู ตามความเชื่อของคนอีสานสัตว์เลื้อยคลานประเภทนี้เป็นสัตว์ที่มีใจผูกพยาบาท สัตว์จำพวกนี้ไม่ควรนำมาเลี้ยงหรือยุ่งเกี่ยวด้วย
ซา	ทำอะไรพร้อมกัน เช่นผญาว่า <i>อย่าหาบข้างซาแมว</i>
ชูชี	กวนใจ การคือร้อนหรือดั่งทุ้งตามใจตน
เซา	หยุดหรือพัก
ตั้ง	เป็นคำนาม หมายถึง ต่าง เป็นสารชนิดหนึ่งคุณสมบัติคล้ายเกลือ คนอีสานใช้มาเป็นส่วนผสมในการย้อมผ้า ได้จากการเผาถ่านมะละกอเทศ
ด่านด้าว	ป่าดง
ดินหม้อหรือมินหม้อ	คราบเขม่า หรือคราบควันไฟที่เกาะอยู่ตามก้นหม้อ
ตกกะเทิน	ปกติคำว่า “กะเทิน” หมายถึง ทำไปโดยไม่ได้ตั้งใจหรือการทำไปไม่ตั้งใจทำแบบครึ่งๆ กลางๆ หากทำไปแล้วโดยตั้งใจจริงใช้ว่า ตกกระเทิน
ทอด	กัศ เป็นกริยาที่ใช้กับสัตว์

ตาง	การกระทำที่เปรียบเสมือนตัวแทนของคนนั้นๆ
ตึง	เคลื่อนไหว ขยับเขยื้อน เช่น ตึงคิง หมายถึง ขยับตัว
ต็ม	ส่วนที่ได้เพิ่มขึ้นมา เป็นการเพิ่มเติม หรือแถม
ตอก	ริน เช่นรินน้ำ อีสานใช้ว่า ตอกน้ำ
ท่าว	หา, การเดินรันทุรุษหา อีสานเรียกว่า ค้าวหา คือการหาสิ่งที่ต้องการไปทั่ว
ทำทาน	ชุนิดหนึ่งลำตัวลายมีพิษ ชาวอีสานเรียกว่า งูทำทาน
ทำแพ้ง	ใช้กับอ้อย เป็นอ้อยค้ำเป็นทำแพ้ง หมายถึง ลำอ้อยที่มีแมลงเจาะข้างใน
นกกเค้า	หมายถึงนกกฐก
นาง	เครื่องจับสัตว์บก มีลักษณะเป็นตาข่าย
น้ำงวน	น้ำหางของกระทิ
น้ำบกแห้ง	น้ำลค
น้ำมาก	น้ำขึ้น
นุ่งผ้าลาย	เสื้อสำหรับคนอีสานโบราณเป็นของหายาก เสื้อคนอีสานโบราณใช้เพียง 3 ชุด การนุ่งผ้าลายเป็นหนึ่งในสามชุดนั้น
แนว	มีสองความหมาย ความหมายแรกหมายถึง เผ่าพันธุ์ เชื้อสาย ความหมายที่สองหมายถึง ชนิด แต่ละชนิด

บั้ง	หมายถึงตัวหนอน แม่งบั้งก็เรียก
บาย	จับ หยิบ หรือฉวยเอา
บ่เอื้อง	ไม่มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า
เบ็ง	จ้องดู มองดู หรือแหงนหน้าดู
บ้อย	การค้า สापแข่ง
ป่อง	ช่องหรือรู
ปากเกลี้ยง	เป็นคำเรียกคนที่ชอบพูดประจบสอพลอ รวมไปถึง คนพูดมาก คนพูดไร้สาระ ว่า ปากเกลี้ยง
ป่า	การโค่น เช่น โค่นต้นไม้
แปนโต	เปลือยกายไม่มีอะไรปิดบัง
ฟ้าว	รีบ
มอง	เป็นคำนามหมายถึง เครื่องจับสัตว์น้ำ คล้ายอวน
ม้อน	ไหมดัวอ่อน ม่อน ก็เรียก
มะรึดที่ดเท้า	ครีมฟ้าครีมฝน นอกจากนี้หากใช้เปรียบเทียบ หมายถึง ความวุ่นวาย
ย่านหลาย	กลัวมาก

เยื่อ	ทน, นาน, ยาวนาน
เยื่อน	1. วิ่งเดิน 2. พุด, เจริง 3. จับ 4. หลีก, เว้น 5. สั่ง, ลา 6. ยาก, ลำบาก 7. รอ, คอย 8. ร้องไห้, สะอึกสะอื้น 9. กลับคืน 10. ยอมตกลง ไม่ขัดข้อง
ลั่ว	มีหลายความหมาย เป็นคำนามหมายถึง บ้างกระรอก ชื่อบ้างชนิดใหญ่ เรียก บ้างลั่ว เป็นคำวิเศษณ์หมายถึง ใหญ่, ยาว ชื่อผ้าชนิดหนึ่งเนื้อบาง เป็นมันใหญ่ยาว แพรลั่ว สะไบลั่วก็ว่า เป็นคำกริยาหมายถึง ไม่เตรียมการอย่าง แสติกว่าลั่ว
เล่า	คำนี้เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “บ” กับคำว่า “เล่า” คำว่า “บ” มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ไม่ ส่วนคำว่า “เล่า” โดยทั่วไปหมายถึง บอก กล่าว ถ้าใช้กับการท่องเที่ยวหมายถึง การท่องเที่ยว
แล่นโฮม	ประคอง, เข้ามา
สวดจุ่มบุ่ม	มากหรือล้น
สา	เป็นคำนาม หมายถึง ชื่องูตัวใหญ่ชนิดหนึ่งในภาคอีสาน เรียกว่า งูสา หรือชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่งคล้ายต้นหม่อนแต่ลำต้นใหญ่กว่า เปลือกใช้ทำกระดาษ เรียกว่า ต้นสา กระดาษที่ทำจากต้นดังกล่าว เรียกว่า กระดาษสา หากเป็นกริยา หมายถึง การวิดน้ำ คนอีสานเรียก สาน้ำ

สาละวน	คิดมาก
สิงค	ชื่อภูษนิคหนึ่งตัวสิดำมีลายบั้งปะปรายเป็นงูประเภทไม่มีพิษ ชาวอีสาน เรียกว่า งูสิง หรืองูสิงค
เสี้ยน	เป็นคำนาม หมายถึง ชื่อผักชนิดหนึ่งในภาคอีสาน ใช้ทำเป็นผักคอง เรียก ส้มผักเสี้ยน สรรพคุณเป็นยาแก้โรคตาแดง หากเป็นผักเสี้ยนผิ ใช้เป็นยาแก้พิษงูได้ ส่วนความหมายอีกอย่าง หมายถึง เนื้อไม้ที่แตก เป็นเส้นเล็กๆ ปลายแหลมอย่างหนาม เรียก เสี้ยนหรือเสี้ยนหนาม
หง่า	กิ่งก้านของต้นไม้
หม้อนิล	หม้อที่ใช้ในการข้อมสีผ้าของคนอีสาน สีที่ใช้ข้อมผ้าคือ สีนิล หม้อที่ใช้ จึงเรียกหม้อนิล
ห่อน	หมายถึง ไม้ หรือใช้ที่ เช่นผญาว่า <i>แนวหมากค้อง บ่ห่อนหล่นไกลกก แนวผมคก บ่ห่อนมีหัวล้าน</i>
ห้อม	จากผญาว่า เชื้อเห่าห้อม คำว่า ห้อม มาจากคำว่า ห้อม หมายถึง คำ ซึ่งคำดังกล่าวมีการเปลี่ยนเสียงสระจากสระเสียงสั้นกลายเป็นสระเสียง ยาว นอกจากนี้คำว่าห้อมอีกความหมายหนึ่งหมายถึง ล้อมรอบ เช่น ห้อมล้อม เป็นต้น
หักทอง	พังทลาย
เหล่า	ญาติพี่น้อง
เหง่า	โคนต้นไม้ตั้งแต่ส่วน โคนต้นไม้จนถึงราก

เหม็ด	หมดสิ้น ไม่มีเหลือ
เหลื่อง	ปลิว พลิ้วไหว มักใช้กับการไหวของต้นไม้
แหล้ง	ลูกน้อง
หมากต้อง	ผลไม้ชนิดหนึ่ง ในภาษาไทยกลางเรียก ลูกกระท้อน
อ่อง	อาการหัยงโยโส หรือสำคัญตนเองจนเกินไป
ฮ่วม	ร่วม เช่น ฮ่วมเหย้า หมายถึง ร่วมบ้านกัน
ฮอน	เป็นกริยา หมายถึง รอนหรือตัด เช่น การตัดกิ่งไม้ เรียก ฮอนไม้
ฮ่อม พวก	มีความหมายได้สองอย่าง ความหมายแรกหมายถึง พวก หมู่ เหล่า เดียวกันเรียก ฮ่อมเดียวกัน ส่วนความหมายที่สอง หมายถึง ช่องหรือ หนทาง
ฮิ่นตรง	การพิจารณาหรือไต่ตรงอย่างละเอียดรอบคอบ
แฮ	เป็นคำนาม หมายถึง ถั่วแระ ในภาษาไทยกลาง ชาวอีสานเรียก ถั่วแฮ หรือหมายถึง ฝ้านื้อละเอียดและบาง เรียกฝ้าแฮ เป็นจิวรเรียก ฝ้าคุมแฮ เป็นหมอนเรียกหมอนแฮ เป็นคำกริยา หมายถึง จัด, เตรียมการ จัดทำไว้ ก่อน เรียกแฮ เช่นผญาว่า <i>กันดีกว่าแก้ แฮดีกว่าลื้อ</i>
แฮ้ง	เป็นสัตว์ปีกชนิดหนึ่ง หมายถึง แร้ง
ไฮ	ฉิบหายหมดสิ้น ภาษาไทยกลางออกเสียงเป็น ไ้

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ	นางสาวจรรยา จันทร์ดวง
วัน เดือน ปีเกิด	19 มกราคม พ.ศ. 2523
สถานที่เกิด	จังหวัดอุดรธานี
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประวัติการทำงาน	พฤษภาคม 2546 – เมษายน 2549 อาจารย์ประจำวิทยาลัยสันตพล อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี